

**ВИДАТНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ
(XIX – XX СТ.):
БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК**

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”**

**ВИДАТНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ
(XIX – XX СТ.):
БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК**

*Для студентів університету
спеціальності „Історія”*

**Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2008**

УДК [94(4Укр)«18/19»:929](035)
ББК 63.3(4Укр)5–8я2
В 92

Рецензенти:

Борисова О.В. – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Татолі Т. В. – кандидат історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренко.

В 92 Видатні діячі українського національного відродження (XIX – XX ст.) : біографічний довідник для студентів університету спеціальності „Історія” / упоряд.: Т.Ю. Анпілогова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 243 с.

Навчальний посібник, розрахований на студентів спеціальності „Історія”, які вивчають курс „Національне відродження в Україні (XIX–XX ст.)”, „Історія України”, містить біографічні відомості про видатних громадських, політичних і державних діячів, науковців, митців і письменників – діячів різних етапів українського національного відродження XIX і XX ст.

УДК [94(4Укр)«18/19»:929](035)
ББК 63.3(4Укр)5–8я2

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол №2 від 8 жовтня 2008 р.)*

© Анпілогова Т.Ю.
© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2008

Навчальне видання

АНПІЛОГОВА Тетяна Юріївна

**ВИДАТНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ
(XIX – XX СТ.): БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК**

*Для студентів університету
спеціальності „Історія”*

Редактор – Анпілогова Т. Ю.
Комп'ютерний макет – Анпілогова Т. Ю.
Коректор – Должикова Т. І.

Здано до складання 2008 р. Підписано до друку 2008 р.
Формат 80×64 Формат 80×64¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Умов. друк. арк. 9,7. Наклад 100 прим.
Зам. №

**Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”**
„вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.

ЗМІСТ

Вступне слово	8
Іменний покажчик	9
Андрухович Юрій	9
Антоненко-Давидович Борис	10
Антонович Володимир	12
Апанович Олена	16
Багалій Дмитро	17
Багрянний Іван	18
Бадзьо Юрій	20
Бантиш-Каменський Дмитро	22
Бердник Олесь	22
Бестужев-Рюмін Михайло	25
Білецький-Носенко Павло	26
Белозерський Василь	27
Белозерський Микола	27
Бодянський Осип	28
Бойчук Михайло	29
Борисов Андрій	32
Борисов Петро	33
Боровець Тарас	34
Брайчевський Михайло	35
Вагилевич Іван	36
Вербицький Михайло	37
Винниченко Володимир	39
Вовк Федір	41
Волобуєв Михайло	42
Володимир (митрополит)	44
Володимир (Сабодан)	45
Волошин Августин	47
Головацький Яків	48
Голубович Всеволод	48
Гонгадзе Георгій	49
Гончар Олесь	50
Горинь Богдан	52
Горинь Михайло	52
Горська Алла	54

Грінченко Борис	57
Григоренко Петро	57
Грушевський Михайло	58
Гулак-Артемівський Петро	61
Дзюба Іван	61
Доленга-Ходаковський Зоріан	62
Донцов Дмитро	63
Дорошенко Дмитро	64
Драгоманов Михайло	66
Драй-Хмара Михайло	69
Еллан-Блакитний Василь	71
Єфименко Олександра	73
Заливаха Панас	75
Зеров Микола	76
Зубрицький Денис	78
Зубрицький Михайло	79
Калинець Ігор	80
Кандиба Іван	81
Капніст Василь	83
Караванський В'ячеслав	87
Квітка-Основ'яненко Григорій	89
Коновалець Євген	90
Коротич Віталій	93
Косинка Григорій	95
Костенко Ліна	96
Костомаров Микола	97
Котляревський Іван	101
Кравчук Леонід	102
Крип'якевич Іван	104
Кубійович Володимир	105
Куліш Микола	108
Куліш Пантелеймон	111
Курбас Лесь	113
Лебедь Микола	115
Левицький Дмитро	116
Левицький Кость	117
Липа Юрій	119
Липинський В'ячеслав	121

Липківський Василь	125
Лисяк-Рудницький Іван	125
Лівицький Андрій	127
Лотоцький Олександр	127
Лукашевич Василь	128
Лук'яненко Левко	129
Максимович Михайло	130
Маланюк Євген	134
Маркевич Микола	135
Маркович Яків	138
Мельник Андрій	139
Мешко Оксана	140
Міхновський Микола	142
Могильницький Іван	145
Мороз Валентин	146
Мстислав (Патріарх)	147
Муравйов-Апостол Сергій	149
Мурашко Олександр	150
Нагірний Василь	151
Огієнко Іван (митрополит Іларіон)	153
Олесницький Євген	156
Олійник Борис	157
Ольжич Олег	158
Осадчий Михайло	160
Павлик Михайло	161
Пестель Павло	164
Петлюра Симон	164
Петрушевич Євген	166
Підмогильний Валеріан	168
Плужник Євген	170
Подолінський Василь	171
Подолінський Сергій	172
Ребет Лев	173
Рилєєв Кіндрат	174
Романюк Василь (Патріарх Володимир)	174
Рубан Василь	176
Руденко Микола	177
Сверстюк Євген	178

Світличний Іван	178
Сідляр Василь	179
Симоненко Василь	180
Скоропадський Павло	181
Скрипник Микола	185
Сліпий Йосип	188
Срезневський Ізмаїл	190
Стецько Ярослав	191
Строката-Караванська Ніна	193
Стус Василь	195
Сциборський Микола	197
Танюк Лесь	198
Теліга Олена	200
Тереля Йосип	201
Терлецький Володимир	201
Терлецький Омелян	202
Терлецький Остап	203
Українка Леся	204
Філарет (патріарх)	205
Франко Іван	208
Хвильовий Микола	210
Цертелєв Микола	212
Чепа Андріан	213
Чехівський Володимир	214
Чикаленко Євген	215
Чорновіл В'ячеслав	217
Чубинський Павло	220
Шафарик Павло	222
Шафонський Опанас	222
Шашкевич Маркіян	222
Шевченко Тарас	224
Шептицький Андрій	226
Шумський Олександр	228
Шухевич Роман	230
Щербаківський Вадим	234
Юркевич Памфіл	235
Яхимович Григорій	236
Рекомендована література	238

ВСТУПНЕ СЛОВО

„Національне відродження – найглибший з усіх духовних процесів. Це явище багатопланове й багат шарове, воно може проявлятися у тисячах форм. Ніхто не може всіх їх передбачити й сплести настільки широкий невід, щоб охопити процес у всій його широчині”, – писав відомий політичний діяч, історик і публіцист, дисидент В.Мороз у статті „Замість останнього слова”. Українська держава знала кілька періодів бездержавності, а як також і кілька періодів національного відродження. Дослідження усіх можливих проявів цього багатоскладного процесу – в економічній, політичній, культурній, релігійній сферах – є на сьогодні вельми актуальним завданням істориків. Але кожний прояв українського національного відродження став можливим лише завдяки професійній і громадській діяльності видатних історичних постатей, які своєю невтомною і самовідданою працею підготували передумови для усіх його етапів.

Вироблення національної ідеї, якої бракує сьогодні молодій українській державі, й формування національної самосвідомості українців вимагає детального ознайомлення зі змістом і особливостями різних етапів національного відродження, аналізом спроб окремих державних і політичних діячів із створення своєї моделі національного державотворення.

Посібник-довідник „Видатні діячі українського національного відродження (XIX – XX ст.)” подає достатньо повний матеріал про життя і діяльність провідних діячів різних етапів українського національного відродження – відомих письменників, поетів, істориків, фольклористів, етнографів, митців, археографів, політичних, партійних і державних діячів, які активно займалися громадською діяльністю й уславили своє ім’я вагомим внеском в український національний рух і розбудову української державності. Завдяки їх тривалій і напруженій праці стало можливим вироблення української національної ідеї, покладеної в основу українського революційного руху в 1848–1849 рр., 1905–1907 рр., 1917–1920 рр., 1939–1945 рр., 1989–1991 рр. З ім’ям цих осіб пов’язані періоди розквіту української культури, спроби розбудови української держави та церкви протягом XIX – XX ст.

Даний посібник є коротким, але достатньо повним біографічним довідником, що охоплює межі XIX – XX ст., матеріал якого може бути використаний при опануванні різних українознавчих курсів. Звернення студентів до біографій видатних діячів українського відродження є необхідним при вивченні таких навчальних дисциплін, як „Історія України”, „Історія політичних партій і рухів”, „Національне відродження в Україні (XIX – XX ст.)”, „Історія української культури” тощо. Окрім біографій 147 діячів українського відродження посібник містить список рекомендованої літератури, звернення до якої надасть можливість поглибити свої знання з окремих тем зазначених навчальних курсів і підготуватися до написання модульних контрольних робіт і рефератів, заліків та іспитів.

Посібник також може бути корисний для вчителів історії, української мови і літератури, які викладають у середніх школах, гімназіях, ліцеях, технікумах, журналістів, політичних діячів і партійних ідеологів та усіх, хто цікавиться проблемами української історії.

Андрухович Юрій
(нар. 1960 р.)

Юрій Ігорович Андрухович – поет, прозаїк, перекладач, есеїст, віце-президент АУП – народився 13 березня 1960 року в Станіславі (нині – Івано-Франківськ). Він закінчив редакторське відділення Українського поліграфічного Інституту у Львові (1982) та Вищі літературні курси при Літературному Інституті ім. О. М. Горького в Москві (1991). У 1985 році він разом з Віктором Небораком та Олександром Ірванцем заснував поетичну групу Бу-Ба-Бу (скорочення від „бурлеск – балаган – буфонада”), яка однією з перших почала відновлювати в українській літературі карнавальні та буфонадні традиції.

З 1991 року Андрухович – співредактор літературно-мистецького журналу „Четвер”. Він також співпрацював із журналом “Перевал”, виступивши упорядником двох його чисел. У 1994 році він захистив кандидатську дисертацію по творчості забороненого в радянські роки класика української поезії першої половини ХХ століття Богдана-Ігоря Антонича. У докторській дисертації Андрухович досліджував творчість американських поетів-бітників. Протягом 1997 – 1999 рр. Ю.Андрухович був Віце-президентом АУП.

У часописі “Сучасність” вперше побачили світ найвагоміші прозові твори письменника: “Рекреації” (1992), “Московіада” (1993), “Перверзія” (1996), видані у 1997 році окремими книгами, есей “Центрально-східна ревізія” (“Сучасність”. – 2000. – №3).

Присутність Андруховича в Івано-Франківську стала вагомим чинником ферментації т. зв. “станіславського феномену” та формування місцевої мистецької еліти. Творчість Ю.Андруховича має значний вплив на перебіг сьогоденного літературного процесу в Україні, з його іменем пов’язані перші факти неупередженого зацікавлення сучасною українською літературою на Заході. Твори Андруховича перекладені польською, англійською, німецькою, російською, угорською, фінською, шведською, іспанською, чеською мовами й есперанто й видані у Польщі, Німеччині, Канаді, Угорщині, Фінляндії

(окремими книжками), США, Швеції, Іспанії, Росії, Австрії (окремими публікаціями).

Поезія Ю.Андруховича займає чільне місце у творчості легендарних українських рок-груп „Плач Єремії” та „Мертвий півень”.

Ю.Андрухович є автором перекладів з англійської (зокрема, він є автором п'ятого українського перекладу шекспірівського „Гамлета” а також книжки перекладів американських поетів-бітників), польської (Т. Конвіцький), німецької (Райнер Марія Рільке, Ф. Ролер, Фріц фон Герцмановські-Орландо) та російської (Борис Пастернак, Осип Мандельштам, Анатолій Кім) мов.

Серед творів Ю.Андруховича: збірки “Небо і площі” (1985), “Середмістя” (1989), “Екзотичні птахи і рослини” (1991), “Екзотичні птахи і рослини з додатком “Індія”: Колекція віршів” (1997), “Пісні для мертвого півня” (2004), цикл оповідань „Зліва, де серце” (1989) (журнал „Прапор”, 1989), романи „Рекреації” (1992), „Московіада” (1993, 2006), „Перверзія” (1996), „Дванадцять обручів” (2003), „Тасмунія. Замість роману” (2007), збірки есе „Дезорієнтація на місцевості” (1999, 2006), „Моя Європа” (спільно із Анджеєм Стасюком) (2000, 2005), „Диявол ховається в сирі” (2006), численні переклади.

Антоненко-Давидович Борис (1899 – 1984)

Борис Антоненко-Давидович (літературні псевдоніми Богдан Вірний і Б.Антонович) – український письменник і громадський діяч, один з діячів „розстріляного відродження” – народився 5 серпня 1899 року в передмісті міста Ромни – Засуллі (тепер Сумської області) в родині машиніста-залізничника Дмитра Олександровича Давидова і Юлії Максимівни Яновської („Антоненко-Давидович” одночасно є псевдонімом і прізвиськом його прадідів – реєстрових козаків Антоненків). Закінчивши 1917 року Охтирську гімназію, майбутній письменник вступив на природничий відділ Харківського університету, але невдовзі перевівся на історико-філологічний факультет Київського університету. Через

матеріальні нестатки та безперервну зміну влади офіційно він так і не здобув вищої освіти, і йому довелося опановувати науку самотужки. У 1920–1921 рр. ще зовсім юному Б.Антоненку-Давидовичу випало завідувати Охтирською повітовою народською школою.

Не прийнявши непу й не погоджуючись із практикою розв'язання національного питання, восени 1921 року письменник вийшов із КП(б)У і вступив до УКП. Восени 1923 року, переконавшись у марній діяльності цієї партії, він залишив лави УКП й зосередився на літературній діяльності. Якийсь час він був редактором (на посту секретаря редакції) найбільш популярного тоді ілюстрованого журналу „Глобус”. На сторінках цього журналу Б.Антоненко-Давидович друкував перші літературні твори Олекси Влизька, Юрія Яворського, Марка Вороного та ін.

Власні літературні твори він почав публікувати в 1923 року. У червневому номері журналу „Нова громада” за 1923 рік з'явилося перше оповідання Б.Антоненка-Давидовича „Останні два”.

У „Червоному шляху” побачила світ його драма „Лицарі абсурду”, а 1926 року – збірка оповідань „Запорошені силуети”. Своє літературне „хрещення” письменник одержав у літературній організації „Ланка” (згодом – „Марс”), що відокремилось від строкатого „Аспису” (асоціації письменників). 1927 року в журналі „Життя й революція” (№№ 10-12) було надруковано повість Б.Антоненка-Давидовича „Смерть”.

Масові арешти творчої інтелігенції, сфальсифікований процес над СВУ, самогубство М.Хвильового та М.Скрипника глибоко вразили Б.Антоненка-Давидовича й були сприйняті ним як свідомий і цілеспрямований наступ на українську літературу й культуру. Гнітило письменника й постійне шельмування, заборона друкувати роман-трилогію „Січ-мати”, повернення з видавництва „Література і Мистецтво” роману „Борг” для докорінної переробки. Морально й матеріального його життя поступово стало нестерпним, і він був змушений тимчасово

виїхати з України до Алма-Ати, де працював у Держкрайвидавї редактором художнього сектора.

2 січня 1935 року Антоненка-Давидовича було заарештовано й під конвоєм відправлено до Києва. Його було звинувачено у „приналежності до контрреволюційної націоналістичної організації” (УВО) й засуджено на 10 років концтаборів.

Письменник пройшов усі кола ГУЛАГівського пекла, а після того був відправлений на довічне заслання в село з промовистою назвою Малоросейка Больше-Муртанського району Красноярського краю.

Після повернення до Києва у 1957 році, окрилений суспільно-політичною відлигою, Б.Антоненко-Давидович активно включився до літературного процесу. Уже наступного року він вирушив у мандри Україною. Враження від подорожей він передав у збірках репортажів „Збруч” (1959) та „В сім’ї вольній, новій” (1960). Тоді ж він допрацьовував привезений із заслання в чернетці роман „За ширмою”.

Антонечко-Давидович помер 9 травня 1984 року, будучи всесвітньо визнаним письменником, але недооціненим на Батьківщині. Лише у 1992 році йому було посмертно присуджено Державну премію ім. Т.Г.Шевченка.

Антонович Володимир (1834 (?) - 1908)

Володимир Боніфатійович Антонович – один з найвидатніших представників української історичної науки кінця ХІХ – початку ХХ ст., видатний археограф, археолог, етнограф, публіцист, громадський діяч, один з ідеологів українського національно-визвольного руху. Своєю діяльністю він заклав основи сучасної української історичної науки. З його ім’ям пов’язане створення значного фонду друкованих джерел з історії України, початок систематичних археологічних досліджень, поява низки оригінальних праць.

Володимир Антонович народився 18 (30) січня 1834 року, за іншими даними – 1830 року, в с. Махнівці Бердичівського повіту Київської губернії (нині – Вінницька область) у збіднілій шляхетській родині. Початкову освіту він здобув у домі панів

Цибульських, куди потрапив шестирічним хлопцем разом із матір'ю, яка посіла там місце гувернантки.

Своє навчання Антонович продовжив спочатку у 1-й, а потім у 2-й Одеській гімназії, куди його віддали 1842 року. З 1850 по 1855 рік майбутній історик навчався на медичному факультеті Київського університету св.Володимира. Після закінчення повного курсу навчання рік займався медичною практикою в Бердичеві та Чорнобилі, а в 1856 році знову вступив до Київського університету, але вже на історико-філологічний факультет, який закінчив у 1860 році з кандидатським ступенем. Після закінчення університету Антонович обійняв посаду кандидата-педагога у 1-й Київській гімназії, де викладав латинську мову.

Ще в університеті він очолював гурток молоді, яка сповідувала демократичні народницькі ідеї. Він був добре знаною особою в українській Київській громаді, серед членів якої були П.Чубинський, П.Житецький, Т.Рильський, М.Драгоманов, І.Білозерський тощо. Ця громада була утворена наприкінці 1859 року й відома в історії під назвою Стара громада.

Незадовго до того В.Антонович належав до однієї з кількох польських гмін, що існували тоді в Києві. Але поєднати проукраїнську культурницьку діяльність з подальшим членством у гміні не вдалося – 15 її членів на чолі Антоновичем вийшли з неї. Шовіністично налаштовані росіяни й поляки називали Антоновича і його однодумців хлопоманами, хохломанами, українофілами. Разом з однодумцями Антонович багато подорожував Україною, вивчаючи її історичні пам'ятки, народні перекази. Зусиллями громадівців була відкрита українська школа, розповсюджувались твори Т.Шевченка, П.Куліша. На початок 1862 року громада налічувала понад 200 членів. Невдоволена діяльністю громадівців влада почала збирати доноси проти її діячів. У 1861 році Антоновича викликали у жандармерію, провели обшук у нього вдома, за ним було встановлено пильний нагляд поліції. З тих пір за Антоновичем закріпилася слава революціонера.

У 1862–1863 роках Володимир Антонович працював учителем історії у Київському кадетському корпусі. Значний

вплив на нього як історика зробило його близьке знайомство з М.Максимовичем та професором права, засновником історичного архіву у Києві Іванишевим. За рекомендацією останнього В.Антонович був направлений на службу до канцелярії генерал-губернатора. Він працював у Археографічній комісії, а 18 квітня 1863 року його було затверджено головним редактором цієї комісії. Тут історик пропрацював з 1863 по 1880 рік. За його редакцією вийшло 15 томів „Архіву Південно-Західної Росії”, це видання нараховувало до 2220 актів більш як на 4000 сторінок.

1864 року за участю Антоновича вийшов четвертий том літопису Самійла Величка, „Збірник літописів, що відносяться до історії Південної й Західної Росії”, „Мемуари, що відносяться до історії Південної Русі” тощо. Чимало оригінальних джерел Антонович опублікував і в журналі „Київська старовина”, в організації якого в 1882 році брав безпосередню участь.

З 1870 року В.Антонович поєднував роботу в Археографічній комісії з викладацькою діяльністю на кафедрі російської історії Київського університету. Після захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора російської історії (1878 р.) він був обраний дійсним професором, а у 1880 році – деканом історико-філологічного факультету.

Блискучий педагог і науковець В.Антонович виховав цілу плеяду молодих істориків, які згодом утворили так звану „київську школу”. Серед його учнів були М.Грушевський, Д.Багалій, П.Голубовський, О.Левицький, В.Данилевич, М.Дашкевич тощо.

Багато часу й зусиль Володимир Боніфатійович присвятив археології й нумізматиці. З його ім'ям пов'язується початок систематичних археологічних досліджень на території України. Він брав участь у розкопках давньослов'янських поселень і могильників на Волині й Київщині, досліджував археологічні пам'ятки в інших місцевостях. Результатом його діяльності стали неперевершені археологічні карти Київської та Волинської губерній. Він був дійсним членом Археологічного товариства у Москві, Товариства старожитностей в Одесі, Церковно-археологічного товариства у Львові, брав діяльну участь у роботі міжнародних археологічних з'їздів.

До сфери діяльності Антоновича належали й питання історії культури та етнографії. Разом з М.Драгомановим він уклав і видав збірки історичних пісень українського народу у двох томах (1874–75 рр.), досліджував народні забобони на основі справ про чарівництво, зафіксованих у книгах магістратських судів 1700–1768 рр.

Він також є автором багатотомних фундаментальних праць з історії: „Про походження козацтва” (1863), „Про гайдамацтво” (1876), „Про походження шляхетських родів у Південно-Західній Росії за актами 1432–1798” (1870), „Уманський сотник Іван Гонта” (1882), „Київ та його доля і значення з 14 до 16 ст.” (1882) тощо. В основі його концепції виникнення козацтва лежить так звана „общинна теорія”. В.Антонович пов’язував формування цієї верстви населення із залишками давньослов’янських общин. Як помітну віху в історії козацтва він виділяв утворення Запорозької Січі.

На початку 90-х років В.Антонович розпочав роботу із складання біографічного словника видатних історичних діячів України з найдавніших часів. Він підготував біографічні нариси про Сагайдачного, Дорошенка, Палія, Богуна, Гонту, Залізняка та інших козацьких ватажків, але усі матеріали були втрачені під час Першої світової війни.

Особливе місце у творчій спадщині В.Антоновича посідає монографія „Історичні діячі Південно-Західної Росії в біографіях і портретах” (1883), підготовлена до друку разом із професором Київського університету В.Бецом.

У другій половині 90-х років разом з О.Кониським Антонович заснував всеукраїнську політичну організацію, яка мала об’єднати українців усієї Російської імперії. У 1897 році відбувся установчий з’їзд організації, до якої у 1901 році приєдналася Київська громада. У 1904 році на базі згаданої організації утворилась Українська демократична партія.

За рік до смерті (помер він 8 (21) березня 1908 року) В.Антонович почав диктувати Д.Дорошенкові автобіографічні „Спомини”. Справу В.Антоновича продовжив його син – Дмитро Антонович, видатний громадсько-політичний і державний діяч, один із засновників УСДРП, історик мистецтва.

Апанович Олена
(1919 – 2000)

Олена Михайлівна Апанович – славно представниця когорти „шістдесятників”, відомий український історик і громадський діяч ХХ ст. – народилася 9 березня 1919 року в Росії. Дитячі роки вона провела за кордоном, у Маньчжурії (її батько був залізничником), потім мешкала у Сумах, Харкові, Києві.

У 60-і роки ХХ ст. О.Апанович працювала в інституті історії Академії наук УРСР. У 1954 році у співавторстві з К.Г.Гуслистим вона видала книгу „Запорозька Січ та її прогресивна роль в історії українського народу”, а в 1969 році – монографію „Збройні сили України першої половини ХVІІІ ст.”, через яку їй було звільнено з Інституту. Після усунення М.С.Хрущова від влади і падіння П.Ю.Шелеста почалися гоніння проти національно свідомої інтелігенції. Книжки Апанович вилучали з бібліотек і магазинів. Через кілька років їй вдалося знайти роботу, але не за фахом: реєстратором у бібліотеці АН УРСР.

Лише за часів незалежності О.Апанович отримала можливість друкувати свої праці, присвячені історії українського козацтва й стала однією з провідних істориків-фахівців з цієї теми. У світ вийшли її книжки: „Розповіді про запорозьких козаків” (1991), „Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі” (1993), „Українсько-російський договір 1654 р. Міфи і реальність” (1994) тощо.

У 1995 році вона стала лауреатом Міжнародної премії Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів (США).

Протягом 90-х рр. Олена Апанович розробляла свою історіософську концепцію про конструктивну, творчу роль українського козацтва в національній та світовій історії. Основним змістом її теорії є ствердження, що не можна оцінювати українське козацтво лише як мілітарно-бойову силу, яка охороняла український народ від загарбників. Козацтво протягом століть виступало державотворчим, політичним, соціально-економічним і культурним самовиявом українського народу. Головними напрямками конструктивної історичної діяльності козацтва О.Апанович вважає державне будівництво: створення козацької республіки Запорозької Січі й Української

гетьманської держави, а також формування та організацію козацької агрокультури.

Багалій Дмитро
(1857 – 1832)

Діяльність видатного історика й суспільно-політичного діяча Дмитра Івановича Багалія припадає на кінець XIX – початок XX ст. Його наукова спадщина нараховує близько 350 монографій, підручників, археографічних видань, статей з історії України й Росії.

Він народився 26 жовтня 1857 року в родині дрібного ремісника у Києві. Спочатку, у віці 8 років, він потрапив до парафіяльного училища, потім закінчив гімназію і поступив на історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. За участь у студентських виступах його було звільнено з університету, тому закінчував навчання він у Харківському університеті. Повернувшись до Києва у 1877 році, він вступив до напівлегальної молодіжної організації „Кіш”, яка об’єднувала передову студентську молодь, потім – до Київської громади. Багалій залишився в університеті у ролі стипендіата для підготовки професорського звання, в 1882 році захистив дисертацію, а наступного року став штатним доцентом на кафедрі російської історії Харківського університету.

У 1883 році він вступив до Харківського історико-філологічного товариства, входив до числа співробітників Харківського губернського статистичного університету. Після вбивства Олександра II почалися гоніння проти нелояльної до самодержавства інтелігенції, тоді Багалія було переведено до категорії приват-доцентів. Але це не завадило йому у 1887 році захистити в Московському університеті докторську дисертацію.

У 1893–1905 роках Д.Багалій був незмінним головою правління Харківської громадської бібліотеки, брав участь у створенні етнографічного і художнього музеїв у Харкові. У 1905 році він став членом кадетської партії, з 1906 по 1911 рік обіймав посаду ректора Харківського університету, а з 1914 по 1917 рік – посаду міського голови м. Харкові. Одночасно він очолював культурно-освітнє товариство „Просвіта”.

Д.Багалій брав участь у створенні Української Академії наук, був обраний її першим віце-президентом і першим головою історико-філологічного відділення УАН, очолював археографічну комісію й комісію зі складання історико-географічного словника України.

У 20-і роки ХХ ст. Багалій входив до комісії консультантів при наркомосі УРСР, працював професором Харківського інституту народної освіти, очолював архівну секцію Харківського, а потім і Всеукраїнського комітету з охорони пам'яток мистецтва і старовини.

Найбільш вагомий внесок Багалій-історик зробив у історію Слобожанщини та Лівобережжя, дослідження творчості Т.Шевченка та Г.Сковороди. Серед найбільш відомих його праць слід особливо виділити „Нарис історії України на соціально-економічній основі”, „Історію Слобідської України”, „Історію колонізації Слобідської України”, „Колонізацію Новоросійського краю і перші кроки на шляху культури (історичний етюд)” тощо.

Багряний Іван (1906 – 1963)

Іван Павлович Багряний (справжнє прізвище Лозов'яга) – український поет, прозаїк, публіцист, політичний діяч – народився 19 вересня 1906 року в місті Охтирка в сім'ї муляра Павла Петровича Лозов'яги. Мати майбутнього письменника – Євдокія Іванівна Кривуша – походила із заможного селянського роду із села Куземин біля Охтирки.

Шестирічним хлопчиком Іван почав навчатися в церковнопарафіяльній школі, потім закінчив в Охтирці вищу початкову школу. 1920 року він вступив до технічної школи слюсарного ремесла, а, закінчивши її, – до Краснопільської школи художньо-керамічного профілю.

1922 року розпочався період трудової діяльності й активного громадсько-політичного життя Багряного: він працює то завполітом цукроварні, то окружним політінспектором в Охтирській міліції, то вчителем малювання в колонії для безпритульних і сиріт. 1925 року Багряний вийшов із

комсомолу. З цього року він працював у Кам'янці-Подільському ілюстратором у газеті „Червоний кордон”, де надрукував свої перші вірші. Тоді ж він під псевдонімом І.Полярний видав у Охтирці невеличку збірку „Чорні силуети: П'ять оповідань”.

1926 року Іван Багряний вступив до Київського художнього інституту, який через матеріальну скруту та упереджене ставлення керівництва закінчити не зміг. Навчаючись в інституті, він вийшов зі спілки „Плуг” і вступив до опозиційного літературного об'єднання МАРС („Майстерні революційного слова”), де зблизився із Валер'яном Підмогильним, Євгеном Плужником, Борисом Антоненком-Давидовичем, Григорієм Косинкою, Тодосем Осьмачкою та іншими літераторами. Він активно працював і друкувався в журналах „Глобус”, „Всесвіт”, „Життя й революція”, „Червоний шлях” та інших.

У 1920-х роках І.Багряний видав низку поетичних творів: збірку віршів „До меж заказаних”, поеми „Монголія” та „Аве, Марія” (яка невдовзі була заборонена цензурою і вилучена з книготоргівлі), тоді ж було написано п'єсу „Бузок” про графоманів. 1930 року побачив світ роман у віршах „Скелька”.

16 квітня 1932 року в Харкові І.Багряного було заарештовано й звинувачено „в проведенні контрреволюційної агітації” за допомогою його літературних творів, таких як поема „Аве Марія”, історичний роман „Скелька”, поеми „Тінь”, „Вандея”, „Гутенберг”, соцсатири „Батіг”. Багряний пробув 11 місяців у камері одиночного ув'язнення у внутрішній тюрмі ДПУ, а 25 жовтня 1932 року його звільнили з-під варти і на три роки відправили до спецпоселень Далекого Сходу. Після втечі й спроби повернутися в Україну він отримав новий строк – 3 роки ув'язнення в таборі БАМТАБу.

Точних даних про час повернення Івана Багряного із заслання немає, але відомо, що 16 червня 1938 року він був повторно заарештований й сидів у Харківській в'язниці УГБ-НКВС на Холодній горі.

Багряному було пред'явлено нове звинувачення, тепер уже як учаснику і керівникові націоналістичної контрреволюційної організації. Акт про закінчення слідства 26 березня 1939 року з висунутими проти нього обвинуваченнями І.Багряний не

підписав. 1 квітня 1940 року було прийнято постанову, в якій відзначалося, що всі свідчення про контрреволюційну діяльність відносяться до 1928–1932 років, за що він уже був засуджений, а „...інших даних про антирадянську діяльність Багряного-Лозов'ягіна слідством не добуто”. Іван Багряний повернувся в Охтирку.

Автобіографічні подробиці про ці п'ять років життя – арешт, торттури, втечу із заслання й повернення на Батьківщину – письменник використав у романі „Сад Гетсиманський”.

З початком Другої світової війни Багряний відразу пішов в українське підпілля, яке дислокувалося в Галичині. Він працював у референтурі пропаганди, писав пісні на патріотичні теми, статті різноманітного характеру, малював карикатури й плакати агітаційного призначення. Одночасно Багряний брав участь у створенні Української Головної Визвольної Ради (УГВР), у розробці її програмових документів.

Попри таку завантаженість Іван Багряний не залишав літературу працю. 1944 року він написав один із найталановитіших творів – роман „Звіролови”.

1945 року Багряний емігрував до Німеччини, де 1948 року заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП) і цілих 17 років – аж до самої смерті редагував газету „Українські вісті”. Письменник був головою Виконавчого органу Української Національної Ради і заступником президента УНР.

Помер Іван Багряний 25 серпня 1963 року, похований у місті Новий Ульм (Західна Німеччина).

Бадзьо Юрій (нар. 1936 р.)

Юрій Васильович Бадзьо – український громадський і політичний діяч, дисидент, засновник Демократичної партії України (ДемПУ) – народився 25 травня 1936 року в селі Копиновці (нині - Закарпатська область). 1958 року він закінчив філологічний факультет Ужгородського університету, а в 1964 році – аспірантуру Інституту літератури Академії наук УРСР. Після цього він протягом трьох років працював учителем у

різних школах Закарпаття. Паралельно Ю.Бадзьо брав активну участь у громадсько-політичному житті, будучи членом Клубу творчої молоді. За участь у дисидентських акціях Бадзьо був виключений з КПРС, а потім позбавлений права працювати вчителем.

Втративши роботу, Юрій Бадзьо працював вантажником у хлібному магазині, паралельно займаючись підпільною діяльністю – розповсюдженням самвидаву. З 1972 року Бадзьо починає працювати над своєю головною працею – книгою „Право жити”. У 1977 році чернетка цієї книги була майже закінчена, але викрадена у автора, через що він почав писати її знову.

За дисидентську діяльність Ю.Бадзьо був заарештований 1979 року. Суд виніс йому вирок – сім років позбавлення волі й до п’яти років заслання. Покарання Юрій Васильович відбував у таборах Мордовії та Якутії. У грудні 1988 року Бадзьо вийшов на волю і повернувся до Києва, де знову зайнявся політичною діяльністю.

Весною 1990 року Бадзьо оприлюднив „Маніфест Демократичної партії України”, а 14 травня 1990 року в Києві відбулася конференція ініціативної групи із створення ДемПУ, на якій маніфест Бадзьо був допрацьований і прийнятий як головний документ нової партії. На Установчому з’їзді ДемПУ 15–16 грудня 1990 року Бадзьо був обраний керівником партії. Посаду голови партії він зберігав наступного з’їзду в 1992 році. Бажаючи відійти від політики й зайнятися науковою діяльністю, він відмовився балотуватися на посаду голови ДемПУ.

Після набуття Україною незалежності Юрію Бадзьо повернули чернетку його книги „Право жити”, яка була надрукована у 1996 році.

26 листопада 2005 року Президент України В.Ющенко нагородив Ю.Бадзьо орденом „За заслуги” III ступеню. Сьогодні Ю.Бадзьо працює науковим співробітником у Інституті філософії Національної академії наук України.

**Бантис-Каменський Дмитро
(1788 – 1850)**

Дмитро Миколайович Бантис-Каменський – український історик і археограф, російський державний діяч – народився у Москві в родині історика. Освіту він отримав у Московському університеті. У 1814 –1816 роках Дмитро Миколайович служив в Колегії закордонних справ, з 1816 року працював управителем канцелярії київського військового губернатора князя Миколи Репніна. Протягом 1825 – 1828 років він був губернатором Тобольська, у 1836–1837 роках – віленським губернатором.

Перебуваючи в Україні, Бантис-Каменський зібрав і систематизував цінний історичний матеріал, опублікований у його працях „История Малой России со времен присоединения оной к Российскому государству при царе Алексее Михайловиче”(I-IV, 1822), „Словарь достопамятных людей русской земли” (1836), „Источники малороссийской истории” (1858 – 1859).

**Бердник Олесь
(1926 – 2003)**

Олександр Павлович (Олесь) Бердник – український письменник-фантаст, філософ, громадський діяч, автор понад 20 романів і повістей, правозахисник, член-засновник Української Гельсінкської групи (УГГ) – народився 27 листопада 1926 року (офіційно 25 грудня 1927 року) у с. Вавілове, Снігурівського району, Херсонської (нині Миколаївської) області.

О.Бердник закінчив екстерном 7 класів середньої школи, брав участь у Великій Вітчизняній війні (воював протягом 1943–1945 рр.), демобілізувався у 1946 році. Протягом 1946–1949 рр. він навчався у театральній студії при театрі імені І.Франка у Києві.

1949 року Бердник виступив на відкритих партійних зборах театру імені Івана Франка, де тоді працював, будучи обурений тим, що актори театру обмовляли своїх недавніх друзів і колег (це була кампанія боротьби з космополітизмом). Він був заарештований за звинуваченням у „зраді Батьківщини” й 1950

року засуджений за ст. 54–10 КК УРСР до 10 років позбавлення волі. Покарання Бердник відбував на Півночі та в Казахстані.

О.Бердник був реабілітований після смерті Сталіна й повернувся в Україну. Тут він плідно працював у літературній галузі, написав кілька книжок філософського й белетристичного змісту, зокрема пригодницькі повісті „За чарівною квіткою” і „Чаша Амріти”, видав збірку віршів „Блакитний коваль”. Критики ставили його поруч з найвидатнішими письменниками-фантастами сучасності.

1953 року О.Бердник знову був засуджений за статтю 58–14 кримінального кодексу РРФСР на 10 років позбавлення волі. 1955 року він був помилуваний. Повернувшись в Україну, Бердник знову розгорнув літературну діяльність, став членом Спілки письменників України в 1957 році.

Олесь Бердник набув слави популярного українського письменника-фантаста: до 1972 року вийшло близько 20 його фантастичних романів і повістей. Великою популярністю користувалися також його статті й лекції з футурології.

У квітні 1972 року в квартирі М. та Р. Руденків, де мешкав Олесь Бердник, під час обшуку співробітники КДБ вилучили працю І. Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?” та дві друкарські машинки. На знак протесту 28 квітня 1972 року Олесь Бердник оголосив голодування з вимогою повернути вилучене. Воно тривало 16 діб. Він домігся зустрічі з першим секретарем ЦК КПУ П.Шелестом, який вибачився, але заявив, що „партійні органи не можуть втручатися в діяльність КДБ”. 14 травня 1972 року йому повернули друкарські машинки, але твори його перестали публікувати. З 1974 року Олесь Бердник почав домагатися дозволу виїхати з СРСР.

13 серпня 1976 року вийшов наказ Головного управління охорони державних таємниць у друку при РМ СРСР №31 з приміткою „для службового користування”, згідно з яким книги Бердника було вилучено з усіх бібліотек і книгосховищ СРСР. Тоді ж його було виключено з Спілки письменників України. Він став працювати декоратором-вітражистом в об’єднанні „Художник”.

Восени 1976 року О.Бердник став членом-засновником Української Гельсінкської Групи, підписавши Меморандум №1 „Вплив Європейської Ради на розвиток правосвідомості в Україні”, де обґрунтована поява правозахисного руху, наведено список українських в'язнів сумління.

Знову Бердник був заарештований 1978 року за звинуваченням у проведенні „антирадянської агітації й пропаганди”. Йому також інкримінувалося написання і розповсюдження статей „Свята Україна”, „Альтернативна еволюція”, „Свято Матері й Дитини”, поеми „Закляття” (до 325-річчя приєднання України до Росії), участь в „антирадянській організації” (УГГ) та ін. З моменту арешту Бердник розпочав голодування, але під час слідства визнав „помилки”.

17–21 грудня 1979 року О.Бердник був засуджений Київським обласним судом на виїзному засіданні в м. Кагарлик за ст. 62 ч. 2 КК УРСР і ст. 70 ч. 2 КК РРФСР до 6 років позбавлення волі в таборах особливо суворого режиму та 3 роки заслання. Його було визнано особливо небезпечним рецидивістом.

З 16 травня 1980 року він утримувався в таборі особливо суворого режиму с. Кучино Чусовського району Пермської області, з вересня 1981 по січень 1982 року перебував у СІЗО КДБ в Києві на „профілактиці”. У лютому 1982 року він відмовився виступити свідком у справі М.Гориня, а у вересні цього року був переведений у зону суворого режиму ВС–389/35 (ст. Всехсвятська).

Улітку 1983 року Бердник знову перебував на „перевихованні”. Він був помилуваний на підставі Указу ПВР УРСР від 14 березня 1984 року.

17 травня 1984 року в газеті „Літературна Україна” з'явилася „покаянна” стаття Бердника під назвою „Вертаючись додому”, де сказано, що „Гельсінкський рух є творінням ЦРУ”. Є відомості, що цього „покаянного листа” від імені Бердника видало КДБ.

У 1987 року Бердник заснував громадську організацію „Ноосферний фронт „Зоряний ключ”, метою якої стало „збереження духовних цінностей народів і племен, набутих у

віках тяжкої космоісторії, які безповоротно втрачаються і девальвуються в круговерті псевдоцивілізації”.

1989 року Олесь Бердник був обраний провідником гуманістичного об'єднання „Українська Духовна Республіка”, яке видає газету „Свята Україна” і „Згода”. Після звільнення з ув'язнення вийшло близько 15 книг О.Бердника.

Восени 1991 року він був висунутий (але не зареєстрований) кандидатом у Президенти України.

18 березня 2003 року Олесь Бердник пішов з життя. Похований у с. Гребені Київської області, на території своєї дачі.

Бестужев-Рюмін Михайло (1801 – 1826)

Михайло Павлович Бестужев-Рюмін – декабрист, військовий діяч, член „Товариства з'єднаних слов'ян”, співавтор „Православного катехізису” – народився в с. Кудрьошки Горбачовського повіту Нижегородської губернії у родині дворянина. З 1816 року він мешкав у Москві, де здобув домашню освіту, зокрема, навчаючись у професорів Московського університету й іноземних педагогів. 1818 року він розпочав військову службу юнкером Кавалергардського полку, з 1820 року служив у лейб-гвардії Семеновського полку, а після солдатського зворушення в полку був переведений до учбового батальйону Полтавського піхотного полку. У 1821 році він став прапорщиком, батальйонним ад'ютантом, у 1822 році – фронтовим ад'ютантом, у 1824 році – підпоручиком.

1823 року Михайло Павлович був прийнятий С.Муравйовим-Апостолом до „Південного товариства”, став одним з його керівників, налагодив взаємостосунки з польським Патріотичним товариством. 1825 року Бестужев-Рюмін приєднав до Васильківської управи „Товариство з'єднаних слов'ян”, виробив проекти революційного виступу. Він став одним з найбільш активних учасників повстання Чернігівського полку.

15 січня 1826 року Бестужев-Рюмін був узятий під арешт під час повстання і відправлений до Білої Церкви, потім – ув'язнений до Петропавлівської фортеці. З усіх декабристів

йому було інкриміновано найбільше державних злочинів, зокрема, задум царевбивства, плани знищення імператорської родини, укладання антиурядових прокламацій, утягнення солдатів і офіцерів до збройного заколоту тощо. Він був засуджений до повішення 23 (11) липня 1826 року й страчений через два дні разом з С.Муравйовим-Апостолом, П.Пестелем, К.Рилєвим, П.Каховським.

Білецький-Носенко Павло (1774 – 1856)

Павло Павлович Білецький-Носенко – український письменник, педагог і етнограф – народився 27 серпня 1774 року у Прилуцькому повіті на Полтавщині в дворянській сім'ї, яка походила від старовинного козацько-старшинського роду. 1793 року він закінчив шляхетський сухопутний кадетський корпус у Санкт-Петербурзі й деякий час перебував на військовій службі. Він брав участь у битві при Очакові (1788) та у штурмі Праги (1794).

1798 року Білецький-Носенко вийшов у відставку в чині капітана й оселився в Прилуках. З 1804 року він виконував функції підсудка земського суду, потім вчителював у Прилуках, де 1798 року заснував двокласне народне училище, пізніше перетворене на трикласне повітове, та приватний пансіон для шляхетних дітей.

Білецький-Носенко підтримував зв'язки з науковими колами – Товариством наук при Харківському університеті та Вільним економічним товариством. Він також перекладав російською та українською мовами художні твори французьких письменників.

Його творча спадщина надзвичайно різноманітна, він залишив понад 60 творів з багатьох галузей знань – історії, філософії, медицини, філології, етнографії, фольклористики тощо. Твори Білецького-Носенка за життя майже не друкувалися, деякі були опубліковані посмертно. Його роман „Зіновій Богдан Хмельницький”, драма „Іван Золотаренко”, словник і граматика української мови та інші роботи залишилися в рукописах. Були видані його „Приказки” у 4

частинах (1871), „Горпинина” (1871) та „Гостинець землякам. Казки сліпого бандуриста” (1872).

Білозерський Василь (1825 – 1899)

Український громадсько-політичний і культурний діяч, журналіст, учений і педагог Василь Михайлович Білозерський народився 20 лютого 1825 року на хуторі Мотронівка на Чернігівщині. У 1843–1846 роках він здобував вищу освіту в Київському університеті св. Володимира, протягом 1846–1847 рр. працював учителем Петровського кадетського корпусу у Полтаві.

Разом з М.Костомаровим і М.Гулаком він виступив організатором Кирило-Мефодіївського братства, брав участь у створенні „Статуту Слов’янського братства св. Кирила і Мефодія”, був автором „Записки” – пояснень до статуту братства.

В.Білозерський розвинув ідеї християнського соціалізму, виступав за об’єднання всіх слов’янських народів у республіканську федерацію, в якій провідну роль відводив Україні.

У 1847 він був заарештований і засланий в Олонецьку губернію під нагляд поліції, де служив у Петрозаводському губернському правлінні.

У 1856 році він був звільнений із заслання, після чого оселився в Петербурзі, де став активним членом місцевого гуртка українців.

У 1861–1862 рр. Білозерський працював редактором першого українського щомісячного журналу „Основа”.

Згодом він переїхав у Варшаву, але підтримував зв’язки з Галичиною, співпрацював з газетами „Мета” і „Правда”.

Останні роки життя він провів на хуторі Мотронівка.

Білозерський Микола (1833 – 1896)

Микола Михайлович Білозерський – український історик та етнограф, брат Василя Білозерського. Він народився на хуторі Мотронівка (нині – в складі с. Оленівка Чернігівської області) у

1833 році. Учився Микола Білозерський в Петровському кадетському корпусі у Полтаві, але навчання не завершив. Він оселився у свого зятя П.Куліша і під його впливом став цікавитися історією українського народу. З 1854 року він служив у Чернігівському губернському правлінні, працював помічником редактора „Чернігівських губернських відомостей”, а згодом почав виконувати обов’язки головного редактора (до 1855 року). У цей період у газеті друкувались історичні матеріали, казки, перекази з історії краю, публікуватися байки Л.Глібова.

Згодом Білозерський залишив службу й захопився збиранням українських народних пісень. Він брав участь у виданні А.Метлинським 1854 року „Сборника малороссийских песен”, самотужки зібрав близько 800 українських пісень, які намагався видати, але пізніше передав Кулішу. 1856 року він видав „Южнорусские летописи”, де опублікував невідомі пам’ятки, зокрема Чернігівський літопис.

Пізніше М.Білозерський оселився на хуторі поблизу м. Борзна, де і прожив до кінця життя, займаючись сільським господарством й збиранням матеріалів з українського фольклору.

Бодяньський Осип (1808 – 1877)

Осип Максимович Бодяньський (псевдонім – О. Бода-Варвинець, Ісько Материнка, І.Мастак та ін.) – український і російський філолог-славіст, історик, фольклорист, перекладач, видавець, письменник, член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1854).

О.Бодяньський народився 31 (10) листопада 1808 року в м. Варва (тепер Чернігівської області). Після закінчення духовної семінарії (1825–1831) у Переяславі та університету у Москві (1834) він перебував протягом 1837–1842 рр. у науковому відрядженні в західних, в основному, слов’янських, країнах. 1842 року Бодяньський став професором кафедри слов’янської літератури, 1845 року був обраний секретарем Московського товариства історії та старожитностей російських.

Він є автор численних наукових праць з історії, літератури, фольклору, мовознавства слов'янських країн, ввів до наукового обігу пам'ятку Пересопницьке Євангеліє.

Бодянський був у близьких взаєминах з багатьма видатними діячами науки й культури, у т.ч. з Т.Шевченком. Протягом життя Бодянський пропагував твори Шевченка серед слов'ян, 1844 надіслав до Чехії В.Ганці, П.-Й. Шафарикові і Національному музею „Тризну”, „Гамалію” та „Чигиринський Кобзар” і „Гайдамаки”, до Хорватії „Тризну” і „Гамалію”. Він обговорював з Шевченком заплановане видання „Живописной України”, зацікавив Шевченка історією чехів та Шафариком, якому український поет присвятив поему „Сретик”. Видаючи 1843 перекладену російською мовою працю Шафарика „Слов'янське народописання”, до перелічених чеським ученим прізвищ українських письменників Бодянський додав ім'я Шевченка. Плануючи видання всеслов'янського альманаху, Бодянський переписав для нього 15 творів Шевченка.

Архів О.Бодянського зберігається в Інституті літератури імені Тараса Шевченка Національної Академії наук України, а також у сховищах Москви та Санкт-Петербурга.

Бойчук Михайло (1882 – 1937)

Відомий український художник, один з діячів „розстріляного відродження” Михайло Львович Бойчук народився в с. Романівці на галицькому Поділлі (тепер Терехівський район Тернопільської області) 10 жовтня 1882 року.

1898 року майбутній митець приїхав до Львова, поступати до малярської школи. Підтриманий Науковим товариством ім. Т.Шевченка на чолі з М.Грушевським (з 1912 року сам стає членом товариства) він навчався у Віденській академії мистецтв, потім – у Леона Вичулковського в Краківській академії. Закінчивши академію із срібною медаллю, Бойчук поїхав вчитися до Мюнхенської академії, потім на кілька років – до Парижа, де він став одним із засновників української

громади. Вивчаючи досягнення світової культури художник водночас заглибився у народне примітивне мистецтво.

Опинившись 1908 року в Парижі – столиці тодішнього мистецького життя Європи – М.Бойчук в оригіналах вивчав творчість Сезанна, Ренуара, ознайомлювався з Пікассо. У 1910–1911 роках він бував також в Італії, де вивчав твори монументального мистецтва, передусім, періоду проторенесансу, опановував різні технічні прийоми в темпері та фресці, в 1911–1912 роках проживав у Львові, працюючи над монументальними розписами. На запрошення Російського археологічного товариства він проводив реставраційні роботи в храмі в с. Лемешах Чернігівської губернії (1912–1914).

Під час Першої світової війни Бойчука разом з його молодшим братом Тимком як австрійських підданих росіяни заслали в Арзамас, де їм довелося зазнати напівголодного існування. А коли в Києві в 1917 році було організовано Українську Академію мистецтв, з-поміж найвідоміших митців тодішньої України на її професора обрали Михайла Бойчука. З 1917 року він працював у Києві: реставрував кілька творів у збірці В.І.Ханенка, запропонував метод закріплення фресок у хрещальні Софійського собору (1919), відкрив 1924 року фрескові розписи в Успенському соборі Єлецького монастиря в Чернігові. З 1924 року він працював професором Київського художнього інституту.

Михайло Бойчук брав участь у монументальній пропаганді, очолював перші державні майстерні. Його група розписала агітпароплав „Більшовик”, Луцькі казарми в Києві (1919), оформляла свято 1 травня 1919 року, декорувала Київський оперний театр під час першого Всеукраїнського з’їзду представників волосних виконкомів (1919), навесні 1921 року на запрошення уряду УРСР оформила приміщення Харківського оперного театру, де відбувся п’ятий Всеукраїнський з’їзд Рад, працювала на Всесоюзній сільськогосподарській виставці 1923 року, виконала близько двадцяти портретів кооперативних і державних діячів на повний зріст для Київського кооперативного інституту, зробила розписи санаторію ім.

ВУЦВК на Хаджибейському Лимані в Одесі (1928), Червонозаводського театру в Харкові (1933–1935).

Крім того, ще з 1909 року М.Бойчук працював у галузі графіки. Відомі його обкладинки для Товариства прихильників українського письменства і науки (Львів, початок ХХ ст.), плакати „Шевченківське свято” та „Несіть подарунки Червоній Армії” (обидва з 1920). Разом з учнями він виконав серію обкладинок для черкаського видавництва „Сіяч” (1918, друкувалися за підписом „Робітня Бойчука” та анонімно), а також був автором ряду станкових творів „Збори жіночого активу” (1929), портретів Б.Лепкого та С.Жеромського, театральних декорацій для постановок „Молодого театру” в Києві, ескізів багатофігурного гобелена „Обжинки” (1935).

Якщо врахувати, що чимала частина доробку припадає на період голоду й розрухи, артилерійських канонад на Київських вулицях та роки відбудови народного господарства, вага зробленого Бойчуком гідна подиву.

1925 року була заснована Асоціація Революційного мистецтва України (АРМУ), яка об'єднувала бойчукістів. АРМУ пропагувала впровадження мистецтва в побут, поєднання його з життям, заперечувала натуралістичний реалізм. Бойчукісти прагнули до національної своєрідності українського мистецтва. Ці ідейно-художні принципи не вкладалися в канонізовані рамки „радянського мистецтва”, викликали з боку „войовничих соціалістів” звинувачення у спотворенні образів радянських людей, соціалістичної дійсності. До того ж ще дошкуляла недоброзичливість інших митців, продиктована груповщиною. Останнє змусило М.Бойчука 1931 року залишити Київ.

Спочатку він викладав у Ленінградській Академії мистецтв, але вже 1932 року повернувся в Україну. У листопаді 1926 – травні 1927 років М.Бойчук разом із дружиною С.Налепинською-Бойчук, учнями І.Падалкою та В.Седляром мали творчу подорож до Німеччини, Франції, Італії. Ця подорож за кордон стала однією з формальних підстав для їхнього арешту та звинувачення у „шпигунстві” й участі в „контрреволюційній організації”.

Михайло Львович Бойчук разом з його талановитими учнями Іваном Івановичем Падалкою та Василем Теофановичем Седляром були розстріляні 13 липня 1937 року в Києві. Софію Налепинську-Бойчук стратили 11 грудня 1937 року також як „шпигунку” і „дружину керівника націоналістичної терористичної організації серед художників”. Долю цих чотирьох розділила більшість учнів Михайла Бойчука.

Борисов Андрій (1797 – 1854)

Андрій Іванович Борисов – декабрист, член масонської ложі „Трьох царств” у Одесі, брат декабриста П.Борисова.

Андрій Борисов – старший син викладача освітніх закладів Чорноморського флоту Івана Борисова – до війська вступив юнкером 1816 року, воював на Кавказі. 1818 року разом із братом він утворив таємне „Товариство першої згоди”, яке невдовзі було перейменовано на „Товариство друзів природи”.

З 1820 року він служив прапорщиком у 8-й артилерійській бригаді в м. Новгород-Волинський, став одним з фундаторів „Товариства з’єднаних слов’ян”, співавтором правил для його членів. У чині підпоручика 1823 року він пішов у відставку, мешкав у слободі Боромля Охтирського повіту Слобідсько-Української губернії.

У грудні 1825 року Андрій Борисов повернувся до Новгород-Волинського, а потім прибув до Старокостянтинівського повіту Волинської губернії. Під час повстання Чернігівського полку А.Борисов намагався залучити до нього своїх товаришів та Пензенський піхотний полк.

Уперше він був заарештований у Києві 26 січня 1826 року, але за добу відпущений. Вдруге його арештували за спеціальним наказом від 21 лютого 1826 року й утримували у Петропавловській фортеці. Він був звинувачений в організації підпілля та керівництві конспірацією, а також у задумі царевбивства й підбурюванні солдатів до заколоту. У липні Борисов був засуджений до страти, яка була замінена на довічну каторгу (пізніше строк скоротили до 20 й згодом до 13 років). У кайданах А.Борисов був відправлений до Сибіру. З 1839 року він мешкав на поселенні в с. Подлопатное Іркутської губернії.

Пізніше А.Борисов збожеволів, перебував під наглядом брата, після раптової смерті якого покінчив життя самогубством.

Борисов Петро (1800 – 1854)

Петро Іванович Борисов – військовий діяч, декабрист, голова „Товариства з'єднаних слов'ян”, брат декабриста А.Борисова.

З 1816 року П.Борисов перебував на військовій службі, був прапорщиком, потім – поручиком. 1818 року разом з братом у містечку Решетилівка заснував „Товариство першої згоди”, яке виступало за впровадження в Російській імперії конституції, поліпшення моралі. 1819–1820 рр. він служив на Кавказі, а повернувшись в Україну, розпочав пошуки шляхів боротьби проти існуючого ладу. 1823 року в м. Новгород-Волинський П.Борисов запропонував заснувати таємне товариство („Товариство з'єднаних слов'ян”), метою якого був би „віддалений і здійснений без великих потрясінь державний переворот”. Для досягнення поставленої мети члени товариства вважали за можливе діяти силою зброї й ставили радикальні завдання: знищення кріпосного права, усунення самодержавства, ліквідацію правової нерівності станів, встановлення рівного ставлення до всіх віросповідань. Важливе місце у їх планах займала ідея створення слов'янської федерації.

Наприкінці літа – на початку осені 1825 року „Товариство з'єднаних слов'ян” злилося з „Південним товариством” декабристів. У грудні 1825 року, ще до одержання звістки про виступ у Санки-Петербурзі, П.Борисов запропонував свій план повстання. Однак через непослідовність дій членів товариства Чернігівського полку повстання зазнало поразки.

П.Борисова разом з братом було заарештовано й засуджено до довічної каторги (яку згодом було скорочено до 13 років). Він помер у с. Малая Разводная поблизу м. Іркутськ 1854 року.

Боровець Тарас (1908 – 1981)

Тарас Дмитрович Боровець (псевдоніми: Тарас Бульба, Чуб, Гонта, відомий також як Бульба-Боровець) – один з видатних діячів українського повстанського руху часів Другої світової війни – народився 9 березня 1908 року на Волині. Деякий час він працював каменярем, у роки польської окупації Західної України проводив пропагандистську роботу на Поліссі.

У 1930 році він заснував організацію Українське Національне Відродження. Декілька разів заарештовувався польськими спецслужбами, в 1934–1935 роках був ув'язнений у Березі Картузькій.

У 1939–1941 роках, під час більшовицької окупації Західної України Бульба-Боровець продовжував роботу з організації націоналістичного підпілля на Поліссі й Волині. На початку німецько-радянської війни, в 1941 році він сформував і очолив партизанські відділи Поліської Січі в місті Олевську. У лютому 1942 року повстанські загони на чолі з Боровцем діяли в Костопільському та інших районах. У березні–квітні 1943 року він вів переговори із штабом УПА-Північ, однак пропозицію про входження його відділів в єдиний повстанський рух відхилив.

У липні 1943 року Т.Бульба-Боровець перейменував очолювані ним загони в Українську Народну-Револьюційну Армію і створив спільно з І.Мітрингою Українську Національно-Демократичну Партію. 18–19 серпня 1943 року УНРА була роззброєна частинами Української Повстанської Армії.

Наприкінці листопада 1943 року (за іншими даними 01 грудня 1943 року) Боровець був заарештований гестапо у Варшаві й ув'язнений у концтаборі Заксенгаузен. Він був звільнений у вересні 1944 року.

З 1948 року Тарас Бульба-Боровець жив у еміграції в Канаді, де видавав журнал „Меч і Воля”, створив Українську Національну Гвардію. Він є автором широко відомої книги спогадів „Армія без держави”.

Брайчевський Михайло (1924 – 2001)

До нової генерації української інтелігенції, яка йменувала себе „шістдесятниками”, без сумніву, належить ім'я Михайла Юліановича Брайчевського, відомого історика, художника, археолога, письменника й громадського діяча, професора Національного університету „Києво-Могилянська академія”, члена Вільної української академії (США), заслуженого діяча науки і техніки України, лауреату міжнародних і національних премій, автора близько 500 друкованих праць.

М.Брайчевський народився 6 вересня 1924 року в Києві у родині службовця. Він закінчив історичне і паралельно філософське відділення Київського державного університету ім. Тараса Шевченка, де і захопився стародавньою історією і археологією. У 1945 році він почав працювати штатним співробітником в Інституті археології АН УРСР.

У наступні роки з'явилися його монографії „Римська монета на Україні” (1951), „Коли і як виник Київ” (1963), „Біля джерел слов'янської державності (Соціально-економічний розвиток черняхівських племен)”(1964), „Походження Русі”(1968).

У 60-і роки М.Брайчевський став активним учасником опозиційного руху. Він брав участь у діяльності київського Клубу творчої молоді (з 1960 по 1964 рр.), читав публічні лекції з історії України, а в 1966 році написав відому статтю „Приєднання чи возз'єднання?”, яка була надрукована в самвидавці.

У 1970 році М.Брайчевського звільнили з посади, і він кілька років не мав можливості працювати за фахом, лише іноді виїжджаючи на археологічні розкопки як робітник-землекоп. 1979 року йому вдалося повернутися в Інститут археології АН УРСР, але він і далі продовжував поєднувати наукову й громадсько-політичну діяльність. Через десять років Брайчевський захистив докторську дисертацію за темою „Східні слов'яни у I тисячолітті нової доби”.

За часів перебудови він брав участь у національно-визвольному русі як делегат з'їзду Народного Руху України, співпрацював з низкою періодичних видань, багато зробив для збереження історично неповторного ландшафту Києва.

У 1999 році у Державному музеї книги і друкарства України відбулася ювілейна виставка робіт М.Брайчевського „Історичні портрети”, на якій було представлено 30 портретів історичних діячів (Аскольда, Ольги, Олега, Данила Галицького тощо).

М.Брайчевський був причетним і до українського кінематографу, оскільки знімався у фільмах Л.Осики „Захар Беркут” (1971), „Етюди про Врубеля” (1989).

Крім фундаментальних праць з історії України, археології, мистецтвознавства, мовознавства, з-під пера М.Брайчевського вийшли поеми, поетичні цикли, переклади поезій Готфріда Бюргера, Адама Міцкевича, Миколи Гумільова. 2003 року в Києві побачила світ збірка його поезій „Часу кругове”, але за його життя були надруковані лише поема „Григорій Сковорода” і деякі „притчі”.

М.Брайчевський помер 23 жовтня 2001 року.

Вагилевич Іван (1811 – 1866)

Іван Миколайович Вагилевич – український поет, фольклорист, етнограф, філолог, громадський діяч.

І.Вагилевич народився 2 вересня 1811 року в сім'ї пароха в селі Ясень (тепер Рожнятівського району Івано-Франківської області). Навчався у Львівській духовній семінарії, яку закінчив 1839 року. Під час навчання він брав участь у польських конспіративних організаціях, був одним із зачинателів нової української літератури в Галичині, співавтором збірок „Зоря” (1835, заборонена цензурою) та „Русалка Дністровая” (1837). 1833 року разом з Маркіяном Шашкевичем і Яковом Головацьким він організував культурно-просвітню організацію „Руська трійця”. Через діяльність у ній Вагилевича висвятили на священика лише через сім років після того, як він закінчив семінарію.

У 1846–1848 роках І.Вагилевич був душипастирем у с. Нестаничі (тепер Радехівського району).

Під час „весни народів” 1848 року І.Вагилевич самовільно залишив парафію та виїхав до Львова. Там він перейшов на полонофільські позиції, проповідував ідею польсько-українського союзу під зверхністю Польщі.

Вагилевич став редактором газети „Дневник руський” угруповання української шляхти „Руський Собор” і сформулював на її шпальтах програмні засади модерного українського націоналізму.

За самовільне залишення парафії Вагилевича було позбавлено духовного сану, й він вирішив перейти на лютеранство. Тяжко працюючи, аби прогодувати дружину та дітей, Вагилевич ледве зводив кінці з кінцями: він був перекладачем української мови, друкував статті в „Газеті львівській”, коригував виступи депутатів Галицького сейму, брав участь у підготовці нового видання словника польської мови Лінде.

1862 року він одержав посаду міського архіваріуса, на якій працював до самої смерті. Іван Вагилевич помер 10 травня 1866 року у Львові.

І.Вагилевич є автором мовознавчих праць „Грамматика малоруської мови в Галичині” (1844, опублікована 1845, польською мовою), „Розправа про південно-руську мову” (1843, польською мовою, залишилася у рукопису); етнографічних „Гуцули, мешканці Східного Прикарпаття” (1837), „Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині” (1839), „Лемки, мешканці Західного Прикарпаття” (1841); романтичних балад, поезій у прозі, статей про українську літературу. Він збирав і опрацьовував лексичні матеріали для словників, зокрема українсько-німецько-латинського; брав участь у виданні фундаментальних видань *Akta grodzkie i zemskie* та *Monumenta Poloniae Historica*; переклав „Слово о полку Ігоревім” українською і польською мовами, давши науковий коментар, є автором „Заміток о руській літературі”.

Вербицький Михайло (1815 – 1870)

Михайло Михайлович Вербицький – композитор, диригент, священник, громадський діяч, автор гімну України „Ще не вмерла Україна”.

М.Вербицький народився 4 березня 1815 року у селі Явірник Руський, на Лемківщині, де його батько Михайло був священником. Коли Михайлові виповнилося десять років, помер

батько, і ним та його молодшим братом Володиславом став опікуватися їх далекий родич перемишльський владика Іван Снігурський, один з найяскравіших діячів Української греко-католицької церкви.

У 1828 році при перемишльській кафедрі владика Іван Снігурський заснував хор, а згодом і музичну школу, в яких співав і навчався Михайло. Уже на Великдень наступного 1829 року цей хор з великим успіхом дебютував в урочистому богослужінні, де Вербицький разом з Іваном Лаврівським виступили як солісти. Побачивши такий блискучий результат, Іван Снігурський запрошує з Чехії кваліфікованого диригента і композитора Алоїза Нанке: у Нанке Михайло Вербицький отримав ґрунтовну музичну освіту, зокрема, з композиції.

Пізніше Михайло Вербицький вступив до Львівської духовної семінарії. Його музичні пізнання й навички ще більше поширювалися: він керував хором семінарії, опановував гру на гітарі, яка супроводжувала його протягом усього життя. До нашого часу зберігся створене ним „Поученіє Гітари”, яке стало першим музичним посібником в Україні.

У другій половині сорокових років Михайло Вербицький звернувся до релігійної музики – і в цей період написав повну Літургію на мішаний хор (1847), яка і сьогодні звучить у багатьох церквах Західної України. Окрім Літургії, він створив знамените „Ангел вопіяше” та інші церковні композиції.

Вербицький написав музику до понад 20 вистав (наприклад, до таких, як „Верховинці”, „Козак і охотник”, „Жовнір-чарівник” тощо).

У 60-х роках XIX ст. композитор знову звернувся до жанру співогри, бо у Львові був відкритий театр „Руської Бесіди”. Для цього театру Вербицький написав побутову мелодраму „Підгоряни”, одну з найпопулярніших п'єс композитора, згодом „Сільські пленіпотенти”, „Простачку”, „В людях ангел, не жена, вдома з мужем сатана” та ін.

Складні життєві обставини відтягнули висвячення на священика, – і лише 1850 року він отримав єврейські свячення. Кілька років Вербицькому доводилося переїжджати з однієї сільської парохії на іншу, аж поки 1856 року він не осів у селі Млинах на Яворівщині, де прожив решту свого життя.

Дата створення пісні „Ще не вмерла Україна” залишається поки що дискусійною. Тривалий час вважалося, що вона була створена десь у 1862–1863 роках, але без відповідних наукових аргументів. Текст П.Чубинського у Галичині вперше був опублікований у грудневому числі часопису „Мета”, який фактично вийшов близько 15 січня 1864 року. І тому, ймовірно, це власне і наштовхнуло о.Михайла на створення майбутнього гімну, бо ж йому було замовлено перемишльською „Громадою” написати патріотичну пісню.

В останні роки життя композитор займався педагогічною діяльністю, писав статті, творив музику. Серед його учнів були отці-композитори Віктор Матюк і Порфирій Бажанський. Помер Михайло Вербицький 1870 року в Млинах, проживши лише 55 років.

Винниченко Володимир (1880 – 1951)

Володимир Кирилович Винниченко – видатний український прозаїк, драматург, художник, політичний і державний діяч.

Він народився 26 липня 1880 року в Єлисаветграді Херсонської губернії в селянській родині. Батько його Кирило Васильович Винниченко, замолоду селянин-наймит, переїхав із села до Єлисаветграду й одружився з вдовою Євдокією Павленко, народженою Линник. Від першого шлюбу мати Винниченка мала трое дітей: Андрія, Марію й Василя. Від шлюбу з Кирилом Винниченком народився лише Володимир.

У народній школі Володимир звертав на себе увагу своїми здібностями. По закінченні школи Володимира було віддано до Єлисаветградської гімназії. У 1901 році він вступив на юридичний факультет Київського університету і того ж року створив таємну студентську революційну організацію, яка звалась „Студентською громадою”. Пізніше він вступив до Революційної української партії (РУП), яка з 1905 року стала називатися Українською соціал-демократичною робітничою партією (УСДРП). За її дорученням В.Винниченко проводив агітаційно-пропагандистську роботу серед робітників Києва та селян Полтавської губернії, за що 1903 року був заарештований, виключений з університету й ув’язнений до одиночної камери

Лук'янівської в'язниці в Києві, звідки йому згодом вдалося втекти.

Незабаром його чекав новий арешт і дисциплінарний батальйон. Але він знову втік і нелегально відбув у еміграцію. Ризикуючи життям, Винниченко не раз переходив кордон, беручи участь у переправі революційної літератури в Росію. Після чергового арешту й ув'язнення із загрозою довічної каторги Винниченку за допомогою товаришів вдалося вирватися з рук царської охоранки та емігрувати.

На початку Першої світової війни Винниченко повернувся до Росії і жив до 1917 року переважно в Москві під чужим ім'ям, займаючись літературною діяльністю. Одразу після Лютневої революції Винниченко переїхав в Україну і взявся до активної політичної роботи. Він став членом Центральної Ради, а згодом очолив Генеральний секретаріат і став генеральним секретарем внутрішніх справ.

В.Винниченко є автором майже усіх декларацій і законодавчих актів УНР, саме він проголосив I Універсал на II військовому з'їзді 23 (10) червня 1917 року та Декларацію Генерального секретаріату 27 червня (10 липня) 1917 року на пленумі Центральної Ради.

Коли, під натиском більшовицьких військ уряд УНР змушений був евакуюватися до Житомира, Винниченко разом із дружиною поїхав на південь, до Бердянська. Під час гетьманату він жив на хуторі Княжа Гора на Канівщині, де займався літературною творчістю, написав п'єсу „Між двох сил”. Тут Винниченко був заарештований гетьманською вартою за підозрою у підготовці до державної змови, але був швидко звільнений, після чого продовжив активну політичну діяльність.

У серпні 1918 року Винниченко очолив Український національний союз, рішуче наполягаючи на відновленні УНР, створенні її найвищого органу – Директорії, головою якої він став у листопаді 1918 року. Незабаром через суперечності із Симоном Петлюрою В.Винниченко пішов у відставку та виїхав за кордон.

В еміграції політична кар'єра Винниченка тривала. У Відні він за короткий час написав тритомну мемуарно-публіцистичну працю „Відродження нації” (Історія української революції).

Березень 1917 р. – грудень 1919 р.) – твір певною мірою підсумковий, написаний по гарячих слідах подій. Це широкомасштабне полотно, яке є важливим джерелом для вивчення і розуміння складних політичних процесів в Україні періоду збройної боротьби за владу. За політичною орієнтацією Винниченко був близьким до комуністичної філософії. Але більшовики, на його думку, недостатньо враховували національний фактор. В.Винниченко мріяв організувати нову партію, соціальна програма якої мало б чим відрізнялася від більшовицької, однак була б „раціональніша”, тісніше пов’язана з історичним минулим України.

Наприкінці 1919 року Винниченко спробував втілити цю ідею у життя. Він вийшов із УСДРП і організував у Відні Закордонну групу українських комуністів, створив її друкований орган – газету „Нова доба”, в якій опублікував свій лист-маніфест „До класово несвідомої української інтелігенції”, сповістивши про перехід на позиції комунізму.

Наприкінці травня 1920 р. Винниченко разом із дружиною прибув до Москви, де дістав пропозицію зайняти пост заступника голови Раднаркому УСРР із портфелем наркома закордонних справ та кооптацією у члени ЦК КП(б)У. Він відмовився і згодом знову повернувся до Відня.

Під час німецької окупації Франції Володимира Кириловича було кинуте до концтабору за відмову співробітництва з нацистами. По закінченні війни він закликав до загального роззброєння та мирного співіснування народів світу. Впродовж останніх двадцяти п’яти років свого життя Винниченко проживав у французькому містечку Мужен, біля Канн, у власному невеликому будинку, де займався літературною творчістю і живописом.

Помер Володимир Винниченко 6 березня 1951 року.

Вовк Федір (1847 – 1912)

Федір (Хведір) Кіндратович Вовк – визначний український антрополог, етнограф і археолог – народився 17 березня 1847 року у с. Крячківці на Полтавщині.

Він отримав освіту в Новоросійському та Київському університетах, працював професором Петербурзького університету. Ф.Вовк був активним членом київської громади й через переслідування змушений був надовго виїхати за кордон. Значну частину свого життя він провів у Франції, де мешкав у еміграції з 1879 по 1905 рік, після чого повернувся до Росії.

Як антрополог Ф.Вовк вважав себе послідовником французької антропологічної школи. вивчав етнографічні матеріали в різних країнах Європи. У Парижі він вивчав антропологію, порівняльну етнографію і археологію. За працю „Variations squelettiques du pied chez les Primates et chez les races humaines” (1900) Ф.Вовк отримав премії Godar і Російської академії наук.

Протягом 1904–1906 рр. Ф.Вовк здійснював наукові екскурсії в Галичині, Буковині та Угорщині.

Ф.Вовк залишив понад 200 наукових праць, написаних різними мовами. Він був членом Російського географічного товариства в Петербурзі, Історичного й Антропологічного товариства в Парижі, активним популяризатором української культури в Європі. Він вважається одним з перших дослідників палеолітичних пам'яток на території України.

Вчений зібрав значний матеріал з етнографії українського народу, на базі якого написав кілька досліджень, зокрема, праці „Антропологічні особливості українського народу”, „Етнографічні особливості українського народу” (обидві 1916 року), у яких переконливо довів, що українці – окремий слов'янський народ.

Волобуєв Михайло (1903 – 1972)

Михайло Симонович Волобуєв – український економіст, викладач, виступав за розширення прав УРСР.

Він народився у Миколаєві в 1903 році, навчався у гімназії, екстерном закінчив економічний відділ Харківського інституту профосвіти. У 1921–1922 рр. М.Волобуєв працював заступником завідуючого Миколаївського, а з 1922 року – Вінницького губернського відділів освіти. З 1923 року він

працював у Харкові в Головполітосвіті, викладав у Харківському фармацевтичному технікумі, Інституті народної освіти, фінансово-економічному технікумі. Згодом Волобуєв стає професором політичної економії Харківського механіко-машинобудівного інституту (протягом 1930–1933 рр. він очолював кафедри).

1928 року в журналі „Більшовик України” (№ 2–3) було вміщено статтю Волобуєва під назвою „До проблеми української економіки”. У статті, що мала дискусійний характер, було окреслено фази розвитку колоніальної політики царату в Україні до жовтневих подій 1917 року й спростовано версію про повну єдність дореволюційної російської економіки. На думку Волобуєва, єдиний господарський комплекс являла собою Україна, що, однак, ігнорували і російські економісти, і московські керівні установи (зокрема Держплан СРСР), які взагалі уникали навіть самої назви „Україна”, віддаючи перевагу термінам „Південь”, „Південний район”, „Південно-Західний”, „Південь Європейської Росії”, „Південноросійське господарство”, вважаючи Україну колонією європейського типу, що увійшла до складу СРСР.

М.Волобуєв стверджував, що Україна має власні шляхи розвитку і що вона мусить підготуватись до вступу у світове господарство у випадку перемоги революції „не лише в колишній Росії, а по всій земній кулі” як рівноправна частина цього світового комплексу. При цьому він на конкретних прикладах критикував нераціональне використання центральними плановими установами природних і економічних ресурсів України. І хоча Волобуєв підкреслював, що написав статтю не для поглиблення розходжень між Росією і Україною, саме це йому було інкриміновано, а його погляди були кваліфіковані як економічна платформа „націонал-ухильництва” й піддані публічному ostracismu. Проти Волобуєва виступили А.Річицький, Є.Гірчак, М.Скрипник й змусили його каятись.

1928 року у журналі „Більшовик України” М.Волобуєв надрукував листа, в якому оголосив свою позицію помилковою, а в 1930 році вмістив там же „самокритичну” статтю „Проти економічної платформи націоналізму. (До критики

волобуїщини)”, але брутальні звинувачення на його адресу не припинялися. 7 грудня 1933 року він був заарештований за звинуваченням в участі в „українській контрреволюційній організації, що прагнула до повалення Радянської влади збройним шляхом”. Рішенням судової трійки при Колегії ГПУ УСРР від 8 травня 1934 року Волобуєв був засуджений до 5 років виправних таборів (вирок був замінений на заслання до Казахстану). Після відбуття терміну заслання Волобуєв жив у Краснодарському краї.

Під час війни з нацистською Німеччиною Волобуєв виконував спеціальні завдання радянської розвідки. 1948 року він переїхав до Ростова-на-Дону, де працював завідуючим кафедрою у Ростовському фінансово-економічному інституті. У серпні 1957 року Волобуєв був офіційно реабілітований, а 1961 року переїхав до Донецька, де викладав у Донецькому торговому інституті. Останні роки життя він провів на викладацькій роботі у Ростові-на-Дону.

Митрополит Володимир (1848 – 1918)

Митрополит Володимир (в миру Василь Никифорович Богоявленський) – єпископ Православної Російської Церкви, митрополит Київський і Галицький, прославлений Руською Церквою в лиці святих у 1992 році.

Василь Богоявленський народився 1 січня 1848 року у родині священика в с. Мала Морошка Мокшанського повіту Тамбовської губернії. Він закінчив духовну семінарію, потім у 1874 році – Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я, у 1915 році став доктором богослов'я.

З 1874 року майбутній митрополит викладав низку церковних дисциплін у Тамбовській духовній семінарії. У 1882 році він залишив викладацьку діяльність і був рукопокладений на священика Покровської соборної церкви м. Козлова, наступного року став настоятелем Троїцької церкви цього міста. У 1886 році, після смерті дружини, він прийняв чернецький постриг і став настоятелем Тамбовського Троїцького монастиря, а згодом – Новгородського Антонієвого монастиря.

У 1891 році він стає єпископом Самарським, у 1892 році – архієпископом Карталинським і Кахетинським, Екзархом Грузії, членом Святішого Синоду. За часів його служіння в Грузії було побудовано більше 100 храмів, відкрито місіонерське єпархіальне духовно-освітнє братство. Під час епідемії холери на Кавказі він допомагав хворим, створював їдальні для бідноти.

21 лютого 1898 року він був призначений митрополитом Московським і Коломенським, священоархімандрітом Свято-Троїцької Сергієвої Лаври. Займаючи цю посаду, він активно боровся з народним пияцтвом, виступав як апологет марксизму, проповідував християнство серед робітників, займався меценатством.

У 1912 році Володимир був призначений митрополитом Санкт-Петербурзьким і Ладозьким, священоархімандрітом Свято-Троїцької Олександрівської Лаври, а в 1915 році – митрополитом Київським і Галицьким. Під час революції 1917 року він визнав Тимчасовий уряд, але подав у відставку з посади члена Синоду, залишившись на Київській кафедрі.

Митрополит Володимир був убитий після взяття Києва більшовиками у 25 січня 1918 року.

Митрополит Володимир (Сабодан) (нар. 1935 р.)

Майбутній митрополит народився 23 листопада 1935 року у с. Марківка Летичівського району Хмельницької області у селянській родині. З дев'яти років він ніс різні послухи при Свято-Архангело-Михайлівському храмі рідного села. Після закінчення Меджибізької середньої школи Сабодан навчався в Одеській духовній семінарії (1954–1958), а 1958 року вступив до Ленінградської духовної академії, яку закінчив у 1962 році зі ступенем кандидата богослов'я за наукову роботу „Христос Спаситель – Начальник світу”.

Майбутній митрополит викладав в Одеській духовній семінарії, виконував обов'язки старшого помічника інспектора, одночасно обіймаючи посаду секретаря Одеського єпархіального управління.

14 червня 1962 року митрополит Херсонський і Одеський Борис (Вік) висвятив Сабодана у сан диякона, 15 червня – в сан ієрея, 26 серпня отець Віктор був пострижений у чернецтво з нареченням імені на честь святого рівноапостольного князя Володимира.

У 1965 році Володимир закінчив аспірантуру при Московській духовній академії, став ректором Одеської духовної семінарії з возведенням у сан архімандрита. 1966 року він був призначений заступником начальника Руської духовної місії в Єрусалимі, 23 червня 1966 року став єпископом Звенигородським, вікарієм Московської єпархії з дорученням виконувати обов'язки представника РПЦ на Всесвітній Раді Церков. 28 листопада 1968 року єпископ Володимир був переміщений на Переяслав-Хмельницьке вікаріатство Київської єпархії. З 20 березня 1969 року він, будучи єпископом Чернігівським і Ніжинським, тимчасово керував Сумською єпархією. Протягом 1970–1973 років він був відповідальним редактором журналу „Православний вісник”.

18 квітня 1973 року Володимир був призначений єпископом Дмитрівським, вікарієм Московської єпархії, ректором Московської духовної академії і семінарії, 9 вересня возведений у сан архієпископа. 18 квітня 1978 року Володимир стає професором Московської духовної академії, а 5 червня 1979 року архієпископ Володимир захистив магістерську дисертацію на тему: „Екклезіологія у вітчизняному богослов'ї”.

Після возведення в сан митрополита 16 липня 1982 року Володимир Сабодан очолив Ростовську й Новочеркаську єпархію, а 28 березня 1984 року він був призначений Патріаршим екзархом Західної Європи.

З 30 грудня 1987 року він був призначений Керуючим справами Московського Патріархату й постійним членом Священного Синоду.

1988 року Володимир стає членом Центральної виборчої комісії під час виборів народних депутатів СРСР, з квітня 1989 року очолює комісію з питань вивчення матеріалів, що стосуються реабілітації духовенства й мирян РПЦ. У 1989 році він тимчасово управляв Гаазькою єпархією (Голландія).

3 травня 1990 року митрополит Володимир був призначений головою комісії з організації й проведення похорону Патріарха Пімена, потім входив до складу комісії Священного Синоду з питань підготовки Помісного Собору РПЦ. 1990 року митрополит Володимир був одним із 3 кандидатів на Патріарший Престол, другим за кількістю набраних голосів. Тоді Помісний Собор обрав Патріархом Московським і всієї Русі Ленінградського й Новгородського митрополита Алексія (Ридигера).

Архієрейський Харківський Собор УПЦ у Харкові 27 травня 1990 року більшістю голосів (16 з 18) обрав Предстоятелем УПЦ, Митрополитом Київським і всієї України, митрополита Ростовського і Новочеркаського Володимира, який на той час знаходився на богословській конференції у Фінляндії.

11 червня 1992 року Архієрейський Собор РПЦ затвердив рішення Харківського Собору УПЦ. 20 червня 1992 року Блаженніший Митрополит Володимир прибув у Київ.

Волошин Августин (1874 – 1945)

Августин Іванович Волошин – політичний, культурний, релігійний діяч Закарпаття, греко-католицький священник, з 1938 року – прем'єр-міністр автономного уряду Карпатської України, перший і останній президент цієї держави.

Августин Волошин народився 17 березня 1874 року в с. Келечин Волівського округу (нині – Міжгірського району) на Закарпатті в сім'ї сільського священника. Освіту він здобув у семінарії та у Вищій педагогічній школі в Будапешті. Ще в період навчання він брав активну участь у культурному русі краю.

У 1917–1938 рр. він працював директором вчительської семінарії в Ужгороді, написав низку підручників. Активною політичною діяльністю в українських громадсько-політичних організаціях Закарпаття А.Волошин почав займатися з 1919 року. Він заснував і очолював Народно-християнську партію (1923–1939), від якої обирався послом до чехословацького парламенту (1925–1929).

26 жовтня 1938 року А.Волошин був призначений прем'єр-міністром автономного уряду Карпатської України, а 15 березня 1939 став президентом цієї держави.

Під час окупації краю Угорщиною він емігрував разом з урядом за кордон й оселився у Празі. У травні 1945 року А.Волошин був заарештований радянськими спецслужбами. Він помер у московській Бутирській в'язниці 19 липня 1945 року.

Головацький Яків (1814 – 1888)

Яків Федорович Головацький – галицький лінгвіст, етнограф, фольклорист, поет, священник і педагог, співзасновник об'єднання „Руська трійця” й співавтор збірника „Русалка Дністрова”.

Я.Головацький народився 17 жовтня 1814 року у с. Черелі (нині – Бродовський р-н Львівської області). Навчався він у Львівській духовній семінарії. У 1841 році Головацький закінчив Львівський університет, після чого служив греко-католицьким священником. 1848 року він став професором руської (української мови) і літератури Львівського університету, а протягом 1864–1866 років виконував обов'язки його ректора.

Разом з М.Шашкевичем та І.Вагилевичем він утворив організацію „Руська трійця” і видав у 1837 році альманах „Русалка Дністрова”, у якому публікував кілька патріотичних поезій. Однак згодом, під впливом М.Погодіна, він перейшов на москвофільські позиції й в 1867 році переїхав до Російської імперії. Пізніше Головацький проживав у Вільно (сучасний Вільнюс), де працював у археографічній комісії, писав наукові праці з літератури, історії, етнографії. Його найважливішою працею вважається книга „Народні пісні Галицької і Угорської Русі” (1878).

Голубович Всеволод (1885 – 1939)

Всеволод Олександрович Голубович – український громадсько-політичний і державний діяч, інженер за фахом –

народився у 1885 році в с. Молдаванка, Балтського повіту, Подільської губернії.

У молодості він був членом Одеської української громади, пізніше належав до УПСР, був членом Центрального Комітету цієї партії.

У період національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. В.Голубович проводив бурхливу політичну діяльність: у Генеральному Секретаріаті, був секретарем шляхів сполучення (з 27 липня 1917 р.), секретарем торгу і промисловості (з листопада 1917 р.), з 18 січня 1918 р. – головою Ради народних міністрів і міністром закордонних справ УНР.

Всеволод Голубович очолював українську делегацію на мирних переговорах у Бересті-Литовському (28 грудня 1917 – 15 січня 1918 рр.).

Протягом 1917–1921 рр. В.Голубович жив в УРСР. У 20-і роки він працював заввідділом капітального будівництва ВДНГ УРСР.

У 1921 році В.О.Голубович, як і інші провідні діячі УПСР, був заарештований і засуджений більшовицькою владою, але через деякий час був амністований.

У 1931 році він знову був засуджений у справі так званого Українського національного центру. Помер в ув'язненні 1939 року.

Гонгадзе Георгій (1969 - 2000)

Георгій (Гія) Русланович – український журналіст грузинського походження – народився у Тбілісі 21 травня 1969 року. Після закінчення філологічного факультету Львівського державного університету ім. Івана Франка він активно займався політикою, брав участь у діяльності львівської організації Народного Руху України.

Після розвалу СРСР Гонгадзе співпрацював з низкою українських ЗМІ, а в квітні 2000 року заснував й очолив Інтернет-газету „Українська правда”, де піддав критиці політику Президента Леоніда Кучми.

Таємниче вбивство Г.Гонгадзе у вересні 2000 року („Справа Гонгадзе”) стало одним з найбільших скандалів періоду

президентства Кучми, оскільки було використане в інформаційній війні проти т.зв. „режиму Кучми” з метою зміни влади в країні (акція „Україна без Кучми”).

Гончар Олесь (1918 – 1995)

Олександр Терентійович Гончар (псевдонім Олесь Гончар) – український радянський письменник, літературний критик і громадський діяч, Герой Соціалістичної Праці, академік АН Української РСР, лауреат Державної премії СРСР (1982).

О.Гончар народився 3 квітня 1918 року в слободі Сухій на Полтавщині. Він рано залишився сиротою на вихованні бабки. До вступу в Харківський університет у 1938 році Олександр навчався в технікумі журналістики, працював у районній газеті на Полтавщині, потім – у обласній комсомольській газеті в Харкові, пізніше поступив на філологічний факультет Харківського державного університету.

Ранні оповідання й повісті („Черешні цвітуть”, „Іван Мостовий” та ін.) Гончар присвятив людям, яких добре знав. 1936 року, коли почалася громадянська війна в Іспанії, молодий Гончар гаряче мріяв потрапити в саму гущу тих подій. Цьому бажанню тоді не судилося збутися, але через п’ять років, у червні 1941, він у складі студентського батальйону пішов добровольцем на фронт. Про долю цього батальйону письменник написав у романі „Людина і зброя”, за який був нагороджений державною премією ім. Т.Г.Шевченка. Воєнні умови (він був старшим сержантом, старшиною мінометної батареї) не були сприятливими для творчості, але й тоді Гончар не залишав письменницької праці. Вірші, що народжувалися в перервах між боями, сам письменник назве згодом „конспектами почуттів”, „поетичними чернетками для майбутніх творів”. Твір О.Гончара „Прапорonosці” був відзначений двома Сталінськими преміями.

Протягом 1959–1971 років Олесь Гончар працював головою правління Спілки письменників України, у 1959–1986 роках – секретарем правління Спілки письменників СРСР. У 1969 році Гончар був обраний депутатом Верховної Ради СРСР, а в 1973

році він став головою Українського республіканського комітету захисту миру, членом Всесвітньої Ради Миру, академіком Академії наук України. Він нагороджений багатьма орденами та медалями.

Громадська робота письменника не заважала його літературній праці. Наприкінці 40-х – на початку 50-х років Гончар написав низку новел („Модри Камень”, „Весна за Моравою”, „Ілонка”, „Гори співають”, „Усман та Марта” й ін.), документальну повість „Земля гуде”. Протягом 50-х років були видані його книги новел „Південь” (1951), „Дорога за хмари” (1953), „Чари-комиші” (1958), повісті „Микита Братусь” (1951) і „Щоб світився вогник” (1955), присвячені мирному життю людей, важливим моральним аспектам їхніх взаємовідносин, а романна дилогія „Таврія” (1952) і „Перекоп” (1957) – історико-революційній проблематиці. Протягом 60–70-х років з’явилися на світ романи „Тронка” (1963), „Собор” (1968), „Берег любові” (1976), „Твоя зоря” (1980), повість „Бригантіна” (1972), новели „Кресафт” (1963), „На косі” (1966), „Під далекими соснами” (1970), „Пізнє прозріння” (1974) та ін.

Роман „Собор” приніс авторові не лише суспільне визнання, але й осуд з боку партійної критики. Він був опублікований у журналі „Вітчизна” у 1968 році. Перші рецензії на роман були схвальні, але невдовзі вульгаризаторська критика піддала його тенденційному остракізму. Твір було вилучено з літературного процесу на два десятиліття.

Працю на ниві художньої прози Олесь Гончар постійно поєднував з літературно-критичною творчістю. Почавши ще в студентські роки з досліджень поетики М.Коцюбинського і В.Стефаніка, він згодом надрукував десятки статей, які були опубліковані в трьох окремих книгах („Про наше письменство”, 1972; „О тех, хто дорог”, 1978; „Письменницькі роздуми”, 1980) і частково увійшли до шеститомного зібрання творів письменника. Твори О. Гончара перекладалися на 67 мов, а творчий досвід письменника і сьогодні є цінним як для вітчизняних, так і для зарубіжних майстрів слова.

З початком перебудови й набуттям Україною незалежності письменник знову активно включився у суспільне життя

молодої держави, став ініціатором утворення Товариства Української Мови і Народного Руху України, був обраний депутатом Верховної Ради України I демократичного скликання (1990–1994).

О.Гончар помер 14 липня 1995 року.

**Горинь Богдан
(нар. 1936 р.)**

Богдан Миколайович Горинь – літературознавець, мистецтвознавець і громадський діяч, учасник дисидентського руху – народився 10 лютого 1936 року в с. Кніселі Жидачівського району на Львівщині в селянській родині. У 1949 році він закінчив український відділ філологічного факультету Львівського університету, в якому був учасником наукових гуртків, виступав з доповідями на наукових студентських конференціях.

З 1959 року Горинь працював методистом з культосвітньої роботи Львівського обласного будинку народної творчості, вчителем малювання і креслення СШ №7, а з червня 1962 року і до арешту – науковим працівником Львівського музею українського мистецтва.

З 1960 року він постійно виступав у пресі з літературознавчими та мистецтвознавчими статтями, займався проблемою психології художньої творчості. Перед арештом він працював над історичним дослідженням західноукраїнського мистецтва 20-30-х років ХХ ст., був автором більше 30 статей.

Гориня заарештували у серпні 1965 року, після чого на закритому Львівському обласному суді його було засуджено на 4 роки таборів суворого режиму за звинуваченням у антирадянській агітації та пропаганді. Строк він відбував у Мордовських таборах, де почав готувати монографію про творчість художника Панаса Заливахи.

**Горинь Михайло
(нар. 1930 р.)**

Михайло Миколайович Горинь – літературознавець, психолог, громадський діяч – належить до покоління „шістдесятників”, багатьом з яких довелося стати дисидентами.

Він народився 20 червня 1930 року в с. Кніселі Жидачівського району на Львівщині в селянській родині. Після закінчення середньої школи, 1949 року М.Горинь поступив на філологічний факультет Львівського університету. З 1954 року він займався учительською роботою – викладав українську мову і літературу, логіку і психологію, працював завідуючим районним методкабінетом та інспектором шкіл у Стрілківському районі колишньої Дрогобицької області. З 1957 по 1961 рік Горинь перебував на посаді директора середніх шкіл у Дрогобицькому і Бориславському районах.

Михайло Горинь багато займався громадською роботою, читав лекції з методики й історії української літератури на курсах перепідготовки вчителів, друкував статті у наукових збірниках, виступав з доповідями на науковій конференції, присвяченій ювілею І.Франка та на республіканських педагогічних читаннях. З березня 1961 року й до арешту він працював психологом праці у першій в Радянському Союзі експериментальній науково-практичній лабораторії психології та фізіології праці при львівському заводі автовантажників, де проводив науково-дослідну роботу із загальної психології та психології праці.

Серед опрацьованих ним тем теоретичного і практичного характеру – „Психологічні вимоги до організації робочого місця вантажника”, „Психологічно-методичні вказівки до організації навчального процесу в учнівському цеху” та інші. У 1962 році М.Горинь був нагороджений грамотою Львівського обласного відділу народної освіти за виголошену на XI обласних педагогічних читаннях доповідь „Розвиток уяви учнів на уроках літератури”. Перед арештом Горинь працював над темою дослідної роботи „Роль і взаємовідношення контролю та уваги у відображальній діяльності людини (на матеріалах експериментальних досліджень в машинобудівній промисловості)”, яку збирався захищати як кандидатську.

М.Горинь був заарештований 26 серпня 1965 року і засуджений на закритому засіданні Львівського обласного суду на 6 років таборів суворого режиму за звинуваченням у антирадянській пропаганді та агітації. Покарання відбував у таборах для політичних Мордовської АРСР.

Після звільнення в 1971 році М.Горинь був позбавлений права працювати за фахом і заробляв на життя як робітник у Львові.

4 грудня 1981 року він був знову заарештований за антирадянську діяльність й нібито за написання антирадянських статей. 24 червня 1982 року у Львові розпочався новий судовий процес над Горинем, на якому його було засуджено його до 10 років ув'язнення і 5 років заслання.

Горська Алла (1929 – 1970)

Алла Горська – українська художниця, громадський діяч, яскрава представниця генерації „шістдесятників”, одна з найбільш активних членів руху опору.

Алла Олександрівна Горська народилася 18 вересня 1929 року в Ялті. Її батько, Олександр Валентинович Горський, був одним з організаторів радянського кіновиробництва: після демобілізації він деякий час працював у державних установах, а з 1931 року став директором Ялтинської кіностудії. Через рік, 1932 року, Олександр Валентинович з сім'єю переїхав до Москви, де обіймав посаду начальника виробництва тресту „Востокфільм”. Пізніше він переїхав до Ленінграда, де спочатку був заступником директора, а потім – директором ленінградської кіностудії.

Мати Алли Олександрівни – Олена у Ялті працювала вихователькою у дитячих закладах санаторно-шкільного типу, а в Ленінграді опанувала спеціальність художника з костюмів.

Велика Вітчизняна війна застала 11-річну Аллу в Ленінграді разом з матір'ю та старшим на 10 років братом Арсеном. Арсен улітку 1941-го року вступив до народного ополчення, потім воював у складі диверсійно-партизанської частини, яка діяла на Ленінградському фронті, і навесні 1943 року загинув. Алла ж із мамою, переживши дві блокадні Ленінградські зими, влітку 1943-го евакуювалися до Алма-Ати, де на той час працював на об'єднаній кіностудії Олександр Валентинович. Проте в Алма-Аті родина була недовго і наприкінці 1943 року переїхала до Києва, де Олександр Горський обійняв посаду директора

кіностудії. Після того він ще очолював Одеську кіностудію (1953–1961), студію кіноактора на кіностудії ім. О.Довженка у Києві, де обійняв посаду директора Одеської кіностудії (1953–1961), студію кіноактора на студії ім. О. Довженка у Києві. Але після смерті дружини 1961 року здоров'я Олександра Валентиновича похитнулося, сам він помер 1983 року.

З 1946 року Алла Горська навчалася у Київській художній школі ім. Шевченка, яку закінчила 1948 року із золотою медаллю. Потім вона вступила на живописний факультет Київського художнього інституту. Влітку 1952 року Алла вийшла заміж за студента цього ж вузу Віктора Зарецького, а через два роки закінчивши інститут, стала працювати за фахом у галузі станкового й монументального живопису. Її твори експонувалися на виставках, вона пробувала себе у сценографії.

У березня 1962 року А.Горська стала одним з організаторів і найбільш активних членів Клубу творчої молоді. Восени цього ж року А.Горська увійшла до створеної на громадських засадах комісії для перевірки чуток про масові захоронення жертв репресій в Биківні.

У 1964 році А.Горська у співавторстві з П.Заливахою, Л.Семикіною, Г.Севрук, Г.Зубченко створила шевченківський вітраж у вестибулі Київського університету, який був незабаром знищений. Тоді Горську і Семикіну виключили зі Спілки художників України за „ідейно хибний” твір (щоправда наступного року їх поновили у спілці).

У період розквіту „шістдесятництва” квартира А.Горської фактично перетворилася на осередок позаофіційної творчої думки, нонконформізму й розкутості, у якому проводилися літературні вечори, читання лекцій, готувалися культурні заходи. Сама художниця, незважаючи на постійні арешти своїх колег-шістдесятників, брала участь у всіх акціях дисидентів, зокрема, у зібраннях інтелігенції біля пам'ятника Шевченка в Києві 22 травня, присвяченій відзначенню пам'яті великого поета, написанні звернень і листів „підписантів”. Так, після арештів української інтелігенції в 1965 році А. Горська 16 грудня того ж року подала окрему скаргу прокуророві УРСР. Вона була присутня на процесі В.Чорновола у Львові 1967 року,

де з групою киян написала протест проти незаконного ведення суду, листувалася з тими, хто відбував строк покарання у таборах (у тому числі, з художником О.Заливахою), підтримувала стосунки з родинами ув'язнених, надавала їм моральну та матеріальну допомогу.

У 1968 році, після низки арештів представників української й російської творчої інтелігенції, група українських науковців, літераторів, митців, студентів, серед яких була і А.Горська, написала звернення до Л.Брежнєва, О.Косигіна і М.Підгорного, під яким поставили свої підписи 138 осіб – від академіків до робітників. Почалися переслідування „підписантів”. На пленумі Спілки художників України були розглянуті персональні справи „підписантів”, в результаті чого більшість з них покаялися й отримали догану, крім Горської, Семикіної й Севрук, які знову були виключені зі спілки.

У 1969–1970-х роках А.Горська підтримувала виступи Валентина Мороза. Потім за її участю було написано ще багато колективних заяв – і це все попри виклики в КДБ, попередження, стеження і погрози.

Алла Горська була вбита 28 листопада 1970 року за таємничих обставин в будинку свекра у місті Василькові біля Києва. Її свекор був знайдений наступного дня після вбивства Алли на залізничній колії біля Фастова із відрізаною головою. З самого початку слідство відпрацьовувало єдину версію: убивство Алли свекром. Більше того, слідство відразу набрало звинувачувального духу проти Н.Світличної, Є.Сверстюка та приголошеного горем чоловіка Алли – художника Віктора Зарецького, якого кілька днів навіть тримали під слідством. Виклопотаний внучкою І.Франка, З.Т. Франко, дозвіл на поховання Алли Горської на Байковому цвинтарі було анульовано, а сам день похорону ніби-то в інтересах слідства несподівано було перенесено з 4 на 7 грудня – і Аллу ховали у понеділок на новоствореному цвинтарі за мостом, на Берківцях. Та навіть похорон художниці грудня перетворився на акцію протесту проти дій влади й маніфестацію дисидентів.

Грінченко Борис (1863 – 1910)

Борис Дмитрович Грінченко (літературні псевдоніми – Василь Чайченко, Л.Яворенко, П.Вартовий, Б.Вільховий та інші) – український письменник, вчений, перекладач, громадський і політичний діяч, автор першого фундаментального „Словника української мови”, один з організаторів товариства „Просвіта”.

Він народився 9 грудня 1863 року. Отримавши освіту, Грінченко працював народним вчителем у Сумському повіті, потім служив у земстві в Чернігові й Києві. Протягом 1895–1899 років він редагував „цінний збірник з етнографії – „Етнографічні матеріали”, 1901 року видав книгу „Література українського фольклору 1777–1899 років”. Свої спостереження за народним побутом Грінченко виклав у численних статтях і літературно – у повістях і оповіданнях.

Як знавець української мови Грінченко редагував „Російсько-український словник” Уманця, уклав словник української мови у 4 томах (1907), за що був нагороджений премією Костомарова. Повісті й оповідання Грінченка друкувались у галицьких виданнях „Зоря”, „Літературно-науковий вісник”, у „Київській Старовині” тощо.

1902 року в Чернігові вийшли у світ „Драми і Комедії” Б.Грінченка. Паралельно він багато займався перекладами – йому належать переклади віршів Шилера „Вільгельм Тель” і „Марія Стюарт”, кілька поезій Гете, Гейне та інших авторів. Для народного читання Грінченко писав статті, присвячені Котляревському, Гутенберге, Гарфільду, Квітці, уклав збірник народних казок (1910), видав довідник „Каталог музею українських старожитностей В.В.Тарнавського”.

Григоренко Петро (1907 – 1987)

Петро Григорович Григоренко – громадський та військовий діяч, генерал-майор, правозахисник.

П.Григоренко народився 16 жовтня 1907 року у с.Борисівці (тепер Запорізька область). Він служив у Червоній армії, був

учасником боїв на ріці Халхин-Гол (1939), брав участь у Великій вітчизняній війні протягом 1941–1945 років. З 1945 року Григоренко був викладачем Військової академії імені Фрунзе (Москва).

У 1961 році П.Григоренко виступив із критикою сталінізму та політики М.Хрущова, а в 1963 році створив Спілку боротьби за відродження ленінізму. Він активно виступав на захист кримських татар та інших депортованих народів. У 1964 за легальну правозахисну діяльність Григоренко був розжалуваний у рядові й позбавлений всіх державних відзнак, нагород та пенсії.

У 1964–1965 та 1969–1971 рр. П.Григоренко зазнавав переслідувань, перебував на примусовому психіатричному лікуванні, неодноразово заарештовувався, не мав ніякої роботи. У травні 1976 року він став членом-засновником московської Гельсінської групи за дотримання прав людини. Першою статтю у дисидентському русі середини 1970-х років у Москві був тоді академік, автор водневої бомби Андрій Сахаров. Влада не сміла його арештувати і терпіти не могла, тому десь 1973 року вивезла з Москви до Нижнього Новгороду під нагляд КДБ.

Через свого близького товариша Миколу Руденка П.Григоренко сприяв утворенню 9 листопада 1976 року в Києві Української Гельсінської групи. У цей час генерал Григоренко став центром дисидентства Радянського Союзу, оскільки фактично був координатором діяльності Української і Московської гелсінських груп. У листопаді 1977 року П.Григоренка було вислано за кордон, нібито на операцію, а потім позбавлено громадянства і заборонено повертатися до СРСР.

Помер Петро Григорович на вигнанні у США 1987 року, не доживши чотири роки до проголошення України незалежною державою. Похований він у Баунд-Бруці.

Грушевський Михайло (1866 – 1934)

Михайло Сергійович Грушевський – український історик, організатор української історичної науки, політичний діяч і

публіцист, голова Центральної ради (1917 –1918), академік, автор понад 2000 наукових праць.

М.С.Грушевський народився 29 вересня 1866 року в м.Холм (Польща). Його дитинство пройшло на Кавказі – спочатку в Ставрополі, а потім у Владикавказі.

Дід Михайла Грушевського – сестринівський священик Захарій Опоков – був унікальною особистістю: за життя його нагородили двома орденами Святої Анни, бронзовим хрестом, орденом святого рівноапостольського Володимира, було даровано дворянство. Саме дід благословив свого любимого онука на навчання у Києві в університеті Святого Володимира.

Спочатку навчався М.Грушевський у Тифліській гімназії, потім – у Київському університеті на історико-філологічному факультеті. Працюючи під керівництвом В.Антоновича, Грушевський уже на третьому курсі написав наукову роботу „История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV века”, яку 1890 року було удостоєно золотої медалі.

У 1890–1894 рр. Грушевський був професорським стипендіатом Університету св. Володимира, у травні 1894 року захистив магістерську дисертацію „Барское старство. Исторические почерки”.

Протягом 1894–1914 рр. М.Грушевський займав посаду професора Львівського університету, був головою НТШ, головним редактором „Літературно-Наукового Вісника”, засновником і головою Українського Наукового Товариства. На початку Першої світової війни Грушевський приїхав до Києва. Влада була вороже налаштована по відношенню до нього – його було заслано до Симбірська як українського сепаратиста і „мазепинця”. Волю Грушевському принесла Лютнева революція в Петрограді.

4 березня 1917 року в Києві було створено Українську Центральну Раду, головою якої заочно обрали Михайла Грушевського. Викликаний телеграмою, 12 березня він повернувся з Москви до Києва.

Центральна Рада діяла протягом 14 місяців. 29 квітня 1918 року в Києві відбувся державний переворот і влада перейшла до гетьмана Павла Скоропадського. У цей же день Центральна Рада на останньому своєму засіданні прийняла Конституцію

УНР і обрала М.С.Грушевського Президентом УНР. Однак питання про „президентство” Грушевського й про юридичну доцільність використання такого терміну є достатньо спірним, оскільки Конституція, прийнята Центральною Радою, проголошувала Україну парламентською, а не президентською республікою і посаду президента не передбачала взагалі. Тому стихійне проголошення М.С.Грушевського не мало під собою юридичного обґрунтування.

Після падіння Центральної Ради Грушевський деякий час (протягом лютого – березня 1919 року) перебував у Кам’янці-Подільському, де редагував газету „Голос Поділля”, пізніше – у Празі, Відні, Женеві.

Після повернення в УРСР 1923 року Грушевський був обраний академіком ВУАН. У березні 1924 року він разом із сім’єю приїхав до Києва. Через шість років його обрали дійсним членом Академії наук СРСР. У 1924–1931 роках вчений очолював історичні установи ВУАН.

З 1931 року М.Грушевський був змушений жити в Москві. У січні 1934 року Володимир Затонський виступив на сесії ВУАН, зробивши основний акцент на критиці академіка Грушевського. Близькість до російських кадетів, орієнтація на німецький імперіалізм у боротьбі з „навалою більшовизму”, звинувачення у дворушництві, сумнівність наукової порядності – далеко не повний перелік „гріхів”, які посипалися на вченого.

Наприкінці 1934 року Грушевський відпочивав у одному з кисловодських санаторіїв і несподівано захворів на карбункул. Під час вимушеної операції, вірогідно, внаслідок некваліфікованого медичного лікування Грушевський помер. Існує також версія про навмисне вбивство вченого агентами КДБ.

Серед основних опублікованих праць М.Грушевського: „Южнорусские государственные замки в первой половине XVI ст.” (1890), „Очерк истории Киевской Земли от смерти Ярослава до конца XVI столетия” (1891), „Волинский вопрос 1098-1102 гг.” (1891), „Барское староство” (1893), багатотомна „Історія України-Русі”.

Гулак-Артемівський Петро (1790 – 1865)

Петро Петрович Гулак-Артемівський – український письменник, вчений, перекладач. Він народився 27 січня 1790 року у Городищі на Черкащині. З 1838 року П.Гулак-Артемівський працював деканом словесного факультету, а протягом 1841–1849 років – ректором Харківського університету.

До творчої спадщини П.Гулака-Артемівського належать байки, притчі, вірші, послання, балади („Твардовський”, „Рибалка”), переклади творів класиків світової літератури: Жана Жака Руссо, Джона Мілтона, Адама Міцкевича, Йоганна Вольфганга Гете та інших.

Його байка „Пан та собака” є найбільш гострим твором української літератури ХІХ ст. Ідейний зміст його творів співзвучний тогочасним ідеям українського руху, що засуджували кріпацтво, ставлення до кріпака як до робочої худоби.

Дзюба Іван (нар. 1931 р.)

Іван Михайлович Дзюба – публіцист, критик, громадський діяч, дисидент, академік та академік-секретар відділення літератури, мови і мистецтвознавства НАНУ, головний редактор журналу „Сучасність”, член редколегій наукових часописів „Київська старовина”, „Слово і час” тощо.

І.Дзюба народився 26 липня 1931 року в с. Миколаївка (нині Волноваського району Донецької області). Він працював викладачем, критиком, співробітником різних видавництв, брав активну участь у правозахисному і національно-демократичному русі, боровся проти русифікації України, за що й був засуджений із позбавленням волі на п’ять років. Дзюба широко відомий як автор статті „Інтернаціоналізм чи русифікація”, яка розповсюджувалася у дисидентському самвидавці.

Після проголошення незалежності України І.Дзюба продовжив займатися науковою й громадською діяльністю. З

1992 по 1994 рік він був Міністром культури України. Зараз він працює в Інституті літератури ім. Тараса Шевченка.

Доленга-Ходаковський Зоріан (1784 – 1825)

Адам Зоріан Чернецький (Зоріан Якович Доленга-Ходаковський) – відомий польський і український археолог, етнограф і фольклорист – народився 14 квітня 1784 року в с.Підгайному Мінського воєводства. У 1800 році він закінчив Слуцьке повітове училище, після чого працював адвокатом, багато подорожував, збираючи при цьому пам'ятки слов'янської старовини (звичаї, обряди, народні пісні), вивчав життя народу. Він побував у багатьох місцевостях Польщі, Білорусі, України (на Волині, Поділлі, Київщині, Полтавщині, Чернігівщині, Галичині) та у північних районах Росії. Доленга-Ходаковський підтримував зв'язки з культурно-освітніми осередками Варшави, Кракова, Києва, Львова, Перемишля, Петербурга, з видатними діячами слов'янських культур: польської (Й.Лелевелем, І.Немцевичем, Л.Ширмою), української (М.Груневицьким, І.Лаврівським, І.Могильницьким, В.Кукольником, П.Подієм, І.Орлом, М.Максимовичем), російської М.Погодіним, М.Полевим, П.Кеппенем). Він був членом-кореспондентом Варшавського товариства друзів наук та Вільного товариства прихильників російської словесності – фактичного філіалу декабристського Союзу благоденства. Доленга-Ходаковський є автором досліджень з історичної географії, топоніміки, археології, етнографії, фольклористики, історії і культури давніх слов'ян.

Основна праця З.Доленги-Ходаковського – „Про Слов'янщину до прийняття християнства” (1813), у ній якій зроблена перша спроба дати загальний огляд народної поетичної творчості як цінного джерела для характеристики стародавньої історії слов'янства, високо підносились моральні якості селянства як носія національної культури. Кріпосницькій дійсності протиставлялась відносна свобода у ранніх слов'ян, піддавалась критиці норманська теорія, пропагувалась ідея слов'янської єдності. Ідеї і науковий доробок З.Доленги-Ходаковського високо цінували діячі слов'янських культур,

зокрема, Й.Лелевель, засновники „Руської трійці”. Його діяльність викликала чимало послідовників, зокрема серед членів таємних товариств „філоматів” і „філаретів” (Вільнюс), Товариства прихильників слов’янщини.

Донцов Дмитро (1883 – 1973)

Дмитро Іванович Донцов – літературний критик, публіцист, політичний і партійний діяч, фундатор теорії інтегрального націоналізму.

Дмитро Донцов народився 30 серпня 1883 року в м.Мелітополь. У 1899 році він закінчив навчання у Мелітопольському реальному училищі, після чого залишив рідне місто і переїхав до Царського Села поблизу Петербурга, де продовжив освіту на юридичному факультеті Петербурзького університету, який закінчив у 1907 році.

Ще студентом Донцов розпочав інтенсивну політичну діяльність і в 1905 році вступив до Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). Його двічі заарештовували (1905 року у Петербурзі та 1908 року у Києві), після другого арешту й восьми місяців ув’язнення, заходами родичів його випустили на поруки. Того ж року він виїхав в Галичину, а потім в Австро-Угорщину. У 1909–1911 роках Дмитро Донцов навчався у Віденському університеті, там же одружився з українською студенткою Марією Бачинською. Прочившись чотири семестри у Відні, 1911 року Донцов переїхав до Львова, де продовжив навчання. У 1917 році Дмитро Донцов отримав ступінь доктора юридичних наук.

У 1913 році через конфлікт на національному ґрунті Донцов залишив УСДРП. Уже наступного року він став першим головою Спілки Визволення України (СВУ), організації політичних емігрантів із Наддніпрянщини й Східної України заснованої 4 серпня 1914 року.

З 1914 року Дмитро Донцов жив у Відні й Берліні, а з 1916 року – у Швейцарії, звідки керував роботою Спілки Визволення України. На початку 1918 року він повернувся до Києва, де працював в гетьманських урядових структурах, був директором Української Телеграфічної Агенції (УТА) при уряді гетьмана

П.Скоропадського. Разом з В.Липинським і В.Шеметом він утворив Партію хліборобів-демократів. А протягом 1919–1921 років Донцов очолював Українське пресове бюро при посольстві УНР в Берні (Швейцарія).

З 1922 року Д.Донцов знову перебував у Львові, редагуючи журнали „Літературно-науковий вісник”, „Заграда”, „Вісник”. Там він друкувався в німецькій, швейцарській та польській періодиці; видавав бібліографічні статті „Муссоліні”, „А.Гітлер”, переклав „Майн Кампф” українською мовою й написав свою провідну роботу „Націоналізм” (1926).

У 1939 році Донцов емігрував за кордон (спочатку в Бухарест, потім – Прагу, Німеччину, Париж, США, Канаду), з 1947 року й до самої смерті жив в Монреалі (Канада), там же в 1948 – 1953 роках викладав українську літературу в місцевому університеті.

Помер Дмитро Донцов 30 березня 1973 року в Канаді. Похований в Америці на українському кладовищі в Саут-Баунд-Бруці.

Серед найбільш відомих праць Дмитра Донцова – робота „Де шукати наших історичних традицій” (1938), „Дух нашої давнини”, „Якою має бути література?”, статті „Про актуальні речі” (1932), „Церква і націоналізм” (1924), „Дві раси, дві касти, дві культури: (Дмитро Донцов – літературний критик)” (1949) тощо.

Дорошенко Дмитро (1882 – 1951)

Дмитро Іванович Дорошенко – політичний діяч, історик, публіцист, літературознавець, бібліограф, засновник „Просвіти” на Катеринославщині, крайовий комісар Галичини й Буковини, член УПСФ, Центральної Ради, Чернігівський губернський комісар, у травні – листопаді 1918 року – міністр закордонних справ Української держави.

Д.Дорошенко народився 27 березня (8 квітня) 1882 року в м. Вільно (тепер Вільнюс, Литва). Він походив із старовинного українського козацько-старшинського роду на Глухівщині, з якого вийшли два українські гетьмани – Михайло Дорошенко і

Петро Дорошенко. Навчався Дмитро на історико-філологічному факультеті Варшавського, Петербурзького і Київського університетів, у якому з 1903 року очолював Українську студентську громаду в Петербурзі.

Дмитро Дорошенко рано розпочав політичну діяльність, спочатку як член Революційної Української Партії, а згодом – Товариства Українських Поступовців. З 1897 року він співпрацював з політичними виданнями в Галичині, у 1905–1907 рр. – з газетами і журналами національно-демократичного напрямку – „Рада”, „Украинский вестник”, „Украинская жизнь”, „Україна”. Певний час він працював вчителем у середніх школах Києва і Катеринослава, у 1910–1914 рр. – редактором часопису „Дніпрові хвилі” у Катеринославі.

Під час Першої світової війни Д.Дорошенко був обраний уповноваженим Всеросійського Союзу Міст на Південно-Західному фронті (з 1915), очолював відділ допомоги українцям на окупованих російськими військами землях Галичини і Буковини. У березні 1917 року після реорганізації ТУП у Союз Українських Автономістів-Федералістів (з червня 1917 року – Українська Партія Соціалістів-Федералістів) він став членом цієї організації. З квітня 1917 року Дорошенко входив до складу Української Центральної Ради, 22 квітня був призначений Тимчасовим урядом крайовим комісаром Галичини і Буковини з правами генерал-губернатора.

Після відступу російських військ з Галичини 2 серпня 1917 року Д.Дорошенко повернувся до Києва. Наприкінці серпня 1917 року йому було запропоновано сформувати новий склад Генерального Секретаріату УЦР. Проте через розходження з Михайлом Грушевським у поглядах щодо шляхів становлення української державності Дорошенко відмовився від цієї пропозиції. Незабаром був обраний губернським комісаром Чернігівщини і перебував на цій посаді до кінця 1917 року. Весною 1918 року він виїхав у Галичину. Після приходу до влади гетьмана П.Скоропадського Дорошенко повернувся до Києва.

20 травня 1918 року Дмитро Дорошенко очолив Міністерство закордонних справ Української Держави. У період його керівництва зовнішньополітичним відомством було

відкрито дипломатичні представництва України в Румунії, Польщі, Швейцарії, Фінляндії та низку українських консульств за кордоном і зарубіжних держав у Києві. У липні–серпні 1918 року при активній участі Дмитра Дорошенка відбулася ратифікація Берестейського миру.

Після падіння Гетьманату Д.Дорошенко працював приват-доцентом Кам'янець-Подільського державного українського університету. З 1920 року він перебував у еміграції.

У 1920 Дорошенко разом з В.Липинським, С.Шеметом та іншими діячами гетьманського руху брав участь у створенні об'єднання українських монархістів – Українського Союзу Хліборобів-Державників.

У 1921–1951 роках Д.Дорошенко працював професором кафедри історії Українського Вільного Університету у Відні, Празі і Мюнхені, у 1926–1931 рр. очолював Український Науковий Інститут у Берліні, у 1945–1951 рр. – Українську Вільну Академію Наук. За визначенням О.Оглобліна, Дмитро Дорошенко був першим українським істориком, який дав науковий огляд історії України як процесу розвитку української державності. Він є автором близько тисячі праць з історії України, історії культури і церкви в Україні. Головними працями Дмитра Дорошенка є „Нарис історії України” (ч. I-2, 1932–1933), „Історія України 1917–23” (ч. I-2, 1930, 1932), „Огляд української історіографії” (1923), „Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу” (1940), монографії про Миколу Костомарова, Пантелеймона Куліша, Володимира Антоновича, гетьмана Петра Дорошенка та інших. Визначне місце в українській публіцистиці займають книги спогадів Д.Дорошенка „Мої спогади про давно минуле. 1901–1914” (1949), „Мої спогади про недавно минуле. 1914–20” (1923–1924).

Драгоманов Михайло (1841 – 1895)

Михайло Петрович Драгоманов – публіцист, історик, літературознавець, фольклорист, економіст, філософ, громадський діяч.

М. Драгоманов народився 18 вересня 1841 року в Гадячі на Полтавщині. Його батьки, дрібнопомісні дворяни, нащадки козацької старшини, були освіченими людьми, поділяли ліберальні для свого часу погляди. З 1849 по 1853 рік Михайло Драгоманов навчався в Гадяцькому повітовому училищі, де, з-поміж інших дисциплін, виділяв історію, географію, мови, захоплювався античним світом. Своє навчання він продовжив у Полтавській гімназії.

М. Драгоманов вражав викладачів своєю надзвичайною цілеспрямованістю, працьовитістю, освіченістю. Восени 1859 року М. Драгоманов вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. У 1864 році він захистив дисертацію на тему „Імператор Тиберій”.

М. Драгоманов намагався встигати й органічно поєднувати процес навчання з практичною громадською роботою, на яку його підштовхували розбуджені загальною ситуацією політичні настрої. Етапним у справі становлення М. Драгоманова як політичного і громадського діяча став його виступ над труною Шевченка у Києві, коли прах великого Кобзаря перевозили до Чернечої гори.

У 1863 році М. Драгоманов став членом Громади. З середини 60-х років становлення М. Драгоманова як ученого відбувалося у тісному взаємозв'язку з його публіцистичною діяльністю. У 1871 році Київський університет відрядив М. Драгоманова за кордон. Замість запланованих двох років молодий учений пробув там майже три, відвідавши за цей час Берлін, Прагу, Відень, Флоренцію, Гейдельберг, Львів. Особливе місце в політично-публіцистичній діяльності М. Драгоманова посідала Галичина. Він був одним з перших, хто намагався розбудити галицьке громадське життя, піднести рівень суспільної свідомості.

Восени 1875 року Михайло Петрович через Галичину та Угорщину вирушив до Відня з наміром створити там осередок національної політичної думки, започаткувати випуск української газети. Прогресивний громадсько-політичний збірник „Громада” М. Драгоманов створив у Женеві восени 1876 року. Було видано п'ять томів збірника. Головна тема „Громади” полягала у тому, щоб дати якнайбільше матеріалів

для вивчення України та її народу, його духовних починань і прагнень до свободи і рівності серед світової спільноти.

М. Драгоманов відомий і як блискучий публіцист, творами якого зачитувалася вся передова Україна. Серед його творів: „Турки внутрішні і зовнішні”, „До чого довоювались”, „Внутрішнє рабство і війна за визволення” тощо.

М. Драгоманов як фольклорист відомий своєю двотомною працею „Історичні пісні малоросійського народу”, яку написав у співавторстві з В. Антоновичем. Серед його історичних праць відомі дві його книжечки - „Про українських козаків, татар та турків” і „Пропащий час. Українці під Московським царством (1648–1876)”.

У 1889 році Михайла Петровича запросили на кафедру загальної історії історико-філологічного факультету Софійського університету Болгарії.

Громадська діяльність і творча спадщина М. Драгоманова забезпечили йому особливе місце в історії суспільно-політичної і правової думки не тільки України. Його можна назвати творцем своєрідної конституціоналістичної теорії, палким прихильником збагачення вітчизняної політики й права цінностями світового досвіду. Драгоманівське розуміння конституціоналізму включало в себе такі чинники, як політична свобода суспільства і особистості, що реалізувалася через народне представництво в центрі, самоуправління на місцях, дотримання прав і свобод людини. Сила історичного методу М. Драгоманова полягала в тому, що вчений і публіцист умів органічно сприймати в єдності конкретного історичного процесу загальне й особне, національне і вселюдське, індивідуальне й суспільне у їх найтіснішому взаємозв'язку. Керуючись принципами культурного синтезу національного та інтернаціонального, Михайло Петрович Драгоманов показав, теоретично обґрунтувавши, що в такому поєднанні нема суперечності, і провів цей принцип через проблеми конституціоналізму, політичної свободи, прав людини, національного самовизначення, місцевого самоврядування, політичної боротьби, подав порівняльний нарис політичних ідей, намітив віхи поступу на майбутнє і створив всебічну і повну картину свого сьогодення.

Унікальність постаті М. Драгоманова як ученого не тільки в площині політичної публіцистики, але й у сфері власне політології. Його можна вважати засновником національної політології, істориком політичних учень. Саме він створив нарисні добірки про розвиток політичних ідей у країнах Західної Європи, всебічно розглянувши теорію освіченого абсолютизму, лібералізму, і, запозичивши ряд основних прогресивних положень із декількох напрямків, подав концентроване обґрунтування своєї конституційно-правової доктрини.

У Софії Драгоманов видав одну з своїх найкращих праць – „Чудацькі думки про українську національну справу”, в якій висувалась ідея спільної боротьби українців і росіян проти політико-адміністративної системи, за свободу і децентралізацію.

Учений помер від розриву аорти 20 червня 1895 року й похований у Софії.

Драй-Хмара Михайло (1889 – 1939)

Михайло Опанасович Драй-Хмара – український письменник, філолог-науковець, професор славістики, один з діячів „розстріляного відродження”, громадський діяч – народився 10 жовтня 1889 року в козацькій родині в с. Малі Канівці на Золотонощині (нині – Чернобаївський район Черкаської області). Початкову освіту він здобув у Золотоноші, потім були чотири класи Черкаської гімназії. Блискучі знання дали йому змогу перемогти у конкурсному іспиті до престижної Колегії (коледжу) Павла Галагана у Києві. Під час навчання (1908–1910) М. Драй-Хмара виявив схильність до філологічних наук, опанував французьку, німецьку, латинську й грецьку мови.

У 1910–1915 роках він навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету. 1912 року за відрядженням Київського відділу Слов'янського Товариства Драй-Хмара здійснив подорож за кордон, де збирав матеріали про хорватського письменника А. Качіча-Міюшича. Михайло Драй-Хмара працював у бібліотеках та архівах Львова, Будапешта,

Загреба, Белграда, Бухареста. За цінну наукову роботу він отримав золоту медаль Товариства. Закінчивши університет, Михайло Драй-Хмара розпочав підготовку до професури, однак закінчувати цю підготовку йому довелося в Петербурзі, адже у зв'язку з Першою світовою війною університет було евакуйовано до Саратова.

Після заснування урядом УНР університету в Кам'янці-Подільському, молодий учений, прагнучи активно включитися в процес відродження й становлення молоді держави, повернувся на батьківщину і став професором славістики нового університету. Одночасно він керував лінгвістичною секцією кафедри історії та економіки Поділля (1918-1923 рр.), редагував „Записки Кам'янець-Подільського університету”.

1923 року Драй-Хмара повернувся до Києва, де працював професором мови і літератури в Медичному інституті. У цей час активно він співпрацював з низкою науково-дослідних і культурно-освітніх організацій.

У 1926 вийшла у світ його монографія – „Леся Українка. Життя і творчість”. Як науковець-славіст, знавець багатьох мов Драй-Хмара зробив неоціненний внесок у розвиток літератури своїми перекладами. Він переклав поезію Верлена, Маллярме, Метерлінка, М.Богдановича та інших. Багато перекладів Драй-Хмари було знищено органами НКВС.

Блискуче знання західноєвропейської літератури мало вплив на формування Драй-Хмари як поета. Він належав до групи „неокласиків” й зробив вагомий внесок у підготовку антології французької поезії.

Першою книгою віршів Драй-Хмари стала збірка поезій „Проростань” (1926). У ній перед читачами постав уже зрілий поет зі сформованим світоглядом, складним естетичним та глибоким філософським змістом.

Під час тотального винищення інтелектуального генофонду українського народу М.Драй-Хмара також не зміг оминати гільйотини більшовицького безумства. Його плідна праця на терені науки і літературної творчості раптово обірвалася після опублікування славнозвісного сонету „Лебеді”, в якому цензори в символічному образі лебедів „впізнали” групу неокласиків.

У 1933 році вчений і поет був позбавлений можливості нормально жити й працювати. Після тримісячного ув'язнення його відпустили з-під арешту, але звільнили з інституту мовознавства при ВУАН, заборонили читати лекції в ряді інших інститутів, виключили із Спілки наукових працівників, заборонили друкуватися і навіть вилучили його книги з бібліотек. Проте інтелектуальне знищення стало лише початком репресій проти письменника. Фізичне і психічне знищення почалося 5 вересня 1935 року, коли Драй-Хмару кинули до Лук'янівської в'язниці як терориста.

30 жовтня 1935 року його справу об'єднали зі справою П.Филиповича, але згодом і цю справу приєднали до справи №1377, по якій проходили всі неокласики на чолі з М.Зеровим. 28 березня 1936 року Особлива нарада ухвалила ув'язнити поета на 5 років в північно-східних концтаборах.

На засланні Драй-Хмара працював або в шахті, або промиваючи золотий пісок у крижаній воді. З 17 квітня до 30 травня 1938 року поет перебував у таборі Ортукан, де, за даними очевидців, було зібрано в'язнів, призначених для знищення. Спецпостановою УНКВС по Дальбуду (Колима) від 27 травня 1938 року вченому було додано ще 10 років за участь у антирадянській організації та антирадянську пропаганду.

Помер М.Драй-Хмара 19 січня 1939 року „від ослаблення серцевої діяльності”, як вказано в документах. За іншою версією, у квітні 1939 року письменник добровільно погодився стати на місце смертника під час чергового „вибіркового” розстрілу кожного п'ятого, рятуючи тим самим життя молодій людині.

Еллан-Блакитний Василь (1894 – 1925)

Василь Михайлович Елланський – культурний і громадський діяч, один з діячів українського „розстріляного відродження” – народився 12 січня 1894 року у родині священика в с. Козлі (тепер – Михайло-Коцюбинське) на Чернігівщині. Вчитись Василь почав рано, але до духовної семінарії вступив лише в десять років, через слабкість здоров'я.

З 1910 року письменник навчався у Чернігівській духовній семінарії, відвідуючи „суботи” у вітальні М.Коцюбинського, де його перші вірші були сприйняті з доброзичливою увагою майстра.

В.Еллан почав писати вірші з 1912 року. По закінченні четвертого класу (1914) він вступив на економічне відділення Київського комерційного інституту, де вже навчався його давній, ще з бурси, приятель – П.Тичина. Проте інститут Елланський теж не закінчив, з головою пірнувши у революційну роботу: революційні гуртки, товариство „Просвіти”, участь в організації повітового селянського з’їзду. Все це закономірно привело В.Елланського до партії українських есерів. Він став її активістом, а незабаром і головою її Чернігівського губернського комітету. За часів Центральної Ради Василь Михайлович потрапив до Лук’янівської в’язниці за антиурядове звернення „До робітників і селян України”. у неспокійні революційні роки В.Елланський брав участь у створенні підпільної друкарні в Одесі, керував повстанням проти гетьмана в Полтаві, під час наступу Денікіна, переховуючись у сторожці на Байковому цвинтарі, київським боротьбистським підпіллям. Після злиття українських комуністів-боротьбистів з КП(б)У Еланський вів неухильну боротьбу проти шовіністичних та націонал-нігілістичних тенденцій у партії й державі (відома „опозиційна” промова В.Блакитного на конференції КП(б)У в листопаді 1920 року), кинувши всі свої сили й енергію на організацію культурного відродження в УРСР. Він став першим і незмінним редактором урядової газети „Вісті” та додатка до неї „Література. Наука. Мистецтво” (пізніша назва – „Культура і побут”). Він же заснував і редагував журнали „Всесвіт”, „Червоний перець”, певний час був головою колегії Державного видавництва України.

В.Еллан-Блакитний був організатором і керівником першої спілки пролетарських письменників „Гарт”, яка мала філії у багатьох містах України і навіть у Канаді. До „Гарту” входили вже відомі на той час письменники – Павло Тичина, Микола Хвильовий, Володимир Сосюра, Майк Йогансен, Микола Куліш, Валеріан Поліщук та ін.

Після 1921–1922 років ліричний голос В.Еллана поволі стих. На ситуацію в країні і міжнародне життя він реагував переважно сатиричною поезією. Протягом 1924–1925 років він видав три книги віршованої газетної сатири: „Нотатки олівцем”, „Радянська гірчиця”, „Державний розум”. У доробку письменника низка новелістичних етюдів та начерків („Фабрична”, „Лист без адреси”, „Наші дні” тощо) і значна за обсягом публіцистична проза політичної та загальнокультурної тематики, а також низка вагомих статей і виступів із питань літератури й мистецтва.

Тяжка хвороба серця, яку з раннього дитинства мав Еллан-Блакитний, призвела до його ранньої смерті на 32-му році життя. 4 грудня 1925 року Василь Михайлович помер. Згодом ім'я поета було приречене на довготривале забуття: його було проголошено „буржуазним націоналістом”, „бандитом” і посмертно винесено вищу міру покарання. 1934 року було демонтовано пам'ятник В.Еллану-Блакитному, поставлений його друзями в Харкові. Твори письменника були заборонені, а всі його товариші по партії боротьбистів розстріляні чи заслані на сибірську каторгу.

Єфименко Олександра (1848 – 1918)

Олександра Яківна Єфименко – історик, етнограф, педагог – народилась у квітні 1848 року в Архангельському краї в родині дрібного державного службовця Я.Ставровського. У 1857 році вона поступила до Архангельської жіночої гімназії, яку закінчила з відзнакою в 1863 році, після чого стала працювати вчителькою. Одночасно вона стала досліджувати архівні документи, вивчаючи звичаї народів Півночі.

Через кілька років після одруження з українським засланим Петром Єфименком, активним учасником харківсько-київського таємного товариства, вона переїжджає до Воронежа, потім – до Самари, а згодом – в Україну, у Чернігів. Найбільш визначними працями Єфименко, написаними у 70-80-і роки XIX ст., стали „Артілі в Архангельській губернії” (1873), „Селянське землеволодіння на крайній Півночі” (1883). Олександра

Єфименко друкувалася в періодичних журналах, зокрема у дитячих („Детское чтение”).

Після переїзду до Харкова у 1879 році, Єфименко виступала з лекціями перед аудиторією, брала участь в організації краєзнавчого історичного гуртка, в роботі історико-філологічного товариства при Харківському університеті.

У 1881 році вона опублікувала в журналі „Неделя” статтю „Стосовно українофільства”, у якій виступила на захист української мови й культури. Одна з перших праць Олександри Яківни, присвячених історії України, – „З історії боротьби малоросійського народу з поляками”, потім були надруковані її роботи „Малоросійське дворянство та його доля”, „Дворищне землеволодіння у Південній Русі”, „Начерки історії Правобережної України”, двотомна праця „Історія українського народу”. У своїх працях Єфименко обстоювала думку, що Україна була і залишається рівноправною з Росією частиною східного слов'янства, а не якимсь випадковим її відгалуженням.

За видатні успіхи в галузі історичної науки Харківський університет присвоїв Єфименко звання професора і почесного доктора історії.

З середини 80-х років О.Єфименко брала участь у з'їздах археологів, етнографів, істориків, роботі Харківського видавничого комітету, стала однією з основоположниць жіночого руху в Україні (засновує „Товариство жінок”), сприяла швидкому випуску недорогих популярних книжок.

У 1907 році родина Єфименків переїхала до Петербургу на запрошення Вищих Бестужевських жіночих курсів для читання Олександрєю Яківною лекцій з історії України, де вона і працювала до 1917 року. Вона написала підручник з історії для народних училищ і середніх навчальних закладів, який вийшов друком у 1912–1914 рр.

У грудні 1917 року О.Єфименко повернулася в Україну, де в ніч з 17 на 18 грудня 1918 року була разом з своєю донькою вбита бандитами, що напали на хутір, у якому вона мешкала.

Заливаха Панас
(1925 – 2007)

Опанас Іванович Заливаха – художник, громадський діяч, учасник дисидентського руху – народився 26 листопада 1925 року в с. Гусинці на Харківщині. Його дитинство і навчання проходило на Далекому Сході, там же він почав працювати. Потім він отримав навчання у середній художній школі при Ленінградській Академії художеств, в Ленінградському державному інституті живопису, скульптури, архітектури ім. Рєпіна Академії художеств СРСР, який закінчив 1960 року по майстерні В.І.Орешнікова.

1957 року Заливаха приїхав на практику в Косів Івано-Франківської області, де вперше познайомився з Україною: мовою, етнографією, духовним життям. Відтоді він почав вивчати українську мову, читав українські книжки. Знову він приїхав в Україну в 1959 році, на Чернігівщину, де цікавився етнографією, записував пісні.

Після закінчення інституту Заливаха одержав призначення в Тюмень, у художній фонд. Він був головою художньої ради в Тюмені, роботи Заливахи закупала Тюменська картинна галерея та Ханті-Мансійський музей. Улітку 1961 року він знову приїхав в Україну, а восени того ж року відкрив персональну виставку в Тюмені. І лише в грудні 1961 року він остаточно повернувся в Україну, поступивши в Івано-Франківське обласне товариство художників. У квітні 1962 року в Івано-Франківську була відкрита його персональна виставка.

Твори Заливахи репродукувалися у республіканських журналах „Мистецтво”, „Зміна”, „Вітчизна” тощо. Він був одним з авторів шевченківського вітражу в Київському університеті (1964), який був знищений за наказом секретаря Київського обкому КПУ Бойченка.

У серпні 1965 року П.Заливаха був заарештований й засуджений на закритому судовому засіданні на 5 років таборів суворого режиму за звинуваченням у антирадянській пропаганді та агітації. Покарання він відбував у таборі №11 в Мордовії, де в нього конфіскували фарби й заборонили малювати.

Значну частину робіт художника після арешту віднайти не вдалося. Серед його найбільш відомих знайдених робіт – „Весна

у місті”, „Автопортрет”, „Борітеся – поборете”, „Нічний натюрморт”, „Жінка”, „Зажурена”, „Українська молодиця”, „Українка”, „Портрет Івана Драча”, „Дівчина з Полтавщини” та багато інших. Окрім того, П.Заливаха проілюстрував декілька книжок, зокрема для видавництва „Веселка”. Художник пішов з життя 24 квітня 2007 року.

Зеров Микола (1890 – 1937)

Микола Костянтинович Зеров – український літературознавець, глибокий аналітичний критик, полеміст, лідер „неокласиків”, майстер сонетної форми і блискучий перекладач античної поезії – народився 26 квітня 1890 року в повітовому місті Зінькові на Полтавщині в багатодітній сім’ї вчителя місцевої двокласної школи.

По закінченні зіньківської школи, де його однокласником був майбутній гуморист Остап Вишня, Зеров учився в Охтирській та Першій Київській гімназіях (1903–1908). У 1908–1914 роках він навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету святого Володимира. У 1912 році вийшли друком перші статті та рецензії Зерова в журналі „Світло” і газеті „Рада”.

З 1914 року за наказом попечителя Київського навчального округу Зерова було призначено викладачем історії до златопільської чоловічої, а з жовтня 1916 року – ще й жіночої гімназії. З 1917 року Зеров учителював у Другій Київській гімназії імені Кирило-Мефодіївського братства в Києві. У 1918–1920 роках він викладав українознавство в Архітектурному інституті, працював редактором бібліографічного журналу „Книгар” (до початку 1920 року).

У цей час Микола Зеров входив до елітарного гуртку діячів української культури, що сформувався довкола Георгія Нарбута, на зібраннях якого обговорювалися справи розвитку української літератури, малярства, графіки.

З голодного Києва Миколу Зерова запросили на роботу в баришівську соціально-економічну школу, де він працював близько трьох років. Усі вірші його збірки „Калина” (1924) були написані саме тут.

Окрім того, окремими виданнями в Україні вийшли книжки М.Зерова „Антологія римської поезії” (1920), „Леся Українка”, „Нове українське письменство” (1924), „До джерел” (1926), „Від Куліша до Винниченка” (1929).

1 жовтня 1923 року Микола Зеров став професором української літератури Київського інституту народної освіти (так звався тоді Київський університет). Одночасно з роботою в університеті він викладав українську літературу в кооперативному технікумі та торгово-промисловій школі.

М.Зеров брав активну участь у літературних дискусіях середини 20-х рр., виступав на захист М.Хвильового. 1924 року вийшла у світ його „Камена” – перша збірка віршів, до якої було включено й перекладний розділ. З 1926 року Зеров виступав лише як літературний критик, зосередивши основні зусилля на перекладах та історико-літературних студіях. Того ж року офіційна влада звинуватила „неокласиків”, до яких відносився і Зеров, в антипролетарських настроях.

У 1930 році М.Зеров був змушений виступати на процесі СВУ, спочатку як свідок, але він теж зазнав утисків. Усі наступні роки йому фактично заборонили займатися творчою діяльністю, вимагаючи від нього самокритичних заяв і політичних декларацій. Наприкінці 1934 року Зерова було остаточно звільнено з університету.

У ніч із 27 на 28 квітня 1935 року М.Зеров був заарештований під Москвою на станції Пушкіне. 20 травня його було відправлено до Києва для слідства. Зерову інкримінували керівництво українською контрреволюційною націоналістичною організацією. Згідно з тодішніми статтями кримінального кодексу УРСР трибунал визначив йому міру покарання: десять років позбавлення волі у виправно-трудових таборах з конфіскацією приналежного йому майна.

9 жовтня 1937 року, без будь-яких додаткових підстав і пояснень „справа Зерова та інших” була переглянута особливою трійкою УНКВС по Ленінградській області, унаслідок чого Зерову, Пилиповичу і Вороному, Пилипенку було винесено найвищу міру покарання – розстріл. Усі вони були розстріляні 3 листопада 1937 року. Микола Зеров був реабілітований посмертно.

Зубрицький Денис (1777 – 1862)

Денис Іванович Зубрицький – галицький історик, архівіст, етнограф, освітній і громадський діяч.

Д.Зубрицький народився в с. Батятичі (нині – село Кам'янка Бузького району Львівської області) в родині шляхтича. 1795 року він закінчив Львівську гімназію й став служити урядовцем магістрату м. Бередів. З 1809 року він став секретарем Перемишльського повітового управління адміністрації Варшавського князівства. Впродовж 1811–1822 років Зубрицький був членом Краківської масонської ложі. На початку 20-х років він працював судовим перекладачем з російської мови у Львівському магістраті, з 1829 по 1847 рр. – співпрацівником Ставропігійського інституту у Львові. З 1838 по 1839 рік він на прохання Львівського магістрату займався упорядкуванням міського архіву.

1848 року Д.Зубрицького було висунуто на посаду редактора першого літературно-наукового часопису „Галицька бджола”. Згодом він повністю присвятив себе науковій роботі. Д.Зубрицький був також обраний членом Тимчасової комісії для розгляду давніх актів у Києві та Археографічної комісії, діяльність яких суттєво позначилась на народознавчих поглядах вченого.

За своїми політичними поглядами Денис Зубрицький був прихильником кріпацтва та самодержавства в особі Миколи І. Українську мову він вважав „мовою пастухів”, якою не можна розвивати науки і літературу. Водночас у своїх працях він виступав проти тверджень польської історіографії про те, що Східна Галичина і Західна Волинь є одвічними польськими землями. Д.Зубрицький з часом став прибічником „русофільської партії” й емігрував до Росії.

Д.Зубрицький друкувався в часописах Відня, Лейпцига, Варшави, Львову, підтримував зв'язки з Одеським товариством

історії та старожитностей, спілкувався з М.Максимовичем, М.Погодіним та іншими вченими.

У 1837 році Д.Зубрицький видав польською мовою „Нарис з історії руського народу в Галичині...”, у 1844 році – „Хроніку міста Львова”, у 1845 році – „Критично-історичну повість временних літ Червоної або Галицької Русі”, протягом 1852–1855 років – тритомну „Історію Давнього Галицько-Волинського князівства”, чимало його творів залишилися неопублікованими. У своїх працях історик спирався виключно на архівні матеріали, які не були досліджені раніше. Саме Д.Зубрицький започаткував в Україні розвиток археографії, сфрагістики, геральдики та інших спеціальних історичних дисциплін.

Зубрицький Михайло (1856 – 1919)

Михайло Іванович Зубрицький – греко-католицький священник, етнограф, фольклорист, педагог, історик, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка.

Він народився у с. Кіндратів (нині село Турківського району Львівської області). 1870 року М.Зубрицький вступив до Дрогобицької гімназії, з шостого класу якої був мобілізований до австрійського війська, у якому служив до 1877 року. 1879 року він закінчив навчання у гімназії й поступив до Перемишльської греко-католицької духовної семінарії, потім був висвячений на священника. З 1883 по 1914 рік він був парохом у с. Мшанець (нині село Старосамбірського району Львівської області), пізніше переїхав у с. Долішні Береги (нині Польща).

Зі шкільних років М.Зубрицький приятелював з І.Франко, а у зрілому віці співпрацював з ним. За українофільську діяльність він не раз був заарештований польською владою, відбував заслання в Словенії у 1914–1916 роках.

З 1918 року Зубрицький брав активну участь в органах самоврядування Західноукраїнської Народної Республіки, був співпрацівником Історично-філософської секції Наукового

товариства імені Шевченка, організатором українських „Просвіт” та кооперативних організацій на Бойківщині. М.Зубрицький є автором близько 325 публікацій, зокрема розвідок з етнографії, історії, фольклору, серед яких: „Народний календар”, „Про весілля у наших емігрантів в Америці” тощо. Він зібрав і частково опублікував українські народні пісні, оповідання, легенди, приказки, прислів'я; активно захищав національно-культурні права українців Закарпатської України.

Калинець Ігор (нар. 1939 р.)

Ігор Калинець – поет і прозаїк, один із чільних представників т. зв. „пізньоміжвоєнної” генерації і дисидентсько-самвидавного руху в Україні – народився у 1939 році в Ходорові Львівської області.

І.Калинець є автором сімнадцяти поетичних збірок, написаних у період між серединою шістдесятих років та 1981 роком. Поетичну творчість Калинця, за пропозицією самого автора, прийнято хронологічно поділяти на дві головні частини: дев'ять книжок, написаних перед ув'язненням у 1972 році (з них офіційно в УРСР опубліковано було лише першу – „Вогонь Купала” (1966), решта функціонувала у самвидавчому обігу) і вісім – написаних під час ув'язнення та на виселенні (до 1991 року функціонували тільки у самвидаві). Згідно з цим поділом і було підготовлено та випущено два томи поезій І.Калинця – „Пробуджена муза” (Варшава, 1991) та „Невольнича муза” (Балтимор– Торонто, 1991). 1991 року збірку вибраних поезій „Тринадцять алогій” було видано також в Україні.

Творчість І.Калинця суттєво вплинула на багатьох українських поетів пізніших поколінь, виявившись дуже суголосною найновішим поетичним пошукам. Після повернення з ув'язнення та виселення 1981 року І.Калинець, за його словами, цілком замовк як поет (завершене явище) і став „імпресаріо колишнього Ігоря Калинця”. Тим часом він написав і опублікував казки для дітей (наприклад, „Дурні казки”, 1998), підготував перевидання власних поезій.

1994 року журнал „Сучасність” опублікував його повість „Молімось зорям дальнім”, написану ще в 1972 році під час

перебування у слідчому ізоляторі львівської в'язниці. Проте поза всякими сумнівами Калинець був і залишається передовсім поетом, творцем вельми індивідуального, легко пізнаваного (за всієї стилістичної різноманітності) і в той же час напручуд цілісного світу.

Кандиба Іван
(нар. 1930 р.)

Іван Олексійович Кандиба – юрист, активний член партії Українська Робітничо-Селянська Спілка, член-засновник УГГ, радикальний націоналіст – народився 7 червня 1930 року в с. Стульно (округу Влодава Польської республіки) в селянській родині. 1945 року родина Кандиби була примусово переселена в Україну.

1953 року Іван Кандиба закінчив юридичний факультет Львівського університету й до 1961 року працював у м.Глинянах Львівської області нотаріусом, народним суддею, адвокатом. У лютому 1960 року він познайомився з юристом Л.Лук'яненко, який працював адвокатом у тій же консультації, що й Кандиба. Підтримавши ідею створення нелегальної марксистської партії Українська Робітничо-Селянська Спілка (УРСС), влітку 1960 року Кандиба одержав від Л.Лук'яненка проект програми УРСС і розгорнув активну діяльність. У листопаді 1960 року в помешканні Кандиби відбулося обговорення програми УРСС. Кінцевою метою УРСС було створення незалежної України з відокремленням від СРСР шляхом референдуму. Кандиба розповсюджував газету „Наше слово”, що видавалася за кордоном, знайомив різних людей з програмою УРСС.

Напередодні обговорення другого варіанту програми, 20 січня 1961 року, сім членів групи були заарештовані. Кандиба, звинувачений у „зраді Батьківщини” за ст. 56, 64 КК УРСР, був засуджений 24 травня 1961 року до 15 років таборів суворого режиму. Покарання він відбував у Мордовії (табір ЖХ-385/11, ст. Явас) і Пермській обл. (ВС-389/35, ст. Всехсвятська Чусовського р-ну).

1962 року в Явасі він був знову засуджений до одного року тюремного ув'язнення й етапований до м. Владимира. За протести проти жорстокого режиму 20 березня 1967 року Кандиба був знову засуджений Zubovo-Polyanskyim районним судом Мордовії на 3 року тюремного ув'язнення (м. Владимир).

25 липня 1969 року він разом з Л.Лук'яненком і М.Горинем передав за кордон „Звернення до Комісії прав людини при ООН“ про геноцид політв'язнів.

Звільнився Кандиба в січні 1976 року, але його не прописували у Львові, де жив його старий батько, і він мусив поселитися в м. Пустомити за двадцять кілометрів від м. Львова. Працювати він міг тільки в майстерні ремонту електроприладів або кочегаром.

У листопаді 1976 року Кандиба став членом-засновником Української Гельсінкської Групи. Він брав активну участь у роботі Групи, постійно листувався з політв'язнями, перебуваючи під адміністративним наглядом, який йому постійно подовжували з дня звільнення. 1977 року, після поїздки до Москви, де Кандиба зустрівся з членами Московської Гельсінкської Групи, нагляд продовжили, фактично, за відмову виступити з покаянням у пресі й на телебаченні.

У травні 1978 року Кандибу викликали до Львівського УКДБ і розпитували про документи УГГ, під якими стояв його підпис. Серед цих документів був лист № 2, про який Кандиба сказав, що бачить його вперше, але якщо це документ Групи, то він визнає себе його співавтором. Того ж року Кандибі було запропоновано вийти з УГГ, за що йому обіцяли надати прописку у Львові й роботу. За відмову від компромісу йому відразу пред'явили постанову про продовження нагляду.

24 березня 1981 року Кандиба був заарештований за звинуваченням в „антирадянській агітації й пропаганді“ за ст. 62, ч. 2 КК УРСР. Йому інкримінували співавторство і розповсюдження вісімнадцяти документів УГГ, заяву на захист УХГ, вилучену при обшуку в М.Гориня, і документ, до якого Кандиба, за його словами, не мав ніякого відношення. 24 липня 1981 року Львівський обласний суд засудив Кандибу за ч. 2 ст. 62 КК УРСР до 10 років таборів особливо суворого режиму і 5

років заслання з визнанням особливо небезпечним рецидивістом.

3 жовтня 1981 року Кандиба прибув у відділення особливо суворого режиму табору ВС-389/36-1 (сел. Кучино), а в 1987 році був етапований до табору ВС-389/35. За відмову від роботи і перехід на статус політв'язня у 1988 році Кандиба був запроторений до ШІЗО (штрафний ізолятор), де його тримали 65 діб. Потім він був етапований до Пермі.

5 вересня 1988 року Кандиба був помилуваний указом Президії Верховної Ради СРСР, але зі Львівської тюрми його звільнили тільки 9 вересня, вже після оголошення голодовки протесту і вимоги президента США Р.Рейгана звільнити Кандибу.

1990 року Кандиба створив і став першим головою Всеукраїнського політичного об'єднання ДСУ – „Державна Самостійність України”. Він був засновником, а потім редактором партійної газети „Нескорена нація”.

У 1992 році Кандиба став членом Організації Українських націоналістів (ОУН) і відразу ж був кооптований до комітету з легалізації та відродження ОУН в Україні. На II конференції „легальної” ОУН у 1993 році Кандиба був обраний заступником Голови Головного Проводу ОУН в Україні. На I Великому зборі ОУН в Україні 28 травня 1994 року він був обраний членом Бюро партії. На I Великому Надзвичайному зборі ОУН у 1995 році Кандиба увійшов до Головного Проводу. З 1996 року він виконував обов'язки Голови Головного Проводу ОУН в Україні. Сьогодні він живе у Львові.

Капніст Василь (1758 – 1823)

Василь Капніст народився 12(23) лютого 1758 року в с.Обухівка на Полтавщині. Капністи були вихідцями з Греції, з аристократичної сім'ї Капнісос, яка мала навіть венеціанський графський титул (російський уряд визнав його лише 1876 року). Дід поета, Петро Христофорович, відомий борець проти турецького ярма, у 1711 році був змушений втекти до Росії, де його син, Василь Петрович, поступив на військову службу і

почав писати своє прізвище як Капніст. Він рано осиротів і молоді роки провів у сім'ї ізюмського сотника Павлюка, де помітно українізувався. Невдовзі молодий офіцер успадкував посаду свого вихователя. У 1737 році Василь-старший став миргородським полковником. Він мав великий вплив на козацьку старшину. Відомо, що гетьман Кирило Розумовський у 1750 році намагався приписати йому намір „державної зради” з метою відірвати Гетьманщину від Росії.

19 серпня 1757 року Василь Петрович Капніст, бригадир і командуючий п'ятьма слобідсько-українськими полками, загинув у бою з прусською кавалерією. Це сталося під час Семилітньої війни (1756–1763), у битві під Грос-Егерсдорфом. Василь-молодший народився майже через півроку після смерті батька. Він був шостою дитиною у сім'ї.

Дитячі роки Василя Капніста пройшли в Обухівці – маєтку, подарованому його батькові імператрицею Єлизаветою. Мати поета, Софія Андріївна Дуніна-Борковська, походила зі старовинного старшинського роду (дід її був одним із соратників Мазепи). Дітей вона виховувала у патріотичному дусі. Вони росли в оточенні козаків та козацької старшини, що болюче сприйняла скасування гетьманства у 1764 році.

У тринадцять років Василь був виряджений до Петербурга, на військову службу. За тогочасною традицією його одразу зарахували капралом в лейб-гвардії у Ізмайловський полк. Як і всі дворянські діти, він спочатку навчався у військовій школі. Через два роки його вже як сержанта гвардії було переведено до Преображенського полку. У військовій школі Василь товаришував із старшим на три роки М.Львовим, душею гуртка петербурзької літературної молоді, а в Преображенському полку – з Г.Державіним.

У 1775 році сержант лейб-гвардії Преображенського полку Василь Капніст видав окремою брошурою свою оду французькою мовою на честь перемоги над Туреччиною. У тому ж році він залишив військову службу з наміром повністю присвятити себе літературній діяльності. І справді, згодом В. Капніст став відомим і модним у петербурзьких салонах поетом.

У 1782 році, невдовзі після одруження, Василь за протекцією свого видатного земляка, канцлера графа Безбородька поступив на службу контролером у Головне поштове управління. Це був перший і останній крок В. Капніста до кар'єри на державній службі. Несподівано він залишає службу назавжди вже у наступному, 1783 році. Цей вчинок офіційно нічим не вмотивований, але, за натяками сучасників, був реакцією В. Капніста на указ Катерини II, яким 1783 року остаточно закріпачено українських селян.

Довгі роки вважалося, що „Ода на рабство” В. Капніста так само була відгуком на цю подію. Однак останнім часом з'явилися вагомі аргументи, що цей твір написаний ще у 1782 році. Історик Д. Бантиш-Каменський, який добре знав В. Капніста, стверджував, що „Ода на рабство” написана „про поневолення Малоросії”, а її автор виступав „за відновлення гетьманського правління”.

Одночасно з виходом у відставку В. Капніст виїхав в Україну, де постійно мешкав до кінця життя, його маєток Обухівка став осередком української шляхетської опозиції, важливим культурним центром. В. Капніст користувався великим авторитетом серед українських дворян. Ще 1782 року його було обрано маршалом дворянства Миргородського повіту, а 1785 року – всього Київського намісництва (за територію більше, ніж пізніша Київська губернія; до його складу входили, зокрема, і території кількох колишніх лівобережних полків Гетьманщини – Київського, Переяславського, Лубенського та Миргородського). З 1802 року В. Капніст служив генеральним суддею Полтавської губернії, згодом – директором народних училищ, а у 1817–1822 рр. – полтавським губернським маршалом дворянства. Усі ці посади були виборними (від державної служби він ухилявся), а обов'язки директора народних училищ Полтавської губернії з тих же міркувань він виконував безкоштовно.

У 1788 року Василь Капніст їздив до Петербурга з петицією від українського дворянства про зловживання російської адміністрації. У 1788 році ним був укладений так званий „козацький проект”, подробиці якого, на жаль, залишаються невідомими. Він передбачав (під приводом використання

козаків у війні з Туреччиною) відновлення козацького війська принаймні у складі 5000 чоловік. Проект не був здійснений, але є свідчення, що Капніст їздив до Тули домовлятися про озброєння козаків.

Опозиціонером був і його брат Василя Петро – людина карколомної долі. За сімейним переказом, Катерина II хотіла зробити його своїм коханцем, але молодий гвардієць відмовився і був змушений залишити Преображенський полк, виїхавши у тривалу мандрівку до Голландії та Англії. Очевидно, саме його мав на увазі Василь, називаючи Герцбергові свого брата, який подорожував Європою. Петро тоді потрапив до Франції, де вступив до королівської гвардії, що намагалася придушити революцію (отже, він був монархістом, незважаючи на що деякі радянські історики за інерцією характеризували його – опозиціонера – як республіканця та борця проти кріпосництва). Після повалення монархії у 1792 році Петро повернувся в Україну.

Тим часом Василь Капніст продовжував працювати на літературній ниві. Він писав і друкував вірші, оди, сатири. Але в історію російської літератури він увійшов головним чином як автор комедії „Ябеда” (1794). В її основу було покладено судовий процес автора з поміщицею Тарновською за незаконно захоплену в нього землю. Комедія, що висміювала катерининське правосуддя, мала надзвичайний успіх серед сучасників.

Однак перша „офіційна” постановка п'єси на столичній театральній сцені відбулася лише за часів Павла I, у 1798 році. Причому після четвертої вистави „Ябеду” було заборонено, а її окреме видання вилучене з топографії.

На початку XIX ст. Капніст постійно жив в Обухівці, де його відвідували Г.Державін, М.Гнедич, В.Гоголь-Яновський (батько ушавленого письменника). Там неодноразово збиралися декабристи (П.Пестель, С.Муравйов-Апостол, С.Лорер та ін.). Найближчим другом В.Капніста в останні роки життя був майбутній керівник повстання Чернігівського полку С.Муравйов-Апостол, на руках у якого і помер В.Капніст. Це сталося 28 листопада (9 жовтня) 1823 року після тривалого

запалення легенів. Похований Василь Капніст в Обухівці, на березі Псьолу.

Сучасники вважали сім'ю Капністів „типовою дворянською українською сім'єю, тісно пов'язаною з українською культурою та українським побутом”. Діти В.Капніста також зробили свій внесок в українське національне відродження. Олексій – знайомий Т.Шевченка – був близький до кириломефодіївців. Семен укладав словник української мови. У салоні доньки поета Софії в Полтаві бували М.Гулак, В.Білозерський, О.Навроцький. М.Драгоманов згадував, як ще підлітком застав на Полтавщині сліди впливу Капністів, з гуртка яких він у 1850-і рр. вперше отримав суворо заборонені тоді „Сон” і „Кавказ” Т. Шевченка.

Караванський Святослав (нар. 1920 р.)

Святослав Йосипович Караванський – талановитий український письменник, перекладач, громадський діяч, правозахисник – народився 24 грудня 1920 року в Одесі в родині інженера.

1938 року він закінчив Одеську середню школу №119 і поступив до індустріального інституту (а на початку 1939 року – паралельно на заочне відділення інституту іноземних мов). Незадоволений своїм фахом 1940 року він залишив інститут і пішов в армію, щоб, відслуживши, поступити на літературний факультет університету. У липні 1941 року частина, в якій служив Караванський, була оточена німцями в Західній Білорусії. Уникнувши полону, він пробрався в Одесу в 1942 році. Там Караванський поступив на літературний факультет університету, де зійшовся з нелегальним гуртком української молоді, зв'язаної з ОУН. Він організував книгарню „Основа”, виручені від її діяльності кошти передав на потреби гуртка та українського театру.

У 1944 році Караванський переїхав у Румунію, звідки пізніше повернувся у звільнену Одесу, в якій відразу був арештований при спробі встановити зв'язки з колишніми однодумцями. 7 лютого 1945 року Караванський був засуджений військовим трибуналом Одеської області на 25

років позбавлення волі. Він відбував покарання у багатьох таборах Півночі й Сходу.

У таборах Караванський, уже після смерті Сталіна, пише п'єси, вірші, казки, робить переклади, 1954 року він розпочав роботу над словником рим української мови.

Після 16 років і 5 місяців ув'язнення Караванський у 1960 році був звільнений, підпавши під амністію. Повернувшись до Одеси, він закінчив курси механіків з ремонту обчислювальних машин, працював слюсарем облатотресу, механіком у низці організацій, книгоношею, перекладачем в редакції обласної газети „Чорноморська комуна”, позаштатним кореспондентом журналу „Україна”.

На волі С.Караванський закінчив роботу над словником рим (на 1000 друкованих сторінок), зробив багато перекладів англійських поетів, підготував книжку „Біографії слів”, співпрацював з низкою періодичних видань. Паралельно Караванський брав активну участь у громадському житті: організував передплату на українські видання в робітничих гуртожитках, збирав українські книжки для бібліотек Кубані, звертався з розгорнутими пропозиціями до громадських і державних організацій щодо всенародного відзначення ювілею М.Лисенка, щодо організації дублювання всіх фільмів українською мовою тощо. У 1965 році, стурбований русифікацією шкільництва та вищої освіти, він написав дві статті – „Про одну політичну помилку” і позов на міністра Даденкова – які розіслав у всі офіційні інстанції.

1962 року Караванський поступив на заочний відділ філологічного факультету Одеського університету. 4 вересня 1965 року, коли в Україні почалися арешти дисидентів, у Караванського було зроблено обшук, а через місяць його було заарештовано. Без слідства і суду Караванського було засуджено на 8 років і 7 місяців таборів суворого режиму і відправлено у Мордовію.

У таборі Караванський написав низку клопотань в офіційні організації та представниками громадськості, за що його двічі саджали в ШИЗО, а 8 жовтня 1966 року перевели на півроку в табірну тюрму, формально звинувативши у невиконанні виробничих норм. Уже в таборі він завершив переклад роману

Бронте „Джейн Ер” та дописав книгу „Біографія слів”. У 1969 році Караванському додали ще 5 років тюрми, так що разом він пробув в ув’язненні 30 років.

По звільненні С.Караванський дістався Америки, де займався літературною працею.

Квітка-Основ’яненко Григорій (1778 – 1843)

Григорій Федорович Квітка-Основ’яненко (справжнє прізвище – Квітка, літературний псевдонім Грицько Основ’яненко) – прозаїк, драматург, журналіст, літературний критик і культурно-громадський діяч. Він уважається основоположником художньої прози і жанру соціально-побутової комедії в класичній українській літературі. Його твори утверджували високі морально-етичні якості людини з народу, відіграли помітну роль у розвитку української мови. Він брав участь у заснуванні професійного театру в Харкові (1812), у виданні першого в Україні журналу „Украинский вестник” (1816–1817).

Григорій Квітка-Основ’яненко народився у с. Основі (тепер у межах Харкова). Він здобув домашню освіту, а в 23 роки вступив до Куразького монастиря, але через чотири роки повернувся до світського життя. Г.Квітка-Основ’яненко був комісаром у народному ополченні, повітовим предводителем дворянства (1817–1828), згодом – головою Харківської палати кримінального суду.

Він став одним з найбільш активних діячів громадського і культурного життя Харкова, обирався членом Товариства наук при Харківському університеті, був одним із засновників Харківського професійного театру (а з 1812 – його директором), Благодійного товариства (1812), Інституту шляхетних дівчат (1812), Харківської губернської бібліотеки (1838).

Г.Квітка-Основ’яненко був прихильником ідеї вдосконалення суспільства шляхом реформ та впливу на нього засобами літературного і театрального мистецтва. Головним творчим принципом він вважав „писання з натури”, орієнтацію на живу навколишню дійсність. Він виступав з пропагандою

народної теми в літературі, був переконаний в позастановій цінності особистості. Спираючись на літературну традицію, започатковану І.Котляревським, народну пісенність і гумор, Квітка-Основ'яненко написав популярні і досі комедію „Сватання на Гончарівці” (1835) та п'єсу „Шельменко-денщик” (1840). Українські прозові твори Квітки-Основ'яненки поділяються на дві основні групи: бурлескно-реалістичні („Мертвецький Великдень”, „От тобі і скарб”, „Пархомове снідання”, „Підбрехач”, повість „Конотопська відьма”) та сентиментально-реалістичні повісті („Маруся”, „Козир-дівка”, „Сердешна Оксана”, „Щира любов”).

Твори Квітки-Основ'яненки перекладено на польську, болгарську, чеську та інші мови. Його творчість справила значний вплив на подальший розвиток української літератури, зокрема т. зв. етнографічної школи.

Коновалець Євген (1891 – 1938)

Одним з найбільш відомих і провідних діячів націоналістичного руху в західноукраїнських землях міжвоєнного періоду є полковник армії УНР, засновник і комендант Української Організації Військової (УВО), фундатор ОУН., голова Проводу Українських націоналістів Євген Коновалець.

Є.Коновалець народився 14 червня 1891 року в с.Зашків Львівського повіту (нині – Жовківський р-н Львівської області). Протягом 1901–1909 років він навчався в Академічній гімназії у Львові, з 1909 року вивчав право на юридичному факультеті Львівського університету.

З студентських років Коновалець вів активну громадсько-політичну діяльність, у 1910 році брав участь у боротьбі студентства за український університет у Львові.

У 1912 році він став секретарем львівської філії „Просвіти”, був членом „Академічної громади”.

З 1913 року як один з лідерів українського студентського руху Коновалець був обраний до складу головної управи Українського Студентського Союзу, де належав до національно-демократичної секції. Незабаром він став членом Української

Національно-Демократичної Партії, а в 1913 році як представник від студентства входив до „Тіснішого народного комітету” УНДП на чолі з К.Левицьким.

На початку Першої світової війни Коновалець був мобілізований до австрійської армії (до 19 полку Крайової оборони Львова). У червні 1915 року під час боїв на Маківці Коновалець потрапив у російський полон. У 1915 році – на початку 1916 року він перебував у таборі для військовополонених у Чорному Яру (між Царицином і Астраханню), а з кінця 1916 року – у таборі в Царицині.

Після Лютневої революції 1917 року в Росії Коновалець разом з галицькими старшинами з табору в Дубовці (неподалік Царицина) А.Мельником, І.Чмолою, Р.Сушком, В.Кучабським, М.Матчаком, Ф.Черником розгорнув широку організаційну і пропагандистську роботу серед полонених-українців. У вересні 1917 року Є.Коновалець втік з табору і спільно з Р.Дашкевичем та іншими членами Галицько-Буковинського Комітету сформував Галицько-Буковинський Курінь Січових Стрільців, який незабаром перетворився в одну з найдієздатніших частин Армії УНР.

У січні 1918 року Коновалець після проведення реорганізації Галицько-Буковинського Куреня Січових Стрільців було обрано командиром Куреня Січових Стрільців. З приходом до влади гетьмана Скоропадського полк Січових Стрільців травня 1918 року на вимогу німецького командування роззброїли та розформували. Є.Коновалець, залишившись у Києві, разом з кількома старшинами, здійснював організаційні заходи по створенню нової стрілецької частини.

Наприкінці серпня 1918 року Коновалець отримав від гетьмана П.Скоропадського дозвіл на формування Окремого Загону Січових Стрільців з осередком в Білій Церкві. На початку листопада 1918 року Коновалець через Дмитра Дорошенка, а згодом і особисто, вів переговори з гетьманом про умови надання національно-демократичними силами (у тому числі Січовими Стрільцями) підтримки гетьманському уряду та наголошував на недопустимості укладення федеративного союзу з Росією. У листопаді 1918 року Січові Стрільці під командуванням Коновалець підтримали Директорію УНР у

повстанні проти влади П.Скоропадського і в Мотовилівському бою 1918 року розбили гетьманські частини.

Коновалець брав активну участь у зміцненні боєздатності республіканських армії. У 1918–1919 рр. він командував дивізією, корпусом і групою Січових Стрільців під час бойових операцій проти більшовицьких і денікінських військ.

У листопаді 1919 року Коновалець потрапив до польського табору для полонених у Луцьку. Навесні 1920 року, звільнившись з ув'язнення, він перебрався у Чехословаччину. Там Євген Коновалець намагався у порозумінні з Симоном Петлюрою організувати з колишніх бійців УГА і українських полонених з таборів у Італії військове формування та робив спроби організувати збройне підпілля на окупованих українських землях.

У серпні 1920 року за безпосередньою участю Коновальця було створено Українську Військову Організацію, а 20 липня 1921 року Коновалець повернувся до Львова і очолив Начальну Команду УВО. Він був співорганізатором Другого Зимового походу Армії УНР.

Із грудня 1922 року Коновалець був змушений жити в еміграції у Чехословаччині, Німеччині, Швейцарії та Італії.

У листопаді 1927 за ініціативою Коновальця на одній з нарад УВО було вирішено створити єдину революційно-політичну організацію, діяльність якої ґрунтувалася б на націоналістичній ідеології та поширювалася на всі українські землі. 28 січня – 3 лютого 1929 на Першому Конгресі Українських Націоналістів у Відні було створено Організацію Українських Націоналістів, головою проводу якої було обрано Коновальця.

Наприкінці 1920-х – на початку 30-х рр. Коновалець, організаційно зміцнивши УВО і ОУН, встановив контакти з політичними колами Німеччини, Великобританії, Литви, Іспанії, Італії та організував українські політично інформаційні служби в багатьох політичних центрах Європи, залучив до співпраці з ОУН широкі кола української еміграції. За його безпосередньою участю в Америці були засновані Громади Українських Стрільців, що поклали початок Організації Державного Відродження України в США і Українському Національному

Об'єднанню в Канаді. З метою підготовки до майбутньої збройної боротьби за незалежність України за дорученням Коновальця було сформовано військовий штаб та укомплектовано школи з підготовки старшинських кадрів для української армії в Польщі, Чехословаччині, Австрії.

Діяльність Коновальця із розбудові ОУН, яка користувалась всезростаючою підтримкою української молоді, намагання поставити українське питання у Лізі Націй та постійні заходи по налагодженню націоналістичного підпілля в УРСР, викликали занепокоєння у більшовицького керівництва в Москві.

23 травня 1938 року Коновалець загинув у Роттердамі (Голландія) внаслідок вибуху, скоєного агентом НКВС Павлом Судоплатовим. Похований Є.Коновалець на кладовищі Кросвейк у Роттердамі.

Коротич Віталій (нар. 1936 р.)

Віталій Олексійович Коротич – відомий сучасний український письменник, публіцист, літературний критик, громадський діяч, голова редакційної ради тижневика „Бульвар” – народився 26 травня 1936 року в Києві в родині лікаря. За фахом він і сам лікар (закінчив лікувальний факультет Київського медичного інституту). Друкуватися В.Коротич почав з 1958 року в „Молоді України”, з 1961 року він друкувався у „Літературній Газеті”, „Вітчизні”, „Дніпрі” та інших журналах.

Перша збірка поезій Коротича „Золоті руки” вийшла 1961 року, друга „Запах неба” – 1962 року. У 1965–1969 рр. Коротич був секретарем правління Спілки письменників України, у 1966–1967 рр. – головним редактором журналу „Ранок”, у 1978–1986 рр. – головним редактором журналу „Всесвіт”.

В.Коротич був секретарем правління Спілки письменників СРСР протягом 1981–1991 рр., секретарем правління Спілки письменників України у 1981–1986 рр., заступником голови Українського республіканського комітету захисту миру. З 1991 року він працював головним редактором журналу „Огонек” (м. Москва).

У 1991–1998 рр. В.Коротич працював професором Бостонського університету, також читав лекції в університетах Канади, Австралії, Мексики, США, став членом ПЕН-клубу. Він брав активну участь у політичному житті країни – був депутатом Верховної Ради УРСР одинадцятого скликання, протягом 1989–1991 рр. – народним депутатом СРСР.

В.Коротич нагороджений орденами Жовтневої революції, „Знаком Пошани”, Почесними Грамотами Президій Верховної Ради України, Грузинської, Казахської РСР, є заслуженим діячем культури Польщі, лауреатом літературних премій ім. О.Толстого (1982), ім. Б.Полевого (1983), міжнародної премії ім. Ю.Фучика (1984), премії Вейнталя (1987, Вашингтон, Джорджтаунський університет); International Editor of the Year (кращий редактор року в світі) (1989).

Він є автором поетичних збірок: „Золоті руки” (1961), „Запах неба” (1962), „Вулиця волошок” (1963), „Течія” (1965), „Поезії” (1967), „Вогонь” (1968), „Можливості” (1970; Республіканська премія ЛКСМУ ім. М. Островського за 1972), „Перевтілення” (1971), „Щоденник” (1973), „Закон землі” (1975), „Гідність” (1977), „Голоси” (1981), „Закономірність” (1983); повісті „Така лиха пам'ять” (1970); романів „Десяте травня” (1978), „Лице ненависті” (1983; Державна премія СРСР за 1985), книжок публіцистики: „О Канадо!” (1966), „Зорі та смуги” (1968), „Мандрівка на край світу” (1972), „Людина на повен зріст” (1972), „Людина у себе вдома” (1974; премія ім. П.Тичини „Чуття єдиної родини” за 1978), „Біля витоків світла” (1976); „Кубатура яйця” (1979) і „Побачити зблизька” (1980) (Державна премія УРСР ім. Т.Шевченка (1981); „Береги океану” (1981), „Твори” (у 2 т., 1986), „Американцы пишут Горбачеву” (1988), „Ленін, том 54” (1990), „От первого лица” (2001), „Жили-были-ели-пили” (2005), „Переведіть мене через майдан” (2005), „От первого лица. II” (2005) та ін. Твори перекладені на 20 мов.

В.Коротич і сьогодні продовжує займатися громадською й публіцистичною діяльністю.

Косинка Григорій (1899 – 1934)

Григорій Михайлович Косинка (справжнє прізвище – Стрілець) – один з яскравих українських письменників і діячів „розстріляного відродження” – народився 29 (17) листопада 1899 року в с. Щербаківка Обухівського району Київської області. Його батьки – малоземельні селяни – намагалися поліпшити своє злиденне життя десь за Уралом, біля Байкалу, але й там добра не знайшли. Тому згодом вони повернулися назад до села і перебивалися батьківським підробітком на цукровому заводі в сусідньому селі Григорівка. З чотирьох років Григорій навчився грамоті від діда, закінчив двокласну школу в селі Красний кут. Особливо заохочував малого Григорія до навчання брат матері, згодом – відомий прозаїк Калістрат Анищенко. Коли Григорію минуло чотирнадцять років, він вирушив до Києва, сподіваючись кращими заробітками якимось підтримати матір, яка після смерті батька залишилася з п'ятьома малими дітьми на руках. У Києві Косинка працював чистильником чобіт, канцеляристом, паралельно відвідуючи вечірні гімназійні курси.

Творчий дебют прозаїка відбувся 1919 року, коли в одному з літніх чисел київської газети „Боротьба” з'явилося його перше оповідання – „На буряки”. Його публікації 1920-го року чисельніші: в київському альманасі „Гроно” тоді з'явилися оповідання „Під брамою собору”, „Мент”, „За земельку”, а 1922-го року вийшла перша книжка новел та оповідань „На золотих богів”.

З початку 1920-х років молодий письменник навчався у Вищому інституті народної освіти – таку назву мав тоді Київський університет. Через матеріальні нестатки Косинка не зміг закінчити повний курс навчання, але студентські роки (1921–1923) важили для нього дуже багато: він здобув певні історико-філологічні знання, чітко визначився у своїх світоглядних орієнтаціях.

Другу книгу письменника – „Новели дезертира” – 1924 року вже відмовилися друкувати. Це стало предметом занепокоєння автора та літературної громадськості Харкова. Микола

Хвильовий у листі до Миколи Зерова писав про цей факт, як про кричуще порушення літературної етики, а Григорію Михайловичу Косинці не залишалось нічого іншого, як працювати над новими творами. До наступної книги новел – „В житах” (1926) – увійшли кілька творів з першої збірки, однак більшість з них була написана протягом 1923–1925 рр.

1934 року в харківському будинку письменника була проголошена „настановча” доповідь Івана Кулика, який говорив про завдання письменників у зв’язку з перемогою Сталіна. У дискусії виступив і Косинка. Замість того, щоб обмежитися трафаретними словами вимушених заяв, як це робили інші, він вибухнув зливою скарг, нарікань, протестів. З різкою і запальною люттю він говорив, що в умовах „соціального замовлення”, коли людину взяли за горлянку, вона не може творити. Зала завмерла від страху; кінець промови комуністи вкрили свистом, вигуками обуренням, погрозами, а гальорка аплодувала.

4 листопада 1934 року письменника було заарештовано, а 15 грудня 1934 року, виїзна сесія Військової колегії засудила Григорія Косинку-Стрільця до розстрілу. Косинка гордо зустрів вирок у якому говорилося, що „більшість обвинувачених (письменника засудили разом з 28 іншими представниками української інтелігенції) прибули в СРСР через Польщу, а частина через Румунію, маючи завдання по вчиненню на території УРСР ряду терористичних актів. Незабаром письменника було розстріляно.

Костенко Ліна (1930 – 1987)

Ліна Василівна Костенко – українська письменниця, Лауреат Шевченківської премії, активна учасниця руху „шістдесятників” – народилася у с. Ржищів 19 березня 1930 року в родині вчителів.

У 1936 році її родина перебралась до Києва, де майбутня поетеса закінчила середню школу. Після закінчення школи молода поетеса навчалася в Київському педагогічному

інституті, а згодом – у Московському літературному інституті імені О.М.Горького, який вона закінчила в 1956 році.

Ліна Костенко була однією з перших і найбільш яскравих у плеяді молодих українських поетів-шістдесятників, які виступили на рубежі 1950-1960-х років. Збірки її віршів „Проміння землі” (1957) та „Вітрила” (1958) викликали інтерес читача й критики, а книга „Мандрівки серця”, що вийшла 1961 року, не лише закріпила успіх, а й засвідчила справжню творчу зрілість поетеси, поставила її ім'я поміж визначних майстрів української поезії. За роман у віршах „Маруся Чурай” вона у 1987 році була удостоєна Державної премії УРСР імені Т.Г.Шевченка. Книги Л.Костенко „Над берегами вічної ріки” (1977), „Маруся Чурай” (1979), „Неповторність” (1980) стали небуденними явищами сучасної української поезії. Перу поетеси належать також збірка поезій „Сад нетанучих скульптур” (1987) та збірка віршів для дітей „Бузиновий цар” (1987). Спільно з А.Добровольським – кіносценарій „Перевірте свої годинники” (1963).

Л.Костенко є почесним професором Національного університету „Києво-Могилянська академія”, має чимало регалій: почесний доктор Чернівецького національного університету (2002); лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка (1987), за роман „Маруся Чурай” і збірку „Неповторність”); лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії ім. О.Теліги (2000). Її також було нагороджено Почесною відзнакою Президента України (1992) і Орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня у березні 2000 року.

Костомаров Микола (1817 – 1885)

Микола Іванович Костомаров – видатний український і російський історик, поет-романтик, мислитель, громадський діяч – народився 16 (4) травня 1817 року в с. Юрасівка Острозького повіту Воронежської губернії на Подонні. Він з'явився на світ до взяття шлюбу місцевого поміщика Івана Петровича Костомарова з кріпачкою і за законами Російської імперії став кріпаком свого власного батька. Обвінчалися його

батьки лише у вересні 1817 року, вже після народження сина. Раптова смерть батька в 1828 році поставила його родину в скрутне юридичне становище. Мати перевела Миколу з московського пансіону (де він, щойно почав вчитися і за блискучі здібності отримав прізвисько фр. *enfant miraculeux* – чудесна дитина) до пансіону у Воронежі, ближче до домівки. Звідси за „витівки” він був відрахований і перейшов до Воронежської гімназії. 1833 року Микола вступив до Харківського університету на історико-філологічний факультет.

В університеті Костомаров вивчав стародавні й нові мови, цікавився античною історією, німецькою філософією і новою французькою літературою, учився грати на фортепіано, пробував писати вірші. Зближення з гуртком українських романтиків Харківського університету незабаром визначило його захоплення переважно фольклором і козацьким минулим України.

У січні 1837 року М.Костомаров склав іспити з усіх предметів і 8 грудня 1837 року був затверджений у статусі кандидата.

Після закінчення університету Костомаров пішов на військову службу, був юнкером у Кінбурзькому драгунському полку в Острогозьку. Почавши розбирати багатий архів повітового суду, у якому зберігалось діловодство колишнього козацького полку з часу заснування міста, Костомаров став істориком полку. Тоді ж Костомаров переконався, що історію треба вивчати не лише за літописами, але за народною творчістю.

Свої поетичні твори Костомаров друкував у різних альманахах і видавав у вигляді збірників „Українські балади” (1838) і „Гілка” (1840) під псевдонімом „Ієремія Галка”. Тоді ж під впливом творчості В.Шекспіра він написав історичну драму „Сава Чалий” (1838) і трагедію „Переяславська ніч” (1841).

1840 року М.Костомаров склав магістерські іспити і приступив до підготовки дисертації, присвяченої Берестейській унії 1596 року. Але робота („Про причини і характер унії в Західній Росії”) не була захищена через урядову заборону. Дисертація побачила світ у 1841 році окремою книгою і набула широкої відомості.

Друга дисертація Миколи Костомарова, підготовлена через півтора року, називалася „Про історичне значення російської народної поезії”, ідеологічних нарікань не викликала і була успішно захищена 1844 року. М.Костомаров одержав звання магістра і можливість зосередитися на науковій і педагогічній праці.

Темою його нового дослідження стала історія Богдана Хмельницького. Бажаючи бути ближче до місць відповідних подій, Костомаров влаштувався вчителем гімназії містечка Рівне на Волині. Але вже 1845 року він переїхав до Києва, де став працювати старшим учителем у гімназії, познайомився з найавторитетнішим на той час ученим М.Максимовичем. Навесні 1846 року вчена рада Київського університету обрала М.Костомарова викладачем російської історії, а з 1 серпня – ад’юнктом-професором. З осені він почав читати лекції, викликаючи жвавий інтерес у студентів.

Яскрава фігура М.Костомарова приваблювала багатьох молодих киян, зокрема, В.Белозерського, М.Гулака, П.Куліша й О.Марковича, які створили Кирило-Мефодіївське товариство. Увійшов до нього і Костомаров. Програмні документи кириломефодіївців (насамперед написана М.Костомаровим „Книга буття українського народу”) відбивали вплив документів польського визвольного руху, зокрема „Книги народу польського і польського пілігримства” А.Міцкевича (1832). Не менший вплив на історико-політичне мислення братчиків справила й „Історія русів”. Після відкриття й розгрому КМТ у ніч на 30 березня 1847 року М.Костомарова взяли під варту і відправили до Петербургу. 24 червня 1848 року, відбувши рік у Петропавлівській фортеці, М.Костомаров був засланий у Саратов. У Саратові його призначили на посаду перекладача при губернському правлінні. Оскільки перекладати не було чого, губернатор доручив політичному засланцеві завідувати секретним відділом, у якому велися справи „розкольників”. У Саратові Костомаров знову включився у наукову роботу і завершив монографію про Богдана Хмельницького. Тоді ж він почав писати про побут у Московській державі XVI–XVII століть.

1856 року маніфест царя Олександра II звільнив Костомарова від поліцейського нагляду. У 1857-му році він вирушив за кордон, побував у Швеції, Німеччині, Швейцарії, Франції й Італії. У Празі він зустрівся з патріархом чеського слов'янофільства В.Ганкою.

1859 року Костомаров прийняв запрошення зайняти кафедру російської історії Петербурзького університету. У Петербурзі він зустрівся зі старими друзями, П.Кулішем і В.Белозерським. Разом вони створили й очолили петербурзьку українську „Громаду”, в ідейному спектрі якої М.Костомаров обстоював ліберальні погляди, не поділяючи народницького радикалізму Т.Шевченка.

У 1861–1862 рр. петербурзькі громадівці, підтримуючи тісні зв'язки з аналогічними гуртками в Україні, видавали журнал „Основа”. У ньому були надруковані теоретичні праці М.Костомарова „Думки про федеративний початок у Древній Русі”, „Дві руські народності” і „Риси народної південноруської історії”.

Після викликаного студентськими заворушеннями 1861 року закриття Петербурзького університету, кілька його професорів, у тому числі й М.Костомаров, організували в приміщенні Міської думи систематичне читання лекцій. Однак на „неслухняних” щодо влади викладачів посипалися утиски, а потім і заборона на такого роду несанкціоновані виступи. На знак протесту М.Костомаров 1862 року подав у відставку і більше до викладацької роботи не повертався. 1863 року він одержав запрошення очолити кафедру в Київському університеті, 1864 року аналогічний виклик прийшов з Харкова, а 1869 року його знову запросили в університет святого Володимира. Але російський уряд не дозволив Костомарову відновити викладання.

Костомаров цілком зосередився на дослідницькій роботі. З 1863 року він брав активну участь у періодичному виданні томів зібрання документів з історії України та Білорусі XIV–XVII століть („Акти, що стосуються історії Південної і Західної Росії, зібрані і видані Археографічною комісією”). Основними працями його життя стали „Богдан Хмельницький” (перше

видання – 1857 р., третє, вже в 3 томах, – 1876 р.), „Руїна” (1879–1880), присвячена трагічним подіям, що настали після смерті Хмельницького, „Мазепа” і „Мазепинці” (1882–1884), а також фундаментальна праця „Російська історія в життєписах її найважливіших діячів” (1874–1876), де були представлені критичні біографії основних героїв давньоруської, української та російської історії. Власне історії Росії, крім згадуваної роботи про повстання Степана Разіна, присвячене „Північноруське народоправство” (1863) і „Непевний час Московської держави” (1866). Особливий інтерес представляє його наукова розвідка „Останні роки Речі Посполитої”.

1872 року від напруженої роботи в Костомарова почали сильно боліти очі. Він говорив, що пропадає від бездіяльності. Саме тоді в нього зародилася думка надиктувати „Руську історію...” для популярного читання. Фатально вплинули на здоров'я Костомарова дві події. Восени 1881 року його збив ломовий візник. Наслідки травми відчувалися дуже довго. А 25 січня 1882 року зануреного в роздуми Костомарова знову збив екіпаж. 6 квітня 1885 року здоров'я вченого різко погіршилося, а наступного дня він помер у своїй квартирі на Васильєвському острові у Петербурзі.

Він був похований 11 квітня 1885 року на Волковому цвинтарі у Петербурзі.

Котляревський Іван (1769 – 1838)

Іван Петрович Котляревський, видатний український письменник, поет, драматург, по праву вважається засновником сучасної української літератури.

І.Котляревський народився 9 вересня (29 серпня) 1769 року в Полтаві, в сім'ї дрібнопомісного дворянина. Початкову він освіту здобув у місцевого дяка. Протягом 1789–1793 рр. Котляревський працював канцеляристом, у 1793–1796 рр. – домашнім учителем у сільських поміщицьких родинах.

У 1796–1808 рр. І.Котляревський перебував на військовій службі в Сіверському карабінерському полку. У 1806–1807 рр. він у ранзі штабс-капітана брав участь у російсько-турецькій

війні 1806–1812 рр., був учасником облоги Ізмаїлу. В 1808 році він вийшов у відставку.

З 1810 року Котляревський працював наглядачем „Дому для виховання дітей бідних дворян”. У 1812 році він під час походу Наполеона I Бонапарта на Росію, за дозволом генерал-губернатора Я.Лобанова-Ростовського, сформував у містечку Горошині Хорольського повіту на Полтавщині 5-й український козацький полк (за умови, що полк буде збережено після закінчення війни як постійне козацьке військо), за що отримав чин майора.

У 1817–1821 рр. Котляревський працював директором Полтавського театру. У 1818 році він разом з В.Лукашевичем, В.Тарнавським та іншими увійшов до складу полтавської масонської ложі „Любов до істини”. Протягом 1827–1835 рр. І.Котляревський виконував обов’язки попечителя „богоугодних” закладів. Помер він 1838 року й похований у Полтаві.

І.Котляревський є автором „Енеїди” (1798, 3 частини; 1842 – повне посмертне видання) – першого твору нової української літератури, написаного народною мовою, а також п’єси „Наталка-Полтавка” (надр. 1838) і водевілю „Москаль-чарівник” (надр. 1841), які стали основою започаткування нової української драматургії.

Кравчук Леонід (нар. 1934 р.)

Леонід Макарович Кравчук – український політичний, партійний, громадський діяч, перший Президент України, народний депутат Верховної Ради.

Леонід Кравчук народився 10 січня 1934 року в Рівненській області. Після закінчення Київського державного університету він протягом 1958–1960 років викладав у Чернівецькому фінансовому технікумі, у 1960–1967 роках працював консультантом-методистом Будинку політосвіти, лектором, помічником секретаря, завідуючим відділом агітації й пропаганди Чернівецького обкому КПУ, у 1967–1970 роках навчався у аспірантурі Академії суспільних наук при ЦК КПРС.

Після захисту кандидатської дисертації на тему „Сутність прибутку при соціалізмі й його роль у колгоспному виробництві” він отримав вчений ступінь кандидата економічних наук.

У 1970–1988 роках Леонід Макарович працював завідуючим сектором, інспектором, помічником секретаря, першим заступником завідуючого відділом, потім – завідуючим відділом агітації й пропаганди ЦК КПУ.

Протягом 1988–1990 років Л.Кравчук виконував обов’язки завідуючого ідеологічним відділом і секретаря ЦК КПУ, з 1990 року – другого секретаря ЦК КПУ. З кінця 80-х років Леонід Макарович розпочав відкриту дискусію із прихильниками ідеї української незалежності на сторінках газети „Вечірній Київ”, його позиція виглядала достатньо поміркованою на тлі вельми консервативного керівництва КПУ.

У 1989–1990 роках Кравчук був кандидатом у члени Політбюро, а у 1990–1991 роках – членом Політбюро ЦК КПУ.

У 1990–1991 роках він виконував обов’язки Голови Верховної Ради України, був членом ЦК КПУ. Після спроби державного перевороту в Москві у серпні 1991 року, Кравчук вийшов із складу КПРС.

1 грудня 1991 року Л.Кравчук був обраний Президентом України, набравши 61,6% голосів на перших прямих президентських виборах.

На дострокових президентських виборах 1994 року він програв Леоніду Кучмі, набравши 45,1% голосів. У вересні 1994 року він був обраний депутатом Верховної Ради, став членом фракції „Соціально-ринковий вибір”, пізніше увійшов до депутатської групи „Конституційний центр”.

У 1998 році Кравчук знову був обраний депутатом Верховної Ради України як лідер партійного списку „Соціал-демократичної партії України (об’єднаної)”, у 2002 році переобраний депутатом за списками СДПУ (о).

У вересні 2005 року Кравчук ініціював скандал про фінансування Борисом Березовським президентської передвиборчої кампанії В.Ющенка у 2004 році.

У 2006 році Л.М.Кравчук заявив про намір вийти з керівних органів СДПУ(о) й зайнятися суспільно-політичною працею. 27

липня й 3 серпня 2006 року він брав участь у круглому столі з приводу укладання Універсалу національної єдності.

Л.Кравчук є автором книг „Держава і влада: досвід адміністративної реформи” (2001), „Маємо те, що маємо”(2002), більш ніж 500 статей, він – один з фундаторів Українського товариства „Інтелект нації” і автор його доктрини, президент фонду сприяння мистецтвам України.

Крип'якевич Іван (1886 – 1967)

Іван Петрович Крип'якевич – видатний український історик, доктор історичних наук без захисту дисертації, професор, завідувач відділу академічного інституту, завідувач кафедри університету, багаторічний директор одного з інститутів АН УРСР, автор багатьох праць і монографій.

Іван Крип'якевич народився 25 червня 1886 року у Львові в родині священика. У 1904 році майбутній історик закінчив львівську гімназію з польською мовою викладання, потім навчався на філософському факультеті Львівського університету. У 1907 році він був заарештований під час активних виступів студентів і три тижні провів у в'язниці. У цей же час Крип'якевич активно займається культурно-освітньою діяльністю, організовує у 1908 році „Просвітній кружок”, який співпрацює з „просвітою”. Після закінчення університету він працював у приватній гімназії, з 1912 року – у державній академічній гімназії у Львові.

У 1921 – 1924 рр. Іван Крип'якевич брав участь у створенні таємного Львівського Українського університету. 1921 року він був обраний секретарем управи філософського факультету, а потім – Секретарем Сенату Університету.

Ще з 1905 року Крип'якевич друкував свої історичні розвідки на сторінках „Записок НТШ”, потім – у віденському „Україніше Рундшау”, львівських „Письмах з „Просвіти”, київському „Літературно-науковому віснику” тощо.

У 1934–1939 рр. І.Крип'якевич викладав історію України в Богословській академії у Львові, тісно співпрацював з НТШ, водночас проводячи масштабну національно-громадську роботу.

Але на початку 30-х рр. він зазнав цькування з боку радянської академічної науки, був звинувачений у „шпигунстві”, „гетьманстві”.

З 1939 року І.Крип'якевич виконував обов'язки професора і завідувача кафедри історії України Львівського університету ім. І.Франка, з 1940 року керував відділом історії України АН УРСР. У 1941 році йому без захисту, на підставі друкованих праць було присуджено вчений ступінь доктора історичних наук і затверджено звання професора.

Під час гітлерівської окупації І.П.Крип'якевич працював редактором наукових видань Українського видавництва у Львові. Після війни він повернувся на попередні посади в університеті. У 1946 році його було відправлено у „почесне заслання” до Києва, і лише через два роки він отримав можливість повернутися. З 1953 по 1962 рік він перебував на посаді директора Інституту суспільних наук АН УРСР і Львові. З його ініціативи і за його редакцією почав виходити щорічник „З історії західноукраїнських земель”, було видано збірник „Документи Богдана Хмельницького”. Перебуваючи на пенсії, він продовжував займатися науковою працею, аж до самої смерті 21 квітня 1967 року.

За редакцією І.Крип'якевича побачили світ „Історія українського війська”, „Велика історія України від найдавніших часів до 1923 р.”, „Історія української культури”, „Всесвітня історія”. У 1954 році вийшла з друку монографія „Богдан Хмельницький”.

Кубійович Володимир (1900 – 1985)

Володимир Кубійович – український історик, географ, видавець, громадсько-політичний діяч, організатор видання та головний редактор Енциклопедії українознавства та фундаментальної праці „Географія українських і суміжних земель”.

В.Кубійович народився 1900 року в Новому Санчі на Західній Лемківщині. 1918 року він розпочав навчання в

Ягайлонському університеті в Кракові, але воно було перервано українсько-польською війною.

Протягом 1918–1919 рр. Кубійович служив артилеристом в Українській Галицькій Армії. Після відступу УГА за Збруч в 1919 році він залишився у Галичині, а потім повернувся до Кракова, де продовжив навчання (1919–1923).

Протягом 1928–1939 років Кубійович працював доцентом Краківського університету. Він займався вивченням українських етнічних земель у складі Польщі, Чехословаччини та Румунії. У 1931 році він став дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка. Як видатний географ В.Кубійович брав участь у міжнародних наукових конгресах у Празі (1932), Варшаві (1934) і Болгарії (1936), де виступав з доповідями. У своїх дослідженнях польсько-українських окраїн він послідовно обстоював українські геополітичні інтереси і провадив наукову дискусію з польськими вченими, яких звинувачував в навмисній підробці статистичних даних в дослідженнях, за що в 1939 році був позбавлений кафедри в Ягайлонському університеті. У 1939–1940 роках Кубійович є професор Українського Вільного Університету в Празі.

Як активний учасник українського національно-визвольного руху і щирий український патріот, професор Володимир Кубійович в середині квітня 1940 року очолив Український Центральний Комітет у Кракові, який координував діяльність українських громадсько-культурних організацій у Генеральній Губернії (Краків був її адміністративним центром) і допомагав українським втікачам від більшовиків. Праця в УЦК у тих обставинах була важким тягарем, коли доводилося лавірувати між домаганнями німецької адміністрації та українських політичних груп.

Попри всі труднощі воєнного часу Український Центральний Комітет, очолюваний Кубійовичем, багато зробив для піднесення української культури і авторитету українців. Зокрема, було добре скоординовано культурницьку і організаційну діяльність на Закерзонні, яке було перед війною головним об'єктом посиленої полонізації. В.Кубійовичем було засновано українське видавництво у Кракові. Після приєднання

Галичини до Генеральної Губернії в 1941 році, поле діяльності УЦК значно розширилося. Було організовано Допомогові Комітети на місцях. В умовах фактичної заборони на діяльність політичних партій, УЦК став головним репрезентантом українців перед німецькою владою.

У квітні 1943 року Володимир Кубійович як голова УЦК став одним з організаторів Військової Управи, й зі свого боку докладав багато зусиль для формування частин Дивізії „Галичина”. Зокрема, разом з членами Військової Управи, йому вдалося домогтися дозволу німецьких чинників на набір до української дивізії не тільки в дистрикті Галичина, але й по всій Генеральній Губернії.

Після початку польсько-української підпільної війни, Кубійович виступив із закликом припинити збройне протистояння. Його ж стараннями вдалося уникнути гестапівських арештів багатьом українським політичним і громадським діячам, було врятовано з концтабору кілька сотень євреїв.

У 1945 році професор Кубійович на пропозицію генерала Шандрука став його заступником у сформованому тоді Українському Національному Комітеті. За згодою обох фракцій ОУН Володимир Кубійович був делегований як представник Західної України в УНК.

Після закінчення Другої світової війни професор Кубійович жив в еміграції у Німеччині та Франції, займаючись переважно науковою діяльністю.

У 1947–1951 рр. він був генеральним секретарем НТШ, з 1952 року – головою НТШ в Європі.

Володимир Кубійович – автор понад 80 наукових праць з географії України, зокрема, таких як „Територія і людність українських земель” (1935), „Атлас України і суміжних країв” (1937), „Географія українських і суміжних земель” (1938, 1943), „Українські етнічні групи Галичини” (1953) та ін. Він був головним редактором „Енциклопедії Українознавства” (Париж – Нью-Йорк, 1955–1984), редактором українського видання праці Вольфа-Дітріха Гайке з історії Дивізії „Галичина”, автором статей у „Вістях” Братства колишніх Вояків Дивізії, зокрема,

статті „Початки Української Дивізії „Галичина”, спогадів „Мені 70” і „Українці в Генеральній Губернії 1939–41” (1975).

Професор Володимир Кубійович, видатний український науковий, громадський і політичний діяч, помер в листопаді 1985 року в Сарселю (Франція), на вісімдесят шостому році життя.

Куліш Микола (1892 – 1937)

Микола Куліш – один з найяскравіших та найбільш оригінальних українських драматургів першої половини минулого століття, один з засновників української модерної драматургії й діячів українського „розстріляного відродження”, громадський діяч.

Микола Гурович Куліш народився 6 грудня 1892 року в с. Чаплинка Херсонської області. Родина його батьків жила бідно: батько майже все життя провів у наймах, мати від важкого життя (теж у наймах) передчасно померла. Миколі з дитинства довелося служити у панських економіях. Матеріальні нестатки, життя в сирітському будинку все ж не перешкодили здібному хлопцеві закінчити сільську школу (1901–1905). 1905 року місцева інтелігенція, зважаючи на неординарні здібності Миколи та його прагнення до навчання, зібрала гроші й відправила хлопця вчитися у вищу початкову школу в Олешків (тепер – Цюрюпінськ). Але коштів на закінчення навчання не вистачило, і Микола опинився в притулку олешківського благодійного товариства.

Через бунтарський дух М.Куліша 1908 року виключили зі школи, але завдяки турботам молодих вчителів Микола Гурович вступив до громадської чоловічої гімназії. Там він випустив рукописний журнал, писав вірші, ставив аматорські вистави. 1913 року гімназію було закрито, і Микола, маючи надію отримати атестат про закінчення гімназії, поїхав на Кавказ, де було легше скласти екзамени екстерном.

Підготовку до вступу в Одеський університет перервала Перша світова війна. М. Куліш пішов у Одеську школу прапорщиків. Закінчивши її 1915 року, він відправився на

фронт. Навіть під час війни письменник продовжував писати вірші, а також одноактові п'єси для солдатського драмгуртка. У 1917 році Куліша, як найавторитетнішого і найпрогресивнішого офіцера, було обрано депутатом на військовий з'їзд Західного фронту, що проходив у Луцьку.

1918 року Микола Гурович Куліш прибув до рідних Олешок і відразу з головою поринув в культурно-громадське життя. Він очолив виконком міської Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, організував у Дніпровському повіті культурно-політичне українське товариство „Просвіта” і став його головою. Одночасно він намагався вирішувати питання економічного плану, щоб дати товари і заробіток населенню, скасував царську тюрму в Олешках з наміром перетворити її на майстерню. Того ж року він вступив до Комуністичної партії.

Коли на Олешки почали наступати десантники Антанти, що знищували всіх причетних до української революції, Директорія наказала всім відступати без бою. Незважаючи на це, М.Куліш у Херсоні зібрав півтори тисячі олешківських утікачів, сформувавши таким чином „Перший Український Дніпровський Полк” (існує версія, що цей полк формально належав до військ отамана Григор'єва-Тютюнника, які скинули в море війська Антанти). З цим полком Микола Куліш, як начальник штабу, пройшов шлях від Херсона до Києва. Влітку 1919 року, під час другого наступу Денікіна, Куліш перебував у підпіллі.

Коли Радянська влада знов утвердилася на східній Україні, Куліш повернувся до рідних Олешок. Тут, аж до переїзду в Одесу, він редагував газету, завідував повітовим відділом народної освіти, сприяв відкриттю українських шкіл та дитячих притулків, написав буквар „Первинка”.

У той час драматургу довелося вперше потрапити за ґрати, адже його діяльність під час війни „не зовсім співпадала з інтересами більшовицької армії”. Олешківський виконком взяв Куліша на поруки. Перебуваючи на посаді, яка вимагала постійних поїздок по району, Микола Куліш на власні очі бачив страшну трагедію голоду 1921 року. Побачене спонукало драматурга до написання першого твору драми „97”.

1922 року Куліш переїхав до Одеси. Там він став працювати в губнарсовіті й остаточно закінчив драму „97” (1924). Цього ж 1924 року Куліш надіслав у тодішню столицю України Харків п’єсу, а 9 листопада в театрі ім. Франка відбулася її прем’єра. 1925 року, лише за рік після написання, „97” було поставлено в Нью-Йорку та інших містах США. Тема села та його знищення також знайшла своє місце в драмах „Комуна в степах” (1925, 1931) та „Прощай село!” (1933).

У другій половині 20-х років п’єси письменника ставляться на сцені ВАПЛІТЕ, президентом якого на той час був М.Куліш. Радянська критика поступово почала цькувати його твори, зокрема, п’єсу „Народний Малахій”, прем’єра якої відбулася на сцені „Березолу” 31 березня 1928 року.

Починався процес знищення новітньої української літератури. У 1927 році Микола Куліш та інші члени ВАПЛІТЕ на вимогу ЦК КП(б)У змушені були виключити з організації Хвильового, Ялового та Досвітнього. 25–28 січня 1927 року з метою створення нової літературної „пролетарської” організації ВУСПП (Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників), що мала стати опозицією до ВАПЛІТЕ, було проведено з’їзд пролетарських письменників від ЦК КП(б)У, а за Резолюцією Загальних зборів ВАПЛІТЕ від 14 січня 1928 року в місті Харкові більшістю голосів спілка, яка об’єднувала найталановитіших письменників (І.Дніпровського, Майка Йогансена, Миколу Куліша, Петра Панча, Юрія Смолича, Павла Тичину, Юрія Яновського та інших), самоліквідувалась.

1934 року М.Куліша виключили з Комуністичної партії за написання „антипартійних націоналістичних п’єс”, а 8 грудня під час похорону найближчого друга – І.Дніпровського – його прямо з вулиці енкаведисти забрали у свій „воронок”. Вилучена під час обшуку п’єса „Такі” зникла в архівах КДБ. На закритому судовому слуханні 27–28 березня 1935 року велику групу „націоналістів”, у тому числі М.Куліша, засудили на 10 років спецтаборів. Окрім стандартних у таких випадках звинувачень Кулішеві інкримінували ще й членство в ОУН. Під час відбуття покарання М.Куліш, як „особливо небезпечний злочинець”, утримувався у спецізоляторі. Його ніхто не бачив, що

призводило до існування різних чуток щодо його існування та смерті в таборі. Із архівних документів відомо, що „особлива трійка” УНКВС Ленінградської області постановою ч. 83 від 9 жовтня 1937 року засудила видатного драматурга до розстрілу.

3 листопада 1937 року Миколу Куліша розстріляли разом із великою групою української інтелігенції в лісі під Сандармохом (Карелія).

Куліш Пантелеймон (1819 – 1891)

Пантелеймон Куліш – блискучий універсаліст – письменник, історик, етнограф, фольклорист, перекладач, літературний критик, мовознавець, громадський діяч.

П.О.Куліш народився 27 липня (8 серпня) 1819 року у с. Вороніж Глухівського повіту Чернігівської губернії (нині – Шосткінський район Сумської області) у родині вихідців з давнього козацького роду. Він закінчив Новгород-Сіверську гімназію, у якій під час навчання виявив здібності до вивчення історії, літератури та іноземних мов. З 1837 по 1839 рік він навчався спочатку на філологічному, а потім на юридичному факультеті Київського університету св. Володимира. Оскільки П.Куліш не міг юридично довести своє дворянське походження, його відрахували з числа студентів, але дозволили відвідувати лекції в статусі вільного слухача. Роки навчання в університеті дали можливість Кулішу познайомитися з молодим професором М.О.Максимовичем, під впливом якого він зацікавився українською етнографією та історією.

У скрутних обставинах П.Куліш за допомогою Максимовича отримав посаду вчителя у дворянській школі в Луцьку. Вже тоді він почав працювати над повістю з часів Гетьманщини „Михайло Чернишенко”.

У 1843–1845 роках П.Куліш жив у Києві, викладав у дворянській школі на Подолі, паралельно продовжуючи займатися літературною діяльністю. Протягом цих років він підтримував дружні стосунки з Т.Шевченком, М.Гулаком, О.Маркевичем, В.Белозерським. З кінця 1845 року П.Куліш став одним з фундаторів Кирило-Мефодіївського товариства. У цей же час він отримав запрошення ректора Петербурзького

університету П.Плетньова й переїхав до столиці імперії, де обійняв посаду старшого вчителя гімназії й лектора російської мови для іноземних слухачів університету. При цьому він продовжував підтримувати контакти з кирило-мефодіївцями, листуючись з ними. Після розгрому КМТ П.Куліш був заарештований, і хоча слідство не змогло довести його участі в роботі товариства, його було заслано до Тули під нагляд поліції із забороною писати й займатися педагогічною діяльністю.

Після трирічного заслання П.Куліш отримав дозвіл повернутися до Петербурга, де заробляв на життя журналістською і перекладацькою діяльністю. Тільки після кончини Миколи I він зміг видати у 1856 році перший том „Записок о Южной Руси”, а наступного року – другий том цієї праці.

Протягом 1861–1862 рр. Куліш спільно з В.Белозерським видавав журнал „Основа”. На ці роки припав пік його популярності як письменника й історика. Він друкує низку літературних й історичних творів, зокрема, „Історична Україна з найдавніших часів”, „Хмельниччина”, „Виговщина” тощо.

З 1864 по 1871 рік історик жив у Варшаві й працював на посаді директора духовних справ, був членом комісії для перекладу польських законів. Його стосунки з українським національним рухом у цей період ускладнилися ще більше через його „екстравагантції”. Справа в тому, що історичні погляди П.Куліша змінювалися кілька разів протягом його життя, причому достатньо радикально. Так, якщо на початку 40-х років Куліш починав з романтичного захоплення народною поезією й виспівуваної у ній козаччиною, перебуваючи під впливом „Історії Русів” й ідеалізуючи козацтво, то після 1844 року, у його голову закралася думка про те, що „польський елемент в Україні виступав в історії не стільки в ролі гнобителя й експлуататора, скільки в ролі колонізатора українських пустинь і насадителя культури, що козаччина не мала в собі творчих сил і тільки вмiла руйнувати”.

У 1874 році П.Куліш повернувся до Петербурга, де став редагувати „Журнал Министерства путей сообщения”. Через три роки він видав перші два томи „Історії возз’єднання Русі”,

яка знову шокувала своїм критицизмом і трактуванням ролі козаччини.

Наступні роки були також плідними для П.Куліша. Протягом 1873–1877 років ним було підготовлено і видано додатковий том „Матеріалів”, де історія козаччини доведена до 1620-х років, статті „Мальовнича гайдамаччина”, „Козаки щодо суспільства і держави”. У 80-і роки ним були написані: тритомна монографія „Відпадиння Малоросії від Польщі”, дослідження „Українські козаки й пани перед бунтом Хмельницького”.

У 1881 році Куліш переїхав до Львова з метою перенесення до Галичини центру культурно-освітньої діяльності, але, так і не змігши примирити українські й польські кола інтелігенції, наступного року він повернувся до свого хутору Мотронівка й занурився у літературно-наукову працю. У 1886 році його хутір згорів, при цьому загинули унікальна бібліотека, більшість рукописів і майже готовий переклад Біблії українською мовою.

Останні роки життя Куліша були присвячені літературній діяльності. Він переклав українською мовою низку світових літературних творів – Біблію, твори Шекспіра, Байрона, Гете, Міллера, Гейне, Скотта.

Активна літературна і наукова діяльність П.Куліша була перервана раптовою хворобою й смертю 14 лютого 1897 року.

Курбас Лесь (1887 – 1937)

Лесь Курбас (Олександр-Зенон Степанович Курбас) – видатний український актор і режисер, один з діячів „розстріляного відродження” – народився 25 лютого 1887 року в місті Самбір (тепер Львівської області) у родині акторів галицького театру Степана та Ванди Курбасів (за сценою Яновичі).

Він навчався у Тернопільській гімназії, потім – у Віденському та Львівському університетах. Уже тоді Курбас мріяв працювати у Наддніпрянській Україні, де у Києві існував сильний демократичний театр Садовського і де поруч була висока театральна культура. 1916 року його мрія здійснилась –

він вступив до цього театру. Головна увага й енергія молодого митця були скеровані на організацію студії молодих акторів, з якої виріс згодом Молодий театр. Назва „Молодий театр” з’явилася 1917 року. Молодий театр – це театр пошуків нових форм втілення сучасної та класичної драматургії.

Улітку 1920 року Лесь Курбас зібрав своїх кращих акторів, які добровільно приєдналися до нього з Київського театру ім. Т.Шевченка, і під назвою „Кийдрамте” (Київський драматичний театр) трупа почала своє турне по містах Київщини. Спочатку театр осів у Білій Церкві, потім – в Умані.

Лесь Курбас був засновником спочатку політичного (1922–1926), а потім і філософського (1926–1933) театру в Україні. У виставах свого філософського театру „Березіль” (Харків) Л.Курбас малював всесвіт, у якому головним була особлива довіра до життя людини у всіх його суперечностях.

Лесь Курбас і „березільці” знайшли свого драматурга в особі Миколи Гуровича Куліша. Першою його п’єсою, що побачила світло рампи на сцені „Березолі”, стала „Комуна у степах” (Київ). Творча співпраця їх тривала і в Харкові.

У Києві „Березіль” мав під своїм крилом майстерні, певні напівавтономні одиниці, у Харкові все було під одним дахом і під одним проводом Леся Курбаса.

П’єси М.Куліша „Народний Малахай”, „Мина Мазало”, на жаль, не знайшли розуміння у критики. Проти Леся Курбаса були висунуті звинувачення в „похмурості”, викривленні оптимістичної радянської дійсності. Багато чого з творчих пошуків Курбаса не розумілося широкими масами глядачів. Це стосується і його вистави „Маклена Граса”, яка досягала справжньої філософської глибини.

Однак режисер не поступився своїми переконаннями, й після кількох спроб „перевиховати” митця за допомогою критики його було звільнено з посади керівника „Березолі” і заарештовано у Москві, де він кілька місяців працював у єврейському театрі на Малій Бронній. Його було засуджено і вислано на будівництво Біломорсько-Балтійського каналу на Медвежу Гору, а потім відправлено на Соловки.

1937 року після повторного суду Леся Курбаса було розстріляно, і лише 1957 року посмертно реабілітовано. 1989 року на фасаді Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка було встановлено меморіальну дошку в пам'ять про Леся Курбаса, а „Мала сцена” театру знову отримала назву „Березіль”.

**Лебедь Микола
(1909 – 1998)**

Микола Лебедь (псевдоніми Максим Рубан, Марко, Євген Скиба) народився 11 грудня 1909 року в с. Нова Стрілиська Бібрського повіту (тепер Львівська область). 1930 року він закінчив гімназію у Львові.

Протягом 1930–1932 рр. Лебедь брав активну участь в організації молодіжних груп ОУН на західноукраїнських землях, був керівником підпільних вишколів „Юнацтва ОУН” у Карпатах. У 1932–1934 рр. він виконував функції зв'язного між Крайовою Екзекутивою та Проводом ОУН за кордоном. 1934 року він підготував замах на міністра внутрішніх справ Польщі Б.Перацького. Після здійснення замаху Лебедь намагався виїхати через Гданськ-Щецін до Німеччини, але за наказом Г.Гіммлера був заарештований і виданий Польщі. На Варшавському процесі 1935–1936 рр. він був засуджений до смертної кари, яка згодом була замінена довічним тюремним ув'язненням. 5 вересня 1939 року Лебедь під час конвоювання до іншої в'язниці втік.

У 1940 році в ході внутрішнього конфлікту в ОУН він підтримав політичну лінію С.Бандери і в 1941 році став його заступником. 30 червня 1941 року Українські Національні Збори у Львові проголосили Акт відновлення Української Держави та створення Українського Державного Правління, до складу якого увійшов Микола Лебедь. Після арешту в липні–вересні 1941 року більшості членів Правління Лебедь організував український антифашистський рух Опору.

Він був організатором і керівником трьох конференцій ОУН в Україні (у вересні 1941 року, квітні 1942 року й лютому 1943 року), у 1941–1944 рр. вів переговори з польською Армією

Крайовою (АК) про спільну боротьбу проти гітлерівців. До 1943 року Лебедь очолював ОУН на західноукраїнських землях та відіграв важливу роль у формуванні Української Повстанської Армії.

У серпні 1943 року М.Лебедь став учасником III Надзвичайного Великого Збору ОУН, очолив Головну раду ОУН і Референтуру зовнішніх зв'язків при Проводі ОУН. У 1944 році він став співзасновником Української Головної Визвольної Ради та Генеральним Секретарем закордонних справ УГВР.

За дорученням керівництва УГВР М.Лебедь виїхав на Захід для встановлення контактів з представниками західних союзників і до 1948 року був членом Закордонних Частин ОУН. З грудня 1949 року він мешкав у США, протягом 1952–1974 рр. очолював науково-дослідницький центр „Пролог” у Нью-Йорку, в 1982–1985 рр. працював заступником голови, з 1974 року – членом Ради директорів.

У 1956–1991 рр. Лебедь був членом управи Українського Товариства Закордонних Студій в Мюнхені та Торонтського Видавничого комітету „Літопис УПА” (1975). Він помер 18 липня 1998 року, залишивши книгу спогадів „УПА” (1946, 1987).

Левицький Дмитро (1735 – 1822)

Дмитро Григорович Левицький – син відомого маляра і гравера Григорія Левицького-Носа, російський і український живописець-портретист, з 1770 року академік Петербурзької академії мистецтв.

Він народився близько 1735 року, вірогідно, у Києві. Ще як студент Київської академії, Левицький проявив здатності художника, не раз допомагаючи батькові при його графічних працях для лаврських видань. Потім він дістався до Петербурга й тут навчався спочатку в Олексія Антропова, а потім – у майстернях Лагрена й Валер'яні.

Уже 1763 року Левицький був модним портретистом аристократичних сфер Петербурга. Цикл портретів вихованок

Смольного інституту є справжнім шедевром тогочасного портретного малярства.

У Женевському музеї зберігається мальований Левицьким портрет Дідро – єдиний із портретів, що його великий французький енциклопедист визнав добрим. У цілому Левицький робив портрети переважної більшості помітніших представників свого часу.

Левицький Кость (1859 – 1941)

Кость Левицький, один з найбільш видатних політичних діячів Галичини кінця XIX – першої половини XX ст., народився 18 листопада 1859 року в містечку Тисмениця (тепер районний центр Івано-Франківської області) в сім'ї священика. Після закінчення 1878 року Станіславівської гімназії Кость навчався на правничих факультетах Львівського та Віденського університетів. 1884 року він склав докторат, а 1890-го року відкрив адвокатську канцелярію у Львові.

К.Левицький був людиною невичерпної громадської енергії. Його обирали заступником голови „Академічного братства”, він був активним членом першого товариства українських правників „Кружок правничий” (1881), співзасновником і провідним діячем товариства українських ремісників „Зоря”, „Народна торгівля” (1883), страхового товариства „Дністер” (1891), „Краєвого союзу ревізійного” (1904), „Земельного банку іпотечного” (1910), директором „Краєвого союзу кредитового” (1898–1939), засідав в управі „Просвіти”.

Водночас Левицький яскраво проявив себе в галузі науки: перекладав закони, опрацьовував українську юридичну термінологію, уклав німецько-український правничий словник. Він був почесним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка, співзасновником і редактором „Часопису правничої” та кварталника Союзу українських адвокатів „Життя і право”, автором популярних юридичних праць.

Про політичну діяльність Левицького свідчать посади, які він займав протягом тривалого часу: співзасновник і секретар „Народної Ради”, член президії та президент Народного комітету Української національно-демократичної партії, депутат

Палати Послів австрійського парламенту (1907–1918) та Галицького сейму (1908–1914), президент „Руського клубу” в Галицькому сеймі (1910–1914), президент українського клубу в австрійському парламенті (1910–1916).

Очолюючи боротьбу українських парламентарів за український університет і реформу виборчої ординації до Галицького сейму, К.Левицький став одним із найавторитетніших українських політиків. Тож не дивно, що коли на початку Першої світової війни українські партії створили свій координаційний орган – Головну Українську Раду – її очолив К.Левицький.

В умовах розпаду Австро-Угорської імперії парламентарії сформували Українську Національну Раду та взяли курс на створення незалежної держави. 31 жовтня 1918 року львівська делегація Ради під проводом К.Левицького ухвалила рішення про збройне повстання. 9 листопада УНРада під головуванням К.Левицького схвалила опрацьовану за його участі тимчасову Конституцію ЗУНР. Водночас було сформовано перший уряд – Державний секретаріат на чолі з К.Левицьким. Окрім того, він отримав портфель міністра фінансів. Хоча уряд К.Левицького діяв лише два місяці, саме він сформував правові й організаційні засади ЗУНР.

Після відставки Кость Левицький очолював комісію виборчого законодавства УНРади. Через відступ УГА в липні 1919 року за Збруч К.Левицький переїхав до Відня, де знову увійшов до складу уряду ЗУНР як уповноважений у справах преси та пропаганди, а згодом – закордонних справ. Він очолював делегації ЗУНР на міжнародних конференціях у Ризі (1920) та Женеві (1921), був членом делегації ЗУНР на Генуезькій конференції (1922), водночас очолював Комітет політичної еміграції. Після самоліквідації 1923 року уряду згідно з рішенням Ліги Націй про анексію Східної Галичини, К.Левицький повернувся до Львова.

У міжвоєнний період К.Левицький входив до Центрального комітету Українського національно-демократичного об'єднання, проте, оскільки на той час політичний провід формувало нове покоління, вирішальної ролі в політиці вже не відігравав. Він працював на посадах директора „Центробанку”, очолював Союз

українських адвокатів, входив до складу Навчальної ради адвокатів Польщі, а також проявив себе як історик, написавши „Історію політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.” (1926), „Історію визвольних змагань галицьких українців у часи світової війни 1914-1918 рр.” (1928–1930), „Великий зрив” (1931) тощо. „Історію політичної думки галицьких українців” досі вважають основною працею з історії українського національного руху ХІХ ст.

У 1939 році, після приєднання Західної України до УРСР, Костя Левицького було вивезено до Москви, де він просидів на Луб'янці півтори роки. Навесні 1941 року К.Левицького якимось дивом звільнили, і він повернувся на Західну Україну. Коли 30 червня 1941 року оунівці проголосили Українську державу, К.Левицький очолив передпарламент – Раду Сеньйорів (з 30 липня 1941 року – УНРада).

Кость Левицький помер 12 листопада 1941 року. Він похований на Янівському меморіальному цвинтарі поруч з генералом М.Тарнавським.

Липа Юрій (1900 – 1944)

Юрій Іванович Липа – громадський діяч, письменник, поет, публіцист, один з визначних ідеологів українського націоналізму, лікар за фахом – народився 5 травня 1900 року в Одесі.

Батьком Юрія був видатний український письменник, лікар і борець за самостійність України Іван Липа – комісар Одеси від Центральної Ради (1917), міністр культів і віросповідань Директорії УНР, автор проекту її першої Конституції (1918), міністр здоров'я уряду УНР в екзилі (1921).

Початкову освіту майбутній письменник здобув у гімназії №4 м. Одеси. Потім він вступив до Новоросійського університету в Одесі.

У 1917 році Ю.Липа зробив свої перші кроки на літературній ниві – він став редактором часопису „Вісник Одеси”, видав свої перші брошури: „Союз визволення України” (історія і діяльність), „Королівство Київське за проектом

Бісмарка”, „Носіть свої відзнаки”, „Гетьман Іван Мазепа”, які побачили світ у заснованому батьком видавництві „Народний стяг”. Тоді ж, з огляду на загрозу більшовицького перевороту в Одесі, він вступив до лав організованої полковником І.Луценком та підполковником В.Змієнком Гайдамацької дивізії, брав участь у січневих боях на вулицях міста. Після вступу у місто союзних німецько-австрійських та українських частин Ю.Липа став заступником командира одеської „Січі” В.Яніва. У той час він редагував українську щоденну газету, видав останню, написану в Одесі, книжку „Табори полонених українців”.

Вступивши 1922 року до Познанського університету на медичний факультет, він не полишив громадсько-політичної діяльності. Зі студентів, колишніх вояків армій УНР і ЗУНР, за почином Ю.Липи утворилося таємне товариство, корпорація „Чорноморе”, де Ю.Липа обійняв посаду ідеологічного референта. Разом з цим Ю.Липа плідно працював і на літературній ниві, здебільшого з суспільно-політичної тематики. У численних виданнях з’явилася друком перша поетична збірка Ю.Липи „Світлість”.

По закінченні університету 1929 року разом з Є.Маланюком Ю.Липа став натхненником і організатором літературної групи „Танк”.

У Варшаві в 1934 року вийшов друком роман Ю.Липи „Козаки в Московії”, наступного – збірка літературознавчих есеїв під назвою „Бій за українську літературу”. Ю.Липі вдалося досягти дивовижної цілісності у виявленні цінностей української культури та накреслити у глобальному плані проблеми і завдання, які стояли тоді перед нею у майбутньому як перед культурою незалежної України – перлини світової цивілізації.

У 1936 році Ю.Липа видав три томи новел „Нотатник” на тему національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., а також дві політичні праці – „Українська доба” й „Українська раса”, у яких він проаналізував політичні доктрини Європи ХХ століття. Найповніше ідейно-філософські погляди Ю.Липи розкриті в його „всеукраїнській трилогії” – „Призначення України” (1938), „Чорноморська доктрина” (1940) та „Розподіл Росії” (1941). У

цих працях Ю.Липа проявив себе як теоретик сучасної української геополітики.

У вкрай несприятливий час воєнного лихоліття Юрій Липа разом із Левом Биковським та Іваном Шовгенівим утворили 1940 року Український Чорноморський інститут у Варшаві – науково-дослідну установу вивчення політичних і економічних проблем, що мали постати перед Україною після здобуття незалежності. Протягом 1940–1942 років ними було видано 40 актуальних праць.

Постать Ю.Липи була настільки значущою, що 1943 року його діяльність помітили у вищому державному проводі фашистської Німеччини. За наказом Гітлера Ю.Липу було перепроведжено до Берліна, тому що, на думку правителів Німеччини, він був найбільшим українським ідеологом-державником. Йому було запропоновано очолити маріонетковий уряд України. Однак Ю.Липа з гідністю відкинув цю ганебну пропозицію.

Помітили його і радянські спецслужби. На світанку 20 серпня 1944 року Ю.Липу було по-звірячому замордовано в с. Бунів Яворівського району, на Львівщині.

Липинський В'ячеслав (1882 – 1931)

В'ячеслав (Вацлав) Казимирович Липинський є видатним українським політичним діячем, істориком, історіософом, соціологом, публіцистом, теоретиком українського консерватизму, одним із організаторів Української демократично-хліборобської партії.

Він народився 5(18) квітня 1882 року в с. Затурці на Волині, у родинному маєтку польського шляхетського роду Липинських. Зростав В'ячеслав Казимирович у середовищі католицькому, хліборобсько-шляхетському, культурно польському. Рід Липинських гербу Бродзіч, який походив з Мазовії, видав цілий ряд діячів, що займали визначні становища серед тогочасної шляхти. Родинне походження Липинського мало вирішальний вплив на формування його поглядів та на ставлення до життя.

Вчився В.Липинський у Житомирській, Луцькій та Київській гімназіях. У Києві він приєднався до „гуртка Требінської”, потім долучився до діяльності „хлопоманів”. Пізніше Липинський став членом православної учнівської Громади.

Після закінчення гімназії у 1902 році В’ячеслав Липинський відбував військову службу у Ризькому драгунському полку, що стояв у Кременці на Волині. Однак пізніше військова комісія визнала його „нездатним до війська через легені та серце” (фактично все своє життя він хворів на туберкульоз), але на початку Першої світової війни він був мобілізований як резервний офіцер до 4-го драгунського Новотроїцько-Катеринославського полку, в лавах якого у складі російської армії генерала Самсонова відбув східнопруську кампанію. Через тяжкі воєнні умови легенева недуга відновилася, і Липинський був переведений до резервних частин спочатку в Дубно, потім в Острог, нарешті, в Полтаву.

Навесні 1903 року Липинський вступив до Ягеллонського університету в Кракові, де вивчав агрономію та слухав лекції з інших предметів, зокрема, історії, а також відвідував лекції з української літератури Богдана Лепкого. У 1906 році, закінчивши навчання, він одружився у Кракові з Казимирою Шумінською та виїхав з нею до Женеви, щоб вивчати соціологію у місцевому університеті.

З 1909 року Липинський перебував переважно у Кракові, іноді – у своєму власному маєтку Русалівські Чагари Уманського повіту (нині Черкаська область). Тут він господарював на хуторі, який подарував йому його дядько Адам Рокицький. Уже тоді Липинський усвідомлював необхідність повернення українському народові, який „живе, хоче жити і буде жити як народ незалежний”, його еліти; ополяченій і польській шляхті в Україні, вважав він, треба визначитись: буде вона з народом, зійде з позиції колонізаторів чи опиратиметься ходові історії. Цю альтернативу Липинський сформулював у брошурі „Шляхта в Україні: її участь в житті українського народу на тлі його історії” (Краків, 1909), а також у статтях до журналу „Przegląd Krajowy” (Київ, 1909), до редакції якого він входив.

На думку В.Липинського, держава виникає в результаті завоювання, коли активна меншість підпорядковує пасивну більшість. Таке розуміння виникнення держави цілком відповідало світосприйняттю шляхтича-„кресов'яка”, який відчував себе активною меншістю (провідною верствою) в культурно й етнічно чужому для нього морі українського простоліуду.

Ідеалом держави для В.Липинського була держава національна. І це закономірно, адже він жив у добу націоналізму, коли європейська суспільна думка, а, відповідно, й провідні мислителі орієнтувалися на творення національних держав. Однак у трактуванні національної держави існувала проблема: хто кого творить – держава націю чи, навпаки, нація державу. В.Липинський дав однозначну відповідь: без держави немає нації, саме держава в націотворенні відіграє основну роль. Народ же – це лише „етнографічна маса”, яку треба організувати з допомогою держави. Фактично тут (хай у дещо прихованій формі) вимальовувалася наступна схема: провідна верства, власне польська шляхта, має організувати з допомогою державних структур (практично насильницьким шляхом) „недисципліновану” (анархічну) й пасивну українську етнографічну масу. Звісно, провідна верства повинна займати не просто керівне, а й привілейоване становище та мати узаконену монополію на державну владу. Всі ж інші верстви не повинні на це претендувати. Їхнє функціонування має здійснюватися в чітко визначених межах. На чолі ж держави повинен стояти монарх – своєрідний арбітр між станами.

В'ячеслав Липинський справедливо вважається фундатором „державницької школи” в українській історіографії. Окрім нього до традиції „державницької школи” в українській історіографії, яка почала формуватися приблизно у 1906–1909 рр., належали Дмитро Дорошенко, Михайло Грушевський, Степан Томашівський, Іван Лисяк-Рудницький, Н. Полянська Василенко та інші історики.

Напередодні Першої світової війни Липинський брав участь в організації за межами Росії українського політичного центру, трансформованого в Союз Визволення України (1914). Лютневу революцію 1917 року В'ячеслав Липинський зустрів,

перебуваючи у Полтаві. Він став одним із засновників і автором політичної програми Української демократично-хліборобської партії, виданої у жовтні 1917 року. Після визволення України від більшовиків, навесні 1918 року, В'ячеслав Липинський зблизився з Павлом Скоропадським, став послом Української Держави у Відні.

Наприкінці серпня 1919 року Липинський передав справи посольства своєму заступникові і після короткого перебування у санаторії „Гутенбрун” у Бадені оселився у Райхенау, гірському містечку у нижній Австрії. На ці роки припадає його найінтенсивніша наукова і громадська діяльність. Там була опрацьована монографія „Україна на переломі. 1656 – 59”, звідти він керував діяльністю створеного у 1920 році Українського союзу хліборобів-державників, видавав неперіодичні збірники „Хліборобська Україна” (1920–25 роки), де друкувався його історіософський трактат „Листи до братів-хліборобів” (окремо виданий 1926 року).

У листопаді 1926 року В.Липинський за дорученням Гетьмана Павла Скоропадського переїхав до Берліну для роботи у новоствореному Українському Науковому інституті. У 1928 році він знову повернувся до Австрії.

Саме у цей час Липинський фактично розірвав свої стосунки із Скоропадським і, натомість, зблизився з Василем Вишиваним (псевдонім австрійського ерцгерцога Вільгельма фон Габсбурга). Український союз хліборобів-державників розколовся. Прихильники Гетьмана об'єдналися у Союз гетьманців-державників, а прихильники В.Липинського у 1930 році створили Братство українських класократів-монархістів, гетьманців.

Але хронічна легенева недуга не дала можливості Липинському і далі керувати цією організацією. Він помер від загострення хвороби 14 червня 1931 року й похований у родинному склепі Липинських в Затурцях на Волині.

Липківський Василь
(1864 – 1937)

Василь Костянтинович Липківський – український церковний діяч, проповідник, перший митрополит Київський і всієї України відродженої 1921 року УАПЦ (1921–1927).

Він народився 7(19) березня 1864 року у Попудні. На соборі у Києві в жовтні 1921 року протоієрей В.Липківський став митрополитом новоствореної УАПЦ. У 1927 році внаслідок антицерковної політики більшовиків він був позбавлений уряду і впродовж кількох років зазнавав утисків і репресій, а його УАПЦ перестала існувати.

Він був розстріляний за вироком „трійки” НКВС 27 листопада 1937 року у Києві. Місце його поховання невідоме.

Лисяк-Рудницький Іван
(1919 – 1984)

Іван Павлович Лисяк-Рудницький – історик української суспільно-політичної думки, політолог, публіцист, син М.Рудницької та відомого українського громадсько-політичного діяча П.Лисяка, автор праць з історії, що відкривали Європі та світу Україну.

Він народився 27 жовтня 1919 року у Відні. У 1937 році Іван Павлович закінчив Академічну гімназію у Львові, з 1933 по 1939 рік навчався на юридичному факультеті Львівського університету.

З 1939 року Лисяк-Рудницький жив за кордоном в еміграції. Там він навчався на факультеті зовнішніх відносин Берлінського університету (1940–1943), у 1945 році захистив докторську дисертацію в Карловому університеті у Празі .

У 1940-і рр. І.Лисяк-Рудницький був членом українського студентського товариства „Мазепинець”, Української Студентської Громади у Празі та разом з А.Білинським, В.Рудком, О.Пріцаком – членом Націоналістичної Організації Українських Студентів Великонімеччини (НОУС). Після Другої світової війни він переїхав до Австрії, а в 1947 році – до Женеви, де слухав лекції в Інституті вищих міжнародних досліджень.

З 1951 по 1971 рік Лисяк-Рудницький мешкав у США, де стажувався в Колумбійському університеті і незабаром отримав вчений ступінь доктора філософії. Протягом 1956–1967 рр. він викладав історію у Ля Саль Коледж (Філадельфія), а в 1967–1971 рр. – в Американському університеті у Вашингтоні.

З 1971 року вчений мешкав у Канаді, працюючи на посаді професора Альбертського університету, став членом НТШ та УВАН, одним із засновників Канадського Інституту Українських Студій при Альбертському університеті.

Йому належать праці з історії України, української політичної думки XIX–XX ст. та теорії нації, історичні есеї. Серед наукових праць вченого – „Інтелектуальні початки нової України” (1958), „Зауваги до проблеми „історичних” і „неісторичних” націй” (1981) та інші роботи. Найвагоміші дослідження Лисяка-Рудницького присвячено М. Драгоманову, В. Липинському, М. Хвильовому, О. Назарукові. Провідна тема його політологічних досліджень – доля України в новітній історії, передусім аналіз визначальних тенденцій її політичних змін у контексті сучасного світового процесу та політичного прогнозування.

Протягом всього свого життя він писав статті до українських емігрантських періодичних видань, зокрема газети „Українські Вісті” і журналу „Зустрічі”, був співробітником „Сучасності” (1961–1967).

У 1967 році Лисяк-Рудницький став одним з авторів тексту „Заяви”, надісланої від імені провідних американських інтелектуалів українського походження до керівництва СРСР і УРСР з політичними вимогами встановити громадянство УРСР, налагодити дипломатичні відносини між Українською РСР і зарубіжними країнами, надати українській мові статусу державної в УРСР, легалізувати УАПЦ і УГКЦ та ін.

Іван Лисяк-Рудницький помер в Едмонтоні (Канада) у 1984 році.

Лівицький Андрій
(1870 – 1954)

Андрій Миколайович Лівицький – відомий український громадсько-політичний діяч, президент УНР в екзилі (1926–1954), батько президента УНР в екзилі у 1967–1989 роках Миколи Лівицького та поетеси Наталі Лівицької-Холодної.

А.Лівицький народився 9 квітня 1879 року у с. Липлява Золотоніського повіту Полтавської губернії. Він закінчив Колегію Павла Галагана, згодом – юридичний факультет Київського університету, працював адвокатом і мировим суддею в Лубнах, Каневі, Золотоноші.

Із студентських років А.Лівицький брав участь в українському національному русі, очолював студентську громаду в Києві, з 1901 року був членом Революційної Української Партії, керівником відділу партії в Лубнах. У 1905–1920 роках він був одним із провідних членів Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії.

1905 року Лівицький був заарештований та засуджений у справі так званої Лубенської республіки.

У 1926 році він став правонаступником Симона Петлюри з титулом Голови Директорії і Головного отамана армії і флоту УНР. З часу реорганізації Державного Центру УНР від 1948 року і до смерті Андрій Лівицький був президентом УНР в екзилі.

Він помер 1954 року в Німеччині, був похований на цвинтарі Вальдфрідгоф у Мюнхені, а згодом перепохований на українському православному цвинтарі в Баунд-Бруці (штат Нью-Джерсі).

Лотоцький Олександр
(1870 – 1939)

Олександр Ігнатович Лотоцький – український громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, науковець, співзасновник видавництва „Вік”, ініціатор повного видання „Кобзаря” (1907) та рішення Російської Академії наук „Об отмене стеснения малорусского печатного слова” (1910), член радикально-демократичної партії, ТУП, з 1917 року – УПСФ.

У березні 1917 року він очолював Українську Національну Раду в Петербурзі, а невдовзі був призначений губернським комісаром Буковини і Покуття. У вересні – листопаді 1917 року він виконував функції генерального писаря Генерального секретаріату, у 1918 році – державного контролера в уряді УНР, з наступного року – голови дипломатичної місії УНР в Туреччині.

Будучи міністром ісповідань за Української Держави і Директорії, О.Лотоцький домігся проголошення автокефалії Української православної церкви у 1919 році.

Після поразки національно-визвольних змагань О.Лотоцький опинився на еміграції. Він став засновником і директором Українського Наукового Інституту у Варшаві (1930–1938), членом уряду УНР в екзилі.

Лукашевич Василь (бл. 1783 – 1866)

Український громадсько-політичний діяч, меценат, великий землевласник Василь Лукич Лукашевич народився у Борисполі на Київщині. Він походив з козацько-старшинського роду. З 1798 він виховувався у Пажеському корпусі, після закінчення якого, у 1803–1804 рр. служив перекладачем у Колегії закордонних справ, з 1805 року – у міністерстві внутрішніх справ. У 1807 він вийшов у відставку і оселився в Борисполі, тоді ж він заснував школу в Переяславі.

1811 року В.Лукашевич став предводителем дворянства Переяславського повіту. Потім він знову обирався на цю посаду у 1812, 1818, 1820, 1823 рр. У 1818 році Лукашевич вступив до масонської ложі “Любов до істини” в Полтаві, до якої входив також І. Котляревський, й до київської ложі „З’єднаних слов’ян”. Василь Лукашевич був членом місцевої управи нелегального товариства „Союз благоденства”, а потім і сам утворив Малоросійське Таємне Товариство, яке ставило собі за мету створення української самостійної держави. У лютому 1826 року він був заарештований і ув’язнений у Петропавловській фортеці. Згодом Лукашевича звільнили з

ув'язнення за відсутністю доказів з дозволом мешкати у своєму маєтку в Борисполі під наглядом поліції.

Лук'яненко Левко
(нар. 1928 р.)

Левко Григорович Лук'яненко – український політик та громадський діяч, народний депутат України, багаторічний політичний в'язень радянських тюрем і таборів.

Він народився 24 серпня 1928 року у с. Хрипівка Городнянського району Чернігівської області. У 1944 році його призвали до армії. Служив він в Австрії, на Кавказі. У 1951–1953 Левко Григорович вступив у комсомол і в партію. У 1953 році Лук'яненко поступив на юридичний факультет Московського університету.

У вересні 1958 році він за розподілом був відряджений штатним пропагандистом райкому партії в Радехівський район Львівської області, де й оселився з дружиною. У 1960 році він разом з однопдумцями І.Кандибою, С.Віруном, В.Луцьківим та іншими створив підпільну партію – Українська Робітничо-Селянську Спілку (УРСС). За це у травні 1961 року Львівський обласний суд засудив Лук'яненко до розстрілу за ст. 56 ч. 1 і 64 КК УРСР. Через 72 доби Верховний Суд замінив розстріл 15 роками позбавлення волі, інші члени спілки дістали терміни від 10 до 15 років позбавлення волі.

Кару Лук'яненко відбував у Мордовії, з 1967 три роки він перебував у Владимирській тюрмі, потім знову в Мордовії. 9 листопада 1976 року Лук'яненко на пропозицію М.Руденка увійшов до складу Української Гельсінкської групи (УГГ), його підпис стоїть під усіма документами УГГ. Він є автором звернення до Белградської наради 35 країн з приводу дискримінації українців, зокрема, права на еміграцію.

12 грудня 1977 року Лук'яненко був знову заарештований. 17–20 червня 1978 року його було засуджено Чернігівським облсудом за ст. 62 ч. 2 КК УРСР до 10 років позбавлення волі і 5 років заслання та визнано особливо небезпечним рецидивістом.

У березні 1988 року Лук'яненко заочно був обраний головою відновленої УГГ, яка з 7 липня діяла як Українська Гельсінкська Спілка (УГС). Указом ПВР від 30 листопада 1988

року Левко Лук'яненко був помилуваний, звільнений із заслання. На початку 1989 року він повернувся в Україну.

У квітні 1990 на установчому з'їзді УГС Левко Лук'яненко був обраний головою створеної на її базі Української республіканської партії, у березні – депутатом ВР України, був членом комісії з питань законодавства і законності, заступником голови Народної Ради.

Л.Лук'яненко – автор Акту про незалежність України від 24 серпня 1991 року – балотувався на посаду Президента України. У травні 1992 року він склав повноваження депутата і залишив посаду голови УРП у зв'язку з призначенням Надзвичайним і Повноважним послом України в Канаді. У листопаді 1993 року через незгоду з політикою уряду України він подав у відставку і повернувся в Україну. З листопада 1993 до червня 1994 року Л.Лук'яненко був головою передвиборного демократичного об'єднання „Україна”, з травня 1992 року – почесним головою УРП. Він є доктором права Альбертського університету (Канада), нагороджений медаллю „Борцям за волю України ім. Св. Володимира”, почесною відзнакою Президента України.

Л.Лук'яненко – автор книг: „Що далі?” (1989), „Сповідь у камері смертників” (1991), „За Україну, за її волю...” (1991), „Вірую в Бога і в Україну” (1991), „Не дам загинуть Україні!” (1994), „Народження нової ери” (1997), „У країні кленового листка” (1998), численних статей. 21 листопада 2007 року Президент України В.Ющенко нагородив Л.Лук'яненка орденом за заслуги ім. Ярослава Мудрого.

Михайло Максимович (1804 – 1873)

Михайло Олександрович Максимович відомий, в першу чергу, як видатний український учений-енциклопедист. Він був не лише відомим правознавцем, філологом, етнографом, фольклористом, педагогом, а й видатним українським істориком і археологом. М.Максимович за своє життя написав величезну кількість праць (за різними даними – від 260 до 300).

Михайло Максимович народився 3(15) вересня 1804 року на хуторі Тимківщина Золотоніського повіту Полтавської губернії

(нині – с. Богуславець Черкаської області) у небагатій дрібнопомісній родині нащадків козацької старшини. Його мати належала до культурної родини, що походила від козаків Тимковських, п'ятеро братів якої були письменниками, а два з них – професорами.

Микола Максимович здобув домашню освіту, а з 1812 по 1819 рік навчався у знаменитій Новгород-Сіверській гімназії. У 1819 році він вступив до Московського університету, спочатку на відділення словесності, а через два роки перевівся на природничо-математичний факультет, обравши спеціальністю ботаніку.

Після закінчення навчання М.Максимович залишився в університеті для науково-академічної праці та викладання ботаніки, яке він розпочав у 1828 році. З 1826 року М.Максимович завідував університетським ботанічним садом і гербарієм.

1827 року молодий вчений захистив магістерську дисертацію „Про системи рослинного царства”, а в 1833 році його було затверджено на посаді ординарного професора кафедри ботаніки. У ті роки він пише низку підручників, зокрема, „Основи зоології, або наука про тварин”, „Основи ботаніки”, роботи „Систематика рослин”, „Роздуми про природу”. За 11 років науково-педагогічної діяльності він опублікував 100 своїх праць, які були високо оцінені в Росії та поза її межами.

Іще в Москві Максимович серйозно замислився над доцільністю серйозних досліджень у сфері української історії та фольклору з метою пізнання особливостей характеру українського народу, його історичної долі. У 1827 році він видав збірку „Малоросійські пісні”, другою збіркою стали „Українські народні пісні” (1834). Пізніше вийшли у світ „Збірник українських пісень” (1849), монографії „Звідки пішла Руська земля” (1837), „Історія давньої руської словесності” (1839), „Начала російської філології” (1847) тощо. У 1840–1841 рр. Михайло Максимович видав дві книги альманаху „Киевлянин”, куди входили його філологічні та історичні праці. За редакцією Максимовича вийшов у світ у 1845 році перший том „Пям'ятників”, виданих Київською археографічною комісією.

Унікальність науковця й суспільного діяча М.Максимовича полягала в тому, що він, улюбленець московських салонів, один з найбільш прогресивних громадських діячів свого часу, одночасно приятелював з О.Пушкіним, К.Рилєєвим, М.Погодіним, П.Гулаком-Артемовським, Є.Гребінкою, М.Костомаровим, А.Міцкевичем тощо. І це справило серйозний вплив на його подальшу долю й заняття історією.

1834 рік став для нього переломним. Він відійшов від занять ботанікою й зайнявся вивченням словесності й історії свого народу. У травні 1834 року у Києві було відкрито університет св. Володимира, і Максимовича затвердили завідувачем кафедри російської словесності й деканом історико-філологічного факультету, а у вересні – першим ректором Київського університету. Однак уже наступного року через тяжку хворобу й опозиційність політичних поглядів Максимовичу було дозволено звільнитися з цієї посади. Проте ще протягом десятиріччя він продовжував викладати філологію в цьому університеті.

У 1846 році вчений був тісно пов'язаний із членами Кирило-Мефодіївського товариства. Планувалося, що для пропаганди своїх ідей товариство видаватиме журнал різними мовами, у створенні якого важливу роль мав відігравати Максимович. Проте після арештів братчиків владі не вдалося довести вини Максимовича.

У 1871 році Максимович отримав із рук ректора Київського університету диплом доктора слов'янсько-руської філології, а через два роки, 22 листопада 1873 року він помер на хуторі Михайлова Гора, повний творчих планів і надій.

Коло історичних, археологічних, етнографічних проблем, поставлених і розв'язаних істориком, дуже велико. Особливо важливим було звернення Максимовича до хронології української історії. У статті „Дещо про землю Київську” він запропонував таку періодизацію української історії:

- 1) 864 – 1240 рр. – Київська держава;
- 2) 1240 – 1320 рр. – Київське князівство під татарською владою;
- 3) 1320 – 1569 рр. – Київське та Переяславське князівства приєднані до Великого князівства Литовського;

4) 1569 – 1654 рр. – перехід українських земель до Польщі в результаті Люблінської унії;

5) 1654 – 1764 рр. – досягнення автономії Київсько-Пересялавських земель і повернення їх до складу „руського світу”;

6) від 1764 р. – ліквідація Малоросійської Гетьманщини, створеної Б.Хмельницьким.

М.Максимович був прихильником концепції спільного походження українського, російського і білоруського народів, які вийшли з Київської Русі, він не розглядав окремо Галицько-Волинський період української історії, але тим не менш, вважав останню як окрему, що має свій самостійний шлях і природне право на існування.

Значне місце серед історичних досліджень М.Максимовича посідають праці, спрямовані на наукове обстоювання слов'янського походження Київської Русі. Розвиваючи антинорманістські погляди М.Ломоносова, Максимович піддавав гострій критиці норманські теорії, першим в історії ХІХ ст. розкривав шляхи та антинаукові засоби, істориків-норманістів.

Найважливіше місце у творах Максимовича з проблем історії України ХVІ – ХVІІ ст. займали питання історії козацтва і визвольної боротьби українського народу проти Польщі. Він першим в історії української історіографії звернув увагу на козацтво як на первісно військовий у свої основі стан та показав подальший поділ його на поселенців-козаків і військовий табір – Запорозьку Січ.

Історії козацтва і народних рухів присвячено такі твори, як „Повідомлення про літопис Григорія Грабянки, виданий у 1854 році Київською Тимчасовою комісією”, „Про причини взаємного озлоблення поляків і малоросіян в ХVІІ ст.”, „Історичні листи про козаків Придніпровських”, „Замітки про козацьких гетьманів”, „Дослідження про гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного” тощо.

М.Максимович вважається і першим дослідником Коліївщини. Йому належить „Сказання про Коліївщину”, „Вісті про гайдамаків”, „Мліївський староста Данило Кушнір”.

Маланюк Євген
(1897 – 1968)

Євген Маланюк – український письменник – один з небагатьох, кому вдалося, емігрувавши, уникнути трагічної долі, що спіткала найкращих представників нової української культури. Він народився в Ново-Архангельську (тоді – Архангород) на Херсонщині 20 січня 1897 року. Сам Євген Маланюк вказував, що його прізвище фігурувало ще в реєстрах старшини часів Богдана Хмельницького. У колишньому Єлісаветграді Маланюк закінчив реальну гімназію, потім навчався у Політехнічному інституті в Петербурзі. У зв'язку з Першою світовою війною він був мобілізований і у званні поручника командував сотнею 2-го Туркестанського стрілецького полку.

Пізніше він демобілізувався в Луцьку, а у листопаді 1917 року з російського солдата перетворився на українського вояка, ставши старшиною армії УНР. У 1920 році, після трагічних спроб реставрації державності, Маланюк подався на еміграцію. У Калуші, в польському таборі для інтернованих, разом з Юрієм Дараганом він заснував літературний журнал „Веселка” (1922–1923). Потім, у Чехословаччині, він здобув освіту в Подебрадській академії (отримав диплом інженера) і працював в Польщі.

У ті часи з'явилася перша поетична збірка Є.Маланюка – „Стилет і стилос” (1925). Яскравою сторінкою його творчості стала „Варязька балада”, написана 26–28 червня 1925 року. У цій поемі – уся трагічна історія України та заклик до її пробудження. Апогеем балади є типове для творчості поета діалектичне сплетіння любові та ненависті, що будить свідомість земляків виконати найвищий заповіт: здобути волю і державність.

У червні 1949 року поет переїхав до США, де працював у інженерному бюро в Нью-Йорку. 16 лютого 1968 року Є.Маланюк помер. Похований він на цвинтарі Баунд-Бруку.

Творча спадщина поета, визнаного за українського класика, ідейно та тематично досить розмаїта. Збірки поезій та есе були видані у багатьох містах Європи й Америки: „Гербарій”

(Гамбург, 1926), „Земля й залізо” (Париж, 1930), „Земна мадонна” (Львів, 1934), „Перстень Полікрата” (Львів, 1939), „Вибрані поезії” (Львів, Краків, 1943), „Влада” (Філадельфія, 1951), „Поезії в одному томі” (Нью-Йорк, 1954), „Остання весна” (Нью-Йорк, 1959), „Серпень” (Нью-Йорк, 1964), поема „П’ята симфонія” (Нью-Йорк, 1953). Після його смерті вийшла книжка „Перстень і порох” (Мюнхен, 1972). Есеїстику зібрано в двох томах „Книги спостережень” (Торонто, 1962, т. 1; 1966, т. 2). Домінуючою ідеєю як поезії, так і прози поета була державність України, прагнення історичної справедливості.

Маркевич Микола
(1804 – 1860)

Маркевич Микола Андрійович – видатний український історик, етнограф, архівіст, поет, музикант, культурний і громадський діяч ХІХ ст.

Микола Маркевич народився 26 січня 1804 року в с. Дунайці Глухівського повіту Чернігівської губернії в родині небагатого поміщика, родовід якого походить від представників гетьманської адміністрації ХVІІ ст. Як засвідчував сам М.Маркевич у своїх автобіографічних відомостях, давній рід Маркевичів у незапам’ятні часи переселився з Правобережної України на лівий берег Дніпра. Засновник роду Марк заклав у Прилуках у Густинському монастирі церков. Один з пращурів Миколи Маркевича був послом Б.Хмельницького у Варшаві, його двоюрідний дід був випускником Києво-Могилянської академії й улюбленим учнем Ф.Прокоповича, дід Іван листувався із гетьманом Розумовським, Неледінським-Задунайським, Лабордом.

Сам Микола у чотири роки навчився читати й писати російською, німецькою, французькою мовами, знав на пам’ять Карамзіна, захоплювався музикою. Він отримав спочатку домашню освіту, потім закінчив приватну школу П.П.Білецького-Носенка, а в 1820 році став випускником благородного пансіону при петербурзькому Головному педагогічному інституті, який також закінчили М.Глінка, С.Соболевський, С.Подолинський.

Саме в період навчання у пансіоні Маркевич проникся революційними ідеями декабристів, зблизився з Олександром і Левом Пушкініми, А.Дельвігом, І.Пуциним, В.Кюхельбекером. У своїх „Записах” і листах того часу Маркевич критикує аракчєєвщину, закликає до боротьби проти деспотизму й тиранії.

Після пансіону М.Маркевич розпочав службу в армії в якості драгуна, через рік був переведений у поручики, а ще через три роки пішов у відставку.

У 20-і роки XIX ст. Маркевич займається поетичною творчістю, пише свою „Песнь из Дмитрия Донського”, яку присвячує учасниками грудневого повстання, повішений й осудженим на каторжні роботи декабристам, опальному О.Пушкіну.

У першій половині 30-х рр. він повернувся в Україну, й присвятив себе дослідженню фольклору, етнографічним розвідкам, укладанню „Словника” у 10-ти томах, який так і не було надруковано за відсутністю коштів.

Предметом своїх етнографічних описів Маркевич визначив вірування й повір'я українського народу, які були покладені в основу його віршів, що вийшли збіркою „Українські мелодії”. Він зібрав величезний пісенний й побутовий матеріал, утворив опис обрядів, звичаїв, свят, записав 200 народних наспівів. Великий збірник етнографічних матеріалів М.Маркевича „Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян” був виданий уже після смерті автора.

М.Маркевич відомий також як архівіст, невтомний збирач історичних документів і рукописів. У його власному архіві зберігалися архівні документи періоду гетьманування Б.Хмельницького, й навіть такі, що датувалися 1600 роком. Загалом його колекція нараховувала 6550 найменувань документів на 13 мовах світу, більша частина яких – давні оригінали.

Серед найбільш відомих праць Маркевича-історика – неопублікований твір „Разсуждение об истории”, у якому він наголошував, що історія не є звичайним описом „происшествий истинных”, а усі історії всіх народів „ложны и противоречивы”; твір „О временах, предшествующих Петру I”, „Записки о

Южной Руси” в двох томах, п’ятитомник „История Малороссии”, останній том якого було видано у 1843 році. Історик М.Маркевич засуджував офіційну історіографію, зокрема „Историю государства Российского” М.Карамзіна, оскільки вважав, що істориків потрібно висвітлювати ні діяння великих полководців і міністрів, а розкривати народну натуру, характери й чесноти. У своїх історичних творах він виправдовував І.Сагайдачного, аналізував наслідки проголошення Берестейської унії для українського народу, досліджував різні аспекти історії українського козацтва (оспіває мужність, витривалість запорозьких козаків), повстання Булавіна й Палія, політичну діяльність І.Мазепи.

М.Маркевич одним з перших в українській історіографії створив свою періодизацію історії України, яка нараховувала шість періодів:

- 1) Період від найдавніших часів до 1500 року;
- 2) Період від Лянцкоронського до Берестейської унії (1500–1592 рр.);
- 3) Період від унії до Б.Хмельницького (1592–1646 рр.);
- 4) Від повстання Б.Хмельницького до його смерті (1646–1658 рр.);
- 5) Від смерті Б.Хмельницького до падіння І.Мазепи (1658 – 1708 рр.);
- 6) Період ліквідації гетьманства (1708–1793 рр.).

М.Маркевич протягом усього свого життя займався громадською діяльністю, підтримував зв’язки з членами Кирило-Мефодіївського товариства (його пряму причетність до діяльності товариства владі так і не вдалося довести, але факт його стосунків з членами КМТ сьогодні є доведеним), видатними науковцями, культурними, громадськими діячами, прогресивними господарями. Він членом „Московського сільськогосподарського”, „Російського географічного”, „Вільного економічного”, „Південно руського одеського” товариств, сам проводив експерименти в сфері культивування тютюну, буряків, цукроваріння, меліорації тощо.

Маркович Яків (1696 – 1770)

Яків Андрійович Маркович – український письменник-мемуарист, державний діяч гетьманщини – народився 1696 року у Прилуках.

Він навчався в Києво-Могилянській Академії, де зблизився з видатним ученим і громадським діячем Феофаном Прокоповичем, і став його улюбленим учнем. З Феофаном Прокоповичем Маркович дружив і листувався і пізніше протягом довгих років. Після навчання в академії Яків пішов служити в козацьке військо до гетьмана І.Скоропадського, де приятелював з полковником, а потім і наказним гетьманом П.Полуботком. У 1721 році він став бунчуковим товаришем, служить (1721, 1723–1735 рр.) наказним полковником лубенським.

З часом Яків Андрійович доріс і до генерального підскарбія (міністра фінансів) України, займав інші визначні посади. Маркович усе життя домагався відновлення гетьманату в Україні, і саме він, Яків Маркович, подав гетьманську булаву останньому гетьману України — Кирилу Розумовському.

Яків Маркевич був одним з найосвіченіших людей України, чудово володів латинню, польською, французькою, іншими мовами, був тонким знавцем мистецтва, добре знався на медицині, мав бібліотеку.

В українську історію Я.Маркович увійшов не як військовик, а як письменник, перу якого належать переклади з латинської мови, прозові твори й вірші за мотивами псалмів і „слів” Іоанна Золотоустого та інших батьків церкви, „Генеалогические заметки” та „Діяріюш” (охоплює період з 1717-го по 1764 рр.), що містять відомості про політичну, соціально-економічну та культурно-побутову історію України за часів Гетьманщини.

Спроби видати щоденники Марковича робилися тричі: О. Марковичем, О. Лазаревським та В. Модзалевським. Однак значна частина так і залишилась неопублікованою (як, до речі, й переважна більшість творів Якова Андрійовича).

Мельник Андрій
(1890 – 1964)

Андрій Мельник – український політичний і військовий діяч, один із лідерів ОУН у роки Другої світової війни, найближчий соратник Є.Коновальця, з 1938 року голова Проводу ОУН, організатор формування Січових стрільців у Києві.

А.Мельник народився в с. Воля Якубова Дрогобицького повіту на Львівщині. У 1914 – 1916 роках він командував сотнею Легіону українських січових стрільців, потім потрапив у полон, перебував у концтаборі для військовополонених під Царициним. 6 січня 1917 року у складі групи військовополонених Мельник утік із табору й прибув до Києва. У 1918 році він організовував у Києві курінь Січових стрільців й був призначений начальником штабу куреня, а після формування полку – начальником штабу полку. 19 грудня 1918 року Мельнику було присвоєно звання отамана Армії УНР, у березні–червні 1919 року він виконував функції начальника Штабу Діючої Армії, у липні–серпні 1919 року – помічника коменданта групи Січових стрільців. Наприкінці 1919 року Мельник був інтернований поляками у м. Рівне. Протягом 1920–1921 років Мельник виконував функції інспектора військових місій УНР у Празі. У 1922 році він повернувся у Галичину з метою проведення підпільної діяльності.

У квітні 1924 року А.Мельник був заарештований польською поліцією й засуджений до чотирьохрічного ув'язнення. Після ув'язнення, 1932 по 1938 рік він був членом правління видавничої спілки „Діло”, протягом 1933 – 1938 років – головою Головної Ради Католицької Асоціації Української Молоді „Орли”, членом Товариства українських бойовиків „Молода Громада”. У 1934 році він став членом сеньорату УВО й Головою Сенату ОУН. Після загибелі Є.Коновальця 11 листопада 1938 року Мельник фактично очолив ОУН.

У передвоєнні роки Мельник почав співпрацювати з німецькою розвідкою (у першу чергу з Абвером), оскільки вважав німців природними союзниками у боротьбі проти спільного ворога – поляків. Від німців він отримав гарантії того,

що після „визволення” ними Західної України його буде призначено „провідником” українського народу. Найближчий соратник Мельника – М.Сциборський – розробив проект конституції України, згідно з яким Україна мала стати „тоталітарною, авторитарною, корпоративною державою” на чолі з Мельником.

Після приєднання Західної України до УРСР А.Мельник перебував на території, окупованій німцями, звідки керував підпільною роботою.

Після нападу Німеччини на СРСР він організував низку „похідних груп” з метою засилання їх у окуповані українські території з метою створення в них культурних і політичних осередків. Однак їх діяльність викликала незадоволення рейхскомісара Е.Коха, через що усі легально діючі прибічники Мельника були арештовані, а напіввійськові формування обеззброєні. До 1943 року фракція „мельниківців” частково зусиллями німців, частково через сутички з „бандерівцями” була розгромлена. Сам А.Мельник у лютому 1944 року був переміщений у концтабір Заксенхаузен. З 1945 року він мешкав у Німеччині й Люксембурзі. У 1947 році на Третьому Великому З’їзді українських націоналістів Мельника було обрано довічним головою Проводу ОУН.

Після війни він намагався консолідувати українських емігрантів, у 1957 році висував ініціативу створення всесвітньої організації українців, унаслідок чого через десять років (уже після його смерті) було утворено Всесвітній конгрес українців.

Помер А.Мельник у м. Клерво (Велике герцогство Люксембург) у 1964 році.

Мешко Оксана (1905 – 1991)

Оксана Яківна Мешко, відома українська правозахисниця, народилася 30 січня 1905 року в с. Старі Санджари (Полтавської області) у багатодітній родині малоземельних селян, вихідців із козаків.

Батько Оксани Мешко був розстріляний у 1920 році разом з іншими заложниками за невиконання волостю продподатку.

Хата його була конфіскована, убитий 17-літній брат Євген, активіст „Просвіти“.

1927 року О.Мешко вступила на хімічний факультет Інституту Народної освіти в Дніпропетровську й закінчила його, попри декілька виключень „за соцпоходження“.

1930 року вона вийшла заміж за Федора Сергієнка, колишнього члена Української комуністичної партії („боротьбистів“), який 1935 року був заарештований. Через рік їх родина змушена була виїхати на Урал. У 1937 році після низки арештів родичів О.Мешко була звільнена з посади молодшого наукового співробітника хімлабораторії Науково-дослідного інституту зерна „за скороченням“. Родина Мешко переїхала у Тамбов. У травні 1944 року подружжя повернулося в Дніпропетровськ.

1947 року О.Мешко була заарештована і звинувачена в намірі разом із сестрою вчинити замах на М.Хрущова. Через 7 місяців сестер заочно було засуджено на 10 років виправно-трудових таборів. Оксана Мешко працювала в сільгоспзоні на Ухті, біла камінь під Іркутськом, була будівельником. Жахи сталінських концтаборів Мешко описала пізніше в книжці „Між смертю і життям“.

1954 року комісія ЦК КПРС комісувала Оксану Мешко як хвору. Її випустили на заслання, і лише в 1956 році їй вдалося одержати паспорт і повернутися в Україну. Як реабілітована, Мешко одержала 12-метрову кімнату у Києві.

1966 року був заарештований син О.Мешко за виступ перед пам'ятником Т.Шевченку 22 травня (день перепоховання поета у Каневі) і виключений з медінституту. У зв'язку з арештом Валентина Мороза в 1970 році в домі Мешко був обшук. Мешко заявила протест Верховній Раді і КДБ. 22 травня 1972 року Мешко також була затримана, коли підходила з букетом квітів до пам'ятника Т.Шевченку.

О.Мешко однією з перших увійшла до створеної М.Руденком Української Гельсінкської Групи. За перші два роки діяльності УГГ у Мешко було здійснено дев'ять обшуків. Щоб довести 75-річну жінку до інфаркту, на неї було вчинено збройний напад.

Після арештів членів-засновників УГГ Мешко стала фактичним її керівником, а згодом і заледве не єдиним її діяльним членом, бо інші сиділи якщо не під арештом, то під наглядом.

У 1980 році Мешко 75 діб протримали в психлікарні ім. Павлова, але лікарі не взяли на себе гріха, і тоді КДБ мусив заарештувати майже 76-річну жінку. Київський міський суд з особливим цинізмом виніс вирок за ст. 62 ч. 1: 6 місяців ув'язнення і 5 років заслання. На місце заслання в с. Аян Хабаровського краю (на березі Охотського моря) Мешко етапували протягом 108 діб.

Перебудову О.Мешко зустріла з надією. У лютому 1988 року вона на запрошення української діаспори поїхала до Австралії на операцію ока. Це була тріумфальна поїздка. Вона виступила в парламенті Австралії з інформацією про становище в Україні, взяла участь у роботі Всесвітнього Конгресу Вільних Українців у США. Це був новий могутній прорив українського національного питання у світову пресу.

Коли Мешко повернулася в Україну в січні 1989 року, то одразу потрапила у вир подій, що призвели до незалежності. Вона стала членом Координаційної Ради Української Гельсінкської Спілки, відкривала Установчий з'їзд УГС, де на її основі була створена Українська Республіканська партія.

О.Мешко виступила з ініціативою продовжити гельсінкський правозахисний рух у формі Українського комітету „Гельсінкі-90“ (створений 16 червня 1990 року), брала участь у студентській голодовці восени 1990 року.

Наприкінці 1990 року в Оксани Мешко стався інфаркт, а 2 січня 1991 року перестало битися її серце.

Міхновський Микола (1873 – 1924)

Микола Іванович Міхновський – видатний український політичний та громадський діяч, правник, публіцист, основоположник, ідеолог і лідер самостійницької течії українського руху кінця XIX – початку XX ст., автор славнозвісної брошури „Самостійна Україна”, один з організаторів українського війська, борець за незалежність,

один із засновників першої політичної партії у Наддніпрянській Україні – Революційної Української Партії (РУП), лідер Української Народної Партії, співорганізатор Української Демократично-Хліборобської Партії, член Братства самостійників, ідеолог державної самостійності України.

М. Міхновський – нащадок старовинного козацького роду народився 1873 року у сім'ї сільського священика у с. Турівка Прилуцького повіту на Полтавщині (тепер – Згурівський район Київської області). Освіту він здобув у Прилуцькій гімназії, закінчивши яку вступив на юридичний факультет Київського університету. Будучи першокурсником університету Микола Міхновський долучився до українського національного руху і став членом „Молодої громади”. Але культурницька, аполітична діяльність не задовольняла його. Радикально налаштований юнак шукав однодумців і 1891 року увійшов до таємної студентської організації – „Братства тарасівців”. Невдовзі він став ідеологом і провідником Братства, яке проголосило своєю метою боротьбу за „самостійну суверенну Україну, соборну, цілу і неподільну, від Сяну по Кубань, від Карпат по Кавказ”.

Після закінчення університету Міхновський працював у одній з адвокатських контор Києва, не полишаючи громадської діяльності. У 1899 році він переїхав до Харкова, де здобув популярність як успішний адвокат. Відомо, що в 1906 році на так званому Лубенському процесі двох українських діячів – братів Шеметів – засудили до страти, але завдяки майстерності адвоката Міхновського вони були звільнені.

У 1900 року, Микола Міхновський у Харкові взяв участь у створенні Революційної Української Партії (РУП) – першої української політичної самостійницької організації у Наддніпрянській Україні – і створенні її першої програми, яка вийшла брошурою під назвою „Самостійна Україна”. У 1902 році, коли у Революційній Українській Партії почали перемагати соціалістичні та автономістські тенденції, Міхновський разом із небагатьма однодумцями вийшов із РУП і на початку 1904 року заснував Українську Народну Партію (УНП), що проголосила своєю метою боротьбу за незалежність України. Поширення набув своєрідний маніфест самостійників

„Десять заповідей УНП”, написаний 1903 року і широко відомий як в Україні, так за кордоном.

Останні п’ять-шість років перед Першою світовою війною Міхновський присвятив пропаганді національної ідеї серед тих кіл, які досі були далекими від українського руху, а саме серед промислових та хліборобських кіл Слобожанщини і Донецького басейну. З початком Першої світової війни Микола Міхновський перебував на фронті, але дуже скоро перевівся до Києва, де згодом служив у чині поручика у Київському воєнному окружному суді. Він намагався ініціювати формування українських частин у царській армії, але на той час цей задум не знайшов належної підтримки.

З початком Української революції 1917 року Міхновський спрямував свій пропагандистський досвід та організаторські здібності на громадсько-політичну та військову діяльність. 15 березня 1917 року він зібрав своїх однодумців - „самостійників”, які наприкінці березня 1917 року ввійшли до складу Центральної Ради. З ініціативи Миколи Міхновського у Києві у березні 1917 року відбулись три військових віча, останнє з яких ще 11 березня ухвалило рішення про формування Першого українського охочесомонного полку імені гетьмана Богдана Хмельницького.

16 березня 1917 року М.Міхновський утворив і очолив товариство „Український військовий клуб імені гетьмана Павла Полуботка”. Того самого дня військова нарада Київського гарнізону після доповіді Міхновського обрала Український військовий організаційний комітет і ухвалила негайно приступити до організації власної національної армії. На I-му Всеукраїнському військовому з’їзді (5–8 травня 1917 року) Микола Міхновський увійшов до складу Українського генерального військового комітету (УГВК) – вищої військової установи в Україні.

Публікація II Універсалу й відмова від автономії остаточно підштовхнули Міхновського і його „полуботківців” до повстання проти Центральної Ради, яке сталося у ніч з 3 на 4 липня 1917 року. Повстання „самостійників” було подавлене, а Міхновського відправлено на Румунський фронт для проходження служби, де він пробув до кінця осені 1917 року. В

період гетьманату стосунки між Скоропадським і Міхновським не склалися і останній став у опозицію до гетьманського режиму. М.Міхновський доклав чимало зусиль, щоб трансформувати гетьманський політичний режим у дійсно українську владу. Він був автором низки документів з критикою складу уряду та його політики, поданих безпосередньо Гетьманові, входив до делегацій, які зверталися до німецької окупаційної влади.

Ставлення Міхновського до Директорії було відверто негативним. Хлібороби-демократи, до партії яких належав Міхновський у цей час, розробили відчайдушний план усунення Директорії від влади. Він полягав у тому, щоб за допомогою двох найбільш боєздатних з'єднань української армії – Запорізького корпусу полковника Петра Болбочана та корпусу Українських січових стрільців полковника Євгена Коновальця – встановити в Україні військову диктатуру. Але ці плани були порушені арештом Болбочана і хворобою Міхновського.

Важко хворий М.Міхновський, повністю виключений з політичного життя, деякий час мешкав на Полтавщині, звідки пізніше, виїхав на Кубань. 1920 року Микола Міхновський опинився у Новоросійську, звідки марно намагався емігрувати. Чотири роки він жив на Кубані, оселившись у станиці Полтавській, вчителював, потім якийсь служив у кооперації.

1924 року Микола Міхновський повернувся до Києва, де був заарештований органами ДПУ. Через кілька днів він був відпущений на волю і вже наступного дня, 3 травня 1924 року, його було знайдено повішеним у садку в садибі Володимира Шемета.

Могильницький Іван (1777 – 1831)

Іван Могильницький – освітній і церковний діяч, крилошанин перемиської капітули з 1817 року, опікун шкіл перемиської єпархії.

І.Могильницький був засновником і директором дяковчительського інституту в Перемишлі (1817), написав п'ять шкільних підручників. У своїх праці „Відомость о язиці рускім”

(видана 1829 року в польському перекладі „Rozprawa o języku guskim”) він доводив самостійність української мови.

І.Могильницький був співробітником і виконавцем освітніх проектів єпископа М.Левицького, одним з фундаторів першої на Галичині церковно-освітньої інституції – Товариства галицьких греко-католицьких священників (виникло у 1816 році). Він також виступав організатором українського шкільництва – розбудував мережу шкіл, був автором шкільних підручників – букваря, катехізису тощо.

Мороз Валентин (нар. 1936 р.)

Валентин Якович Мороз – український історик, один з найрадикальніших представників українського національного руху, політв'язень, дисидент, автор понад 30 книжок.

Він народився 15 квітня 1936 року в с. Холонів, Горохівського району Волинської області в селянській сім'ї. Після закінчення школи Валентин вступив на історичний факультет Львівського університету, потім – до заочної аспірантури. Він працював завучем і вчителем сільської школи, а з 1964 року – викладачем Луцького, згодом – Івано-Франківського педінституту. У Луцьку Валентин Мороз писав кандидатську дисертацію в якій досліджував луцький процес 1934 року над членами КПЗУ.

У вересні 1965 року він був заарештований і засуджений за ст. 62 КК УРСР (антирадянська агітація і пропаганда) до 4 років таборів. Покарання Мороз відбував у таборі ЖХ-385-17-А в Мордовії, звідки був переправлений у самвидав його „Репортаж із заповідника імені Берія”. Після звільнення в 1969 році він написав статті „Серед снігів”, „Хроніка опору”, „Мойсей і Датан”, які з'явилися в самвидаві і були прийняті українською інтелігенцією. 1 червня 1970 року його знову заарештували й засудили (на закритому суді) до 14 років ув'язнення за тією ж статтею 62, ч. 2 КК УРСР. Вищезгадані твори були інкриміновані Морозу як антирадянські. Українська інтелігенція дуже різко відреагувала на беззаконня й жорстокість суду – було понад 40 протестів до Верховного Суду УРСР, у США й

Канаді відбулися демонстрації протесту біля радянських посольств і консульств. Мороз відбував тюремне ув'язнення у Володимирській в'язниці.

Після закінчення тюремного терміну Мороза відправили до табору особливо суворого режиму в Мордовію, де він брав участь у голодуваннях і заявах протесту в річниці початку репресій в Україні тощо.

Після 5-місячного голодування в 1979 році, під тиском світової громадськості, влада змушена була обміняти Мороза та ще чотирьох дисидентів на двох радянських агентів КДБ. Уночі з 27 на 28 квітня 1979 року у Нью-Йоркському аеропорту ім. Кеннеді представники радянських властей обміняли п'ятьох політв'язнів – О.Гінзбурга, Г.Вінса, В.Мороза, М.Димшиця та Е.Кузнецова – на радянських громадян Черняєва та Енгера, колишніх службовців ООН, засуджених у США на великі терміни за звинуваченням у шпигунстві. Акція була оформлена як позбавлення громадянства з подальшим видворенням із країни. За кордоном Мороз спочатку оселився в Америці й став викладати у Гарвардському університеті. Однак його скандальна поведінка, ексцентричність, безкомпромісність відштовхнули від нього західну громадськість.

Пізніше він жив у Канаді, працював радіожурналістом, приїздив на батьківщину з лекціями „Україна ХХ століття”, викладав у Гарвардському університеті у США.

З 1997 року Мороз постійно живе у Львові, викладає в університеті.

**Патріарх Мстислав
(Скрипник Степан Іванович)
(1898 – 1993)**

Патріарх Мстислав (в миру – Скрипник Степан Іванович) – визначний український церковний діяч, патріарх УАПЦ – народився 10 квітня 1898 року у Полтаві. Він навчався у Першій Полтавській класичній гімназії, потім продовжив навчання в офіцерській школі в Оренбурзі. Військову службу він відбував у арміях Росії і України – до поранення та відступу з українським військом до Польщі, де його було інтерновано у Каліші. Скрипник був учасником національно-державних змагань

1917–1921 років, служив старшиною для особливих доручень Головного отамана Симона Петлюри, його рідного дядька.

У міжвоєнний період С.Скрипник працював у кооперативних установах Галичини і Волині, належав до провідних членів Волинського українського об'єднання, навчався у Школі політичних наук у Варшаві. У 1930 році він, будучи обраний послом до польського сейму, захищав права українців у Польщі. Брав участь у церковному та громадському житті: представляв мирян у єпархіальних радах, був членом Митрополичої ради та ініціатором і головою товариства „Українська школа” у Рівному, очолював у 1941 році організацію допомоги та милосердя під назвою Український допомогивий комітет. Пізніше Скрипник був обраний заступником голови Холмської єпархіальної ради, а у квітні 1942 року висвячений у ієреї. 14 травня 1942 року, згідно з рішенням Собору УАПЦ, в Кафедральному Соборі Андрія Первозванного в Києві він був хіротонізований на єпископа Переяславського.

Наступного року Мстислав був заарештований гітлерівцями на українських землях та ув'язнений у тюрмах Чернігова і Прилук, з 1944 року він жив у Варшаві, згодом – у Словаччині, пізніше – у Німеччині, де очолював єпархії в Гессені, Вюртенберзі. 1947 року на північноамериканському континенті він був обраний першоієрархом Української греко-православної церкви із титулом єпископа Вінніпезького і всієї Канади.

З 1949 року Мстислав очолив УПЦ в Америці та добився об'єднання з єпархією архієпископа Іоанна (Теодоровича) на соборі в Нью-Йорку того ж року: владика Іоанна було обрано митрополитом УПЦ у США, а його – заступником митрополита та головою Консисторії.

Мстислав збудував церковно-меморіальний комплекс у Саут-Баунд-Бруці: там знаходяться Консисторія, друкарня, бібліотека, музей, духовна семінарія Святої Софії, церква-пам'ятник мученикам за свободу України, редакція журналу „Українське Православне Слово”. По смерті митрополитів Іоанна (в 1971) та Никанора (в 1969) він очолив УПЦ в США а також діаспору в Європі та Австралії.

У 1963 і 1971 рр. Мстислав зустрічався з Константинопольським Патріархом, домагався повернення УПЦ прав, якими вона користувалась до 1686 року (екзархат у складі Константинопольського патріархату).

На початку 1976 року він виступив на захист українського священника, радянського політичного в'язня, отця Василя Романюка (майбутнього патріарха Володимира), який демонстративно вийшов з-під ієрархії Російської православної церкви і оголосив про перехід до ієрархії УАПЦ.

Він також активно підтримував рух в Україні за відродження Української Автокефальної Православної Церкви, який розпочався в 1988 році, після святкування 1000-ліття Хрещення Руси-України.

На Всеукраїнському Православному Соборі в Києві 6 червня 1990 року, за участю більш як 700 делегатів з усієї України (серед яких було 7 єпископів і понад 200 священників), Собором було затверджено створення УАПЦ і обрання Мстислава Патріархом Київським і всієї України. А вже 18 листопада 1990 року в Соборі святої Софії в Києві відбулася його інтронізація: він став першим Патріархом УАПЦ.

Помер Патріарх Мстислав у канадському місті Грімсбі. Похований на кладовищі у Саут-Баунд-Бруці, США.

Муравйов-Апостол Сергій (1796 – 1826)

Сергій Іванович Муравйов-Апостол – підполковник, декабрист, один з засновників „Союзу спасіння”, „Союзу благоденства”, голова Васильківської „управи” Південного товариства організатор і керівник повстання Чернігівського полку.

С.І.Муравйов-Апостол народився у родині Івана Матвійовича Муравйова-Апостола, російського посла у Мадриді, який був людиною надзвичайних талантів і ученості. Сам Сергій Іванович виховувався у Парижі, потім навчався у Політехнічному училищі, служив у Семенівському полку. Він був учасником Вітчизняної війни 1812 року й кількох закордонних походів.

За організацію повстання Чернігівського полку й участь у декабристських організаціях С.Муравйов-Апостол, поранений під час повстання, був повішений 13 липня 1826 року.

Мурашко Олександр (1875 – 1919)

Олександр Мурашко – відомий український художник і культурний діяч – жив у складний і бурхливий час політичних катаклізмів та потрясінь. Він народився 1875 року і з ранніх років перебував у атмосфері мистецтва: його вітчим, Олександр Іванович Мурашко, мав у Чернігові невеличку іконостасну майстерню. Наприкінці 1880-х років уся його родина разом з майстернею переїхала до Києва, де було одержано підряд на роботу по різьбярському оформленню Володимирського собору. Невідомо, як би склалася його подальша доля, коли б не активна підтримка таких людей, як О.Прахов, В.Васнецов, М.Нестеров, М.Мурашко. Спальними зусиллями вони зуміли умовити суворого Олександра Івановича, щоб 1894 року юнак вирушив з рекомендаційними листами до Петербурга, де він став учнем Вищого художнього училища при Академії. Через два роки він потрапив до майстерні І.Рєпіна.

За роботу „Похорон кошового” (1900) Мурашко здобув звання художника з правом пенсіонерства й у 1901 році вирушив за кордон. Він вивчав шедеври світового мистецтва в Німеччині, Італії, Франції.

Особливе місце в творчості митця посідає селянська тема, котра, як відомо, на початку ХХ ст. давно вже позбулась передвижницької соціальної заостреності. І не випадково, мабуть, що саме твір на селянську тему приніс Мурашкові перше широке європейське визнання. На виставці в Мюнхені 1909 року його картина „Карусель” дістала Золоту медаль.

Після успішного дебюту художник експонував свої твори у Венеції, Римі, Амстердамі, Берліні, Кельні, Дюссельдорфі, стверджуючи тим славу українського мистецтва, виводячи його на міжнародний щабель. Багато робіт художника так і залишилися у картинних галереях і приватних збірках Європи.

Олександр Мурашко був патріотом України. Він докладав багато зусиль для розвитку національного малярства, мріяв перетворити Київ на значний культурний центр Європи, відкрити Академію мистецтв.

Так само, як і його дядько, Олександр Мурашко надавав великого значення вихованню молодого покоління митців. У 1909–1912 роках він викладав у Київському художньому училищі, а 1913 року відкрив у будинку Гінзбурга на Інститутській вулиці власну студію. Окрім малювання, у студії читались лекції з історії та філософії мистецтва.

1916 року Мурашко виступив організатором товариства київських художників. Він був також одним із фундаторів створеної 1917 року Всеукраїнської Академії мистецтв, де й розпочав викладати, брав участь у художній раді Наркомпросу. 14 червня 1919 року життя майстра трагічно обірвалося. У літературі завжди писалося, що він загинув від руки бандитів. Його вбили пострілом у потилицю, але справжні вбивці його так і залишилися невідомими.

Нагірний Василь (1848 – 1921)

Василь Степанович Нагірний – видатний український архітектор та громадський діяч кінця XIX – початку XX ст., засновник товариств „Славія”, „Народна торгівля”, „Сокіл”, „Зоря”, „Дністер”, „Народна Гостиниця”, „Товариство для розвою руської штуки”.

Він народився 11 січня 1848 року в с. Гірне (Стрийський район, Львівська область) у родині середньо-заможних господарів Степана і Анни Гриньовських. Мати померла, коли Василю було півтора року. Після чотирьох років сільської школи-дяківки, зимою 1859 року, батько відвіз Нагірного у Стрий, де записав на другий курс першого класу народної школи. Будучи у першому класі реальної школи він втратив батька і мусив сам заробляти собі на життя приватними лекціями. Після закінчення трьох класів реальної школи, у 1866 році Василь Нагірний поїхав до Львова, де був прийнятий до новоствореної бурси при „Народнім Домі”. Проте, провчившись

один чи півтора місяці в бурсі, він залишив її й вступив на дворічні педагогічні курси, де навчався один рік.

У 1870 році Василь Нагірний вступив як слухач до „Технічної академії”, де став членом товариств „Академічний кружок” і „Дружний Лихвар”, поставивши собі за мету злучити їх в один. Але його бажання не здійснилося, бо він провчився в академії лише рік. Заощадивши трохи грошей з заробітків у цій гімназії, після закінчення першого року, у вересні 1871 року він поїхав до Цюріха, де записався на підготовчий курс до політехніки, а у 1872 року перейшов на відділ будівництва.

Після закінчення навчання в політехніці, у 1875 році, Василь Нагірний довгий час працював у бюро свого професора Штадлера в Цюріху, пізніше – у будівельному уряді у Вінтертурі, у приватного архітектора Шефера, а останні чотири роки перебування в Швейцарії (до 22 серпня 1882 року) – у будівельному уряді в Цюріху.

Одразу після приїзду до Львова, восени 1882 року Нагірний взявся до роботи над проектуванням церков. Перша церква, взірцем для якої послужив Софійський Собор в Царгороді, була побудована в Яричеві Малому. Пізніше з його бюро вийшли проекти для будівництва церков в Перегинську, Луці, Ракові, Черневі, Вороблику, Острові біля Кристинополя, Олеську, Мостах Великих, Завалові та інші дрібні роботи, наприклад, проекти іконостасів та і парохіяльних будиночків. До 1902 року Василь Нагірний виготовив проекти для сотні церков, вісімдесят три з яких муровані, а всього за його проектами побудовано більш як 200 церков.

У 1883 році, він разом з Євгеном Дудикевичем, Северином Держко, Левом Павенцьким, Корнилом Устияновичем і Іваном Костецьким заснував Товариство „Народна Торгівля”. Будучи директором цього товариства, він намагався усіляко підтримувати і утверджувати економічний статус українців. У 1886 році вийшов з друку його „Порадник для крамниць”, де Нагірний докладно описав як відкрити власну крамницю, які кошти для цього потрібні, а також подав зразки необхідних документів. Відомий львівський міщанин Михайло Галібей, в одній зі своїх публікацій, навіть назвав Нагірного „батьком галицької кооперації”.

У 1884–1900 рр. за ініціативи і активної участі Василя Нагірного були засновані товариства руських ремісників „Зоря”, „Дністер”, „Сокіл”, „Народна Гостиниця”. У 1885–1890 рр. Василь Нагірний обіймав посаду головного редактора газети „Батьківщина”, де як фахівець розмістив кілька статей, що стосувалися будівництва: „Як класти помости, аби охоронити їх від гриба”, „Коли рубати будівельний матеріал?”, „Дещо про будову церков”, „Дім громадський”.

У 1898 році, разом з Іваном Тушем, Михайлом Грушевським та Юліаном Панькевичем він заснував „Товариство для розвою руської штуки”, на перших зборах якого був одногolosно обраний головою. Це товариство мало великий вплив на подальшу долю галицької архітектури та мистецтва в цілому.

Помер Василь Нагірний 25 лютого 1921 року і був похований на Личаківському кладовищі у Львові.

Огієнко Іван (1882 – 1972)

Народився Іван Іванович Огієнко 2(15) січня 1882 року в містечку Брусилів Радомишльського повіту на Київщині (нині – районний центр Житомирської області). Освіту він здобув у Київській фельдшерській школі (1896–1900), на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира (1903–1909). Протягом деякого часу він працював учителем середньої комерційної школи та державної гімназії в Києві. 1911 року Огієнко був зарахований професорським стипендіатом по кафедрі російської літератури університету св. Володимира. Протягом 1915–1917 рр. він був приват-доцентом цього університету, у 1917–1918 рр. – професором Українського народного університету, що існував паралельно з університетом св. Володимира (згодом – Київський державний український університет).

У студентські роки Огієнко проводив активну діяльність на українізаційному полі. Він співробітничав, як кореспондент, з редакціями газет „Громадська думка”, „Рада”, з Київською „Просвітою”, Науковим товариством імені Тараса Шевченка у

Києві. У цей же період він почав друкуватися як поет, прозаїк, учений. Для вивчення української мови всіма категоріями населення він активно узявся за створення підручників, посібників, таблиць. У Києві великими накладками виходили книги Огієнка: „Краткий курс украинского языка”, „Рідне писання”, „Українська граматика”. На основі лекцій, прочитаних в Українському народному університеті, 1918 року в Києві була опублікована його відома праця „Українська культура”.

У серпні 1918 року урядом гетьмана П.Скоропадського І.Огієнко був призначений ректором щойно утвореного Кам'янець-Подільського державного українського університету. Потім при уряді Директорії він виконував обов'язки міністра освіти УНР з одночасним залишенням на посаді ректора, 15 вересня був призначений міністром ісповідань (віровизнань), 15 листопада того ж року – Головноуповноваженим уряду УНР в Кам'янець-Подільському після евакуації уряду до Тарнова (Польща).

21 листопада 1921 року Іван Огієнко з дружиною і трьома малолітніми дітьми назавжди залишив Україну, вимушено кинувши напризволяще в Кам'янець-Подільському власну величезну книгозбірню, архів і десятки завершених та розпочатих рукописів наукових праць. Після кількох місяців праці в уряді УНР у Тарнові (по вересень 1922 року), він перебрався до Львова. За ревне викладання української мови і проповідування національної ідеї польська влада звільнила його від викладання у Львівській учительській гімназії.

З 1926 по 1932 рік він працював професором церковнослов'янської мови теологічного факультету Варшавського університету, звідки був звільнений „за спротив полонізації православних студентів”.

Під час перебування у Варшаві І.Огієнко розгорнув активну просвітницьку і видавничу діяльність: заснував науково-популярні щомісячники „Рідна Мова” (1933–1939), „Наша

Культура” (1935–1937), приступив до видання 30-томної „Бібліотеки українознавства”, тритомного збірника „Визволення України”, написав і видав цілий ряд своїх наукових праць. Серед найпомітніших досліджень цього періоду – десятитомна „Історія церковнослов’янської мови”.

Після смерті дружини Домініки Данилівни (у квітні 1937 року) професор Огієнко прийняв рішення про чернечий постриг (цей обряд було здійснено у Яблочинському Свято-Онуфріївському монастирі 9 жовтня 1940 року) й обрав ім’я Іларіона – на знак спадкоємності духовного подвигу першого митрополита Київського часів Ярослава Мудрого – Іларіона. 19 жовтня того ж року він став архієпископом, а 16 березня 1944-го – митрополитом Холмським і Підляським православної Варшавської митрополії.

У липні 1944 року у складі керівного духовенства Української православної церкви, що діяла на теренах Польщі, митрополит Іларіон залишив цю країну. У Лозанні (Швейцарія) він пережив дві складні операції, юридично оформив Заповіт своїм дітям, закінчив автобіографічну поему „На Голготі”, відновив діяльність свого видавництва „Наша Культура” і разом зі своїм співником із Парижа Павлом Сомчинським налагодив друк і поширення по Європі й Америці україномовних книжок.

На запрошення православної громади собору Св. Покрови у Вінніпезі Огієнко переїхав до Канади (16 вересня 1947 року), де служив священником при цій парафії. Під час роботи Собору Української православної церкви Канади (8–9 серпня 1951 року) Іларіона обрали предстоятелем цієї церкви – „митрополитом Вінніпегу і всієї Канади”, він залишався на цьому посту до своєї смерті.

З переїздом до Канади він відновив перервану воєнними діями в Європі активну наукову і видавничу діяльність. У листопаді 1947 року він заснував „народний християнський місячник „Слово Істини” (він виходив по жовтень 1951 року). Він також започаткував вихід „Нашої Культури” (з листопада

1951 по жовтень 1953 року). Реформований за тематикою, цей журнал незабаром став друкуватися під назвою „Віра й Культура” (проіснував до грудня 1967 року). За перші десять років перебування в Канаді з маркою відновленого видавництва „Наша Культура” вийшло 29 написаних тут праць митрополита Іларіона. Серед них – ”Історія української літературної мови”, „Українська церква за час Богдана Хмельницького”, „Іконоборство”, „Книга нашого буття на чужині”. 1962 року вийшов у світ зроблений Огієнком повний канонічний переклад українською мовою Біблії.

Помер митрополит Іларіон після тяжкої і тривалої хвороби 29 березня 1972 року. Він похований на православної частині цвинтаря Глен Іден поблизу Вінніпега.

На сьогодні залишається невиданою низка наукових праць ученого, які в рукописах зберігаються у вінніпезькому архіві. Серед них – монографії „Українське монашество”, „Українська церква за часів гетьмана Мазепи”, „Українська жінка в повстанні Богдана Хмельницького”, „Церковна хронологія”, „Тарас Шевченко”. У Києві і Львові значними накладками перевидані найголовніші фундаментальні праці ученого – „Українська культура”, „Історія українського друкарства”, „Історія української літературної мови”, „Дохристиянські вірування українського народу”, „Життєписи великих українців”, „Наука про рідномовні обов’язки”.

Олесницький Євген (1860 – 1917)

Євген Олесницький – громадсько-політичний діяч, правник, економіст, публіцист, перекладач, дійсний член НТШ з 1899 року, діяч народовської партії, пізніше один із засновників Національно-демократичної партії, посол до Галицького сейму (1900–1910) і голова Українського сеймового клубу, у 1907 – 1917 рр. – посол до віденського парламенту, член редакції „Діла” (1885–90 рр.).

Є.Олесницький активно боровся з курсом „нової ери”, підтримував зв’язки з Наддніпрянщиною. У 1915 році він став членом Загальної Української Ради, утвореної у Відні з галичан і наддніпрянців, одночасно будучи членом багатьох галицьких економічних установ, блискучим адвокатом, видавцем, референтом театру „Руська Бесіда”.

Олесницький перекладав п’єси світової класики для театру, написав два томи спогадів „Сторінки з мого життя” (1935), щоденник, який він вів з 1914 року й аж до смерті, він також є автором багатьох статей з юридичних питань.

Українське страхове товариство „Дністро”, директором якого був Олесницький, було засноване у Львові в 1892 році з метою страхового забезпечення українського населення від стихійного лиха та нещасних випадків.

Олійник Борис (нар. 1935 р.)

Борис Ілліч Олійник – письменник, поет, громадський діяч, дійсний член НАНУ, голова Українського фонду культури.

Б.Олійник народився 22 жовтня 1935 року у с.Зачепилівка Новосанжарського району на Полтавщині. Друкуватися Борис Олійник почав іще в школі. По закінченні десятилітки він поступив на факультет журналістики Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка, який закінчив у 1958 році. Одинадцять років він очолював парторганізацію Спілки письменників України і пишається тим, що за ці роки ніхто з його колег-письменників не був виключений з її лав і тим паче посаджений за ґрати.

У травні-червні 1986 року він одним з перших побував у Чорнобильській зоні, звідки вів репортажі на ЦТ СРСР і України. Того ж року він виступив у „Литературной газете” (Москва) зі статтею „Випробування Чорнобилем”, у якій викрив злочинну діяльність влади.

На початку липня 1988 року на ХІХ конференції КПРС в Москві Борис Олійник, зупинившись на характеристиці сталінського терору 1937 року, закликав з’ясувати причини голоду 1933-го, який позбавив життя мільйони українців.

Б.Олійник побував майже в усіх гарячих точках міжетнічних конфліктів колишнього Союзу, про що розповів в есе „Два роки в Кремлі” („Князь тьмы”).

Після неодноразового перебування на фронтах Боснії-Герцеговини він написав есе „Хто і з якою метою сатанізує сербів?”, яке вийшло в Югославії окремою книгою українською і сербською мовами. Коли розпочались бомбардування, Олійник прибув до Югославії, після чого написав есе „Хто наступний?”.

Борис Олійник – автор понад 40 книг, віршів, есе, статей, які виходили в Україні, в усіх республіках СРСР, перекладались російською, чеською, словацькою, польською, сербською, румунською, італійською та іншими мовами.

Б.Олійник – лауреат усеюгославської премії „Лицарське перо”, лауреат Державної премії СРСР, Державної премії України ім. Т.Шевченка, міжнародних премій імені Сквороди та „Дружба”, Герой України.

Не менш активною є державна і політична діяльність Бориса Олійника: він обирався депутатом Верховних Рад СРСР (з 1989 по 1991 рік був віце-головою Палати Національностей Верховної Ради СРСР) та України. Його перу належать не лише літературні, але й публіцистичні статті на політичні теми.

Ольжич Олег (1907 – 1944)

Олег Олександрович Кандиба (псевдонім Олег Ольжич) – видатний український поет і археолог, діяч ОУН, син українського письменника О.Кандиби (О.Олеся).

Протягом 1917 – 1923 років Олег Ольжич навчався у середній школі у Пущі-Водиці, неподалік Києва. У 1923 році він емігрував у Чехословаччину разом з батьками.

У 1924–1929 роках він навчався у Кардовому університеті в Празі на літературно-історичному факультеті Українського Педагогічного Інституту, вивчав археологію в Українському Вільному Університеті. Восени 1930 року він захистив докторську дисертацію на тему „Неолітична кераміка Галіції”.

У 1930–1931 роках він працював асистентом кафедри археології Українського Вільного університету. Працюючи в

археологічному відділі Національного музею Чехословаччини, О.Ольжич здійснював експедиції у західноукраїнських землях, Німеччині, США, балканських країнах, брав участь у міжнародних археологічних конференціях. У 1938 році він читав лекції в Гарвардському університеті й надрукував низку праць з антропології та археології. У історичній науці він вважається послідовником наукової школи Л.Нідерле.

З початку 30-х років ХХ ст. Ольжич голосно заявив про себе як самобутній і оригінальний поет. Він співпрацював з такими періодичними виданнями, як „Літературно-Науковий Вісник”, „Вісник”, „Обрії”, „Напередодні”, празький „Студентський вісник” і „Пробоем”.

Ще з юнацьких років Ольжич брав участь в українському націоналістичному русі. З 1929 року він був членом Організації Українських Націоналістів, виконував важливі завдання Проводу ОУН і особисто Є.Коновальця. З 1937 році Ольжич очолював культурно-просвітню референтуру Проводу. Наприкінці 30-х років він займався редагуванням журналу „Самостійна думка”.

Протягом 1938–1939 років Олег Ольжич брав активну участь у діяльності короткочасного державного утворення – Карпатської України – та її боротьбі проти угорських окупантів. У 1939–1941 роках він очолював Революційний Трибунал ОУН, який входив у Провід ОУН.

Після нападу Німеччини на СРСР Ольжич став одним з керівників „похідних груп” (прибічників А.Мельника), які прибули у різні куточки України для створення місцевої адміністрації, поліції, проведення культурно-політичної діяльності. Разом з Головною похідною групою Ольжича до Києва прибуло воєнізоване формування „Буковинський курінь”. У 1941–1942 роках Ольжич мешкав у Києві, налагоджуючи мережу ОУН(м). Він же був одним з організаторів Української Національної Ради.

Після того, як німці знищили Київський осередок ОУН(м), стративши О.Телігу, В.Багазія та інших її діячів, Олег Ольжич встигнув своєчасно втекти у Львів. У травні 1942 року відбулася Почаївська конференція ОУН(м), яка обрала О.Ольжича заступником голови Проводу А.Мельника й головою Правління

в українських землях. У січні 1944 року Ольжич очолив ОУН(м) після арешту А.Мельника.

25 травня 1944 року Олег Ольжич був арештований гестапо у Львові й після короткочасного перебування у концтаборі Заксенхаузен загинув від катувань на допиті в ніч з 9 на 10 червня 1944 року.

Осадчий Михайло (нар. 1936)

Михайло Григорович Осадчий – журналіст, літературознавець, громадський діяч, дисидент.

М.Осадчий народився 22 березня 1936 року в с.Курманах Недригайлівського району Сумської області в родині селянина-колгоспника. Після закінчення середньої школи він вчився на факультеті журналістики Львівського університету, який закінчив 1958 року. М.Осадчий працював редактором і старшим редактором Львівської телестудії. З грудня 1960 року він перебував на викладацькій роботі в Львівському університеті, у 1963–1964 роках він працював інструктором з преси Львівського обкому партії, перед арештом – старшим викладачем журналістики ЛДУ. Протягом року він був редактором багатотиражної газети університету, потім – заступником секретаря парторганізації факультету з ідейно-виховної роботи.

М.Осадчий був членом Спілки журналістів СРСР. Самостійно, без аспірантури й наукового керівництва, він написав кандидатську дисертацію на тему „Журналістська діяльність Остапа Вишні (1919–1933 рр.)” й успішно захистив її в 1965 році, але у зв’язку з арештом ВАК не затвердив йому вченого звання.

М.Осадчий виступав у республіканській і обласній пресі як журналіст і літературознавець, друкував у періодиці свої поезії й новели. Видавництво „Каменяр” випустило збірку його поезій „Місячне поле”, весь тираж якої був знищений через арешт Осадчого.

Він був заарештований у серпні 1965 року й засуджений на закритому судовому засіданні Львівського обласного суду на два роки позбавлення волі в таборах суворого режиму за

звинуваченням у антирадянській пропаганді й агітації. Свій арешт і життя у таборах Осадчий описав у автобіографічному творі „Більмо”.

Вдруге він був заарештований у 1972 році за „наклепництво на радянську дійсність” і засуджений на сім років ув’язнення і 3 роки заслання.

Його збірка віршів „Квос его...” вийшла у 1979 році в Мюнхені у видавництві „Сучасність”, а деякі твори були передруковані лондонським журналом „Визвольний шлях” у різних роках. У квітні 1979 року міжнародна організація письменників Пен-Клубу обрала Осадчого своїм членом.

Строк М.Осадчий відбував у Мордовських політичних таборах, заслання – в Комі АРСР.

Павлик Михайло (1853 – 1915)

Михайло Іванович Павлик – публіцист, громадський діяч, письменник, один із співзасновників Русько-української радикальної партії – народився 17 вересня 1853 року в небагатій сім’ї землеробів і ткачів у с.Монастирське (Івано-Франківщина).

Закінчивши Косівську школу, М.Павлик склав іспит за четвертий клас й поїхав вчитися до Снятина. Потім була Коломийська гімназія, по закінченні якої юнак вступив до Львівської академічної гімназії, а в 1874 році став студентом університету. Навчаючись, він поринув у суспільно-громадське й культурне життя Львова. На філософському факультеті, куди вступив Павлик, поширювались твори передових західноєвропейських філософів, економістів, політичних діячів, у яких урядові кола небезпідставно вбачали загрозу існуючому ладові. Окрім того, у середовищі студентів-українців активно виношувалися й обговорювались ідеї національного визволення Галичини. М.Павлик з ентузіазмом підключився до роботи українофільських гуртків, встановлюючи тісні контакти з І.Франком. Першою їхньою спільною роботою було редагування науково-літературного часопису „Друг” – органу демократичної молоді Західної України. У журналі друкувались статті й матеріали про становище українців Галичини, переклади найцікавіших творів зарубіжних письменників, звіти

про діяльність студентських товариств, наукові розвідки. Головною метою своєї громадської діяльності в цей час Павлик вважав формування нової концепції вітчизняної літератури, покликаної не лише нести просвіту в соціальні низи, а й виховувати в інтелігенції почуття обов'язку перед власним народом, здатність до самопожертви та безкорисливого служіння загальнолюдським цінностям.

М.Павлик був одним з перших прогресивних редакторів в історії української газетно-журнальної періодики, видавцем, популяризатором наукових знань, художньо-мистецьких цінностей. Він відстоював реалізм у літературі й живу народну мову, наголошуючи на завданнях інтелігенції у літературно-публіцистичних працях „Лихі люди. Один листочок з життя”, „Миколай Васильович Гоголь”, „Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині”.

На цьому етапі життєдіяльності Павлик допомагав у пересилці заборонених цензурою видань, перекладав зарубіжних філософів, економістів, соціологів. Поліція і влада постійно переслідували його самого та його сестру, а 18 червня 1877 року після тривалого нагляду заарештували М.Павлика.

Після заборони „Друга” М.Павлику довелося докласти чимало зусиль для виходу в світ „Громадського друга”. Перший і другий номери часопису поліція конфіскувала, а М.Павлика як редактора було засуджено до шести місяців ув'язнення.

Він перекладав твори І.Тургенева, Г.Успенського, М.Салтикова-Щедріна, О.Толстого, М.Лескова, О.Пушкіна, М.Лермонтова, А.Чехова, В.Короленка, а також твори європейських авторів, зокрема ті, що мали народознавчу основу й могли стимулювати відродження української культури. Довгий час М.Павлик брав активну участь у роботі секцій та комісій Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові (НТШ), у виданні перекладних творів художньої та наукової літератури.

Він співпрацював у багатьох виданнях, зокрема, у львівській польськокомуні газеті „Раса”, де друкував гостро публіцистичні статті та огляди з питань політики, економіки, селянського життя тощо. Перебуваючи з 1879 по 1881 рік у Швейцарії та на півдні Франції, М.Павлик, М.Драгоманов і С.Подолінський видавали журнал „Громада”. Упродовж тривалого часу

М.Павлик досліджував проблему українського культурницького поступу, збирав і узагальнював матеріали про роботу читалень, освітніх товариств і спілок, писав про назрілі питання освіти.

На шпальтах демократичних видань він підтримував багатьох письменників: Лесю Українку, П.Грабовського, Л.Мартовича, Ольгу Кобилянську, Наталію Кобринську, Євгенію Ярошинську.

У дослідницькій фольклористично-етнографічній діяльності М.Павлика чільне місце посідають матеріали, присвячені становищу жінки у тогочасному суспільстві.

Перу Михайла Павлика-письменника належить кілька оповідань та повістей, ціла низка віршованих збірок. Перше своє оповідання він присвятив викриттю мілітаристської політики Австро-Угорщини, її воячини, жорстокого режиму.

У прозовому доробку М.Павлика є дві повісті – „Пропавший чоловік” та „Вихора”. У першій автор засуджував антинародну роль продажної частини інтелігенції, реакційних верств суспільства тогочасної Галичини, порушував питання ставлення до жінки, її морального та духовного поневолення.

М.Павлику належить провідна роль у справі збирання, публікування, розповсюдження, збереження безцінних пам’яток української, загальнослов’янської та європейської культур. Завдячуючи саме йому, сьогоднішня українська і світова культури мають у своєму розпорядженні чимало із збереженої епістолярної спадщини видатних громадсько-культурних діячів: М.Драгоманова, О.Маковея, І.Франка, Лесі Українки, М.Бучинського, Т.Окуневського, С.Степняка-Кравчинського, Наталії Кобринської, Соломії Крушельницької, П.Карманського, Ф.Ржегоржа, І.Палівки, А.Крушельницького, Г.Грабовського, О.Нижанківського, М.Лисенка, В.Стефаніка, Ольги Кобилянської, Л.Мартовича, М.Черемшини.

Павлик був одним з фундаторів першої модерної української політичної організації – Русько-української радикальної партії, заснованої у Львові 1890 році У програмі, розробленій Павликом спільно з І.Франком, проголошувалася її головна мета: пробудження свідомості мас, перетворення їх на політичну силу, з вимогами якої мусила б рахуватися австрійська влада.

Помер він М.Павлик 26 січня 1915 року у Львові.

**Пестель Павло
(1793 – 1826)**

Павло Іванович Пестель – полковник, учасник Вітчизняної війни 1812 року, лідер декабристів в Україні, дворянин, революціонер, автор програми Південного товариства (1821), яка мала назву „Русская Правда”, прихильник повалення царату, скасування кріпацтва і встановлення республіканського ладу. Одночасно з цим не визнавав права неросійських народів на самовизначення і був противником перебудови Російської імперії на федерацію. Відкидав ідею незалежної України. Страчений у справі декабристів 13 липня 1826 року.

**Петлюра Симон
(1879 – 1926)**

Симон Васильович Петлюра – державний і політичний діяч, публіцист, організатор українських збройних сил, головний отаман військ УНР (з листопада 1918 року.), голова Директорії УНР (13 лютого 1919 року – 10 листопада 1920 року).

С.Петлюра народився 10 (23) травня 1879 року в передмісті Полтави у родині, яка мала козацькі і священицькі корені. Після закінчення бурси (1895 – 1901) він навчався у Полтавській духовній семінарії, звідки був виключений за вияв революційно-національних настроїв і запрошення до семінарії композитора М.Лисенка.

З 1900 року С.Петлюра стає членом Революційної Української Партії (яка у 1905 році в реорганізована в Українську Соціал-Демократичну Робітничу Партію). Під загрозою арешту восени 1902 року він виїхав на Кубань, де працював учителем, архівістом (упорядковував документи Кубанського козацтва), був членом Чорноморської Вільної Громади РУП у Катеринодарі.

У грудні 1904 року на конференції РУП у Львові він виступив проти об'єднання з РСДРП. Тоді ж С.Петлюра декілька місяців навчався на університетських курсах українознавства у Львові, якими керував М.Грушевський. На початку 1906 року Петлюра займався редагуванням у

Петербурзі партійного органу „Вільна Україна”, з липня 1906 року був секретарем київського щоденника „Рада”, а з літа 1907 по 1908 рік – співредактором легального соціал-демократичного часопису „Слово”.

У 1912 році С.Петлюра стає редактором російськомовного журналу „Украинская Жизнь” (Москва), в якому публікувались тоді М.Грушевський, Д.Донцов, С.Русова, Є.Єфремов, М.Горький.

У роки Першої світової війни він працював у Союзі земств і міст, був головою Українського Військового Комітету Західного фронту у Мінську, одним із провідних діячів української національно-демократичної революції: з березня 1917 року – членом Української Центральної Ради, з травня – головою Українського Військового Генерального Комітету, з червня – генеральним секретарем військових справ.

У грудні 1917 року, не погоджуючись із курсом на замирення з Німеччиною (за іншою версією – на знак протесту проти пробільшовицької орієнтації голови уряду В.Винниченка), С.Петлюра пішов у відставку. У січні–лютому 1918 року він сформував Гайдамацький Кіш Слобідської України і взяв активну участь у придушенні більшовицького повстання в Києві.

У період Гетьманату Петлюра очолював Київське губерніальне земство і Всеукраїнський союз земств, організував упорядкування могили Т.Шевченка і Чернечої гори у Каневі. За антигетьманський маніфест Всеукраїнського союзу земств у липні 1918 року він був заарештований. Під час повстання проти гетьманського режиму у листопаді 1918 року Петлюра був звільнений із в’язниці і обраний до складу Директорії УНР, у листопаді 1918 року він стає Головним Отаманом Армії Української Народної Республіки.

У лютому 1919 року С.Петлюра вийшов із УСДРП і став головою Директорії УНР, отримавши практично диктаторські повноваження. 5 грудня 1919 року він виїхав у Варшаву для організації воєнно-політичного союзу із Польщею проти більшовицької Росії. За його ініціативою український і польський уряди підписали у квітні 1920 року Варшавський договір.

Працюючи над створенням української армії, Петлюра зустрічав спротив деяких членів УЦР – вкрай пацифістську позицію зайняв Винниченко (навіть тоді, коли було цілком зрозумілим, що тільки воно здатне врятувати Республіку). Можливість вільно формувати власне військо Петлюра отримав на початку 1919 року, коли більшість керівників УНР почали втікати за кордон.

З листопада 1920 року Петлюра керував роботою екзильного уряду УНР у Польщі. 1923 року він виїхав до Австрії, а згодом – до Угорщини, Швейцарії.

У жовтні 1924 року Петлюра оселився в Парижі, де організував видання тижневика „Тризуб” і продовжував виконувати обов’язки голови Директорії УНР і Головного Отамана УНР. Він був убитий 25 травня 1926 року анархістом С.Шварцбардом, який нібито помстився за родичів, що загинули під час єврейських погромів (деякі дослідники вважають, що він був агентом НКВС).

Петрушевич Євген (1863 – 1940)

Євген Петрушевич – український громадсько-політичний діяч, президент Західної Області Української Народної Республіки – народився 3 червня 1863 року у Буську (тепер Львівська область) у сім’ї священика. Навчався він в Академічній гімназії у Львові та на правничому (юридичному) факультеті Львівського університету. Після закінчення університету Петрушевич набув ступеню доктора права. Відкривши власну адвокатську контору у Сокалі, він став головою місцевої філії (відділення) товариства „Просвіта” та Повітової каси ощадності. У 1907–1918 рр. він працював послом австрійського парламенту, заступником голови Української Парламентарної Репрезентації. З 1910 року Петрушевич – депутат галицького сейму. Він брав активну участь у боротьбі за реформу виборчого закону, під час Першої світової війни став членом Головної Української Ради та Загальної Української Ради, у 1917–1918 рр. – головою Української Парламентарної Репрезентації в австрійському парламенті. 19 жовтня 1918 року як президент Української Національної Ради він проголосив

створення на українських землях Австро-Угорщини Української держави. 4 січня 1919 року Петрушевич був обраний у Станіславові (тепер Івано-Франківськ) Президентом Західноукраїнської Національної Ради (фактично – Президентом ЗУНР). Після проголошення 22 січня 1919 року Акту Злуки ЗУНР і УНР, згідно з рішенням Трудового Конгресу України у Києві, він став членом Директорії УНР, потім, у зв'язку з критичним становищем, призначений Українською Національною Радою Диктатором ЗО УНР–ЗУНР. Директорія УНР не визнала чинності цього акту і вивела Петрушевича зі свого складу. Після переходу Галицької Армії та уряду ЗО УНР за р. Збруч на територію Наддніпрянської України, виявилися гострі розходження політичних ліній Петрушевича та Петлюри, у першу чергу на тлі можливого союзу УНР з Польщею.

15 листопада 1919 року Петрушевич покинув осередок українського уряду Кам'янець-Подільськ і виїхав через Румунію до Відня. Після укладення 21 квітня 1920 року договору між УНР і Польщею, згідно з яким українська сторона офіційно визнавала анексію Польщею Галичини, Західної Волині, частини Полісся, Лемківщини, Підляшшя, Посяння і Холмщини, Петрушевич визнав цей акт юридично неспроможним й очолив дипломатичну боротьбу за самовизначення Галичини на міжнародній арені. У серпні 1920 року він сформував екзильний уряд Диктатора, який ставив собі за мету домагатися відновлення незалежності ЗУНР дипломатичними засобами. Уряд Петрушевича припинив свою діяльність 15 березня 1923 року після рішення Ради Послів про передачу Галичини до складу Польщі (14 березня 1923 року). До кінця свого життя Петрушевич перебував у еміграції у Берліні. У 1920-х рр. він перейшов на позиції „радянськості”, але порвав з радянськостю орієнтацією після краху політики „українізації” в УСРР. Помер він у Берліні. Похований на цвинтарі св. Ядвіги.

Підмогильний Валеріан (1901 – 1937)

Валеріан Петрович Підмогильний – український письменник і перекладач – народився 2 лютого 1901 року в с. Чаплях на Катеринославщині (тепер – Дніпропетровська область) у селянській родині. Освіта В.Підмогильного почалася з відвідування церковно-приходської школи. З 1910-го по 1918 рік він навчався в Катеринославському реальному училищі.

Перший відомий твір Валеріана Підмогильного був написаний 1917 року. 1919 року в катеринославському журналі „Січ” з’явилися його „Гайдамаки” і „Ваня”. Письменник захоплювався вивченням іноземних мов. Пізніше він настільки удосконалив свої знання, що став одним з найталановитіших перекладачів зарубіжної літератури 20-30-х років. Того ж 1919 року Валеріан Петрович Підмогильний вступив на математичний факультет Катеринославського університету, але матеріальна скрута змусила його облишити навчання і піти працювати до школи. Він вчителював спочатку в Катеринославі та Павлограді, потім у Ворзелі, неподалік Києва.

1920 року вийшла збірка оповідань Підмогильного „Твори” том I, до якої увійшли оповідання, написані в 1917–1919 роках, переважно під час навчання в реальному училищі. 1921 року письменник створює цикл „Повстанці”.

У Києві, куди переїхав Підмогильний у 1922 році, письменник з головою поринув у вир тогочасного літературно-мистецького життя. Він став активним членом щойно створеного „Аспису” (Асоціації письменників) – пізніше „Марсу”. Валеріан Підмогильний працював у редакції журналу „Життя й революція”, який почав виходити з 1925 року. У період з 1921 по 1930 рік у часописах і колективних збірках були надруковані його твори: „Собака”, „В епідемічному бараці”, „Військовий літун”, „Історія пані Івши”, окремими виданнями – повість „Третя революція” (1924, 1925), оповідання „Син”, збірка „Військовий літун”. Усі вони увійшли до найповнішої збірки письменника „Проблема хліба” (1927), яка перевидавалася 1930 року.

Валеріан Підмогильний ще на початку літературної дискусії 1925–1928 років з тривогою зазначав, що справа не так у тезі Миколи Хвильового „Європа чи просвіта?“, як у тому, що в літературі та інших галузях життя з’явився небезпечний тип „ура-комуніста“, що продовжує „гопаківські традиції“, орієнтуючись за будь-яких обставин винятково на примітивність свого мислення. За Підмогильним для української літератури особливо важливим мало стати продовження лінії інтелектуальної, філософсько-психологічної прози, що відродилась у творах Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської.

Глибоке осмислення французької класики, усвідомлення, що для розвитку літератури необхідний синтез національного змісту і європейської форми, спонукали письменника до пошуків у цьому напрямі. Творчість Підмогильного досить розмаїта щодо тематики. Крім вищезгаданих оповідань про голод у пореволюційні роки на Україні, про взаємини привілейованої верстви суспільства з новим життям – це були чи не найсильніші твори з мистецького і психологічного боку в українській новелістиці. Але найістотношою темою, яка по-різному варіювалася у всій творчості письменника 20-х років, є тема „революції й людини“.

У квітні 1929 року ОДПУ організувало процеси над українськими націоналістами, спрямовані проти невеликих груп української інтелігенції. Загальна атмосфера ставала дедалі все гнітнішою. Підмогильний зазнав критики, його було виведено зі складу редколегії журналу „Життя і революція“, майже перестали друкувати. Однак він продовжував працювати, переїхавши 1931 року до Харкова. Проте й там протягом кількох років (1931–1934) йому вдалося видати лише одне оповідання „З життя будинку“. Тоді весь талант і енергію Підмогильний спрямував на перекладацьку діяльність: випустив двотомник творів Дідро, трактат Карла Гельвеція „Про людину“, взяв участь у виданні 15-томника Оноре де Бальзака та 25-томника А. Франса.

8 грудня 1934 року, Валеріана Підмогильного заарештували. Йому інкримінували „участь у роботі терористичної організації,

що ставила собі за мету організацію терору проти керівників партії". Слідство у Харкові й Києві велося в справі контрреволюційної боротьбистської організації, до якої, крім Підмогильного, були зараховані Є.Плужник, М.Куліш, В.Вражливий, В.Полішук, Г.Епік, М.Любченко (Кость Котко), О.Ковінько, Г.Майфет – загалом 18 осіб. За вироком виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР 27–28 березня 1935 року В.Підмогильний був засуджений на десять років позбавлення волі й відправлений до Соловецького табору особливого призначення.

3 листопада 1937 року, до двадцятилітнього ювілею Жовтневої революції, Валеріана Підмогильного, згідно з постановою Особливої трійки УНКВС Ленінградської області, було розстріляно разом із великою групою української інтелігенції, в лісі під Сандармохом (Карелія).

Плужник Євген (1898 – 1936)

Євген Павлович Плужник – український письменник, один з діячів „розстріляного відродження” – народився 26 грудня 1898 року в слобідці Кантемирівка Богучарського повіту Воронежської губернії в сім’ї дрібного торговця. Він вчився у сільській школі, потім у кількох гімназіях – в Богучарі, Ростові, Боброві. 1918 року Євген разом з родиною переїхав на Полтавщину. Під час громадянської війни він вчителював у селі Багачка Миргородського повіту на Полтавщині. Але самоосвіта його не задовольняла, і він приїхав до Києва, де продовжив навчання у Ветеринарно-зоотехнічному інституті. Невдовзі він вступив до Київського музично-драматичного інституту ім. Лисенка.

1923 року Микола Зеров залучив Євгена Плужника до Асоціації письменників (Аспис), яка об’єднувала тоді всю „непролетарську” літературу Києва. 1924 року Плужник став членом письменницької групи „Ланка”, яка 1926 року перетворюється на „Марс” (майстерня революційного слова). На чолі „Марсу”, як і „Ланки”, стояли Борис Антоненко-Давидович, Валеріан Підмогильний, Григорій Косинка. „Марс” вважали за київську неофіційну філію харківської ВАПЛІТЕ.

Перші українські вірші Є.Плужника (в гімназійний період він писав російською) були опубліковані 1923 року в київському журналі „Глобус” під псевдонімом Кантемирянин (від назви рідного села). 1926 року вийшла у світ перша книжка віршів Євгена Плужника під назвою „Дні”. Через рік вийшла друга і остання прижиттєва поетична збірка Є.Плужника „Рання осінь”. Збірка поезій під назвою „Рівновага”, яку Плужник підготував до друку і датована 1933-м роком, залишилася ненадрукованою: разом з багатьма своїми друзями й колегами по перу він потрапив у жорна сталінської репресивної машини. Усього десять років тривала літературна діяльність цього талановитого поета.

В українську поезію середини 1920-х років Євген Павлович Плужник увійшов як співець гуманізму. Поезії його сповнені трагічного звучання: проповідям класової ненависті й безжальному братовбивству він протиставляє ідею абсолютної цінності людського життя, протест проти бездумної революційної жорстокості.

Відразу після розстрілу двадцяти восьми „ворогів народу”, серед яких були друзі Є.Плужника по „Ланці” і „Марсу”, митець потрапив у „чергу” призначених до розстрілу. Ордер на арешт і обшук у його квартирі був виписаний 4 грудня 1934 року. 25 березня 1935 року Євгену Павловичу Плужнику оголосили вирок: смертна кара, яку пізніше було замінено десятьма роками заслання, але через хворобу до Соловецьких казематів разом із побратимами по заслання в арештантських вагонах поет уже їхати не міг. Його, тяжко хворого, везли окремо. На Соловках він переважно лежав у тюремній лікарні, зрідка пишучи листи на Україну. Євген Плужник помер 2 лютого 1936 року. 4 серпня 1956 року постановою Військової колегії Верховного Суду СРСР вирок Євгену Павловичу Плужнику скасовано і справу припинено „за відсутністю складу злочину”.

Подолінський Василь (1815 – 1876)

Василь Подолінський – церковний і громадський діяч, автор поборницької української ідеї.

Він народився 1815 року в Билинах, самборського повіту у сім'ї священика. Народну школу Василь скінчив у Перемишлі, де й розпочав гімназійну науку. Подальшу освіту В.Подолінський отримував у колеґії піярів на Спішу, а, щоб вивчати філософію він пішки відправився спочатку до Львова, потім – до Чернівців, там і тут заробляючи лекціями на життя. У 1837–1841 рр. він закінчив духовну семінарію у Львові. До осені 1852 В.Подолінський року служив парохом Ветлина (на Лемківщині), а потім перейшов у Манів, того ж Ліського повіту, де запровадив першу і єдину на цілий повіт народну школу.

В українську політичну історію Подолінський увійшов як автор поборницької української ідеї. Його ідеї мали вплив на діяльність Головної Руської Ради та її маніфест до закарпатських українців, де містився заклик до об'єднання Закарпаття, Галичини і Буковини з метою створення української провінції Австрійської держави. Помер В.Подолінський 1876 року.

Подолінський Сергій (1850 – 1891)

Сергій Подолінський – український громадський і політичний діяч, лікар, соціолог, економіст, публіцист, член також “Женевського” гуртка один із перших популяризаторів соціалізму і марксизму в Україні, особисто знав Маркса і Енгельса.

Він закінчив Київський університет, навчався в Парижі, Лондоні, Цюріху, Відні, Бреславі. У Відні С.Подолінський зблизився з товариством „Січ” і з допомогою О.Терлецького видавав соціалістичні брошури „Про хліборобство” (1874), „Парова машина” (1875) та ін.

Протягом 1878–1881 років він разом з М.Драгомановим і М.Павликом видавав журнал „Громада”.

Основними працями С.Подолінського є „Життя і здоров'я людей в Україні” (1879), „Ремесла і фабрики в Україні” (1880), він також активно друкував статті в різних іноземних періодичних виданнях.

Ідеалом нового суспільства С.Подолінський вважав громадянство, соціалізацію землі і фабрик і передачу їх громадянам безпосередніх виробників – селян і робітників. Коло його наукових інтересів включало академічну соціологічну тематику: соціальні аспекти виробничої діяльності, господарські стосунки, суспільну стратифікацію, мобільність, залежність статусу індивіда від національної належності, ряд соціологічних законів. Аналізуючи їх, С.Подолінський, як і деякі інші вчені, звертався до марксистських поглядів, вміло поєднуючи їх з соціал-дарвіністськими. Практичне застосування поєднання цих двох концепцій призвело до досить оригінальних раціональних припущень – вчений вважав, що у суспільстві, побудованому на засадах солідарності, природний відбір виявить себе у просуванні науки, мистецтва, морального вдосконалення людей. Сукупно це дозволить людям подолати природні проблеми, не витрачаючи сили на боротьбу між собою.

Ребет Лев
(1912 – 1957)

Лев Ребет (псевдонім Кіл) – публіцист и адвокат, діяч ОУН – народився 3 березня у м. Стрий. По закінченні гімназії, отримав освіту на факультеті права Львівського університету. З 1928 року Л.Ребет – член Організації українських націоналістів, з 1934 року – керівник ОУН. в м. Стрий. З 1935 по 1938 рік Ребет виконував функції регіонального керівника ОУН.

Після проголошення Акту відновлення Української Держави у Львові 30 червня 1941 року Ребет став заступником керівника українського уряду на чолі з Я.Стецьком, а після арешту останнього – виконуючим обов'язки голови уряду. Після арешту і по 1944 рік він був в'язнем концтабору Освенцим.

З 1945 року він керував ОУН у Мюнхені. Як і С.Бандера, Лев Ребет був убитий 12 жовтня 1957 року агентом КДБ Б.Сташинським. Хоча емігрантська преса повідомляла, що Ребет помер від серцевого приступу, сьогодні відомо, що його було вбито за допомогою отрути, випущеної зі спеціальної зброї.

Рилєєв Кіндрат (1795 – 1826)

Кіндрат Федорович Рилєєв – поет-декабрист, один з керівників повстання декабристів 14 грудня 1825 року, засновник альманаху „Полярная звезда”, присвятив Україні та діячам українського визвольного руху чимало творів.

К.Рилєєв народився у родині незаможного дворянина, виховувався й навчався у І Кадетському корпусі. Певний час він працював діловодом у Правлінні Російсько-Американської кампанії. Ставши одним з найбільш активних членів Північного товариства, він впливав на вироблення основних положень написаної М.Муравйовим „Конституції”.

К.Рилєєв є автором багатьох високохудожніх поем і поезій, значне місце в яких посідала Україна. Героями його поетичних творів були Северин Наливайко, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Семен Палій та інші ватажки українського національного руху.

Він був повішений 13 липня 1826 року за керівну участь у декабристському повстанні.

Романюк Василь (1925 – 1995)

Василь Омелянович Романюк – видатний український православний релігійний діяч, богослов, Патріарх Київський і всієї Руси-України УПЦ-КП (з 1993).

Він народився 9 грудня 1925 року в селі Химчин Косівського повіту (тепер Івано-Франківської області). У молоді роки В.Романюк брав участь у національно-визвольній боротьбі й у дев’ятнадцять років був уперше засуджений восени 1944 року за належність до Організації Українських Націоналістів (ОУН). Військовий Трибунал НКВС Станіславської (нині Івано-Франківської) області приговорив його до двадцяти років позбавлення волі у виправно-трудових таборах. Пізніше термін покарання був знижений до десяти років. Покарання Василь Романюк відбував у Кустолівській сільськогосподарській колонії №17 Полтавської області. У 1946 році він був знову засуджений у таборі за „антирадянську агітацію і пропаганду” і нове покарання відбував у Магаданській області.

У 1959 році Романюк закінчив Вищі богословські курси в Івано-Франківську, згодом – Московську духовну семінарію. У зв'язку з арештом історика В.Мороза Романюк виступив на його захист, унаслідок чого була розпущена церковна громада с. Космач Косівського району, а Романюку було заборонено правити службу. З 1964 по 1972 рік він служив священником у парафіях Івано-Франківської і Коломийської єпархії Руської Православної Церкви.

У січні 1972 року Романюк знову був заарештований й засуджений за ст. 62 ч. 2 КК УРСР („антирадянська агітація і пропаганда”) на сім років таборів особливо суворого режиму і три роки заслання. Його було визнано особливо небезпечним рецидивістом. Покарання В.Романюк відбував у таборі ЖХ-389/1-8 (села Сосновка в Мордовії), брав участь у голодуваннях у дні політв'язня і прав людини, у дні початку репресій в Україні та інших акціях протесту.

1 липня 1976 року Василь Романюк відмовився від радянського громадянства, а під час перебування на засланні задекларував свою приналежність до Української автокефальної православної церкви. З листопада 1979 року він став членом Української Гельсінської Групи.

У 1984 році за самовіддану службу Церкві в Україні єпископ УПЦ Америки (Вселенський Патріархат) Андрій нагородив Романюка вищою священницькою відзнакою – митрою.

У червні 1987 року Романюк виступав з лекціями перед християнськими українськими і англомовними громадами Канади, США та Англії. Після повернення в Україну 28 квітня 1990 року він був пострижений у чернецтво і возведений у сан архімандрита з ім'ям Володимир, а наступного дня висвячений у сан єпископа з титулом єпископа Ужгородського і Виноградівського.

Володимир (Романюк) виступав за створення незалежної Української Православної Церкви з центром у Києві, піднесеної у статус Патріархату. 1991 року він очолив місійний відділ Патріархії УАПЦ, виконував обов'язки вікарія Київської єпархії з титулом архієпископ Білоцерківський.

Володимир Романюк був одним з фундаторів УПЦ-Київського Патріархату (заснована у червні 1992 року). 17

лютого 1993 року його було призначено архієпископом Львівським і Сокальським. Після смерті Патріарха Мстислава Романюк став місцєблюстителем Патріаршого престолу (14 червня 1993 року) із возведенням у сан митрополита.

На Всеукраїнському Православному Соборі 21 жовтня 1993 року Володимир Романюк був обраний Патріархом (інтронізований 24 жовтня у Софійському соборі). Він виступав з численними проповідями й статтями на богословські, патріотичні й державницькі теми.

Романюк помер раптово 14 липня 1995 року. 18 липня 1995 року спроба поховати його тіло у Софійському соборі наштовхнулася на опір з боку духовенства УПЦ Московського Патріархату та силові дії з боку загонів спеціального призначення МВС України. В.Романюк був похований біля брами св. Софії у Києві.

Василь Рубан (1742 – 1795)

Василь Григорович Рубан – письменник й історик – родом з Роменщини. Він є вихованцем Київської академії й Московського університету, працював перекладачем у Сенаті (з 1768 року), секретарем князя Г. Потьомкіна (з 1774 року), директором „над новоросийскими училищами”, а з 1784 року – перекладачем при Військовій колегії.

В.Рубан – член „Вольного Российского Собрания” й „Вольного Экономического общества”, видавець петербурзьких журналів „Ни то, ни сто” (1769), „Трудолюбивый Муравей” (1771), „Старина и Новизна” (1772–1773), автор багатьох панегіриків, похвальних од і різних написів. Він був автором і видавцем кількох праць з історії, географії й статистики України й Росії, зокрема, таких як „Краткие географические, политические и исторические сведения о „Малой России” (1773), „Землеписание Малья России” (1777) й головна праця (спільно з О. Безбородьком) „Краткая Летопись Малья России с 1506 по 1770 год, с изъяснением образа тамошнего правления” (1777) та ін. Відомі переклади Рубана з латинської (зокрема з Вергілія) й французької мов. Він уперше видав відомий твір

Василя Григоровича-Барського „Путешествие ко святым местам” (1778).

Руденко Микола
(1920 – 2004)

Микола Данилович Руденко – письменник, філософ, громадський діяч, засновник і голова Української Гельсінкської Групи сприяння виконанню Гельсінкських угод (УГГ).

Він народився 19 грудня 1920 року в с. Юр'ївка Луганської області в родині шахтаря. Його навчання на філологічному факультеті Київського університету перервала війна. Він пішов на фронт, брав участь у боях під Ленінградом, пережив блокаду й був поранений.

У післявоєнний час Руденко став редактором відділу поезії у видавництві „Радянський письменник”, у 1947–1950-роках – редактором журналу „Дніпро”, секретарем Спілки письменників України.

Його літературний доробок багатий і різноманітний. Він написав романи „Вітер в обличчя”, „Остання шабля”, фантастичні повісті „Чарівний бумеранг”, „Народжений блискавкою”, трагедію „На дні морському”, есеї „Економічні вимоги”, кілька збірок поезій.

Спочатку були заборонені його збірки поезій, потім самого письменника було виключено з партії й Спілки письменників, після почалися перші обшуки й ув'язнення.

У 1976 році М.Руденко став одним із трьох першозасновників і першим головою Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод (УГГ). У 1977 році він був заарештований й засуджений за „антирадянську агітацію і пропаганду” на сім років ув'язнення і п'ять років заслання. Покарання він відбував у Мордовських таборах. В ув'язненні ним були написані ліричні збірки „Прозріння” і „За ґратами”.

У 1988 році під тиском громадськості М.Руденко був звільнений.

Після звільнення він емігрував за кордон, але 1992 року повернувся в Україну. Помер М.Руденко 1 квітня 2004 року у Києві.

**Сверстюк Євген
(нар. 1928 р.)**

Євген Сверстюк – один з діячів руху опору, літературний критик і письменник – народився 1928 року на Волині. Він закінчив Львівський університет і аспірантуру при Київському університеті. З кінця 50-х років ХХ ст. письменник почав друкувати свої літературно-критичні статті. У 1965 році його перестали друкувати за вільнодумство.

Деякий час Сверстюк друкувався в українському журналі „Дукля”, що виходив на Пряшівщині (ЧССР), але в 1968 році цей журнал закритися. Тоді Сверстюк почав друкувати свої твори у самвидаві.

У творчості Сверстюка переважали есеї. Він закликав боротися за збереження національних традицій, що тримаються у селянстві. Його кращий есей „Собор у риштуванні” – історично-філософський твір про трагедію сучасної України.

Є.Сверстюк був заарештований у 1972 році й у 1973 засуджений на сім років таборів суворого режиму і п’ять років додаткового заслання. Покарання відбував у Бурятії.

За років незалежності Сверстюк продовжив літературну, громадську, політичну роботу.

**Світличний Іван
(1929 – 1992)**

Іван Олексійович Світличний – талановитий мовознавець і літературний критик, поет, перекладач, діяч українського руху опору 1960–70-х років – народився у 1929 році у с. Половинкине (Старобільського району Луганської області). У 1962 році він закінчив факультет української літератури й мови Харківського університету і працював у словниковому відділі Інституту Мовознавства АН УРСР. Предметом його кандидатської дисертації була теорія художнього образу.

Літературно-критичні статті Світличного присвячені, головним чином, творчості літературного покоління „шістдесятників” і критиці офіційної соцреалістичної літератури. Світличний писав також полемічно-критичні статті на мовознавчі теми, серед яких: „Гармонія і алгебра” (в журналі „Дніпро”, ч. 3 за 1965) та ін. У останні роки він перекладав з французької мови (більшість поезій у збірці П.-Ж. Беранже „Пісні”, 1970).

За критику русофільської лінії інституту, виступи проти арештів і незаконних судів над діячами української культури та за поширення самвидавчої літератури Світличного було звільнено з Інституту і влітку 1965 року заарештовано. По восьми місяцях ув’язнення Світличний вийшов на волю, але не міг працювати за фахом. У січні 1972 року він був заарештований вдруге і засуджений „за антирадянську агітацію і пропаганду” на дванадцять років позбавлення волі (сім років концтаборів суворого режиму і п’ять років заслання). На початку 1983 року напівпаралізований І.Світличний повернувся із заслання в Алтайському краї до Києва. Помер він у 1992 році.

Сідляр Василь (1899 – 1937)

Сідляр Василь Феофанович – відомий український художник, педагог, один з діячів „розстріляного відродження” – народився 12 квітня 1889 року в селищі міського типу Любич Чернігівської області.

У 1916–1917 роках він навчався у Київському художньому училищі, пізніше, у 1921–1922 роках, у Київському інституті пластичних мистецтв (у М. Бойчука). Навчання в школі „бойчукістів” визначило творче спрямування художника, після чого він викладав у Межигірському художньо-керамічному технікумі (1923–1928), Межигірському технологічному інституті кераміки й скла (1928–1930), Київському художньому інституті (1930–1936). В.Сідляр працював у галузі монументального і станкового живопису, станкової та книжкової графіки, декоративно-ужиткового мистецтва. Він брав участь у розписах луцьких казарм (1919) та інституту

пластичних мистецтв (тепер Українська Академія мистецтв), Межигірського художньо-керамічного технікуму (1924), Червонозаводського театру в Харкові (1935–1936).

У доробку Василя Седляра: „У школі лікнепу” (1924–1925), „Розстріл” (1927), „Портрет Оксани Павленко” (1927), „Селяняка”, „Свято на Дніпрельстані” (1933-1934), а також графічне оформлення та ілюстрація до „Кобзаря” Т. Шевченка (1931), художня кераміка (фаянс, майоліка, 1924–1929), картини до тематичних килимів (1936).

На початку 30-х років почалося переслідування „бойчуків”, а невдовзі звинувачення їх у проявах фашистської ідеології на культурному фронті, і згодом арешти. Василя Феофановича Сідляра заарештували 26 листопада 1936 року у Харкові, інкримінуючи йому участь у так званій „націонал-фашистській терористичній організації”. 12 липня 1937 року йому було вручено обвинувальний висновок про приналежність до якоїсь міфічної націонал-фашистської організації, яка планувала терористичні акти проти керівників ВКП(б) і радянського уряду, а також тісний зв'язок з „контрреволюціонерами” М.Бойчуком, І.Падалкою, І.Мінківським, І.Орел-Орленком.

13 липня 1937 року закрите судове засідання Військової Колегії Верховного Суду СРСР засудило митця до розстрілу з конфіскацією майна. Того ж дня вирок було виконано: художника розстріляли разом з М.Бойчуком та І.Падалкою.

1 лютого 1958 року В.Ф. Сідляра посмертно реабілітували.

Симоненко Василь (1935 – 1963)

Василь Андрійович Симоненко – видатний український поет-„шістдесятник”, журналіст, діяч українського руху опору.

В.Симоненко народився 8 січня 1935 року у с. Біївці Лубенського району на Полтавщині. Після закінчення факультету журналістики Київського університету в 1957 році він працював в обласній газеті „Черкаська правда” і „Молодь Черкащини”, пізніше – кореспондентом „Робітничої Газети”. Писати вірші він почав ще в студентські роки, але в умовах

прискіпливої радянської цензури друкувався неохоче: за його життя вийшли лише збірки поезій „Тиша і грім” (1962) і казка „Цар Плаксій і Лоскотон” (1963). Зате уже в ті роки набули великої популярності самвидавчі поезії Симоненка.

Поезії Симоненка, видані у самвидавчих рукописах, поширювалися за кордоном і були опублікована (разом з фрагментами поетового щоденника „Окрайці думок”) у журналі „Сучасність” (ч. 1, 1965) і в збірниках вибраних поезій „Берег чекань” (1965 і 1973). В УРСР по смерті В.Симоненка видано з його спадщини казку „Подорож у країну Навпаки” (1964), збірник поезій „Земне тяжіння” (1964) й „Поезії” (1966) та збірку новел „Вино з троянд” (1965; ці новелі також увійшли у друге видання збірника „Берег чекань” за кордоном).

Радянська критика у перше десятиліття по смерті Симоненка намагалася паралізувати вплив його самвидавчої поезії цілковитим замовчуванням її, одночасно канонізуючи спадщину померлого поета як бездоганно „партійну”, але в подальшому, при виразній тенденції до замовчування творчості Симоненка у цілому, було розпочато ревізію її як несумісної з „партійністю” в літературі.

У 1962 році В.Симоненко разом з А.Горською та Л.Танюком виявили місця поховання розстріляних НКВС на Лук’янівському та Васильківському цвинтарях, у Биківні, про що й було зроблено заяву до міської ради. Після цього поета було кілька разів жорстоко побито, унаслідок чого він помер від швидкоплинної хвороби нирок у 1963 році.

Скоропадський Павло (1873 – 1945)

Павло Петрович Скоропадський – український громадський, політичний і військовий діяч, гетьман Української Держави у 1918 році, один із лідерів та ідеологів гетьманського руху.

П.Скоропадський народився 3(15) травня 1873 року у Вісбадені. Дитячі роки він провів у родовому маєтку Тростянець на Полтавщині. Освіту Павло Петрович розпочав з Стародубської гімназії, а в 1886 році він вступив до Петербурзького Пажеського корпусу, який успішно закінчив у 1893 році. Молодого офіцера було призначено на службу до

Кавалергардського полку тимчасово виконуючим обов'язки командира ескадрону. Через два роки він отримав призначення на посаду полкового ад'ютанта цього полку, а у грудні 1897 року став поручником.

З початком російсько-японської війни 1904–1905 років молодий офіцер подав рапорт з проханням перевести його на фронт у діючу армію й на початку квітня 1904 року виїхав на фронт. Восени 1904 року його було призначено командиром сотні 2-го Читинського козачого полку Забайкальського козачого війська, а згодом – ад'ютантом командувача російськими військами на Далекому Сході генерала Ліневича. Під час війни Скоропадського було нагороджено Георгіївською зброєю та багатьма орденами. У грудні 1905 року імператор Микола II призначив Скоропадського своїм флігель-ад'ютантом, з наданням звання полковника. 4 вересня 1910 року полковник Скоропадський був призначений командиром 20-го драгунського Фінляндського полку. У 1912 році йому було присвоєно звання генерал-майора імператорського полку.

З початку Першої світової війни Павло Скоропадський відправився на фронт. Він відзначився у боях з німцями під Каушеном і Трисвятами і після отримання влітку 1916 року чину генерал-лейтенанта прийняв командування 34-м армійським корпусом, який розташовувався на теренах України.

16–17 жовтня 1917 року Скоропадського на з'їзді Вільного козацтва у Чигирині делегати обрали отаманом Вільного козацтва. Після більшовицького перевороту у листопаді 1917 року Скоропадський зайняв позицію Центральної Ради і брав участь в організації оборони України від наступу більшовицьких військ.

П.Скоропадський, хоча і не займав ніякої політичної позиції, а обмежував свою діяльність лише турботою про боєздатність свого військового підрозділу, зустрів холодне ставлення до себе з боку Генерального Секретаріату. Наприкінці року, через незгоди з Секретаріатом Центральної Ради, Павло Петрович вийшов у відставку. У середині березня 1918 року Павло Скоропадський створив опозиційну до Ради політичну організацію, сформовану з військовиків і землевласників, під назвою „Українська Громада”, яка увійшла у тісний контакт з

Українською демократично-хліборобською партією В'ячеслава Липинського та Миколи Міхновського і Союзом земельних власників з метою домогтися спільними зусиллями зміни уряду і внутрішньо-економічної політики Ради.

29 квітня 1918 року Всеукраїнський з'їзд хліборобів у Києві одногласно проголосив Гетьманом України Павла Скоропадського. Центральну Раду було розігнано, натомість, одразу ж було проголошено про створення Української Держави на чолі з Гетьманом, який тимчасово взяв на себе надзвичайно великі повноваження по управлінню краєм.

Тоді ж було опубліковано „Грамоту до всього українського народу”, де Гетьман заявляв, що „відкликнувся на поклик трудящих мас Українського народу і взяв на себе тимчасово всю повноту влади”. Було відновлено право приватної власності. Гетьман також повідомляв, що незабаром видасть закон про вибори до Українського Сейму. До скликання Сейму в Україні мали діяти „Закони про тимчасовий державний устрій України”.

Гетьман Скоропадський намагався силою влади й помірними реформами загасити революційне полум'я, відновити стабільність у суспільстві, але з перших днів йому протидіяли соціалісти-федералісти, соціал-демократи, українські есери та інші партії, які раніше підтримували Центральну Раду. Гетьманська держава здобула широке міжнародне визнання, встановивши дипломатичні зв'язки з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною, Данією, Персією, Грецією, Грузією, Норвегією, Швецією, Іспанією, Голландією, Італією, Швейцарією, Ватиканом, а загалом де-факто з 30 державами. Також було встановлено політичні та економічні відносини з Кримом, Доном, Кубанню (велися навіть переговори про входження цих держав до складу України на федеративних засадах), здобуто визнання й підписано перемир'я з Радянською Росією (12 червня 1918 року).

На той час Україна досягла значних успіхів у галузі науки, освіти та культури: універсалом гетьмана була створена Українська Академія Наук, засновано два державні українські університети – у Києві та Кам'янці-Подільському, 150 українських гімназій, широку мережу загальнокультурних

закладів та установ (Національний архів, Національну галерею мистецтв, Національний історичний музей, Національну бібліотеку, Український театр драми та опери, Українську державну капелу, Держаний симфонічний оркестр тощо).

Важливим зрушенням у духовній сфері стало утворення влітку 1918 року Української автокефальної церкви на чолі з митрополитом В.Липківським. Гетьманський уряд завдяки своїй непохитній волі фактично поклав початок незалежності української церкви. Універсалом Гетьмана було відновлено стан українського козацтва, розпочато будівництво сильної армії.

Поряд із низкою конкретних досягнень, незважаючи на помітні позитивні зрушення в суспільному житті, гетьманський режим допустив фатальні прорахунки, а Павлу Скоропадському не вдалося надовго втримати владу.

Курс на повалення влади Скоропадського взяли представники КП(б) України, проросійські шовіністичні кола, ідеологи антигетьманського спротиву УНС. 13 листопада 1918 року в Києві, у будинку Міністерства шляхів зібралися представники соціалістичних партій та обрали Директорію, у відозві якої містився заклик народу до повстання проти гетьмана.

За кілька тижнів боїв війська Директорії оволоділи столицею Української Держави (14 грудня 1918 року). Гетьман був змушений зректися влади й емігрувати до Берліна, потім – до Швейцарії.

Уже 1920 року, завдяки наполяганням емігрантів-гетьманців, які на чолі з В.Липинським та С.Шементом зорганізувалися в „Український союз хліборобів-державників”, Павло Скоропадський повернувся до активного політичного життя. Він очолив новий гетьманський рух, а В’ячеслав Липинський став його теоретиком.

Проте на початку 1930-х років між практиком Скоропадським та теоретиком Липинським виникли певні розбіжності щодо існування руху, і єдиний „Союз” розколовся. Прибічники гетьмана об’єдналися у „Союз гетьманців-державників”.

Завдяки зусиллям Скоропадського філії гетьманського руху з’явилися не лише в Австрії та Німеччині, а й в Чехословаччині,

Франції, Канаді, США, на західноукраїнських землях (Польща). Крім того, заходами Павла Петровича в 1926 році у Німеччині було засновано Український науковий інститут при Берлінському університеті, який зіграв велику роль у розвитку української науки та культури.

З приходом до влади націонал-соціалістів становище Скоропадського стало неоднозначним: він не підтримував нацизм, але змушений був „лояльно” ставитися до нього, відстоюючи перед офіційними колами Рейху інтереси українців. Коли угорські війська окупували у 1939 році Карпатську Україну, гетьман виступив в оборону її незалежності. Заходам Павла Скоропадського завдячують звільненням з німецьких концтаборів С.Бандера, А.Мельник, Я.Стецько, А.Левицький та ін.

Протягом 1938–1941 років Скоропадський намагався згуртувати усі українські сили у діаспорі. Наприкінці війни, 16 квітня 1945 року, під час бомбардування станції Платлінг, що поблизу Мюнхена у Баварії, П.Скоропадський був смертельно поранений й помер 26 квітня у шпиталі монастиря Меттен. Він похований у місті Оберсдорфі в родинному склепі Скоропадських.

Скрипник Микола (1972 – 1933)

Микола Олексійович Скрипник – радянський партійний і державний діяч – народився 25 січня 1872 року у слободі Ясинуватій Бахмутського повіту Катеринославської губернії. в родині залізничного службовця.

М.Скрипник навчався в Ізюмській реальній школі, з якої був виключений за революційну діяльність. 1900 року він склав у Курську екстерном іспит за реальну школу і вступив до Технологічного Інституту в Петербурзі, де став спершу членом української громади, але скоро від неї відійшов і пристав до ленінського крила російської соціал-демократичної партії. Уперше він був заарештований 1901 року, через що не закінчив навчання, і став „професійним революціонером”.

До 1917 року М.Скрипник проводив підпільну більшовицьку роботу, зазнавши кількох арештів і заслань (з яких кілька разів утік). Напередодні і на початку Першої світової війни 1914 року він певний час працював редактором більшовицької газети „Правда”, а в 1917 році став членом головного штабу Жовтневої революції – Петроградського військово-революційного комітету.

У грудні 1917 року Скрипника на більшовицькому з’їзді рад у Харкові заочно було обрано членом першого радянського уряду в Україні, і він, на доручення В.Леніна, виїхав туди з Петербургу, ставши в березні 1918 року головою згаданого уряду. Під натиском німецьких військ уряд опинився в Катеринославі, а пізніше в Таганрозі, де й перестав існувати. На так званій Таганрозькій нараді (19–20 квітня 1918 року) Скрипника було обрано головою бюро для утворення КП(б)У, на першому з’їзді якої, який відбувся в Москві (5 – 12 липня 1918 року), він виступав головним доповідачем. Однак після з’їзду Скрипник був усунений від керівництва КП(б)У і залишений у Москві, де якийсь час був членом колегії Всеросійської Надзвичайної Комісії й завідувачем її відділу для боротьби з контрреволюцією.

З 1922 по 1927 рік він був народним комісаром юстиції, з березня 1927 до лютого 1933 року – народним комісаром освіти. У останні перед смертю місяці Скрипник працював головою Держплану і заступником голови Раднаркому УРСР.

М.Скрипник відігравав також велику роль у партійному керівництві, будучи з 1920 року членом ЦК КП(б)У і кандидатом у члени (з 1923), а з 1925 року – членом його політбюро; брав активну участь в організації Комінтерну, в якому очолював делегацію КП(б)У. Крім того Скрипник був директором Українського Інституту Марксизму-ленінізму, головою Українського товариства істориків-марксистів (з 1928), а 1929 року став дійсним членом УАН.

Микола Скрипник став ініціатором запровадження українізації. Особливо велику діяльність у цій ділянці він розгорнув, ставши народним комісаром освіти, якому тоді підлягали всі галузі культурного будівництва. Під його

керівництвом була завершена українізація преси, початкового і середнього шкільництва, значною мірою було українізоване викладання у високих школах.

Крім того, Скрипник скликав у 1927 всеукраїнську правописну конференцію, у наслідок якої був опрацьований т.зв. „скрипниківський” правопис, затверджений 1928 року, який усував русифікаційні впливи з української мови.

Політична позиція Скрипника в державному будівництві УРСР була суперечлива і неминуче мусила закінчитися його поразкою. Як послідовний більшовик-ленінець він був догматик, непримиренний до ворогів радянської влади, у тому числі й до українського націоналізму, ведучи боротьбу проти якого, сприяв винищенню значної частини старої української інтелігенції, а пізніше й національної опозиції в КП(б). З іншого боку, він так само боровся й проти російського великодержавного шовінізму, наполягаючи на необхідності збереження самостійності української культури.

Він багато уваги приділяв питанням життя українців поза УРСР й охоче гуртував коло себе національно свідомі кадри, що походили з західноукраїнських земель, особливо з Галичини. З цих самих позицій Скрипник виступав у 1918 році проти планованого в ЦК РКП(б) відриву від України т. зв. „Донецько-Криворізької республіки” і домагався приєднання до УРСР суміжних з нею етнографічних українських земель (Курщини, Вороніжчини), а також українізації віддалених українських масивів (на Далекому Сході, в Середній Азії тощо).

Бувши активним публіцистом, Скрипник залишив у всіх цих питаннях велику кількість брошур, статей і промов, друкованих у пресі і почасти зібраних у незакінченому виді його творів „Статті й промови”: т. I (1930); т. II, ч. 1 (1929 – 1931).

Проукраїнська діяльність Скрипника суперечила імперським планам Москви, за що його піддали гострій критиці й звільнили від керівництва народним комісаріатом освіти. Не бачачи іншого виходу, Скрипник попередив неминучу ліквідацію, вчинивши самогубство. Попри суперечності в політичній діяльності Скрипника, незаперечними залишаються його заслуги у зміцненні позицій українства. Тому, хоча й формально у другій половині 1950-х років його було реабілітовано.

Сліпий Йосип (1892 – 1984)

Кардинал Йосип Сліпий, першоієрарх Української греко-католицької церкви, верховний архієпископ львівський і митрополит галицький, визначний церковний і науковий діяч, народився у с. Заздрість Тереховельського повіту на Галичині у 1892 році.

Й.Сліпий був рукопокладений на священство 30 вересня 1917 року. По недовгій душпастирській праці з 1922 року він став професором догматики Греко-католицької духовної семінарії у Львові, з 1926 року – її ректором. У 1923 році Й.Сліпий став організатором Богословського наукового товариства й засновником і редактором його квартальника „Богослов’я”. У 1929 році він за дорученням митрополита Андрія Шептицького реорганізував семінарію на Греко-католицьку богословську академію.

З 1926 року Й.Сліпий був членом Кураторії Українського національного музею у Львові, з 1931 року – заступником голови Українського католицького союзу, а з 1935 року – соборовим крилошанином, митратом та архідияконом Львівської митрополічної капітули. У цей період він здійснив низку наукових подорожей по Західній Європі й до Святої Землі, брав активну участь в унійних конгресах у Велеграді, Празі й Пинському, організував унійний з’їзд у Львові в 1936 році.

Під час першої радянської окупації Західної України митрополит Андрій Шептицький, за згодою папи Пія XII, таємно висвятив митрата Сліпого на єпископа із правом наступництва 22 грудня 1939 року з титулом архієпископа Серрейського. По смерті митрополита Шептицького 1 листопада 1944 року Й.Сліпий перебрав керівництво галицької митрополії. Разом з іншими українськими католицькими владиками 11 квітня 1945 року Й.Сліпий був ув’язнений радянською владою і засуджений на вісім років таборів. Відкидаючи постійні радянські пропозиції переходу на православ’я, Сліпий був також засуджений у 1953, 1957 і 1962 роках, у цілому відбув вісімнадцять років заслання у таборах Сибіру та Мордовії.

Унаслідок численних заходів впливових осіб та на клопотання папи Івана XXIII митрополита Сліпого було звільнено з ув’язнення: 9 лютого 1963 року він прибув до Риму й оселився у Ватикані. Апостольська столиця визнала, що галицький митрополит має статус Верховного архієпископа й іменувала Сліпого членом Східної

конгрегації, а 25 січня 1965 року папа Павло VI іменував його кардиналом. Як Верховному архієпископу йому належав титул „Блаженніший”, дарма що з весни 1975 року Блаженніший користувався титулом патріарха, – та Рим його таким не визнав.

Верховний архієпископ від самого приїзду до Риму намагався організувати самоуправу Помісної української католицької церкви, очоленої патріархом (його виступ на другій сесії Другого Ватиканського Собору). Проте він не знайшов зрозуміння для своїх планів у апостольській столиці, на думку якої створення українського католицького патріархату „не на часі”. У 1968, 1970, 1973 і 1976 роках кардинал Сліпий відбув архієрейські подорожі по різних країнах Європи, Америки, Азії та Австралії, щоб зміцнити зв'язки з вірними діаспори, поживити церковно-релігійне життя та репрезентувати Українську греко-католицьку церкву на чужині. Він брав участь у трьох міжнародних євхаристійних конгресах (Бомбей, Богота, Мельбурн).

Як Верховний архієпископ з патріаршими правами він скликав кілька синодів Української греко-католицької церкви, на останньому з яких була ухвалена конституція патріархального устрою для Української греко-католицької церкви. Свої розпорядження Сліпий вмщував у „Благовіснику Верховного Архієпископа візантійсько-українського обряду”, який виходив з 1964 року.

У Римі Сліпий побудував собор св. Софії (посвячений у 1969 році), придбав і відновив парафіяльний храм Жировицької Матері Божої для українців-католиків, при якому заснував музей і госпіціум (посвячений у 1971 році), зорганізував Український католицький університет св. Климента (з 1963 року) і науково-видавничу працю при ньому; активізував працю Українського богословського наукового товариства та відновив видання „Богословія” (з 1963 року), а у 1976 році журнал „Дзвони”. У науково-дослідницькій праці Сліпий зосередився на своїй спеціальності, наближаючи томістичну схоластику до вимог східного богослов'я. З його догматичних творів важливіші про Святу Тройцю, походження Святого Духа і Святого Таїнства. Цінними є його праці на історичні й екуменічні теми.

За наукові досягнення кардинал Сліпий був почесним членом НТШ з 1964 року, членом Тіберійської Академії в Римі – з 1965 року, почесним доктором УВУ – з 1969 року та трьох американських і одного канадського університетів.

Срезневський Ізмаїл (1812 – 1880)

Ізмаїл Срезневський – видатний філолог, славіст, історик, палеограф – народився 1(13) червня 1812 року у Ярославлі (Росія). Протягом 1826–1929 рр. він навчався на етико-політичному відділенні філософського факультету Харківського університету, а після закінчення університету (1829) працював у Харківському дворянському депутатському зібранні, займався приватною педагогічною практикою. У 1837 році Срезневський, захистивши магістерську дисертацію на тему „Опыт о сущности и содержания теории в науках политических”, одержав посаду ад’юнкта на кафедрі політекономії та статистики філософського факультету Харківського університету. У 1839 році він опублікував докторську дисертацію „Опыт о предмете и элементах статистики и политической экономики”, захистити яку йому не вдалося. Протягом 1839–1942 рр. з науковою метою і у зв’язку з підготовкою до професорського звання із славістики він відвідав ряд слов’янських земель. У 1842 році І.Срезневський став першим професором-славістом у Харківському університеті, де читав курси з історії та слов’янських мов. У 1846 він, захистивши дисертацію „Святылища и обряды языческого богослужения древних славян по свидетельствам современным и преданиям”, став першим у Росії доктором слов’янської філології. Протягом 1847–80-х рр. Срезневський працював професором кафедри слов’янознавства Петербурзького університету. З 1851 року він – екстраординарний, а з 1854 року – ординарний член Петербурзької Академії Наук.

Срезневський – ініціатор і редактор „Известий” (т. 1-10, 1852-63) та „Ученых записок” (т. 1-7, 1854-63) Відділення російської мови Академії Наук, засновник петербурзької школи славістів, автор численних праць з історії давньоруської та російської мов, історії південнослов’янських літератур, міфології, палеографії.

У 1849 році він опублікував працю „Думки про історію російської мови”, в якій звертав увагу на необхідність опису пам’яток, укладання регіональних словників, вивчення тогочасної літературної мови і діалектів, підготовку історичного словника та історичної граматики із залученням історії ін. слов’янських мов, дав також опис основних особливостей української мови. Вчений уперше розробив теоретичні засади слов’янської палеографії, поставивши її вивчення

на наукову основу. Він опублікував багато пам'яток давньоруського та давньослов'янського письменства („Київські глаголичні уривки” та ін.), цікавився українською старовиною і фольклором.

Ще наприкінці 1820-х років, навчаючись у Харківському університеті, І.Срезневський разом з братами Євцькими, І.Розковшенком, О.Шпигоцьким заснував літературний гурток поетів-романтиків. Його учасники винятково великого значення надавали фольклорним творам, що зберегли подих минулих епох. Зібрані на території Харківської, Полтавської та Катеринославської губернії тексти українських народних пісень і дум Срезневський опублікував у трьох збірниках „Запорожская старина” (1833–38). Разом з І.Розковшенком він видавав „Украинский альманах” (1831) і „Украинский сборник” (1838–1841), які відіграли важливу роль у подальшому розвитку літературного процесу в Україні. На початку своєї наукової діяльності Срезневський вважав українську мову окремою слов'янською мовою, проте згодом він став розглядати її як діалект російської. Йому належать прозові та поетичні твори на українську тематику, написані українською мовою (оповідання „Майоре, майоре!”, балада „Корній Овара” та ін.). Серед головних його праць: „Історичний огляд серболужицької літератури” (1844), „Давні пам'ятки руського письма й мови (X–XII ст.)” (1866), „Давні глаголичні пам'ятки, в порівнянні з пам'ятками кирилиці” (1866), „Слов'яно-руська палеографія 11-14 ст.” (1885). Помер І.Срезневський у Петербурзі.

Стецько Ярослав (1912 – 1986)

Ярослав Стецько – активний діяч ОУН., перший заступник провідника ОУН-Б з 1941 року, прем'єр Українського Державного Правління.

Я.Стецько народився 19 січня 1912 року в Тернополі у сім'ї священика о. Семена. Обдарований непересічними здібностями, він з відзнакою закінчив тернопільську гімназію й протягом 1929–1934 рр. навчався праву й філософії у Краківському та Львівському університетах. Ще юнаком Ярослав включився у національно-визвольну боротьбу, ставши членом нелегальної організації „Українська націоналістична молодь” і підпільних Української військової організації та Організації українських націоналістів. З 1932

року Ярослав Стецько був уже членом Крайової езекутиви ОУН, ідеологічним референтом і редактором підпільних націоналістичних видань.

За революційну діяльність Стецько зазнав репресій з боку польської влади, яка в 1934 році засудила його до п'яти років ув'язнення. Він був звільнений у 1937 році за загальною амністією, а наступного року почав готувати черговий Збір ОУН і в 1939 році брав участь у Римському конгресі ОУН.

У лютому 1940 року Ярослав Стецько був співініціатором створення у Кракові Революційного Проводу ОУН-Б, а на II Великому зборі ОУН-Б у квітні того ж року в Кракові Я.Стецька обрано заступником провідника ОУН-Б Степана Бандери.

З вибухом німецько-радянської війни Я.Стецько, пробившись із групою однопумців одразу за фронтовою лінією до Львова, скликає Національні збори, які 30 червня 1941 року проголосили Акт проголошення Української Держави й обрали Я.Стецька прем'єром Українського Державного Правління. За відмову на ультимативну вимогу Гітлера відкликати Акт відновлення Української Держави Я.Стецька заарештували і відправили до концтабору Заксенхаузен, де він до вересня 1944 року перебував у бункері смерті. Після звільнення, втікши з-під нагляду гестапо, Я.Стецько в дорозі до американської окупаційної зони був тяжко поранений.

У 1945 році крайова конференція ОУН-Б обрала Я.Стецька членом бюро Проводу ОУН, до якого належали ще Степан Бандера й генерал Роман Шухевич, а наступного року він очолив Антибільшовицький блок народів (АБН), президентом якого залишався до кінця свого життя. Після війни він розгорнув широку діяльність на всесвітній антикомуністичній арені. Серед найпомітніших успіхів Ярослава Стецька у міжнародній службі справі визволення України – підписання домовленостей з Китайською антикомуністичною лігою на Формозі про співпрацю і створення в Тайпеї місії АБН (1957–1960 рр.) і згодом – до 1971 року – представництва АБН, активна участь у підготовці й заснуванні в 1970 році у Токіо „Світової антикомуністичної ліги”. З ініціативи Я.Стецька постала також Європейська рада свободи, яка обрала його довічним членом почесної президії ЄРС. У 1968 році Ярослава Стецька було обрано головою Проводу революційної ОУН-Б, яку він

очолював до кінця свого життя. Помер Ярослав Стецько 5 липня 1986 року в Мюнхені, де його й поховано.

Ярослав Стецько залишив велику ідейно-теоретичну спадщину, яка і сьогодні залишається актуальною. Основні його праці опубліковані в двотомнику „Українська визвольна концепція”, надзвичайно цінною є його праця „30 червня 1941 року”. Серед основних постулатів націоналістичного вчення Ярослава Стецька варто відзначити наступні:

1. Найвищою цінністю для українського націоналіста є ідея нації, інтерес нації. Безкомпромісна боротьба та жертвна праця задля добра і величі рідного народу є обов’язком кожного українця.

2. Передумовою збереження і розвитку всіх духовних і фізичних сил української нації, запорукою миру та стабільності в регіоні є Українська Самостійна Соборна Держава, а принципом міжнародного співжиття – принцип національних держав на своїх етнічних теренах.

3. Пробудити націю, консолідувати і мобілізувати її мусить національна еліта, тобто найкращі з усіх соціальних прошарків народу.

4. Без національного визволення немає визволення соціального і особистої свободи. Національна революція має бути водночас і соціальною революцією.

5. В боротьбі за свободу опертя можливе лише на власні сили.

6. Україна має стати в авангарді боротьби за свободу народів і людини.

Строката-Караванська Ніна (1926 – 1998)

Ніна Антонівна Строката (Строкатова)-Караванська, мікробіолог, відома правозахисниця, член УГГ, дружина С.Караванського.

Н.Строката народилася 31 січня 1926 року. Вона закінчила Одеський медичний інститут за спеціальністю мікробіолога. 1961 року вона вийшла заміж за колишнього політв’язня (1944–1960) С.Караванського. Після нового його ув’язнення у 1965 році Строката почала активно боротися проти незаконного арешту й засудження чоловіка, хоча керівництво інституту вимагало від неї відмовитися від нього.

У грудні 1966 року Строката подала на ім'я начальника табору, Л.Брежнєва та редакції французької комуністичної газети „Юманіте” „клопотання” з проханням розстріляти її чоловіка через неможливі умови його існування у таборі.

У квітні 1970 року С.Караванський був засуджений у тюрмі на додатковий термін – п'ять років тюрми та три роки заслання. Енергійні спроби захистити чоловіка у цьому суді призвели до того, що суд виніс окрему ухвалу, яку спрямував до Одеського медінституту, з вимогою покарати Строкату. Тривалі утиски на роботі закінчилися звільненням Ніни Антонівни із медінституту в 1971 році.

Оскільки влаштуватися на роботу в Одесі Строката не могла, вона поїхала в м. Нальчик, де її прийняли викладачем медтехнікуму. 1971 року вона була заарештована. Їй інкримінували розповсюдження „Українського вісника”, самвидаву, написання листа на захист Ю.Данієля. У зв'язку з цим арештом І.Калинець та В.Чорновіл утворили у Львові Громадський комітет захисту Строкатої, куди увійшли В.Стус, Л.Тимчук, П.Якір та ін. Це була перша відкрита правозахисна організація в Україні. Але вже на початку 1972 року майже всі члени комітету опинилися за ґратами.

У травні 1972 року Строката була засуджена в Одесі за ст. 62, ч. 1 КК УРСР на чотири роки ув'язнення в таборах суворого режиму за звинуваченням у „проведенні антирадянської агітації та пропаганди”. Покарання Строката відбувала в жіночому відділенні табору ЖХ-385/3, с. Барашево Теньгушовського району Мордовії.

Після звільнення Строката жила в м. Тарусі Калузької області, де була взята під нагляд спочатку на один рік, але потім строк нагляду було подовжено.

1976 року Н.Строката стала членом-засновником Української Гельсінкської Групи, брала активну участь у її роботі. Практично всі документи УГГ, протести і звернення створювалися з участю Строкатої і нею підписані. Вона підтримувала постійний контакт з членами Московської Гельсінкської Групи.

Звільнений чоловік Строкатої С.С.Караванський теж був узятий під нагляд у м. Тарусі. Навіть після одержання дозволу на виїзд із СРСР з подружжя не зняли нагляду.

Строката і Караванський виїхали з СРСР у листопаді 1979 року й оселилися в м. Дентоні, США. Строката стала членом Зарубіжного

представництва УГГ. Видавництво „Смолоскип” видало її книгу, присвячену жінкам-політв'язням СРСР „Документоване перслідування 1975–1980 рр.”.

Н.Строката померла 2 серпня 1998 року в США.

Стус Василь (1938 – 1985)

Василь Семенович Стус є не просто відомим, талановитим українським поетом, але й перекладачем, прозаїком, літературознавцем, правозахисником, одним з найактивніших представників українського культурного руху 1960-х років.

Він народився 6 січня 1938 року в с. Рахнівка Гайсинського району Вінницької області в селянській родині. У 1939 році його батьки переселилися у місто Сталіно (нині Донецьк), аби уникнути примусової колективізації. У 1944–1954 рр. Василь навчався у міській середній школі № 150 і закінчив її зі срібною медаллю, вступив після школи на історико-літературний факультет педагогічного інституту м. Сталіно. У студентські роки Стус разом з Олегом Орачем, Володимиром Міщенком, Анатолієм Лазаренком, Василем Захарченком, Василем Голобородьком був членом літературного об'єднання „Обрій”. Закінчивши 1959 року інститут з червоним дипломом, він три місяці працював учителем української мови й літератури в селі Таужне Кіровоградської області, після чого два роки служив у армії на Уралі. Під час навчання і служби він став писати вірші. Тоді ж Василь Стус відкрив для себе німецьких поетів Гете і Рільке, переклав близько сотні їх віршів. Ці переклади було згодом конфісковано і втрачено. 1959 року Стус опублікував свої перші вірші.

З березня 1963 року він працював літературним редактором газети „Социалистический Донбасс”, потім, поступив до аспірантури Інституту літератури Академії наук УРСР ім. Т.Шевченка АН УРСР у Києві із спеціальності „Теорія літератури”. Під час навчання в аспірантурі Стус підготував і здав до видавництва першу збірку творів „Круговерть”, написав низку літературно-критичних статей, надрукував кілька перекладів з Гете, Рільке, Лорки.

У 1960 році він вступив до Клубу творчої молоді, який очолював Лесь Танюк. У вересні 1965 року під час прем'єри фільму Сергія Параджанова „Тіні забутих предків” у київському кінотеатрі

„Україна” Стус узяв участь в акції протесту. За це його було відраховано з аспірантури.

Роки тимчасових робіт (1965–1972) стали найщасливішими роками його життя. Він заробляв на життя, працюючи у Центральному державному історичному архіві, згодом – на шахті, залізниці, на будівництві, в котельні, в метро, старшим інженером у конструкторському бюро Міністерства промисловості будматеріалів УРСР. У 60-і роки його поетичну збірку „Зимові дерева” було надруковано в самвидаві, у 1970 році книжка віршів поета „Веселий цвинтар” потрапила до Бельгії й була видана в Брюсселі.

У відкритих листах до Спілки письменників, Центрального Комітету Компартії, Верховної Ради Стус критикував панівну систему, що після відлиги стала повертатися до тоталітаризму, відновлення культу особи та порушення прав людини, протестував проти арештів у середовищі своїх колег. На початку 1970-х він приєднався до групи захисту прав людини.

У 1972 році Стуса було заарештовано, звинувачено в „антирадянській агітації й пропаганді” та засуджено до п’яти років позбавлення волі і три років заслання. Покарання Стус відбував у мордовських і магаданських таборах. По закінченню строку в 1977 році Стуса вислали в с. Матросове Магаданської області, де він працював до 1979 року на золотих копальнях. З ув’язнення він звернувся із заявою до Верховної Ради СРСР з відмовою від громадянства. Повернувшись восени 1979 до Києва, Стус приєднався до гельсінської групи захисту прав людини. Незважаючи на те, що його здоров’я було підірване, Стус заробляв на життя, працюючи робітником на заводі. У травні 1980 року він був знову заарештований, визнаний особливо небезпечним рецидивістом і у вересні засуджений на десять років примусових робіт і п’ять років заслання. Стусові, що перебував у концтаборі в Кучино (тепер Чусовського району Пермського краю, Росія), заборонили бачитися з родиною. Однак його записи 1983 року вдалося переправити на Захід. 1985 року Стуса було висунуто на здобуття Нобелівської премії з літератури.

Табірні наглядачі знищили збірку Стуса з приблизно 300 віршів. На знак протесту проти жорстокого поводження табірної адміністрації з політв’язнями він кілька разів оголошував голодовки.

Стус помер 4 вересня 1985 року у табірному карцері. Похований на табірному цвинтарі у с. Борисово.

Сциборський Микола (1897 – 1941)

Микола Сциборський – український політичний діяч, полковник, визначний діяч ОУН., публіцист і теоретик українського націоналізму, за фахом – інженер-економіст.

М.Сциборський народився 28 березня 1897 року у Житомирі. На початку Першої світової війни 1914–1918 рр. він був призваний до російської армії у ранзі капітана. У 1917 році Сциборський перейшов на службу до армії УНР. 1920 року він дослужився до підполковника. Згодом він емігрував до Чехословаччині, потім – до Франції.

У 1929 році М.Сциборський закінчив Українську господарську академію у Подєбрадах, де створив на початку 1920 року Лігу українських націоналістів. З 1927 року він входив до Проводу українських націоналістів, у 1928–1934 рр. він видав у Празі журнал „Розбудова нації”, співпрацюючи паралельно з націоналістичними виданнями – „Державна нація”, „Сурма”, „Українське слово”. У 1929 році Сциборський став делегатом I Конгресу українських націоналістів у Відні, був обраний першим заступником голови Проводу українських націоналістів.

Один із творців солідаризму, М.Сциборський у вересні 1939 року, за дорученням А.Мельника, розробив проект Конституції України, яка передбачала „тоталітарний, авторитарний, професійно-становий” устрій держави. Після розколу ОУН Сциборський залишився на боці А.Мельника. На початку радянсько-німецької війни 1941–1945 рр. він у складі основної похідної групи вирушив у Київ, однак загинув разом з О.Сеником у Житомирі внаслідок терористичного акту. Похований він у Житомирі.

М.Сциборський справедливо ідеологом українського організованого націоналізму, зокрема, так званого солідаризму і корпоративного державного устрою, є теоретиком офіційних видань ОУН, автором численних статей у націоналістичних журналах „Державна Нація”, „Розбудова Нації”, „Сурма”, тижневику „Українське Слово” (Париж) та різних альманахах; співавтором проекту конституції української держави. Серед його найбільш відомих творів: „Робітництво і ОУН” (1932), „ОУН і селянство”

(1933), „Націократія” (1935), „Національна політика більшовиків в Україні” (1938, також англійською, французькою, німецькою мовами), „Демократія”, „Сталінізм” (1938, 1941, 1947), „Україна і національно політика Советів” (1938), „Земельне питання” (1939), „Україна в цифрах” (1940, нім. вид. 1944).

Танюк Лесь
(нар. 1938 р.)

Леонід (Лесь) Степанович Танюк – заслужений діяч мистецтв України, один з найактивніших діячів руху опору, засновник Клубу творчої молоді – офіційного культурного осередку „шістдесятників” (1959), заступник голови Комітету з питань культури і духовності Верховної Ради, голова Національної спілки театральних діячів України, голова Всеукраїнського товариства „Меморіал” ім. В.Стуса (з 1992 року), заступник голови і член політради НРУ, член Центрального проводу НРУ (з 1992 року), член Національної комісії України у справах ЮНЕСКО (з 1995 року), голова Всеукраїнського комітету з підготовки суду над КПРС–КПУ за злочини тоталітаризму „Нюрнберг-2” (з 1996 року), професор Київського державного університету театру, кіна і телебачення ім. І.Карпенка-Карого.

Лесь Танюк народився 8 липня 1938 року у с. Жукин Димерського району Київської області в родині вчителів. Він закінчив школу в Луцьку, потім працював ливарником-формувальником на заводі, закінчив культосвітній технікум, працював актором у Волинському облдрамтеатрі. Протягом 1958–1963 рр. Л.Танюк навчався на режисерському факультеті Київського інституту театального мистецтва ім. Карпенка-Карого. У 1959 році став одним із співзасновників і президентом Клубу творчої молоді у Києві. Навколо клубу гуртувалися представники нової генерації творчої інтелігенції, такі, як І.Світличний, А.Горська, В.Стус, В.Чорновіл та ін. Л.Танюк був режисером спектаклів, які ставилися у Львівському українському драматичному театрі, Одеському театрі ім. Революції, Харківському театрі ім. Шевченка. Через переслідування з боку місцевої влади він змушений був виїхати до Москви. Протягом 1965–1986 рр. Танюк ставив спектаклі у ЦДТ, МХАТі, театрах ім. Станіславського, ім. Пушкіна, ім. Московської ради.

Паралельно Танюк здійснював правозахисну діяльність. З 1986 по 1988 рік він працював головним режисером Київського молодіжного театру, але був звільнений без права на режисуру. Деякий час Лесь Танюк перебував на творчій роботі, потім – на керівних посадах у Спілці театральних діячів.

З 1990 по 1994 рік Лесь Танюк очолював Комісію Верховної Ради України з питань культури та духовного відродження. У 90-і роки він став партійним і політичним діячем, кілька разів обирався народним депутатом України. У Верховній Раді 4-го і 5-го скликання він представляв інтереси Блоку „Наша Україна”.

Л.Танюк є режисером понад 50 вистав, зокрема, таких, як: „Маклена Граса”, „Патетична соната” М.Куліша, „Ніж у сонці” за І.Драчем, „Матінка Кураж” за Б.Брехтом, „В день весілля” В.Розова, „Казки О.Пушкіна”, „Месьє де Пурсоньяк” за Мольєром, „Принц і жебрак” за М.Твенем, „Вдова полковника” Ю.Смуула, „Диктатура совісті” М.Шатрова, фільму „Десята симфонія” тощо. Він – сценарист фільму „Голод-33”, автор серії телефільмів про „Розстріляне Відродження”.

Танюк є також автором понад 600 публікацій на теми культури, політики, мистецтва, збірки поезій „Сповідь” (1968); книг: „Марьян Крушельницький” (1974), „Хроніка опору” (1991), „Хто з’їв моє м’ясо?” (1994), „Монологи” (1994), „Як рубали фермерів під корінь” (1994), „Парастас” (1998), „Quo vadis, Україно?”, „Кому закони не писані?”, „Твори у 3-х томах. Слово. Театр. Життя”; упорядник і автор статей у книгах: „М.Куліш. Твори в 2-х т.” (1990), „Лесь Курбас. Статті і спогади” (1987), „В’ячеслав Чорновіл. Пульс української незалежності” (2000); перекладів творів Шекспіра, Мольєра, Брехта, Піранделло, Аполлінера, роману, Ж.Кесселя та ін.

Лесь Танюк – почесний професор Харківського інституту культури (1992), нагороджений Орденом ім. В.Стуса (2002) – є Лауреатом премії СТД (1990), має почесну нагороду Союзу „Чорнобиль” „За гуманізм” (1996); у 2005 році був нагороджений Орденом князя Ярослава Мудрого.

**Теліга Олена
(1906 – 1942)**

Олена Іванівна Теліга (у дівочтві – Шовгенова народилася 21 липня 1906 року в родині напівбілоруських-напівукраїнських інтелігентів у с. Ільїнське під Москвою, де її батьки проводили літню відпустку. Її мати була донькою православного священика, батько – гідротехніком.

У 1911 році родина Шовгенових, яка мешкала у Москві, переїхала до Петербурга, звідки у 1917 році – в українське місто Ізюм. Весною 1918 року батько Олени почав викладати у Київському політехнікумі, і родина його переїхала до Києва. Там Олена навчалася у жіночій гімназії Олександрії Дучинської, де вивчила українську, німецьку, російську, французьку мову. У 1919 році вона припинила приватне навчання й перевелася у народну школу.

У травні 1919 року батько Олени емігрував до Чехословаччини, а у 1922 року туди приїхала і сама Олена з матір'ю. У м. Подебради батько Олени займав посаду в Українській сільськогосподарській академії. У 1922 році Олена отримала атестат про середню освіту й поступила на історико-філологічний відділ Українського педагогічного інституту ім. М.Драгоманова у Празі. Тут вона познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, кубанським козаком, колишнім сотником Армії УНР Михайлом Телігою, з яким одружилася у 1926 році. У Чехословаччині Олена вперше опублікувала свої поезії та праці літературознавчого характеру.

Восени 1929 року подружжя Теліг переїхало у Варшаву, де Олена змушена була працювати у нічних кабаре чи манекенницею, аж поки не отримала роботу учительки навчальних класів.

У грудні 1939 року Теліги переїхали у Краків, де Олена вступила до ОУН. Після нападу Німеччини на Радянський Союз Олена Теліга разом з однією з „похідних груп” „мельниківців” приїхала до Києва, де організувала Спілку українських письменників, відкрила пункт годування для своїх соратників-письменників, співпрацювала з газетою „Українське слово”, видавала щотижневик літератури й мистецтва „Литаври”. У своїх статтях вона висловлювала надію на те, що крах більшовизму допоможе відродженню української культури.

Теліга відмовилася співпрацювати з німецькою окупаційною владою, ігноруючи її постанови, внаслідок чого її щотижневик „Литаври” було заборонено, а 9 лютого 1942 року була арештована

сама Олена разом із своїм чоловіком. На стіні в камері, де сиділа О.Теліга, було знайдено запис: „Тут сиділа і звідси йде на розстріл Олена Теліга”. Вона була розстріляна разом із чоловіком і соратниками – І.Рогачем, В.Багазієм та іншими – у Бабиному Яру 21 лютого 1942 року.

Тереля Йосип (нар. 1943 р.)

Йосип Тереля – відомий український правозахисник, письменник, греко-католицький дисидент, політемігрант з СРСР, пророк та ясновидець зі Західної України.

Він народився 1943 року на Закарпатті, багатого років жив і працював в с. Довге Закарпатської області. Двадцять три роки Й.Тереля провів у радянських тюрмах (з них дев'ять років у одиночці) за те, що був активістом українського католицького правозахисного руху. За цей час він у повнісіньку містичний спосіб звершив дев'ять успішних втеч з тюрем і колоній посиленого режиму.

Йосип Тереля боровся за свободу віросповідань, вільне здійснення обрядів, звільнення засуджених за віру. Він був ініціатором створення комітету захисту Української греко-католицької церкви. У 1982 році Йосип Тереля організував Комітет захисту Української католицької церкви, який ставив собі за мету домогтися її легалізації.

Про Й.Терелю написано бестселер Майкла Брауна „Труба Гавриїла”. Папа Римський провів з українським пророком тридцять шість аудієнцій. Іван Павло II розпитував його про майбутнє, віруючи у його пророчи здатності.

Й.Тереля написав кілька книг, серед яких „Свідок” (1991) і „Царство Духа” (1994). Нині Й.Тереля мешкає в Торонто.

Терлецький Володимир (1808 – 1888)

Володимир Терлецький (світське ім'я – Іполит), церковно-громадський діяч і публіцист, походив з сполонізованої шляхетської родини на Волині. Він був учасником польського повстання 1831 року, з 1836 року перебував на еміграції у Франції, близький до оточення князя А.Чарторийського. 1842 року він був висвячений на священника у Римі. У меморіалах до папи Пія IX 1845–1848 рр.

Терлецький розгорнув широку програму унійної акції, включно з проектом утворення українсько-католицького патріархату; тоді ж з дозволу папи він перейшов на східний обряд. Терлецький анонімно опублікував політичну розвідку „Słowo Rusina ku wszej braci szczeru słowiańskiego o rzeczach słowiańskich” (1849). В основі концепції Терлецького лежало створення слов'янської федерації з демократичним устроєм, побудованої на християнських принципах, що її рівноправну складову частину становила б Русь-Україна. У 1850–1855 рр. Терлецький служив парохом першої католицької церкви східного обряду в Парижі ім. св. Кирила й Методія. Він утворив Східне Товариство, яке мало підтримку впливових французьких католицьких кіл. Після дворічної подорожі по країнах Близького Сходу 1857 року він переїхав до Галичини (потім на Закарпаття) і вступив до Чину св. Василя Великого. Пізніше він став ігуменом василіанських монастирів на Закарпатті; співпрацював у галицькій пресі (газета „Слово”).

Терлецького вважають за натхненника т. зв. „обрядового руху” 1860-х рр., який змагався за очищення обрядів греко-католицької Церкви від латинських нашарувань. Він був заарештований угорською владою за підозру в панславізмі й 1872 року виїхав до Росії, де перейшов на православ'я і згодом одержав звання архімандрита. Помер у Одесі 1888 року.

Серед його творів найбільш відомі: „Записки второго поклонического путешествия з Рима в Єрусалим” (1861), „Угорская Русь и возрождение сознания народности между русскими в Венгрии” (1874); українські переклади Томи Кемпійського і поезій Богдана Залеського. Посмертно надруковані мемуари Терлецького („Русская Старина”, 1889, 1891).

Терлецький Омелян (1873 – 1958)

Омелян Антонович Терлецький – галицький педагог, історик, учень М.С.Грушевського, дійсний член НТШ, учитель Тернопільської та Львівської гімназій, довголітній член Головної Управи „Рідної Школи” (1923 – 1924 рр. і 1926 – 1927 рр., її голова) та Учительської Громади (1923 – 1924 рр. і 1926 – 1928 рр.), активний член головного Відділу товариства „Просвіта”. Під час Першої світової війни

О.Терлецький був співробітником Союзу Визволення України у таборах українських військовополонених у Німеччині.

За радянських часів Терлецький працював у філії Інституту Української Історії АН УРСР і в університеті ім. І. Франка. Помер він у Львові 1958 року.

Він є автором наукових і науково-популярних праць, які друкувалися в „Записках НТШ” і окремо; головнішими його працями є: „Політичні події на Галицькій Русі в 1340” (1896), „Козаки на Білій Русі 1654–56” (1897), „Історія Української Громади в Раштаті 1915–18” (1919), „Історія української державності” (2 тт., 1923–24), „Україна заборолом культури і цивілізації перед степовиками” (1930), „Гетьманська Україна й Запорізька Січ” (1935) та ін.

Терлецький Остап (1850 – 1902)

Остап Степанович Терлецький (псевдонім В.Кістка, І.Заневич, Р.Мак) – відомий галицький громадсько-політичний діяч, публіцист і літературознавець.

Він народився 1850 року в с. Назірній Коломийського повіту у родині священика. Вищу освіту Терлецький здобув на філософському факультеті Львівського і правничого Віденського університетів.

Остап Терлецький був одним з керівників нової радикальної течії народовців, яка пізніше дала почин до створення Української Радикальної Партії, прихильником М.Драгоманова і С.Подолінського, разом з яким видавав у Відні популярну соціалістичну літературу українською мовою („метелики”). У 1874–1877 рр. він був головою „Січі” у Відні. 1877 року Терлецький заарештовувався разом з І.Франком, М.Павликом та іншими громадсько-політичними діячами за пропаганду соціалізму. Пізніше він став адвокатом, оселився у Львові й участі в громадському житті не брав. Його наукову спадщину складають такі розвідки, як: „Галицько-руський нарід і галицько-руські народовці” (1874), „Лихва на Буковині” (1878), „Літературні стремління галицьких русинів у 1772–1872” (1894–1895), „Галицько-руське письменство у 1848–65 рр.” (1903) та ін.

Українка Леся (1871 – 1913)

Леся Українка (справжнє ім'я – Лариса Петрівна Косач-Квітка) – одна з найбільш відомих українських письменників кінця XIX – початку XX ст., яка писала у найрізноманітніших жанрах: поезії, ліриці, епосі, драмі, прозі, публіцистиці, займалася фольклористикою, брала активну участь в українському національному русі.

Лариса Петрівна народилася 13(25) лютого 1871 року у м. Новгород-Волинський. Її мати, Олена Петрівна Драгоманова-Косач – письменниця, яка творила під псевдонімом Олена Пчілка (її поезію й оповідання для дітей українською мовою добре знали в Україні), була активною учасницею жіночого руху, видавала альманах „Перший вінок”, її батько – високоосвічений поміщик, який дуже любив літературу і живопис. Дитячі роки Лариси пройшли на Волині: у Звягелі, Луцьку, Колодяжному. У будинку Косачів часто збиралися письменники, художники і музиканти, влаштовувалися вечори і домашні концерти. Дядько Лесі (так її називали у сім'ї і це домашнє ім'я стало літературним псевдонімом) – Михайло Драгоманов, був відомим ученим, громадським діячем.

Леся Українка вчилася у приватних учителів, деякий час – у школі Олександра Мурашки в Києві. Пізніше їй довелося здобувати освіту самостійно, в чому допомагала мати. Вимушені потребою лікування подорожі до Німеччини, Австро-Угорщини, Італії, Єгипту, кількарізні перебування на Кавказі, в Криму збагатили враження Лесі та сприяли розширенню кругозору письменниці. Побувавши 1891 року в Галичині, а пізніше й на Буковині, Українка познайомила з багатьма визначними діячами Західної України: І.Франком, М. Павликом, О.Кобилянською, В.Стефаником, О.Маковеєм, Н.Кобринською. Соціально-політичний світогляд Л.Косач сформувався після цілорічного (1894–1895) перебування її у М.Драгоманова в Софії.

Останні роки життя Л.Косач-Квітки пройшли в подорожах на лікування до Єгипту й на Кавказ. Разом із чоловіком, Климентієм Квіткою, вона працювала над зібранням фольклору, інтенсивно опрацьовувала власні драми. Померла Леся (в Сурамі) у віці сорок двох років. Похована на Байковому кладовищі в Києві.

Винятково велике значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає в тому, що вона збагатила українську

поезію новими темами й мотивами; досконало володіючи катренами й октавами, сонетами й оригінальними строфічними будовами, використовуючи гекзаметр, верлібр, п'ятистопний вірш тощо, вона збагатила строфіку, ритміку й метрику української поезії. На переломі ХІХ–ХХ ст., використовуючи мандрівні сюжети світової літератури, Леся Українка стала в авангарді творчих сил, що виводили українську літературу на широку арену світової літератури.

Патріарх Філарет
(Денисенко Михайло Антонович)
(нар. 1929 р.)

Патріарх УПЦ КП Філарет (в миру – Михайло Антонович Денисенко) – народився 23 січня 1929 року в селі Благодатному Амвросіївського району Донецької області) у родині робітника. У 1946 році по закінченні середньої школи, він вступив до 3-го класу Одеської духовної семінарії, закінчив її з відзнакою – й у тому ж році вступив до Московської духовної академії. Навчаючись на ІІ курсі (1 січня 1950 року). Він прийняв чернечий постриг з ім'ям Філарета. 15 січня 1950 року Святішим Патріархом Олексієм він був рукопокладений в сан ієродиякона, а 18 червня 1951 року (у день Св. Трійці) – у сан ієромонаха. У 1952 році Філарет закінчив курс Московської Духовної Академії з вченим ступенем кандидата богослов'я і був призначений викладачем Священного Письма (Новий Завіт) в Московській духовній семінарії. Одночасно він виконував обов'язки благочинного Троїце-Сергієвої Лаври. З 1953 року Філарет викладав у Московській Духовній Академії.

У 1953–1954 навчальному році Вчена Рада Московської духовної академії присвоїла йому звання доцента. У тому ж 1953 році він був призначений на посаду старшого помічника академії, у 1956 році призначений інспектором Саратовської Духовної Семінарії із зведенням у сан ігумена. У 1957 році Філарет був переведений на посаду інспектора Київської Духовної Семінарії, а 12 липня 1958 року зведений у сан архімандрита і призначений ректором Київської духовної семінарії.

У 1960 році Філарет призначений керуючим справами Українського Екзархату і настоятелем Володимирського кафедрального собору м. Києва, а з червня 1961 року по січень 1962 року був настоятелем подвір'я Російської Православної Церкви при

Олександрійському Патріархаті у м. Олександрія (ОАР). 12 січня 1962 року ухваленням Святішого Патріарха Алексія і Священного Синоду Філарет був обраний єпископом Лузьким, вікарієм Ленінградської єпархії, з дорученням керувати Ризькою єпархією. 4 лютого 1962 року відбулася хіротонія на єпископа в м. Ленінграді.

3 червня 1962 року по жовтень 1962 року він виконував обов'язки Екзарха Середньої Європи, у жовтні 1962 року призначений єпископом Віденським і Австрійським, у грудні 1964 року – єпископом Дмитровським, вікарієм Московської єпархії, ректором Московської духовної академії і семінарії. 14 травня 1966 року він був возведений у сан архієпископа і призначений постійним членом Священного Синоду, Екзархом України, архієпископом Київським і Галицьким. 25 лютого 1968 року Святішим Патріархом Олексієм Філарет був возведений у сан митрополита.

У 1971 році Святіший Патріарх Пимон удостоїв Філарета права носіння двох панегій. За церковні заслуги його нагородили орденами Російської Православної Церкви, Олександрійського, Антіохійського, Іерусалимського, Болгарського та Грузинського, Польського, Чехословацького Патріархатів та Церков. 22 січня 1979 року Указом Президії Верховної Ради СРСР за патріотичну діяльність на захист миру він був нагороджений орденом „Дружби народів”. Митрополит Філарет брав участь в конференції ЮНЕСКО, присвяченій святкуванню 1000-ліття Хрещення Русі. Через хворобу Патріарха Пимена, всю роботу по підготовці та проведенню святкування 1000-ліття Хрещення Русі вів митрополит Філарет.

Після смерті Патріарха Пимена у 1990 році Священним Синодом, а потім Архієрейським Собором Російської Православної Церкви таємним голосуванням він був обраний Місцеблюстителем Московського Патріаршого Престолу.

25–27 жовтня 1990 року Архієрейський Собор РПЦ надав УПЦ самостійність і незалежність в управлінні, а митрополит Філарет, як одногосно обраний українським єпископатом став Предстоятелем Української Православної Церкви з титулом „Митрополит Київський і усієї України”. 26 жовтня 1990 року, у Софійському соборі після Божественної літургії Патріарх Алексій II оголосив рішення архієрейського собору РПЦ і вручив митрополиту Філарету Патріаршу Грамоту на право бути Предстоятелем Української Православної Церкви.

Після прийняття рішення Верховною Радою України 24 серпня 1991 року про проголошення України незалежною державою, митрополит Філарет 1–3 листопада 1991 року скликав Помісний Собор УПЦ, який одногосно прийняв рішення про повну канонічну незалежність, тобто автокефалію Української Православної Церкви. Собор звернувся до патріарха Алексія II і єпископату РПЦ з цим рішенням, але Архієрейський Собор РПЦ 1–2 квітня 1992 року фактично відмовив надати Українській Православній Церкві автокефалію. Патріарх Алексій II вирішив неканонічним засобом усунути митрополита Філарета з поста Предстоятеля Української Православної Церкви і поставити на його місце свого ставленика – митрополита Володимира (Сабодана). 26 червня 1992 року у порушення канонів, Уставу УПЦ і постанов Архієрейського Собору РПЦ про самостійність і незалежність в управлінні УПЦ, за вказівкою Патріарха Алексія II, у Харкові був скликаний „собор”, який незаконно обрав ще одного митрополита Київського. Їм став митрополит Володимир (Сабодан), який був тоді Керуючий справами Московської Патріархії (РПЦ). 11 червня 1992 року Собор РПЦ засудив Філарета, але він не визнав за собою вини і не підкорився рішенням Собору, вважаючи його неканонічним і незаконним.

25 червня 1992 року відбувся Всеукраїнський Православний Собор, на якому відбулося об'єднання Української Православної Церкви і Української Автокефальної Православної Церкви в єдину Українську Православну Церкву – Київський Патріархат. Собор визнав незаконним рішення Архієрейського собору РПЦ – і Митрополита Філарета було обрано Заступником Патріарха Київського і всієї Руси-України.

Митрополит Філарет попри усі нападки та інтриги продовжив боротися за створення в Україні Помісної Православної Церкви Київського Патріархату.

На Всеукраїнському Помісному Соборі (у 1995 році) митрополита Філарета було обрано Патріархом Київським і всієї Руси-України. З того часу він плідно працює над розбудовою Помісної Православної Церкви на Україні, роблячи чимало і для об'єднання православних віруючих України в лоні Української Православної Церкви Київського Патріархату.

У 1997 році за поданням єпископату УПЦ МП Архієрейський Собор РПЦ видав „Акт про відлучення від Церкви монаха Філарета

(Денисенка)» (сану митрополита його було позбавлено на Соборі УПЦ МП в 1992 році) за »розкольницьку діяльність».

У 1999 році Президент України Кучма Леонід Данилович нагородив Святішого Патріарха Філарета Орденем Ярослава Мудрого V ступеню.

Франко Іван (1856 – 1916)

Іван Якович Франко український письменник, поет, вчений, публіцист, громадський діяч, один з найвизначніших духовних провідників України.

І.Франко народився 27 серпня 1856 року в с. Нагуєвичі Дрогобицького повіту в Східній Галичині, в родині селянина-коваля. Навчався він спочатку в школі села Ясениця-Сільна, потім у так званій нормальній школі при василіанському монастирі у Дрогобичі (1864–1867). У 1875 році І.Франко закінчив у Дрогобичі гімназію, а восени 1875 року Іван став студентом філософського факультету у Львівському університеті. Перші літературні твори Франка – вірші (1874) і повість „Петрії і Довбу шуки” (1875) були друквані в студентському часописі „Друг”, членом редакції якого він став з 1875 року. Активна громадсько-політична і видавнича діяльність та листування з М.Драгомановим привернули увагу поліції, і 1877 року Франко, разом з Михайлом Павликом, Остапом Терлецьким та іншими, був заарештований за соціалістичну пропаганду. Після восьмимісячного ув’язнення Франко ще активніше включився у громадсько-політичну роботу, допомагав в організації гуртків у Львові, писав статті до польської газети „Prasa”, знайомився з працями Карла Маркса й Фрідріха Енгельса, та разом з Павликом заснував 1878 року часопис „Громадський Друг”, який після конфіскації виходив під назвами „Дзвін” і „Молот”.

1880 року Франка вдруге було заарештовано й звинувачено в підбурюванні селян проти влади. Після трьохмісячного ув’язнення Франко перебував під наглядом поліції і був змушений припинити студії в університеті. Перший період Франка визначають його політичні поезії, своєрідні народні гімни: „Каменярі” (1878), „Вічний революціонер” (1880), „Не пора...” (1880) та інші, а також повісті „Воа constrictor” (1881), „Борислав сміється” (1881 р.), „Захар Беркут” (1882 р.) та низка літературознавчих і публіцистичних статей. У 1881

році Франко став співвидавцем часопису „Світ”, після закриття (1882) якого працював у редакції часопису „Зоря” і газеті „Діло”. Після того як Франко розійшовся з народовцями, які побоювалися його радикально-соціалістичних і революційних ідей, він намагався заснувати незалежний орган і для здобуття підтримки двічі їздив до Києва. Однак після невдачі з українським часописом Франко став співредактором польської газети „Kurier Lwowski”. Період десятилітньої (1887–1897 рр.) праці в польській (також „Przyjaciel Ludu”) і австрійській („Die Zeit”) пресі Франко назвав „в наймах у сусідів”.

1888 року Франко деякий час співробітничав у часописі „Правда”. Але його зв’язки з наддніпрянцями спричинили третій арешт (1889). 1890 року за підтримкою М.Драгоманова Франко став співзасновником Русько-Української Радикальної Партії, підготувавши для неї програму, та разом з М.Павликом видав півмісячник „Народ” (1890-1895 рр.). У 1895, 1897 і 1898 рр. Радикальна Партія висувала Франко на посла віденського парламенту і галицького сейму, але, через виборчі маніпуляції адміністрації і провокації ідеологічних і політичних супротивників, без успіху. У 1899 році в Радикальній Партії сталася криза, і Франко спільно з народовцями заснував Національно-Демократичну Партію, з якою співпрацював до 1904 року, і відтоді покинув активну участь у політичному житті. На громадсько-політичному відтинку Франко довгі роки співпрацював з М.Драгомановим, цінуючи у ньому „європейського політика”. Згодом Франко розійшовся з Драгомановим у поглядах на соціалізм і в питанні національної самостійності.

Продовжуючи активну громадську і літературну діяльність, Франко паралельно займався науковими студіями, спочатку в Чернівецькому університеті (1891), готуючи дисертацію про І.Вишенського, згодом у Віденському, де 1 липня 1893 року захистив докторську дисертацію у відомого славіста В.Ягіча про духовний роман „Варлаам і Йоасаф”.

З 1894 року, з приїздом М.Грушевського до Львова, Франко тісно співпрацював з НТШ (1899 року став його дійсним членом, 1904 року – почесним), публікуючи у „НТШ” більшість своїх наукових праць, історико-літературних нотаток, рецензій; Франко працював також в Етнографічній Комісії, очолював Філологічну Секцію НТШ (1898–

1908 рр.). Саме завдяки Франку і Грушевському НТШ стало фактичною академією наук напередодні війни 1914 року.

З 1908 року стан здоров'я Франка значно погіршився, однак він продовжував працювати до кінця свого життя. За останній період він написав „Нарис історії українсько-руської літератури” (1910), „Студії над українськими народними піснями” (1913), здійснив велику кількість перекладів з античних поетів.

Помер Іван Франко у Львові, похований на Личаківському цвинтарі.

Хвильовий Микола (1893 – 1933)

Письменник, літературознавець, культурний і громадський діяч Микола Григорович Хвильовий (справжнє прізвище М.Г.Фітільов) є, безсумнівно, одним з найбільш талановитих діячів „розстріляного відродження”.

Він народився 13 грудня 1893 року в селищі Тростянець на Харківщині (тепер райцентр Сумської області), у родині вчителів. 1904 року його батьки розлучилися і Микола залишився з матір'ю – Єлизаветою Тарасенко. Він закінчив початкову школу в селі Калантаєві, потім продовжив навчання в Богодухівській гімназії, екстерном склав екзамен і отримав гімназійний диплом. Хвильовий працював на різних посадах по селах. З 1916 року він перебував на фронтах Першої світової війни, яка зробила з нього більшовика. На чолі повстанського загону, який він організував наприкінці 1918 року, Хвильовий воював з гетьманцями, петлюрівцями, дроздовцями. 1919 року він вступив до комуністичної партії.

У 1923 році вийшла його прозова збірка „Сині етюди”. Наступна книга новел Хвильового „Осінь” (Харків, 1924 рік) закріпила „школу Хвильового” і стиль, названий письменником „романтикою вітаїзму”. Цю книгу можна вважати вершиною творчості Хвильового. Однак, вона викликала різко негативну реакцію Москви. За командою з російського центру місцеві ревнителі режиму виступили з різкими нападками на письменника, стверджуючи, що він завдає непоправної шкоди лєнінізму, поширює ідеї Ломброзо про революціонерів як дегенератів та ідеї Ле Бона про дегенеративність характеру масових рухів. Після цієї атаки письменникові вже не вдавалося друкувати свої твори у повному обсязі. Його романи „Вальдшнепи” та „Іраїда”

були конфісковані вже після публікації перших частин. У 1925–1926 рр. Хвильовий різко виступив проти цих нападок, і це зробило його постать ще більш відомим і підняло його моральний авторитет.

Перша відповідь Хвильового була організаційною: у грудні 1925 – січні 1926 року було створено „Вільну Академію Пролетарської літератури” (ВАПЛІТЕ). Приймаючи офіційні вимоги комуністичної партії, в питаннях літературної політики ВАПЛІТЕ займало незалежну позицію і стояло на засадах творення нової української літератури кваліфікованими митцями, що ставили перед собою вимогу вдосконалення, засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури. ВАПЛІТЕ цілком відкидала „масові” „пролетарських організацій”. Лідером організації був Хвильовий. Президентами – М.Яловий (Ю.Шпал, пізніше М.Куліш), секретарем – А.Любченко.

Друга відповідь була ідейною. Він опублікував окремими книжками чотири серії памфлетів (щоправда, четверта – „Україна чи Малоросія?” – не була допущена до друку). Проте перші – „Камо Грядеши” (Харків, 1925), „Думки проти течії” (Харків, 1926), „Апологети писаризму”, „До потреби культурної революції” (Культура і побут, 1926, ч.ч. 9 –13) – таки вдалося опублікувати. У цих есеях Хвильовий підняв багато проблемних питань, крізь які червоною ниткою проходять три головні тези:

1) Кінець малоросійському епігонству і провінційності, українське мистецтво прилучається до світового, і, в першу чергу, до західноєвропейського мистецтва;

2) Кінець російської гегемонії в Україні; Росія мусить відійти в свої етнографічні межі; Росія самостійна? – Самостійна. Ну так і Україна самостійна;

3) Українське мистецтво має власну велику місію, воно започатковує нове велике культурне коло, якому Хвильовий дав умовну назву „азіатський ренесанс”.

Гасла Хвильового „геть від Москви”, „курс на Європу” стали у цей час тим більш небезпечними, бо поширювались і в інших національних республіках. Відтоді в літературний побут міцно ввійшов термін „хвильовізм”, що в найбільш крайньому значенні ототожнювався з націоналізмом і навіть фашизмом.

Програвши битву ідей, Москва вирішила показати за ким груба фізична сила. Незабаром у пресі була поширена теза про те, що роман „Вальдшнепи” і статтю „Україна чи Малоросія?” треба кваліфікувати не як ухил, а як відверту зраду. Хвильового проголосили зрадником саме тоді, коли він перебував за кордоном (зима 1927–1928 рр.). У відповідь Хвильовий вирішив написати покайного листа і „здатися на милість партії”, аніж скористатися можливістю врятуватися еміграцією.

Наприкінці квітня 1933 року Хвильовий повернувся з поїздки до села, де він, за його власним іронічним висловом, вивчав „новий кардинальний процес соціалістичного будівництва – голод!”. Одразу по поверненні він довідався про арешт найближчого товариша, ініціатора створення ВАПЛІТЕ Михайла Ялового. Не витримавши тиску з боку влади, втомлений від постійної безуспішної боротьби з нею М.Хвильовий покінчив життя самогубством, застрілившись у себе вдома, куди перед смертю запросив своїх друзів і колег по літературному цеху.

Цертелев Микола (1790 – 1869)

Микола Андрійович Цертелєв (Цертелі) – фольклорист, один із перших дослідників і видавців української народної поезії й діячів українського національного відродження – народився 1790 року в м. Хоролі (тепер Полтавська область) у родині грузинського князя. Попри грузинське походження і російське виховання став глибоким шанувальником культури українського народу.

Після отримання домашньої освіти він служив у Чернігівському повітовому козацтві. У 1810 році М.Цертелев вступив до Харківського університету, а 1814 року – на етико-філологічний факультет Московського університету, по закінченні якого в 1819 році поступив на службу в Міністерство фінансів. 1819 року він опублікував у Петербурзі збірку „Опыт собрания старинных малороссийских песен”, поклавши початок українській фольклористиці. У передмові до цієї збірки М.Цертелев зазначав, що українську народну пісню ставить вище найталановитіших романів і поем, оскільки ці пісні демонструють геній і дух народу. Він вивчав звичаї українського народу, наголошуючи, що українці завжди відзначались чистотою моралі.

З 1823 року Цертелєв був директором училищ Тамбовської, потім Полтавської губерній, з 1839 по 1859 рік – помічником куратора Харківського навчального округу. У цей період він організував у своєму будинку літературні вечори для харківських студентів і професури. В 1861 році він вийшов у відставку.

М.Цертелєв брав участь у роботі громадської організації Вільного товариства аматорів російської словесності, займався теоретичними проблемами фольклору: вивчав жанрову специфіку, класифікацію фольклорних видів, вивчав „Слово о полку Ігоревім”. У 1830-х роках Цертелєв почав працювати інспектором Полтавського інституту шляхетних дівчат, помічником попечителя Харківського учбового округу. Він підтримував особисті контакти з українськими діячами першої половини ХІХ ст., зокрема з Т.Шевченком, якому допомагав у поширенні на Харківщині його „Живописной старины”. М.Цертелєв першим опублікував зразки українських дум, записаних на Полтавщині.

Чєпа Андріан (1760 (?) – 1820 (?))

Андріан Іванович Чєпа – збирач писемних пам’яток з історії України, меценат, ймовірний автор „Історії Русів” – належить до славної когорти українських патріотів кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. Про його життя збереглося мало інформації, зокрема лише приблизно відомі роки його народження та смерті. Але ім’я його та його заслуги відзначали у своїх працях М.Грушевський, О.Оглоблін, Д.Дорошенко тощо.

Перші письмові згадки про Чєпу подавав ще Д.Бантїш-Каменський у своїй „Історії Малої Росії”. Відомо, що Андріан Чєпа народився на Полтавщині в поміщицькій родині. Ймовірно, батько А.Чєпи походив від нащадків Чєп, що заснували с. Чєповичі в Київській губернії, а мати – з роду Михайловських. Службу А.Чєпа розпочав „підписком” при земському суді Роменського повіту; потім довго служив у канцелярії правителя Малоросії графа П.О.Рум’янцева (ймовірно у 1779–1789 (1789) рр.). У 1809 році роменське дворянство висунуло кандидатуру А.Чєпи на посаду генерального судді 2-го департаменту.

На той час Чапа вважався людиною, вельми освіченою, начитаною. Він жваво цікавився минувиною своєї батьківщини, мріяв про видання малоросійської „Вівліофіки” і встиг зібрати до 14 великих збірників, що містили різноманітні акти, документи, записки тощо, які стосувалися історії Малоросії. Ці збірники були передані укладачеві історії Малоросії Маркевичу й були втрачені останнім за винятком двох. ”Записками про Малу Росію” А.Чепа користувався для написання своєї Історії Малої Росії Бантиш-Каменський. Кілька документів з архіву князя Репніна, писаних рукою Чепа, були надруковані у „Київській Старовині” ще наприкінці XIX ст. Іншим відомим твором А.Чепа є „Записка про привілеї чинів малоросійських”. Серед істориків існує думка, що саме А.Чапа першим в українській історіографії звернувся до систематизації джерел. Існує також припущення, що Чапа є автором славнозвісної „Історії Русів”.

Окрім того, відомо, що А.Чапа разом із своєю дружиною Наталією Ісаківною активно займався просвітянством. Близько 1799 року подружжя відкрило школу в маєтку Чепурівці, Пирятинського повіту, у якій утримувалось 50 учнів. За це Чепа навіть отримали Монарше благословення від Олександра І.

Чехівський Володимир (1876 – 1937)

Володимир Мусійович Чехівський – український політичний і громадський діяч, член Центральної Ради, прем’єр-міністр УНР, один з фундаторів УАПЦ, голова Ради міністрів і міністр закордонних справ УНР.

В.Чехівський народився в сім’ї священика 19 липня 1876 року в с. Горохуватка на Київщині. По закінченні Київської Духовної Академії 1900 року він працював помічником інспектора Кам’янець-Подільської Духовної Семінарії (1901–1905), був послом до І Державної Думи (1906).

Після однорічного заслання до Вологди Чехівський переїхав до Одеси (1907–1917), де розгорнув активну діяльність в українській громаді та „Просвіті”, був редактором „Українського Слова” (1917).

Він рано почав займатися політичною діяльністю, змінивши членство у кількох партіях – з 1897 року він входив до гуртка

українських соціал-демократів „драгоманівців”, у 1902–1904 роках був членом РУП (Революційної партії України), до кінця січня 1919 року залишався членом УСДРП, у 1920 році він став одним із лідерів Української Комуністичної партії (УКП).

1917 року Чехівського було обрано депутатом до Центральної Ради від м. Одеси. За часів гетьманату він очолював Український Військовий Революційний Комітет, який займався підготовкою повстання проти гетьмана. Після приходу до влади Директорії Чехівський став Головою Ради Міністрів і міністром закордонних справ УНР (26 грудня 1918 – 11 лютого 1919 рр.). Під час прем'єрства Чехівського, 22 січня 1919 року, було проголошено Злуку УНР і ЗУНР. Під його провідом уряд УНР проголосив закон про автокефалію Української Православної Церкви (1 січня 1919 р.). Після Першого Церковного собору (14–30 жовтня 1921 року) Чехівський став дорадником митрополита В.Липківського та головою ідеологічної комісії УАПЦ, а також проповідником Всеукраїнської Православної Церкви Ради і організатором Пастирських курсів у Києві.

В.Чехівський був заарештований 29 липня 1929 року у справі Спілки Визволення України (СВУ) і засуджений до страти, яку було замінено на десять років ув'язнення з суворою ізоляцією. Він відбував ув'язнення в Харківському та Ярославському політизоляторах, а 1933 року був відправлений на Соловки. У 1936 році термін ув'язнення Чехівського продовжено на двадцять років, після чого його було заслано до далеких таборів особливого призначення без права листування.

3 листопада 1937 року він був розстріляний за вироком „трійки” УНКВС.

В.Чехівський є автором богословських і науково-історичних праць, зокрема, таких, як „Киевский митрополит Гавриил Банулеско-Бодояи” (1905), „За Церкву, Христову громаду, проти царства тьми” (1922), низки статей у журналі „Україна” та „Церква і життя”.

Чикаленко Євген (1861 – 1929)

Євген Харлампійович Чикаленко – український меценат, письменник, культурний і громадський діяч, освітянин.

Він народився у с. Перешори на Херсонщині 21 грудня 1861 року в поміщицькій родині. Освіту Є.Чикаленко здобував у пансіонаті пана Ранжаля, потім у Єлісаветському вищому реальному училищі I-го розряду. Уже в ті часи на формування особистості майбутнього мецената вплинули знайомства з Панасом Саксаганським, Михайлом Тобілевичем, Миколою Лисенком, Володимиром Антоновичем, Іваном Карпенком-Карим, Марком Кропивницьким. На межі століть він став членом Одеської, Петербурзької, Київської громад, а 1897 року – одним із засновників Загальної Української Організації, на базі якої у 1904 році виникла перша легальна Українська демократична партія. У роки столипінської реакції Є.Чикаленко був одним з організаторів Товариства Українських Поступовців, єдиного осередку легального українства.

Благодійницька діяльність стала філософією усього життя Євгена Чикаленко. Він займався фінансуванням часопису „Київська старовина”, був одним з ініціаторів конкурсу на краще видання „Історії України”, збирав кошти на будівництво Академічного Дому у Львові, утримував першу на Наддніпрянщині українську газету (спочатку „Громадську думку”, згодом „Раду”).

У 1904 році він уклав і видав збірку „300 найкращих українських пісень”, до якої увійшли твори, записані укладачем у с. Перешори. Саме при матеріальній допомозі Є.Чикаленка побачив світ унікальний чотиритомний „Словарь російсько-український” (1893–1898), виходила чернівецька газета „Селянин”, діяв відділ белетристики ім. Т.Г.Шевченка у часописі „Київська старовина”.

Письменник підтримував діяльність Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка у Львові, виділяв кошти для друкування творів М.Коцюбинського, І.Франка, А.Тесленка, В.Винниченка, С.Васильченка та інших літераторів.

Спогади Є.Чикаленка є безцінною мемуарною спадщиною. Вони свідчать про цікаве, насичене живими фактами, характеристиками, думками і спостереженнями життя і уявляють собою своєрідний літопис доби, написаний без жодних домислів і прикрас.

У січні 1919 року розпочався новий, найважчий період життя Чикаленка, який він провів у еміграції. Спочатку він перебував у Станіславі, де на той час знаходився уряд ЗУНР. Наприкінці жовтня того ж року йому дозволили виїхати до Перемишля, потім – до

Варшави. Там він зустрічався з С.Петлюрою, за допомогою якого зміг перебратися до Австрії. Спочатку Чикаленко жив у с. Рабенштати, пізніше у Відні. З кінця 1925 року він переїхав до Подебрадів, де очолював Термінологічну Комісію при Українській Господарській Академії.

20 червня 1929 року Євген Чикаленко, знесилений фізично і морально, помер у Празькій загальній лікарні. Похований він у Подебрадах.

Чорновіл В'ячеслав (1937 – 1999)

В'ячеслав Максимович Чорновіл – літературний критик, публіцист, діяч руху опору проти русифікації та національної дискримінації українського народу, один із ініціаторів створення Української гельсінської спілки.

Він народився 24 грудня 1937 року в селі Єрки Катеринівського району, тоді Київської області в сім'ї вчителів. У радянські часи сім'я Чорновола зазнала переслідувань від комуністичного тоталітарного режиму. 1937 року було заарештовано його дядьку – Петра Йосиповича Чорновола, який не повернувся з ув'язнення, зазнавав переслідувань і батько. Сім'ї доводилося переїжджати з села в село, міняючи місце роботи. В'ячеслав Чорновіл до школи пішов 1946 року відразу до 2-го класу, 1955 року закінчив Вільхівецьку середню школу із золотою медаллю і того ж року вступив до Київського державного університету ім. Тараса Шевченка на філологічний факультет, а з 2-го курсу перевівся на факультет журналістики. Уже в університеті він мав неприємності за свої погляди, з чим пов'язана майже річна перерва у навчанні 1958 року. У 1960 році він закінчив університет з відзнакою, захистивши дипломну роботу на тему „Публіцистика Бориса Грінченка”.

З липня 1960 по травень 1963 року В'ячеслав Чорновіл працював на Львівській студії телебачення: спочатку редактором, потім – старшим редактором передач для молоді, почав виступати як літературний критик, досліджуючи творчість Т.Шевченка, В.Самійленка, Б.Грінченка.

1964 року він склав кандидатський мінімум, пройшов за конкурсом до аспірантури Київського педінституту, але не був допущений до навчання через політичні переконання. Це стало

перешкодою до захисту вже майже готової дисертації про публіцистичну творчість та громадську діяльність Б.Грінченка.

Започаткувавши в Україні національно-визвольний рух шістдесятників разом з І.Світличним, І.Дзюбою, Є.Сверстюком, А.Горською, М.Плахотнюком, Л.Танюком, В.Стусом, В'ячеслав Чорновіл став одним з найяскравіших організаторів і активістів цього руху, брав активну участь у діяльності Київського клубу творчої молоді (КТМ).

4 вересня 1965 року Чорновіл виступив разом з Іваном Дзюбою та Василем Стусом у кінотеатрі „Україна” на прем'єрі фільму Параджанова „Тіні забутих предків” з протестом проти арештів української інтелігенції. Того ж місяця за участь у правозахисному русі він був звільнений з роботи в газеті „Молода гвардія”. Після цього він улаштовується літпрацівником у газеті „Друг читача”. За відмову давати свідчення на закритому суді братів Горинів В.Чорновола засудили до трьох місяців примусових робіт.

У 1966 році він працював над документальним дослідженням „Правосуддя чи рецидиви терору?”, потім уклав документальну збірку „Лихо з розуму” (Портрети двадцяти „злочинців”), де подав матеріали про арештованих у 1965 році шістдесятників. За це він був засуджений до трьох років ув'язнення в таборах суворого режиму.

Після звільнення 1969 року Чорновола з великими труднощами вдалося влаштуватися на роботу. З 1970 року він працював спостерігачем метеостанції в Закарпатті, землекопом археологічної експедиції в Одеській області, вагарем на станції Скнилів у Львові. У цьому ж році він розпочав випуск підпільного журналу „Український вісник”, у якому друкує матеріали самвидаву, хроніку українського національного спротиву. Він став його організатором, редактором і видавцем. Під час відомої страхітної загальноукраїнської „зачистки” 1972 року його було знову заарештовано. Суд виніс вирок: шість років таборів і три роки заслання. Він відбував термін у мордовських таборах для політв'язнів ЖХ-385/17-А (с. Озерне) і ЖХ 385/3 (с. Барашево).

В.Чорновіл був організатором і учасником численних акцій протесту, голодовок, виснажливої боротьби за статус політв'язня, понад половину терміну провів у ШІЗО (штрафний ізолятор) і ПКТ (приміщення камерного типу).

Разом з Борисом Пенсоном В'ячеслав Чорновіл написав книгу „Хроніка таборових буднів” (1975), яку було нелегально передано з табору за кордон і опубліковано 1976 року у журналі „Сучасність”.

На початку 1978 року він був відправлений етапом на заслання в с. Чаппанду (Якутія), де працював чорноробом у радгоспі, пізніше в Нюрбі – постачальником. Там В.Чорновіл написав брошуру про боротьбу за статус політв'язня в таборах (1977–1978) під назвою „Тільки один рік”. Від рукопису, переданого за кордон, відновлено тільки фрагменти. 1978 року він був прийнятий до міжнародного ПЕН-клубу, а 22 травня 1979 року Чорновіл став членом Української Гельсінської Спілки.

У квітні 1980 року В'ячеслав Чорновіл був знову заарештований на засланні за сфабрикованим звинуваченням (фактично – за опозиційні виступи та за участь у Гельсінській групі). Він тримав 120-денну голодовку протесту і в останньому слові на суді звинуватив КДБ і міліцію у фальсифікації та закликав суд не брати участі в змові. Чорновіл був засуджений на п'ять років позбавлення волі, а 1983 року звільнений за протестом прокурора Якутії без права виїзду в Україну. Він працював кочегаром на заводі будівельних матеріалів у місті Покровську.

У травні 1985 року В'ячеслав Чорновіл повернувся в Україну. Він зміг улаштуватися на роботу у Львові тільки кочегаром у Міськрембудтресті та школі-інтернаті. Улітку 1987 року В.Чорновіл відновив видання „Українського вісника”, редактором та автором якого був протягом двох років, а також УГГ під назвою Української гельсінської спілки (УГС), яку від початку задумав як політичну партію.

Від часу створення (8–10 вересня 1989 року) Народного Руху України (НРУ) він став членом Руху та його Великої Ради, з березня 1992 – співголовою, а з грудня 1992 року – головою НРУ.

У березні 1990 року В'ячеслав Чорновіл був обраний депутатом Львівської обласної ради та Верховної Ради України. Він був одним з лідерів радикального крила демократичної частини Верховної Ради – Народної Ради. З квітня 1990 року до квітня 1992 року він був головою Львівської облради та облвиконкому. Восени 1991 року В'ячеслав Чорновіл став кандидатом у Президенти України (набрав 7 420 727 голосів або 23,27%). У жовтні 1991 року на Великій козацькій раді В'ячеслава Чорновола було обрано гетьманом

українського козацтва. З квітня 1992 року він перебував на постійній роботі в парламенті України, був народним депутатом України двох наступних скликань – 1994 і 1998 років, керівником депутатської фракції Народного Руху України, з 1995 року – членом української делегації в Парламентській Асамблеї Ради Європи, шефом-редактором незалежної громадсько-політичної газети „Час/Time” (з січня 1995 до травня 1998) і „Час” (з жовтня 1998 до березня 1999).

25 березня 1999 року В'ячеслав Чорновіл загинув за нез'ясованих обставин в автокатастрофі на шосе під Борисполем. У 2000 році йому було присвоєно звання Герой України (посмертно).

Чубинський Павло (1839 – 1884)

Павло Платонович Чубинський – український етнограф, фольклорист, поет, громадський діяч, автор слів Гімну України – народився 27 січня 1839 року у Борисполі (Полтавська губернія, тепер – Київська область) в сім'ї бідного дворянина.

Він закінчив Другу Київську гімназію, навчався у Петербурзькому університеті на юридичному факультеті, у студентські роки брав участь у діяльності петербурзької української громади. Він був автором журналу „Основа”, у якому познайомився з Т.Шевченком і М.Костомаровим. Після мітингу проти розправи над учасниками варшавської маніфестації Чубинського виключили з університету, і він деякий час жив на Чернігівщині, в селі Ропша. 1861 року він захистив у Петербурзі дисертацію „Нариси народних юридичних звичаїв і понять з цивільного права Малоросії” й одержав учений ступінь кандидата правознавства. Повернувшись в Україну, впродовж 1861–1862 років Чубинський писав статті для „Основи”, співпрацював у „Черниговском листке” та у „Киевских губернских ведомостях”, у яких побачила світ його „Програма для вивчення народних юридичних звичаїв у Малоросії” (1862).

У цей час він намагався відкрити безплатну сільську школу в Борисполі, але не добився дозволу влади. 1862 року в Києві кілька українофільських гуртків об'єдналося в Громаду, серед перших членів якої були П.Чубинський, В.Антонович, П.Житецький, Т.Рильський та ін. Того ж року П.Чубинський написав вірш „Ще не вмерла Україна”, який став національним гімном українського народу. 20 жовтня шеф жандармів князь Долгоруков дав

розпорядження вислати Чубинського „за вредное влияние на умы простолюдинов” на проживання в Архангельську губернію під нагляд поліції. Туди ж вислали громадівця Петра Єфименка та його дружину, історика Олександрю Єфименко. Через рік Чубинський оселився в Архангельську, де працював слідчим, потім секретарем статистичного комітету, редактором губернської газети, чиновником з особливих доручень при губернаторі. За сім років заслання в Архангельську українець Чубинський зробив чимало для російської науки, зокрема, написав дослідження про ярмарки в архангельському краї, про смертність на Архангельщині, про печорський край, торгівлю в північних губерніях Росії, дослідив юридичні звичаї в губернії та ін.

1869 року Чубинському дозволили повернутися в Петербург, а потім і в Україну, щоб очолити експедицію в Південно-Західний край для етнографічних та статистичних досліджень. Протягом двох років експедиція досліджувала Київську, Волинську, Подільську губернії, частину Мінської, Гродненської, Люблінської, Седлецької губерній та Бессарабію, де автохтонно проживали українці. Матеріали експедиції увійшли до семитомника, виданого протягом 1872–1879 років. У 1872 році Чубинський заснував Південно-Західний відділ Російського Географічного товариства.

У серпні–вересні 1874 року в Києві відбувся III Археологічний з’їзд, що мав велике значення в активізації українознавчих досліджень. 1873 року Російське Географічне товариство нагородило Чубинського золотою медаллю. 1875 року він одержав золоту медаль Міжнародного етнографічного конгресу в Парижі.

На початку 1877 року Чубинський знову змушений був оселитися у Петербурзі, де працював чиновником Міністерства шляхів. У той час він тяжко захворів, у квітні 1879 року подав у відставку й після наполегливих клопотань дістав дозвілу повернутися в Україну. Він жив у Борисполі та на своєму хуторі неподалік міста. 1880 року його розбив параліч, і він до кінця життя був прикутий до ліжка. Помер Чубинський 26 січня 1884 року. Похований у Борисполі.

Шафарик Павел
(1795 – 1861)

Павел Йозеф Шафарик (чеською Шафарик) – словацький і чеський славіст, діяч національного відродження – народився 13 травня 1795 року у Кобельярово (Словаччина).

Він закінчив Йенський університет (1817), викладав у сербській гімназії (1819–1833), був співробітником (1841) і директором (1848) бібліотеки Празького університету. П.Шафарик здійснив величезний вплив на розвиток слов'янознавства у інших країнах, зокрема в Росії та Україні, під його керівництвом слов'янознавством оволоділи І.Срезневський та О.Бодянський.

Шафонський Опанас
(друга половина 18 ст.)

Опанас Шафонський – один з визначних українознавців другої половини XVIII ст., доктор права, філософії, медицини. Він закінчив університети в Галле, Лейдені й Страсбурзі, зробив першу серйозну наукову спробу дати чітке комплексне уявлення про історію і культуру українського народу. О.Шафонський є автором праці „Черниговского наместничества топографическое описание...” (1786), у якій він розглянув питання про походження українського народу, його мовні і фізичні особливості, побут, звичаї, обряди, вірування. Він не виділяв українців з-поміж слов'янства і вважав, що воно походить від племен скіфів. Українське козацтво Шафонський виводив від черкес, які переселилися на Подніпров'я. Він першим ввів у науковий обіг стосовно Лівобережної України поняття „Полісся”, „Степ”, виділив північно-західну, східну й східно-південну зони, показавши явні особливості в їх матеріальній, духовній культурі й мові.

Шашкевич Маркіян
(1811 – 1843)

Маркіян Семенович Шашкевич – український письменник, поет, культурно-громадський діяч, священник, речник відродження Західноукраїнських Земель, зачинатель нової української літератури в Галичині, співголова „Руської трійці”, ініціатор видання альманаху

„Русалка Дністровая” (1837), поборник ідеї рівноправності української і польської мов.

М.Шашкевич народився 6 листопада 1811 року в селі Підлисса Золочівського повіту (Галичина) в сім'ї священика. У 1838 році він закінчив Львівську духовну семінарію і став вільним слухачем Львівського університету. По закінченні семінарії Шашкевич служив священиком по селах Львівщини.

Під час навчання в семінарії Шашкевич спільно з Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем згуртував навколо себе національно свідому молодь, яка виступала за національно-культурне відродження на західних землях, зокрема, за відродження народної мови в письменстві й церковних проповідях. Результатом їхньої діяльності була поява фольклорних збірок „Син Руси” (1833) і „Зоря” (1834), альманаху „Русалка Дністрова” (1837), яка суттєво вплинула на національне відродження й розвиток української літератури в Галичині.

М.Шашкевич писав переважно вірші патріотичного характеру („Руська мова”, „Дайте руки”, „Слово до читателів руського язика”, „Побратим”, „Лиха доля” та ін.), а також на історичні теми: „Хмельницького обступлення Львова”, „О Наливайку”, „Болеслав Кривоустий”.

1836 року Шашкевич опублікував брошуру „Азбука і Abecadlo”, спрямовану проти спроб заведення в українській мові латинської абетки. Він переклав частину „Слова о полку Ігоревім” та Святого Письма (Євангеліє від Матея і Йоана) на народну мову (1842). Після смерті Шашкевича Я. Головацький видав його „Читанку” для малих дітей (1850).

Помер Шашкевич у злиднях від туберкульозу і був похований у Новосілках Лісних. Слава його як будителя національної свідомості й зачинателя нової української літератури в Галичині почала зростати посмертно. 1891 року останки його було перенесено до Львова. 1911 року, у століття народження письменника, відбулося величаве шашкевичівське свято з поставленням йому на Білій Горі хрестам'ятника. У Вінніпезі (Канада) засновано Інститут Маркіяна Шашкевича (1961), який з 1963 видає збірку „Шашкевичіяна” та „Бібліотеку Шашкевичіяни” (редактор М.Марунчак).

Шевченко Тарас (1814 – 1861)

Тарас Григорович Шевченко – український поет, письменник, художник, член Кирило-Мефодіївського братства.

Т.Шевченко народився 9 березня 1814 року у селі Моринці на Київщині, в родині селянина-кріпака. Він рано втратив батьків. Працюючи і навчаючись у дяків, Шевченко ознайомився з деякими творами української літератури, а відчуваючи великий потяг до малювання, уже тоді робив перші спроби розпочати навчання у маляра. Коли Шевченкові минуло 14 років, його зробили дворовим слугою поміщика П.Енгельгарда в маєтку Вільшані. З осені 1828 року до початку 1831 року Шевченко побував зі своїм паном у Вільні, де, можливо, відвідував лекції малювання у професора Віленського Університету Й.Рустемаса. Переїхавши до Петербургу в 1831 року, Енгельгард взяв із собою Шевченка, а, щоб мати дворового маляра, віддав його в науку на чотири роки до живописця В.Ширяєва. Влітку 1836 року він познайомився зі своїм земляком – художником І.Сошенком, а через нього – з Є.Гребінкою, В.Григоровичем і О.Венеціановим, які разом із К.Брюлловим та В.Жуковським навесні 1838 року викупили молодого поета з кріпацтва. Оформившись студентом Академії мистецтв, Шевченко став улюбленим учнем Брюллова.

Під враженням вістки про смерть автора „Енеїди” Шевченко написав вірш „На вічну пам’ять Котляревському”, який разом із чотирма іншими його поезіями побачив світ в альманасі Гребінки „Ластівка” (1841). Першу збірку своїх поетичних творів Шевченко видав 1840 року під назвою „Кобзар”. Окремими виданнями вийшли поеми „Гайдамаки” (1841) та „Гамалія” (1844).

Шевченко тричі приїздив на Україну. 1843 року він побував у Києві, де познайомився з М. Максимовичем та П.Кулішем, і на Полтавщині відвідав Є.Гребінку та родину Респніних. Після закінчення Академії мистецтв Шевченко навесні 1845 року вдруге повернувся на Україну, де його зустріли як великого національного поета. Ставши співробітником Київської Археографічної Комісії, Шевченко багато подорожував Україною, збирав фольклорні й етнографічні матеріали та змальовував історичні й архітектурні пам’ятки. Наприкінці 1845 року Шевченко написав вірш „Заповіт”, в якому закликав до революційної боротьби за визволення свого

поневоленого народу. У 1846 році Шевченко пристав до Кирило-Мефодіївського братства. Не без впливу Шевченка укладено статут та інші програмові документи кирило-мефодіївців. У березні 1847 року, після доносу, почалися арешти членів братства. Шевченка заарештували 5 квітня 1847 року, відправили під конвоем до Петербургу й ув'язнили в казематі так званого Третього відділу. За участь у діяльності КМТ Шевченка заслали в солдати до Оренбургу. На вирок Микола I власноручно дописав: „Під найсуворіший нагляд і з заборною писати й малювати”. В Орській фортеці, всупереч суворій забороні, Шевченко продовжував крадькома малювати і писати вірші, які йому вдалося переховати й зберегти в чотирьох „захальних книжечках” (1847, 1848, 1849, 1850). За того часу Шевченко написав поеми „Княжна”, „Варнак”, „Іржавець”, „Чернець”, „Москалева криниця” та багато поезій.

Деяке полегшення становища Шевченка зайшло навесні 1848 року внаслідок включення його до складу Аральської експедиції. В Оренбурзі Шевченко зблизився з засланцями-поляками, учасниками повстання 1830–1831 рр., і заприятелював з польським істориком Б.Залеським, з яким пізніше листувався. У квітні 1850 року Шевченка було вдруге заарештовано і, після піврічного ув'язнення, заслано в Новопетровський береговий форт, на півострів Мангишлак.

Тільки через два роки, після смерті Миколи I, клопотання друзів увінчалися успіхом, і поета було звільнено із заслання у 1857 року.

Навесні 1858 року поет прибув до Петербургу, де оселився у Академії Мистецтв і жив там до самої смерті. І хоча, одержавши з чималими труднощами дозвіл, Шевченко влітку 1859 року приїжджав в Україну, там його знову було заарештовано і повернено до Петербургу.

Бувши вже хворим, Шевченко взяв участь у підготовці першого числа журналу „Основа”, яке вийшло ще за життя поета. У передчутті близького кінця Шевченко записав олівцем на офорті автопортрета 1860 року свій останній вірш „Чи не покинуть нам, небого”. Поховано Шевченка спочатку на Смоленському кладовищі в Петербурзі, а через два місяці, згідно із заповітом, його тлінні останки було перевезено на Україну і поховано на Чернечій горі біля Канева.

Шептицький Андрій (1865 – 1944)

Андрій Шептицький – Роман Марія Олександр граф Шептицький, восьмий митрополит Української Греко-Католицької Церкви.

А.Шептицький народився 29 липня 1865 року с. Прилбичі (тепер Яворівського району Львівської області). Він походив зі стародавнього знатного українського роду, який у ХІХ столітті зазнав полонізації, а члени родини стали франкомовними римо-католиками. При хрещенні він отримав імена Роман, Олександр, Марія. Початкову та середню освіту Шептицький здобув удома та в гімназії Св. Анни у місті Краків. Після закінчення у 1883 році гімназії він деякий час перебував на військовій службі, але через хворобу змушений був її залишити. Навчався Шептицький на юридичному факультеті Краківського та Вроцлавського університетів. У 1887 році він здійснив подорож в Україну та Росію, під час якої познайомився з філософом Володимиром Соловйовим та істориком Володимиром Антоновичем.

У 1888 році Шептицький здобув науковий ступінь доктора права і вступив до монастиря отців Василіан у Добромилі. У чернецтві він прийняв ім'я Андрій. Згодом він студював філософію та теологію у Кракові, а після закінчення навчання отримав наукові ступені доктора теології та доктора філософії. У 1892 році А.Шептицький був висвячений на священника у Перемишлі, згодом став магістром новиків (молодих ченців) у Добромилі (1892–1896), а з 1896 року – ігуменом монастиря святого Онуфрія у Львові. Деякий час він також працював професором теології у Кристинополі (тепер Червоноград Львівської області).

Митрополит Шептицький першим із вищих ієрархів Греко-Католицької Церкви став використовувати народну мову в спілкуванні із вірними. Коротке єпископство у Станіславові (1899–1900) Андрій Шептицький почав з відвідування гуцульських і буковинських парохій.

У 1899 році імператор Франц Йосиф І іменував Шептицького Станіславським єпископом, а римський Папа Лев ХІІІ затвердив це рішення. Після смерті митрополита Юліана Сас-Куїловського Шептицький 1900 року був номінований Галицьким митрополитом. Інтронізація відбулася 17 січня 1901 року у соборі св. Юра у Львові.

Внесок А.Шептицького у справу українського національно-визвольного руху й відродження української культури й церкви важко переоцінити. За його ініціативою було засновано Львівську греко-католицьку академію (1928), Богословське наукове товариство (1929), Український католицький інститут церковного з'єднання ім. Митрополита Рутського (1939). Продовжуючи унійну діяльність, він відновив роботу Голландського унійного апостолату, у Бельгії – східну гілку ордену бенедиктинців, започаткував унійний рух в Англії. Передбачаючи наростання репресій проти церкви, Митрополит таємно 1939 року висвятив на єпископа свого наступника – ректора Львівської духовної семінарії о. Йосипа Сліпого. У жовтні 1939 року Шептицький призначив Екзархів для вірних візантійського обряду, що проживали на території Радянського Союзу.

Під час Другої світової війни Шептицький ставив питання про об'єднання усіх християн України навколо Київського Патріархату у єдності з Римським престолом, але не знайшов розуміння з боку окремих ієрархів церкви та української інтелігенції. Протягом Другої світової війни він допомагав переховуватись євреям, за що йому був поставлений пам'ятник в Ізраїлі.

Що стосується політичної діяльності Шептицького, то найвищим її досягненням стала в 1914 році домовленість з польською стороною про виборчу реформу, яка б збільшила політичне представництво українців у галицькому сеймі. Здійснити її завадила війна. Загальна позиція митрополита у політичних справах була дуже виваженою: він закликав духовенство не ув'язуватися в політику і сам подавав приклад; як галицький митрополит він *ex officio* був депутатом віденського парламенту і галицького сейму, але в стінах обох цих шановних закладів до 1914 року з'явився лише двічі і обидва рази виступав не на політичні, а на освітянські теми.

Окрім того, А.Шептицький багато займався благочинною та меценатською діяльністю: він добився в австрійського уряду допомоги для вдів священників, сам матеріально допомагав священникам і мирянам під час Другої світової війни, підтримував діяльність українських культурно-просвітницьких товариств „Просвіта”, „Рідна школа”, „Сільський господар”, заснував Український Національний Музей, для якого купив приміщення. На кошти митрополита придбано будівлю, в якій розмістилася художня

школа Олекси Новаківського, а також майстерня Модеста Сосенка та Осипа Куриласа. Шептицький надавав стипендії молодим українським митцям для здобуття художньої освіти у кращих навчальних закладах Європи. Ним заснована Львівська Богословська Академія (у 1928 році єдиний український вищий навчальний заклад у Польщі); він передав на утримання сиріт 1 млн. доларів; посилав подарунки на Песах єврейським убогим дітям. Заходами Комісії охорони природи при НТШ митрополит дав розпорядження утворити на землях Львівської митрополії заповідник кедрових лісів на горі Яйце, що біля Підлютого, та заповідник степової рослинності біля Чортової Гори на Рогатинщині. То були одні з перших природних заповідників у Західній Україні.

До його головних творів відносяться: „Про Російський Католицький Екзархат” (1927), „Про обрядові справи” (1931), „Вірність традиції” (1931), „Праця над з’єднанням Церков” (1940), „Про обряди” (1941), „Як будувати Рідну Хату” (1941).

Помер Владика 1 листопада 1944 року.

Шумський Олександр (1890 – 1946)

Олександр Якович Шумський – український політичний діяч, нарком освіти й нарком внутрішніх справ УСРР, один з ініціаторів і провідників політики „українізації” – народився 2 грудня 1890 року. У 1908 році він став членом Української соціал-демократичної спілки, з осені 1917 року по осінь 1919 року входив до Української партії соціалістів-революціонерів.

О.Шумський був членом Української Центральної Ради. У січні 1918 року він разом з іншими лівими українськими есерами готував у порозумінні з більшовицькими урядами у Петербурзі та Харкові державний переворот з метою встановлення в Україні радянського ладу. 3 травня 1918 року Шумський став одним із лідерів боротьбистів, а у січні 1919 року увійшов до складу боротьбистського уряду, який користувався впливом серед повсталих селян Правобережної України, виступив проти Директорії, йдучи на зближення з більшовицьким урядом у Харкові.

З весни 1919 по 1920 рік Шумський входив до Української партії комуністів. Після розпуску партії разом з іншими укапістами він увійшов до складу КП(б)У й був обраний членом ЦК.

О.Шумський належав до партійної групи, яка вимагала усамостійнення КП(б)У від Російської Комуністичної партії, виступав за те, щоб КП(б)У підтримувала зв'язки з РКП лише через Комуністичний Інтернаціонал. У 1919 році Шумський став наркомом освіти в українському радянському уряді Х.Раковського, а в 1920 році – наркомом внутрішніх справ; з 1921 року він – представник УСРР у Польщі.

Після повернення в Україну в 1923–1924 рр. він був редактором журналу „Червоний шлях”, керував відділом агітації та пропаганди КП(б)У. З вересня 1924 по лютий 1927 рік Шумський знову став наркомом освіти УСРР й почав активно проводити політику українізації. Під час зустрічі з Й.Сталіним у жовтні 1925 року Шумський поставив питання про усунення Л.Кагановича з посади генсека ЦК КП(б)У та заміщення його українцем В.Чубарем.

У листі „Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК ВКП(б)У” від 26 квітня 1926 року Й.Сталін поклав на Шумського відповідальність за поширення антиросійських настроїв в Україні. З іменем Шумського був пов'язаний національний ухил – т.зв. „шумськізм”. Під тиском розгорнутої проти нього політичної кампанії на червневому (1926) пленумі ЦК КП(б)У Шумський був змушений визнати „помилковість” своєї позиції. Він був звільнений з посади наркома освіти у 1927 році й висланий до Москви на другорядну роботу у профспілці. Справа усунення Шумського гостро обговорювалась Комуністичною партією Західної України, що призвело до її розколу на „шумськістів” та прихильників сталінської позиції.

Шумський був заарештований 13 травня 1933 року за звинуваченням у приналежності до Української військової організації (УВО) – підпільної організації, яка нібито складалася з колишніх членів КПЗУ („шумськістів”) і готувала антирадянське збройне повстання (насправді така організація не існувала і була сфабрикована органами ОДПУ). Він був засуджений до 10-річного ув'язнення у виправно-трудоному таборі й протягом 1933–1935 рр. перебував на Соловках. Шумський неодноразово звертався з

апеляціями щодо своєї справи до керівних організацій і окремих керівників, зокрема, до Сталіна. У грудні 1935 року тюремне ув'язнення замінили засланням у Красноярськ. У відповідь на це рішення він розпочав голодування, добиваючись повної реабілітації. 9 жовтня 1937 року тяжко хворого Шумського знову заарештували у зв'язку зі справою боротьбистів. У листопаді 1939 року справу через хворобу і відсутність матеріалів, які б свідчили проти нього, було припинено. У роки війни він продовжував домагатися реабілітації. Після закінчення терміну заслання (13 травня 1943) через хворобу О.Шумський змушений був залишитися у Красноярську. Він працював над монографією „Малороси”, текст якої знищив у липні 1946 року, прийнявши рішення про самогубство (про це рішення він повідомив в особистому листі до Сталіна). Однак спроба самовбивства виявилася невдалою. Шумський був убитий за особистим розпорядженням Сталіна, Хрущова та Кагановича по дорозі з Саратова до Києва.

Шухевич Роман (1907 – 1950)

Роман Шухевич народився у місті Львові 30 червня 1907 року, при хрещенні отримав друге ім'я Тарас. Його батьки – Осип-Зиновій Шухевич та Євгенія Шухевич (дівоче прізвище Стоцька) належали до тих галицьких священицьких родів, які протягом ХІХ століття сприяли українському національному відродженню. З роду Шухевичів вийшла велика когорта політичних, культурно-громадських та військових діячів, що формували модерну українську націю та боролися за її державність.

Дитинство Шухевича минуло у містечку Краківці на Львівщині. У 1914 році його родина переїхала до Камінки-Струмлової (тепер місто Кам'янка-Бузька), де він закінчив початкову школу. Навчання хлопець продовжив у Львові у філії Академічної гімназії.

У роки навчання у гімназії та в політехніці Роман Шухевич був активним членом „Пласту” та різних спортивних товариств, одним із організаторів пластового гуртка „Ясний тризуб”, а пізніше куреня „Чорноморці”.

У 1925 році Роман Шухевич вступив у члени Української Військової Організації. Крайова Команда УВО доручила йому виконати замах на польського шкільного куратора у Львові

Станіслава Собінського, який проводив жорстоку антиукраїнську політику в галузі шкільництва. Після створення ОУН Шухевича (псевдо „Дзвін”) було призначено бойовим референтом Крайової Екзекутиви ОУН. У 1930 році він був одним із керівників масових актів непокори – Саботажної акції, що охопила Галичину. Як бойовий референт КЕ ОУН Шухевич брав участь в організації низки заходів, спрямованих проти антиукраїнської політики польської влади.

Роман Шухевич брав активну участь у дискусії щодо побудови та організації армії в ОУН. Існували дві діаметрально протилежні точки зору. Згідно з першою, українська армія мала формуватися як регулярна на еміграції; згідно з другою, національну армію необхідно творити було на західноукраїнських землях, опираючись на власні сили. Цю думку обстоювали „крайовики” – Степан Бандера, Іван Габрусевич, Зенон Коссак, Олекса Гасин та інші, у тому числі й Роман Шухевич.

У вересні 1926 року Шухевич вступив до Львівської політехніки на дорожньо-мостовий відділ, у червні 1934 року закінчив навчання з дипломом інженера.

У 1928–1929 роках Роман Шухевич відбував військову службу в польській армії. Як студента, його відразу ж направили на навчання у школу підхорунжих, але через політичну ненадійність звільнили. Свою військову службу він продовжив рядовим гарматником у артилерійській частині на Волині. У 1930 році, після звільнення від служби в польській армії, Роман Шухевич одружився з дочкою пароха села Оглядів, Наталією Березинською.

На початку 1930-х Р.Шухевич поступив на заочне відділення Музичного інституту ім. М.Лисенка у Львові за класом фортепіано. Музичний інститут закінчив також його брат Юрій. Разом вони виступали у Львівському оперному театрі, де Юрій співав під акомпанемент Романа.

У червні 1934 року, у зв'язку з убивством Перацького, поліція провела масові арешти серед членів ОУН. 18 червня було заарештовано Романа Шухевича і згодом заслано до концентраційного табору у Березі Каргузькій без достатніх доказів вини. У таборі Шухевича приписали до групи кочегарів, які взимку носили вугілля та розпалювали печі. Але й тут він очолив націоналістичну організацію самооборони.

19 січня 1935 року Шухевича було відправлено на слідство до Львова, де він сидів у тюрмі „Бригідки” на вул. Городоцькій. На Львівському процесі над ОУН (2 травня – 26 червня 1936 року) йому інкримінували державну зраду та звинувачували у належності до Крайової Екзекутиви ОУН. Шухевича було засуджено на три роки ув’язнення з урахуванням слідчого арешту. На підставі проголошеної у 1935 році урядової амністії він вийшов на волю 27 січня 1937 року, пробувши півроку у концтаборі та два роки у тюрмі.

Після звільнення у 1937 році Роман Шухевич проживав із родиною у Львові, заробляючи на життя роботою у власно створеній кооперативній фірмі, яка займалася розміщенням реклами. У жовтні 1938 року, після того, як постала незалежна Карпатськоукраїнська держава, Роман Шухевич організував фінансову допомогу для уряду Карпатської України, вислав членів ОУН для діяльності в Карпатській Січі. Наприкінці 1938 року він нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон і дістався міста Хуст, де створив Генеральний штаб національної оборони Карпатської України.

Восени 1939 року Роман Шухевич разом із родиною проживав у Кракові. Він виконував функції референта зв’язку у Проводі Українських Націоналістів (ПУН) на чолі з полковником Андрієм Мельником, зокрема, організовував нелегальні переходи кур’єрів в Україну через німецько-радянський кордон, приймав звіти від членів ОУН та кур’єрів, які прибували з України.

Під керівництвом Шухевича із членів ОУН, які приходили із УРСР, була створена міцна організаційна мережа, яка стала базою для підготовки підпілля в Україні.

Весною 1941 року Провід ОУН домовився з німецьким командуванням про вишкіл військову частину Дружини Українських Націоналістів, які мали воювати на території України проти більшовицьких окупантів за відновлення державності. Р.Шухевич погодився очолити ДУН з розрахунком, що у майбутньому Легіон зможе стати базою для формування української армії. Але після того, як Український легіон 30 червня прибув до Львова, де того ж дня було проголошено Акт відновлення Української держави, німецька влада почала репресії проти оунівців. Р.Шухевичу вдалося втекти від гестапо.

3 січня 1943 року в житті Романа Шухевича почався новий етап діяльності як Провідника й Командира національно-визвольної

боротьби проти німецьких і російських окупантів. Після втечі з-під німецької варти він зв'язався з Проводом ОУН та приєднався до боротьби, очоливши військову референтуру. У травні він став членом Бюро Проводу ОУН, згодом – Головою, а у серпні 1943 року на III Надзвичайному великому зборі ОУН був обраний Головою Бюро Проводу ОУН і призначений Головним командиром УПА. Під час німецької окупації України Роман Шухевич переховувався переважно по лісах, а від серпня 1944 року з приходом радянської влади – по селах.

Посада головнокомандуючого Української Повстанської Армії вплинула на подальшу долю родини Шухевича. Його батьків радянські спецслужби тримали під постійним наглядом, поки ті мешкали у Львові, потім батька відправили на заслання у Кемеровську область, а мати – до Казахстану. Брат, сестра й жінка Романа Шухевича були репресовані радянською владою.

За керівництва Шухевича відбулася подальша еволюція ідейно-програмних засад націоналістичного руху, що відображено в Постановах III Великого збору ОУН. У них підкреслювалось, що ОУН бореться: проти всіх видів тоталітарних систем; за побудову демократичного державного порядку в Українській державі; за право кожної нації на самовизначення; проти імперій та імперіалістів.

З метою об'єднання усіх національно-державницьких сил українського народу в боротьбі за державну незалежність 11–15 липня 1944 року з ініціативи ОУН та особисто Романа Шухевича було скликано збори, на які прибули представники діючих в Україні політичних організацій. У результаті нарад було створено Українську Головну Визвольну Раду. Головою Генерального секретаріату УГВР обрали Р.Шухевича, його ж затвердили на посаді Секретаря військових справ і Головним Командиром УПА.

Роман Шухевич загинув 5 березня 1950 року на підпільній штаб-квартирі в с. Білогорща поблизу Львова у бою з військами радянської влади.

12 жовтня 2007 року указом Президента України В.Ющенка „за визначний особистий внесок у національно-визвольну боротьбу за свободу і незалежність України та з нагоди 100-річчя від дня народження та 65-ї річниці створення Української повстанської армії” помертню нагороджений званням Героя України.

Щербаківський Вадим (1876 – 1957)

Вадим Михайлович Щербаківський – видатний український археолог, мистецтвознавець, етнолог, музейний діяч і колекціонер, дійсний член Чеської Академії Міжнародного антропологічного інституту у Франції, Словацького наукового товариства, Наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Львові, Української вільної Академії Наук, кавалер сербського ордена Святого Сави, автор близько 100 наукових праць.

В.Щербаківський народився 17 березня 1876 року в с. Шпичинці Сквирського повіту Київської губернії (нині – Житомирська область) у родині сільського священика. Його батько мав передові погляди, був зв'язаний із Старою громадою в Києві, друкувався у „Київській Старині”.

В.Щербаківський дістав середню освіту, навчався в Києві та Ніжині. Вищу освіту він здобував у Петербурзькому, Московському та Київському університетах. Спочатку він поступив на математичний факультет у Петербурзькому університеті, потім перевівся на математично-природничий у Москві. У листопаді 1898 року його було заарештовано за таємну антиурядову діяльність і вислано у село, де мешкав його батько, під нагляд поліції.

1901 року Щербаківський продовжив навчання, поступивши на історико-філологічний факультет Київського університету. Він вивчав мистецтво, одночасно співаючи у хорі Миколи Лисенка. У 1902 році Щербаківський об'їхав тридцять п'ять сіл Київщини, збираючи етнографічний матеріал для своєї роботи. Його звіти про етнографічні експедиції були опубліковані 1904 року в „Археологической летописи Южной России” та „Чтениях в историческом обществе Нестора-летописца”.

Учений брав участь у археологічних з'їздах, підтримував зв'язки з радикальним і українським рухом, зокрема, доставляв з Петербурга нелегальні брошури для УРП. За це він був знову заарештований 1907 року, утримувався у Сквирській і Лук'янівській в'язницях. Заслання на Сибір за клопотаннями його друзів і родичів було замінено висилкою за кордон, і він виїхав до Австрії, де перебував до грудня 1910 року. На запрошення А.Шептицького він переїхав до Львова, де став співробітником Національного музею, директором якого був

І.Свенціцький. Паралельно з своєю основною роботою Щербаківський вивчав народний побут, збирав звичаї, колядки, весільні українські обряди, навчався у Львівській реставраційній школі.

1910 року учений повернувся до Києва. У 1911 році вийшла у світ робота Щербаківського, присвячена старожитньому мистецтву Галичини, у 1913 році – I том серії книг-альбомів „Українське мистецтво”; у 1915 року була дописана книга про церковну архітектуру Галичини, яка, проте, не вийшла друком. З 1912 року Вадим Михайлович працював на посаді археолога-завідувача природничо-історичного музею Полтавщини, займався розкопками Переяславщини. 1917 року він очолив Український Народний Університет при Народному Музеї Полтавщини, 1918 року викладав археологію у Полтавському українському університеті. У 1922 році учений був змушений виїхати за кордон. Він став одним з фундаторів Українського історико-філологічного товариства в Празі (1923), професором Українського Вільного Університету, його деканом (1929–1930, 1938–1943). Одночасно він викладав археологію та етнографію в Українському високому педагогічному інституті імені М.Драгоманова, співпрацював з низкою закордонних видань, брав участь у наукових конгресах і конференціях.

1945 року учений став ректором відновленого в Мюнхені Українського Вільного Університету, 1951 року він виїхав у Великобританію. Щербаківський помер 18 листопада 1957 року й похований у Лондоні. Уже після його смерті вийшли у світ друге видання роботи „Формація української нації” та „Українське народне мистецтво: орнаменталія української хати”.

Юркевич Памфіл (1826 – 1874)

Памфіл Данилович Юркевич – визначний український філософ і педагог – народився 16 лютого 1826 року у с. Липлява на Полтавщині у родині православного священика. Богословську освіту він здобув у Полтавській Духовній Семінарії, яку завершив 1851 року. З 1851 року він викладав філософію Київській Духовній Академії, з 1857 року також німецьку мову. У 1854 році він став асистентом інспектора Академії.

Рішенням міністерства освіти 1861 року його було призначено професором Московського Університету на кафедрі філософії. Серед його студентів були майбутній російський філософ В.Соловйов, який високо цинив виклади й творчість свого учителя, а також історик В.Ключевський. Працюючи в університеті, Юркевич одночасно викладав педагогіку в учительській семінарії, а також виступав з публічними лекціями на філософські теми.

Юркевич був представником „ідеал-реалізму”, у теорії пізнання підкреслював значення емоційних елементів. Полеміка Юркевича проти матеріалізму та позитивізму привела в часи панування цих течій у російському суспільстві до нападів на нього з боку „прогресивної” журналістики, особливо М.Чернишевського.

Київський період у діяльності Юркевича був найбільш продуктивним. Тут він написав більшість своїх філософських праць, зокрема, такі, як: „Идея” (1859), „Сердце и его значение в духовной жизни человека по учению слова Божия” (1860), „Материализм и задачи философии” (1860), „Из науки о человеческом духе” (1860), „По поводу статей богословского содержания, помещенных в „Философском Лексиконе” (1861), „Мир с ближними, как условие христианского общежития” (1861), „Доказательства бытия Божия” (1861), „Язык физиологов и психологов” (1862), „Разум по учению Платона и опыт по изучению Канта” (1865-66), „Игра подспудных сил” (1870). З ділянки педагогіки Юркевич написав „Чтения о воспитании” (1865) і „Курс общей педагогіки” (1869).

Філософію Юркевича визначають конкретним ідеалізмом, або „філософією серця”. Він розвивав вчення про людину як вільну, індивідуальну, конкретну й відповідальну істоту. Людина є центр, темою його філософії, а серце в його вченні – хоронитель і двигун фізичних сил людини, центр її душевного і духовного життя, багатогранних почувань, зворушень, пристрастей, центр її морального життя.

Яхимович Григорій (1792 – 1863)

Григорій Яхимович є українським церковним і громадсько-політичним діячем, ученим-теологом, греко-католицьким митрополитом Галицьким, автором численних проповідей та богословських праць.

Він народився 16 лютого 1792 року у с. Підбірці поблизу Львова. Навчався Яхимович у Львівській гімназії, богословську освіту здобув у Відні. У 1816 році Г.Яхимович стає священником. З 1819 року він працював професором богослов'я у Львівському університеті (протягом деякого часу був його ректором), у 1818–1819 роках служив у парохії святої Варвари у Відні, одночасно навчаючись в інституті святого Августина. Яхимович отримав ступінь доктора богослов'я, філософії і вільних мистецтв, після повернення був професором теології та педагогіки у Львівському університеті (з 1819 року), обирався його ректором. Він виконував обов'язки директора Львівської духовної семінарії та крилошанина митрополичої капітули.

У липні 1841 року папа Римський Григорій VI призначив Григорія Яхимовича єпископом-помічником митрополита Львівського Михайла Левицького, а у 1848 році він був призначений єпископом Перемишльської єпархії, з 1860 року – митрополитом Галицьким.

Під час революції 1848 року Г.Яхимович очолив Головну Руську Раду, став одним із провідних діячів українського національного відродження середини XIX століття. Він брав участь у роботі Собору руських учених, добивався запровадження викладання української мови у школах Галичини, вимагав від духовенства вживання української мови під час проповідей, був послом до віденського парламенту, де відстоював українські права.

Як член Палати панів австрійського парламенту та імперський радник Яхимович відстоював права українського населення Галичини, виступав на захист української мови та за збереження православного церковного обряду.

Він помер у Львові. Похований на Городецькому кладовищі. У 1880 році прах Григорія Яхимовича був перепохований на Личаківському кладовищі у Львові.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. „Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987.
2. Адамович С. Консолідацій на діяльність Загальної Української Ради / С. Адамович // Історія України. – 2008. – №14 (558). – С. 1 – 8.
3. Бойко О. Д. Історія України: посіб. / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2004. – 655, [1].
4. Бойко О. Д. Україна від путчу до Пущі (серпень – грудень 1991 р.): монографія / О. Д. Бойко. – Ніжин : ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2006. – 224 с.
5. Болбат Т. В. Початок національно-культурного відродження на сході України (1987–1988 рр.) / Т. В. Болбат // Наука. Релігія. Суспільство. – 2002. – № 4. – С.73 – 79.
6. Борисенко В. Й. Курс української історії: з найдавніших часів до ХХ століття: навч. посіб / В. Й. Борисенко. – К. : Либідь, 1996. – 613 с.
7. Васильчук Г. Від українізації до українізації / Г. Васильчук // Освіта. – 1994. – 27 квітня – 3 травня. – С. 4.
8. Вовканич С. Національна еліта та інтелектуальний потенціал державотворення / С.Вовканич // Розбудова держави. – 1995. – №12. – С. 15.
9. Вовканич С. Пріоритет еліти: інтелект і творчість у згоді з духовністю / С. Вовканич // Сучасність. – 1997. – №7 – 8. – С. 189.
10. Волощенко А. К. Нариси з історії суспільно-політичного руху на Україні в 70-х – на початку 80-х років ХІХ ст. / А. К. Волощенко. – К., 1974.
11. Гісем О. В., Мартинюк О. О., Трухан О. Ф. Історія України в таблицях / О. В. Гісем. – Х. : Книжковий клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2007. – 480 с.
12. Головченко В. Від „Самостійної України” до Союзу визволення України. Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / В. Головченко. – Х. , 1996.
13. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин / П. Голубенко. – К. : Вид-во художньої літератури “Дніпро”, 1993.

14. Горленко В. Ф. Становление украинской этнографии конца XVIII – первой половины XIX ст. / В. Ф. Горленко. – К., 1988.
15. Дорошенко Д.І. Історія України в 2-х томах. Том II (від половини XVII століття) / Д. І. Дорошенко. – К. : Глобус, 1991. – 349 с.
16. Енциклопедія історії України: В 5 т./ Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2003 – 2007.
17. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922 – 1939) / О. Зайцев // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 72 – 84.
18. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / П. Зайцев. – К., 1994.
19. Злупко С. Сергій Подолинський – вчений, мислитель, революціонер / С. Злупко. – К., 1990.
20. Іванко А. Історики України XIX – XX ст. / А. Іванко. – К. : Шкільний світ, 2008. – 349 с. – (Бібліотека „Шкільного світу”).
21. Іванова Р.П. Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України / Р. П. Іванова. – К., 1971.
22. Історія русов или Малой Россіи. Сочинение Георгія Кониського, архієпископа Білоруського. – К. : Дзвін, 1991.
23. Історія України: нове бачення / [В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін.]; під ред. В. А. Смолія. – К. : “Альтернатива”, 2000. – 462, [2].
24. Карпенко О. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях / О. Карпенко // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 16 – 29.
25. Касьянов Г. Шістдесятники. Дисиденти. Неформали. Знайомі незнайомці / Г. Касьянов // Віче. – 1994. – №10. – С.109 – 114.
26. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму: монографія / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
27. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX ст. Соціально-політичний портрет / Г. Касьянов. – К., 1993.
28. Кирило-Мефодіївське товариство: в 3 т. – К., 1990.
29. Кожем'якіна О. М. Роль національної еліти в процесах державотворення у спадщині українських мислителів XIX–XX ст. / О. М. Кожем'якіна // Інтелігенція і влада. Громад.–політ. зб. Вип. 6. Серія: історія. – О. : Астропринт, 2006. – С. 83 – 89.
30. Конституційні акти України. 1917 – 1920. Невідомі конституції України. – К. : Філософська і соціологічна думка, 1992.

31. Копиленко О. Л. Держава і право України. 1917 – 1920: навч. посіб. / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко. – К. : Либідь, 1997. – 205, [3].
32. Копиленко О. „Сто днів” Центральної Ради / О. Копиленко. – К. : Україна, 1992.
33. Кравченко В. Нариси з української історіографії епохи національного відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.) / В. Кравченко. – Х. , 1996.
34. Кривицька О. Українська інтелігенція – головний суб’єкт національної революції (1917 – 1918 рр.) / О. Кривицька // Учитель. – 2000. – № 1 – 3. – С.58 – 63.
35. Крижановська О. О. Таємні організації в громадсько-політичному житті України (масонський рух у XVIII – на початку XX ст.): навч. посіб. / О. О. Крижановська. – К. : “Аквілон-Прес”, 1998. – 135.
36. Кухта Б. Політичні еліти і лідери / Б. Кухта, Н. Теплоухова. – [2-е вид., перероб. і доп.] – Л. : Кальварія, 1997. – 224 с.
37. Лисяк-Рудницький І. Напрями політичної думки / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе. – К., 1994. – Т.2
38. Лисяк-Рудницький І. Націоналізм. Історичні есе. – К., 1994. – Т.2.
39. Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України / Лисяк-Рудницький. – Л. : Меморіал, 1991. – 103 с.
40. Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою: статті до історії та критики української суспільно-політичної думки / І. Лисяк-Рудницький. – Мюнхен, 1973.
41. Литвин В. М. Дебют українства на парламентській арені /В. М. Литвин [Електронний ресурс] : стаття. – Режим доступу: // www.lytvyn-v.org.ua/history_of_ukraine
42. Лук’яненко Л. Г. Національна ідея і національна воля / Левко Григорович Лук’яненко. – К. , 2008. – 192 с.
43. Магочій П. Р. Українське національне відродження: нова аналітична структура / Магочій П. Р. // Галичина. Історичні есе. – Львів, 1994.
44. Махінла Ю. Б. Ідея національного визволення у науковій спадщині С.Л.Рудницького / Ю. Б. Махінла // Інтелігенція і влада. Громад.-політ. зб. Вип. 6. Серія: історія. – Одеса: Астропринт, 2006. – С. 122 – 127.

45. Російщення України: наук.-поп. зб. / під ред. Л.Полтави. – Нью-Йорк, 1984. – 324 с.
46. Рудакевич О. Ментальність і політична культура української нації / О. Рудакевич // Розбудова держави. – 1995. – № 12. – С. 26 – 27.
47. Рудько М. П. Революційні народники на Україні (70-і роки XIX ст.) / М. П. Рудько. – К., 1973.
48. Сарбей В. Етапи формування української національної самосвідомості (кінець XIX – початок XX ст.) / В. Сарбей // Український історичний журнал. – 1993. – № 7 – 8. – С. 3 – 16.
49. Сарбей В. Г. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К: Альтернативи, 1999.
50. Світленко С. Народництво в Україні 60-80-х років XIX століття. Аналіз публікацій документальних джерел / С. Світленко. – Дніпропетровськ, 1995.
51. Семчишин Я. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу / Я. Семчишин. – К.: АТ „Друга рука”, МП „Фенікс”, 1993. – 413 с.
52. Сергієнко Г. Я. Декабристи та їх революційні традиції на Україні / Г. Я. Сергієнко. – К., 1975.
53. Сергієнко Г.Я. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів / Г. Я. Сергієнко. – К., 1971.
54. Солдатенков В.Ф. Виступ полуботківців у 1917 р. (Спроба хронікально-документальної реконструкції події) / В. Ф. Солдатенков, І. В. Солдатенков // Український історичний журнал. – 1993. – № 7 – 8. – С. 17 – 29.
55. Субтельный О. Украина. История / Орест Субтельный. – Киев : Либідь, 1994. – 736 с.
56. Україна: інтелект нації на межі століть: кол. монографія / кер. автор. колект. В. К. Врублевський. – К. : Інформаційно-видавничий центр „Інтелект”, 2000. – 516 с.
57. „Українізація” 1920–30-х років: передумови, здобутки, уроки. Колективна монографія / [за ред. В.А.Смолія]. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 392 С.
58. Українська Гельсінська Група 1978–1982. Документи і матеріали / [сост. і гол. ред. Зінкевич О]. – Торонто-Балтимор: Смолоскип, 1993.

59. Український правозахисний рух. Документи і матеріали Української Гельсінської Групи сприяння виконанню Гельсінських Угод на Україні / [гол. ред. Зінкевич О.]. – Торонто-Балтимор: Смолоскип, 1978.
60. Федюшин О. Украинская революция. 1917 – 1918 / О. Федюшин ; [пер. с англ. Л.А.Игоревского]. – Москва : ЗАО Центрполиграф, 2007. – 334 с. – (Розсип в переломный момент истории).
61. Чепань М.-Л. А. Хто автор „Історії Русів?” / Мирослав-Любомир Андрійович Чепань // П'ять великих тасмниць історичної психології. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с. – (Бібліотека „Шкільного світу”).
62. Чорновіл В. Лихо з розуму (портрети двадцяти „злочинців”) / В. Чорновіл. – Л. : Меморіал, 1991. – 343 с.

Навчально-методичне видання

АНПЛОГОВА Тетяна Юрївна

**ВИДАТНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ
(XIX – XX СТ.): БІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК**

*Для студентів педагогічного університету
спеціальності „Історія”*

Редактор – Анпілогова Т. Ю.
Комп'ютерний макет – Анпілогова Т. Ю.
Коректор – Довжикова Т. І.

Здано до складання 2008 р. Підписано до друку 2008 р.
Формат 80×64 Формат 80×64¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Умов. друк. арк. 9,7. Наклад 100 прим.
Зам. №

**Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”**
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.